EUGÈNE SUE

PAIAȚA

*

EUGÈNE SUE

PAIAȚA

Coperta de TEODORA POPA-MAZILU

Eugène Sue
Les misères des enfants trouvés
Vol. I, II
Typ. „Dondey-Dupré"
Paris, 1851

EUGÈNE SUE

PAIAȚA

Vol. I

Selecție și traducere de
TEODORA POPA-MAZILU

Editura Cartea Românească
București, 1937

MOTTO

„Nimeni nu are dreptul la prea mult, atîta vreme cît aproapele său nu are strictul necesar."

Capitolul I

Descrierea ţinutului Sologne. — Moş Latrace şi domnul Beaucadet. — Dragostea subofiţerului de jandarmi faţă de Bruyère [1] ; ura sa împotriva lui Bête-Puante [2]. — Vînarea vulpii şi vînarea banditului. — Semnalmentele Paiaţei. [3]

Acea parte a ţinutului Sologne ce se învecinează, de la nord la sud, cu departamentele Loiret şi Loir-et-Cher şi din care o bucată alcătuieşte ceea ce se numeşte bazinul Sauldre oferă o înfăţişare aparte : e vorba în general despre păduri imense de brazi, întretăiate de cîmpii mari, acoperite cu mărăciniş, sau de terenuri de turbă care sînt inundate mai tot timpul anului de revărsările rîurilor şi ale pîrîurilor. Acestea alcătuiesc, la rîndul lor, mlaştini întinse, mărginite de tufe de stînjenei şi de trestii înflorite, ape liniştite atinse în treacăt de zborul circular al cufundarilor şi al pescăruşilor de apă dulce ; cîteva văi cu păşuni, presărate cu stejari groşi, schimbă aspectul uniform al acelui peisaj cu linii drepte şi potolite.

[1] Mărăcine, mărăciniş.
[2] Animal urît mirositor.
[3] În original : Bamboche.

Nimic n-ar putea reda calmul melancolic al acelui ținut pustiu, cu orizonturi vaste alcătuite tot timpul din masele veșnic verzi ale pădurilor de brazi ; în acele singurătăți profunde răsună din cînd în cînd lovitura sonoră a securii tăietorului de copaci și care se transformă, atunci cînd bate vîntul, într-un vuiet surd, prelung, impunător, ca îndepărtatul muget al mării : zgomot pricinuit de freamătul și de lovirea între ele a ramurilor verzi. Spectacolul e plin de majestate cînd vezi soarele apunînd încet în dosul acelor cîmpii imense, netede ca un lac, acoperite de florile roz ale mărăcinilor și de drobițele de un galben ca de aur pe care vîntul serii le face să se legene încet, întocmai ca o mare de flori și de verdeață.

Păsări de pradă care-și aleg drept țintă marile păduri pustii — ulii, vulturii din Sologne, șoimii — sînt tot atît de numeroase în aceste pustietăți ca și păsările de apă.

Ceea ce-i dă acestui ținut, mai ales iarna, un aspect ciudat este veșnica și întunecata verdeață a brazilor săi amestecați cu desișuri de mesteceni și de stejari unde se ascund întotdeauna vulpea, capra sălbatică, lupul și unde se aventurează adesea cerbii și mistreții din pădurile vecine. Ținutul acesta este deci ținutul sortit vînătorului și prin urmare braconierului, căci iepurele, prepelița roșie și fazanul se află aici din belșug, iar iepurele se înmulțește pînă într-atît încît începînd cu proprietarul bogat căruia îi roade pădurile tinere și sfîrșind cu țăranul sărman prin ogoarele căruia dă iama, toți îl privesc ca pe un adevărat flagel.

Către sfîrșitul lunii octombrie 1845, într-o frumoasă zi de toamnă, două grupuri cu înfățișări diferite, venind din părți opuse, înaintau unul către celălalt, străbătînd o vastă cîmpie acoperită cu mărăcini, mărginită la nord de o perdea de pădure ce se întindea cît vedeai cu ochii.

Unul din grupuri era alcătuit dintr-un pădurar bătrîn care mergea călare și din doi îngrijitori de cîini, ducînd în lese o frumoasă haită de vreo treizeci de cîini englezești de rasă pură *fox-hounds ;* deși cu blana alb-gălbuie, mai toți aveau spinarea neagră. Pădurarul, cu calul la pas, preceda haita care-l urma într-o ordine desăvîrșită datorită biciului celor două slugi ce mergeau pe jos și care alcătuiau ariergarda.

Pădurarul călare, în vîrstă de vreo șaizeci de ani, avea tenul bronzat, ochii negri și vioi, părul alb : purta o pelerină de vînătoare din piele tăbăcită de capră, o redingotă cafenie cu guler albastru-deschis cu galon de argint la gît și la buzunare, cizme de scutier și un pantalon de catifea de culoare închisă. Slujitorii cîinilor erau îmbrăcați cu veste vînătorești care erau totodată și livrele. Ghetrele lor mari, de piele brută, înlocuiau cizmele, iar pe piept purtau, legate cruciș, trompetele de alamă lustruite lună.

Grupul care înainta din partea opusă era alcătuit din patru jandarmi călare, comandați de un sergent cu epoleți jumătate albaștri, jumătate argintii. Chipul subofițerului, un bărbat mai mult decît copt, oferea un amestec destul de grotesc de neghiobie și de înfumurare. Tricornul așezat drept, pe fruntea îngustă, sprîncene groase, nas cîrn, favoriți în formă de semilună, piept bombat sub uniforma albastră cu două centiroane galbene puse cruciș, mijloc strîns de curcaua de care atîrna o sabie mare, picioare țepene în cizme solide și pumnul drept sprijinit în șold ; acesta era sergentul Beaucadet, șeful jandarmeriei departamentale, care mergea la pas, aruncînd adesea cîte o privire dominatoare asupra escortei sale. Această înfățișare era — pentru a spune astfel — înfățișarea oficială a domnului Beaucadet ; căci, deși jandarm, el era totuși bărbat, și încă unul iubăreț așa cum îi plăcea lui însuși să

afirme, fiindcă, în ciuda vîrstei sale coapte, ţinea mult să placă femeilor, şi faima amorurilor sale, tot atît de mare ca şi cea a proceselor lui verbale, se răspîndise din Salbris pînă la Romorantin. Funcţiile civile şi militare ale domnului Beaucadet, impasibil instrument al legii, obligîndu-l la un oarecare decor, libertinajul lui ascuns îl făceau să semene cu un judecător de ţară, ipocrit şi desfrînat. Într-un cuvînt, dacă ai fi aruncat roba magistratului peste uniforma unui soldat bătrîn, ai fi avut portretul complet al domnului Beaucadet, tipul caracteristic al prostiei şi al mulţumirii de sine.

Vînătorii şi jandarmii, venind pe două drumuri opuse, trebuiau în mod inevitabil să se întîlnească la o răscruce ce dădea în cîmp, mărginită în partea dinspre pădure de un crîng foarte des.

— Ah, iată-l pe domnul Beaucadet, le zise păzitorilor de cîini bătrînul vînător, oprindu-şi calul lîngă o cruce ridicată la întretăierea drumurilor. Trebuie să-l saluţi întotdeauna politicos pe acest sergent, avînd în vedere că duminica el face control prin crîşme, şi cum nu cutează să bea, e de o gelozie feroce pe setea altora.

Domnul Beaucadet se întîlni în curînd cu haita de cîini şi-şi opri calul lîngă bătrînul vînător ; adresîndu-i-se, îi spuse cu o voce sonoră, dar totodată pe un ton ironic şi plin de importanţă :

— Ei bine, moş Latrace, iată-te gata să urmăreşti, prin munţi şi prin văi, fiarele feroce din aceste păduri.

— Eşti foarte drăguţ, domnule Beaucadet, răspunse vînătorul ducîndu-şi mîna la gluga pelerinei sale ; fiara pe care ne pregătim s-o atacăm nu-i atît feroce, ci mai mult şireată. E vorba de o vulpe ticăloasă şi trag nădejde să punem mîna pe ea, de îndată ce domnul conte, fiul său şi toţi cei care-l însoţesc vor fi sosit.

— Aha, deci v-aţi dat întîlnire aici !

— Da, domnule Beaucadet. Cît despre dumneata, despre care se spune că-ţi place sexul frumos, ei bine, află că printre cei care vin cu domnul conte se află un vînat fin şi graţios.

— Sînt bărbat şi ca atare nimănui nu-i este îngăduit să ignoreze legea... iubirii, răspunse domnul Beaucadet umflîndu-se în pene, plin de orgoliu pentru această variantă a unui aforism judiciar pe care îi plăcea să-l repete adesea. Dar, moş Latrace, cine-i acest galant vînat despre care vorbeşti ?

— Vecinele de la ţară ale domnului conte, doamna Wilson şi fiica sa.

— A, da, americăncele, sora şi nepoata acelui bărbat burduhos, care seamănă cu un butoi ; noii-sosiţi în ţinut. Se spune că au venit să-şi vadă de sănătate, dar vom vedea noi dacă-i aşa ! zise domnul Beaucadet trîntindu-şi tricornul pe cap şi dîndu-i o înclinare de 45 de grade faţă de ţeastă. Va trebui să mă duc să-mi vizez foaia de inspecţie la americance pentru a le cerceta puţin cu coada ochiului.

— Deci ai de gînd s-o părăseşti pe acea sărmană micuţă Bruyère ? zise vînătorul bătrîn cu o viclenie răutăcioasă.

— Cine-i Bruyère asta ? întrebă dispreţuitor Beaucadet. A, Bruyère, păzitoarea de păsări de la ferma „Marele ienupăr" ? Fetişcana aceea înaltă cît cizma mea, care pare nebună, cu ochii ei mari, speriaţi şi cu cununiţele de frunze pe cap şi pe care tîmpiţii de sologneзi o privesc ca pe o mică vrăjitoare sau cam aşa ceva ? Ei, dă-o-ncolo, moş Latrace, mă crezi în stare să fac parte din cîrdul de păsări al acelei fetişcane de te apuci să-mi vorbeşti despre astfel de lucruri ?

— Las-o moartă, domnule Beaucadet, răspunse bătrînul vînător cu un calm plin de ironie, las-o moartă ! Te-am auzit cu urechile mele spunînd de douăzeci de ori că nu există, pe o distanţă de zece leghe de jur-împrejur, o fată mai frumoasă ca Bruyère, cu toate că e atît de scundă.

— Cred că te înşeli, moş Latrace...

— Drace, păi în ţinut se zice că te-au văzut de cîteva ori alergînd prin landă, cu cizmele dumitale mari, ţinîndu-ţi calul de frîu, ca s-o ajuţi pe micuţa Bruyère să-şi adune curcile.

— Eu !

— Da, domnule Beaucadet ; ba se mai spune că într-o zi, cînd voiai să te distrezi cu micuţa Bruyère, împotriva voinţei acesteia, cei doi curcani uriaşi, despre care se crede că fata i-ar fi vrăjit şi care sînt atît de răi încît o apără tot atît de bine ca şi doi dulăi, ţi-au sărit în cap ; aşa că te-ai trezit cu tot nasul ciugulit, deşi ai încercat să te aperi de loviturile lor de cioc cu lovituri de sabie, în vreme ce micuţa Bruyère fugea rîzînd cît o ţinea gura.

Domnul Beaucadet îşi ridică o sprînceană, îşi înălţă cu mîndrie nasul cîrn şi răspunse cu vocea lui searbădă, încercînd să surîdă ironic :

— Cum, crezi că eu, care reprezint forţa legii, mi-aş fi pus mintea cu nişte curcani de care aş fi fost bătut şi ciugulit pentru că aş fi vrut să mă prostesc cu vrăjitoarea de curcănăreasă ? Eu ? Hai, bătrîne, ai jignit destul autoritatea ! Mai bine să vorbim despre altceva. Deci domnul conte s-a întors... O să stea multă vreme în ţinut ?

— Pe legea mea, habar n-am ! Domnul conte nu-i prea vorbăreţ. După ce a spus : „Fă asta", nu mai adaugă mare lucru. E un om atît de ţeapăn şi de dur !

— El ! Domnul conte ! Te cred, strigă domnul Beaucadet cu un sentiment de admiraţie. Iată un proprietar

model. La fel de sensibil la „dacă" și la „dar", la „vai" și la „Dumnezeule", ca și o ghiulea de tun ! Tot timpul călare pe lege, pe dreptul său, pe proprietatea sa. Mărturisește, moș Latrace, că pe lîngă conte, fiul său, vicontele, pare o biată femeiușcă.

— Fapt e că domnul conte nu e ceea ce se numește „tandru", dar e un om drept ; chiar dacă nu-ți trece cu vederea nimic, apoi nici nu te ceartă pe nedrept. Dealtfel, se spune că odinioară ar fi fost un tînăr foarte bun și că nu exista persoană pe lume mai atentă decît el față de oricine.

— Domnul conte... tînăr bun... îți bați joc de naivitatea mea, moș Latrace...

— Un tînăr pe-atît de bun, pe cît de îngăduitor...

— Domnul conte... îngăduitor... îți bați joc de pudoarea mea, moș Latrace !

— Dar, pe neașteptate, din oaie domnul conte s-a preschimbat în lup.

— L-or fi tuns prea scurt.

— Tot ce se poate : în rest, iubește cu patimă vînătoarea, iar calitatea asta le înlocuiește pe toate celelalte, zise Latrace surîzînd.

— Fără a mai pune la socoteală că orice vînător este feroce față de braconieri, adevărați viermi răufăcători ; dovadă acel pungaș de Bête-Puante, pe drept numit astfel. Se laudă că mi-a scăpat mereu printre degete, dar, pe legea mea, mai devreme sau mai tîrziu tot îl voi prinde !

— Și bine vei face, zise bătrînul vînător al cărui chip trăda o ușoară neliniște, bine vei face ! Domnul conte se va bucura, căci iubește vînătoarea ca un turbat.

— Ei drăcie ! Sosit alaltăieri, iată-l azi la vînătoare !

— Ascultă, domnule Beaucadet, în curînd se vor împlini opt luni de cînd nici el, nici fiul său nu s-au mai atins de o pușcă și n-au mai auzit sunetul unei trîmbițe

pentru că au plecat de aici în martie, la închiderea sezonului de vînătoare... Căci dumneata, domnule Beaucadet, eşti cel care închei proces-verbal tuturor celor care vînează mai tîrziu de 12 martie.

— Şi află că-mi fac din asta o cinste şi o glorie. Respect legea pe care o reprezint ! În 12 martie se închide sezonul de vînătoare, toată lumea trebuie să ştie acest lucru, căci nimeni nu poate ignora legea ; aşa a hotărît legiuitorul, un bătrîn ramolit, adăugă Beaucadet în chip de scuză, arborînd un surîs răutăcios ; asta le-o repet zilnic acestor nenorociţi de ţărani din Sologne cînd îmi spun pe un ton jalnic : „Dar, domnule Beaucadet, habar n-am avut că era interzis să fac cutare sau cutare lucru. N-am cum cunoaşte legea, nu mi-a citit-o nimeni niciodată, iar eu nu ştiu carte."

— La urma urmelor, cînd nu ştii să citeşti, zise bătrînul vînător clătinînd din cap, şi cînd nimeni nu ţi-a citit legea, cum s-o cunoşti ?

Unul dintre jandarmii din escortă, soldat bătrîn cu un chip aspru şi cinstit (ce părea şi mai aspru din pricina unei cicatrici), purtînd galoane la mîneci şi crucea de onoare la butonieră, în timpul discuţiei şefului său cu vînătorul, ridicase, de mai multe ori, nerăbdător, din umeri. În sfîrşit, bucurîndu-se de o libertate acordată sau tolerată din pricina lungilor săi ani de serviciu, îi spuse pe neaşteptate şefului său :

— Ne prăpădim vremea cu fleacuri şi o să pierdem bătaia !

— Gura, trupă ! zise poruncitor Beaucadet privindu-l peste umăr pe cel care-l întrerupsese.

— Ne-am deranjat degeaba să ne încărcăm carabinele şi pistoalele, murmură bătrînul soldat pe un ton morocănos.

— Bătaie ? Arme încărcate ? zise surprins vînătorul călare. Aha, pricep, aţi pornit în căutarea vreunui răzvrătit sau a vreunui braconier... poate a lui Bête-Puante ?

Şi chipul bătrînului vînător trădă din nou o uşoară nelinişte.

— Un răzvrătit ? Un braconier ? zise subofiţerul cu dispreţ. Haida-de ! Vînatul pe care-l urmăresc eu e ca un mistreţ sau ca un lup pe lîngă vulpea pe care te pregăteşti s-o prinzi, moş Latrace, răspunse Beaucadet, numai că eu nu mă grăbesc să-mi încep vînătoarea.

Înainte de a continua această povestire, să reamintim cititorului că locul acestei scene aproape că atingea liziera unei păduri de stejari, foarte deşi, dincolo de care se înălţa un codru de brazi enormi.

— Probabil că urmăriţi vreun răufăcător deocheat de tot, zise vînătorul.

În loc să răspundă, domnului Beaucadet venindu-i brusc în minte un gînd, îi zise vînătorului :

— În ce parte a pădurii vînezi ?

— Vulpea noastră s-a ascuns în cel de al doilea rînd de hăţişuri din Aubépin.

— Nu în hăţişurile din Aubépin se află stîncile acelea mari şi nu acolo e pădurea cea mai deasă ? întrebă subofiţerul cu interes.

— Ba da, domnule Beaucadet, un adevărat lăcaş al mistreţilor ; un hăţiş atît de des, încît cîinii mei abia dacă pot să se strecoare pe acolo.

După un moment de gîndire, subofiţerul strigă :

— Evadatul meu trebuie să fie acolo mai curînd decît în oricare altă parte. Dimineaţă în zori, un tăietor de copaci a văzut un străin în zdrenţe vîrîndu-se în hăţiş ; semnalmentele seamănă cu cele ale tîlharului meu. Şi cum banditul nu va cuteza să meargă prin pădure ziua, sînt

tot atît de sigur că voi pune mîna pe el pe cît eşti dumneata de sigur că vei pune mîna pe vulpe, moş Latrace.

— Păi atunci, ce aştepţi, domnule Beaucadet, de nu porneşti în urmărirea lui ?

— Aştept pe unul dintre oamenii mei care trebuie să vină să mă anunţe cînd să încep urmărirea ; atunci banditul va fi înconjurat din trei părţi. Şi-l vom doborî la liziera acestei păduri pe care o vom păzi eu şi jandarmii mei.

— Dar de cînd se află un bandit în ţinutul ăsta ?

— În ultimele două zile nu te-ai dus la Salbris ?

— Nu.

— Atunci înseamnă că n-ai citit semnalmentele criminalului, afişate pe uşa primăriei.

— Nu, domnule Beaucadet.

— Am să ţi le citesc eu. Dacă ai să-l întîlneşti, poţi să pui mîna pe el cu ajutorul slujitorilor care au grijă de cîini. Ascultaţi bine, tu, moş Latrace, şi voi ăştilalţi, adăugă Beaucadet adresîndu-se celor ce aveau grijă de cîini şi care se apropiaseră.

Scoţînd o hîrtie dintr-unul din buzunarele şeii, citi cele ce urmează :

— *„Semnalmentele numitului Paiaţa."*

— Ce nume caraghios, zise Latrace.

— Nu i se cunoaşte unul care să fie al lui ; aşa că justiţia e obligată să se coboare pînă la a-l rosti pe ăsta, zise Beaucadet. Apoi continuă : *„Prizonierul, căruia nu i se ştie numele adevărat, nici antecedentele, a izbutit în noaptea de 12 spre 13 octombrie să evadeze din închisoarea din Bourges unde se afla închis fiind învinuit de o dublă crimă. Totul ne face să credem că după ce şi-a găsit o ascunzătoare în pădurea din Romorantin, unde trebuia să*

fie arestat, a ajuns în pădurile și în landele pustii care se întind în jurul localităților Vierzon, Salbris și Lafertć-Saint-Aubin.

Deținutul, de o forță atletică, de o îndrăzneală nemaipomenită, e în vîrstă de vreo 30 și ceva de ani. Talia : cinci picioare șapte degete și două linii ; părul : aproape cărunt, în ciuda tinereții sale ; sprîncenele brune, barba brună, fruntea înaltă, descoperită și puțin cheală, ochii cenușii și rotunzi, nasul acvilin, gura obișnuită, bărbia pătrată, chipul prelung, pomeții foarte pronunțați, tenul bronzat. Semne particulare : evadatul are pe sînul stîng un tatuaj albastru cu roșu, reprezentînd două inimi străpunse de o săgeată, iar deasupra lor, un cap de mort ; sub cele două inimi, două pumnale încrucișate, legate cu o panglică neagră pe care se pot citi, scrise cu litere roșii, cuvintele : „Lui Basquine [1], dragoste pe viață. Dragoste sau moarte, 15 februarie 1826."

— Basquine ? Ce nume caraghios ! zise vînătorul.

— Nume demn de a fi scris pe pieptul unui răufăcător numit Paiața, zise jandarmul. Basquine !

— Apoi, zise vînătorul, dacă i-a jurat dragoste pe viață domnișoarei Basquine în 1826. Paiața s-a îndrăgostit cam devreme, căci dacă are acum, să zicem, treizeci și trei, treizeci și patru de ani, înseamnă că a jurat această dragoste pe viață la vîrsta de treisprezece sau paisprezece ani.

— Criminalul a fost precoce în dragoste așa cum sînt dealtfel precoci în dragoste toți criminalii, zise sentențios Beaucadet ; apoi continuă enumerarea semnelor particulare, menționate printre semnalmentele fugarului : „*Pe sînul drept, alt tatuaj, tot cu roșu și albastru, reprezentînd două mîini strîns unite, iar dedesubt cuvintele :* „Lui Martin, prietenia mea pe viață, 15 decembrie 1825".

[1] Rochiță cu volane.

— Drace, Paiața a fost și mai precoce în prietenie decît în dragoste, zise Latrace.

— Martin ăsta trebuie să fie tot un bandit de teapa lui, cu care mînca împreună la vreun hoț bătrîn. Acela i-o fi alăptat cu biberonul crimei, iar ticăloșii au profitat din plin de acest lucru, spuse subofițerul, apoi continuă citirea semnalmentelor : „*Deasupra acelor cuvinte se vede o urmă ciudată, care s-ar putea compara cu o crestătură pe o pîine. Peste această urmă, alcătuind o linie albastră dublă, se văd urmele a cinci mici scrijilituri roșii, transversale și neregulate, care nu acoperă nici pe sfert lungimea crestăturii. La mică distanță sub cea de a cincea coastă, în dreapta pieptului, se observă la fugar o cicatrice adîncă provenind de la o armă de foc, în vreme ce brațul drept îi este, în două locuri, adînc brăzdat de două cicatrici rezultînd din două răni produse de cuțit. Ultima oară, cînd evadatul a fost zărit în pădurea Romorantin, era îmbrăcat cu o rubașcă în zdrențe și cu un pantalon vechi, asemănător cu cei pe care-i poartă soldații din infanterie ; un picior îi era gol, celălalt înfășurat în cîrpe ; într-o mînă avea o boccea mică făcută dintr-o batistă în carouri, iar cu cealaltă mînă se sprijinea într-o enormă bîtă noduroasă*".

După ce citi semnalmentele, domnul Beaucadet vîrî hîrtia la oblîncul șeii, unde-și ținea și pistoalele, și-i spuse vînătorului care — de cîteva minute — părea foarte preocupat :

— Sper că tîlharul meu e ușor de recunoscut ; nu poți confunda vînatul dumitale cu al meu, moș Latrace. Dar la ce naiba te gîndești ?

— Mă gîndesc, zise rar vînătorul, cu o uimire naivă, că totuși aici e vorba de o întîmplare cam ciudată.

— Ce întîmplare ?

— Că hoțul dumitale și-a tatuat pe piept *„Lui Martin, prietenia mea pe viață"*.

— Și ce te miră în treaba asta, moș Latrace ?

— Drace ! Mă mir, fiindcă noul valet de cameră pe care domnul conte l-a adus aici se numește... Martin !

— Ei drăcie ! strigă domnul Beaucadet, ridicîndu-se în scări.

După un moment de surpriză și de tăcere, jandarmul se adresă vînătorului :

— Deci noul valet de cameră al domnului conte Duriveau se numește Martin ?

— Da.

— De cînd e în serviciul domnului conte ?

— Păi cred că de foarte puțin timp.

— L-ai văzut ?

— Ieri seară... El e cel care a venit să-mi transmită poruncile stăpînului.

— Cum e ? Înalt, scund, gras, slab ?

— E un flăcău înalt și frumos.

— Vîrsta ?

— Păi cred că bate și el spre treizeci de ani...

— Ochii, nasul, fruntea, gura, bărbia ? întrebă grăbit subofițerul.

— Pe legea mea, domnule Beaucadet, habar n-am ! Nu m-am uitat cu atîta atenție la el încît să ți-l pot descrie în amănunt. Ieri, cînd a venit în ceairul cîinilor, era noapte și nu l-am văzut decît la lumina felinarului.

— Și spui că e de puțină vreme în slujba stăpînului dumitale ?

— Fără îndoială, căci azi-dimineață, cînd m-am dus să-mi iau calul, i-am spus șefului grajdurilor : „Deci domnul conte are un nou valet de cameră ?" „Foarte nou", mi-a răspuns șeful grajdurilor.

— Aș putea aduce un mare serviciu justiției, zise Beaucadet, pe gînduri. Nu se știe nimic despre viața particulară a tîlharului meu. De voie, de nevoie, l-aș face eu să vorbească pe Martin ăsta, al cărui nume evadatul meu îl poartă scris pe pieptul lui și...

— Un moment, domnule Beaucadet, zise vînătorul întrerupîndu-l pe subofițer. Adu-ți aminte de faimosul proverb : „La tîrg sînt totdeauna mai mulți măgari care se numesc Martin" ; or, de ce ceea ce se aplică măgarilor nu s-ar aplica și valeților de cameră ? Și apoi...

— Și apoi ?

— Gîndește-te că domnul conte, atît de sever, atît de exigent cu oamenii săi, n-ar lua niciodată pe cineva în slujba lui decît după cele mai minuțioase informații.

— Ei bine, moș Latrace...

— Crezi că un om cinstit, cum trebuie să fie Martin ăsta, din moment ce se află în slujba domnului conte, ar fi putut să fie prietenul criminalului pe care-l cauți dumneata ?

— Vînătoarea a început, strigă Beaucadet întrerupîndu-l pe vînător. Iată-l pe Ramageau !

— Un copoi ? zise Latrace.

— Da, un copoi cu cizme înalte și care merge călare, răspunse Beaucadet, arătînd în depărtare un jandarm ce gonea ca vîntul.

— Haidem ! Succes la vînătoare, domnule Beaucadet, zise vînătorul.

— Ei, aici contez pe dumneata. Vînătorii se ajută între ei. O mînă de ajutor la nevoie, dacă dai peste tîlharul meu.

— Asta se înțelege de la sine, domnule Beaucadet, și dacă vulpea mea îți iese în cale, din moment ce rămîi la liziera pădurii, strigă tare ca s-o determini să se îndrepte spre cîmpie..

— Fii liniştit, presimt că voi avea noroc la vînat şi poate chiar dublu, prinzîndu-l cu această ocazie şi pe acel netrebnic de braconier, acel pungaş de Bête-Puante, care mi-a scăpat de atîtea ori pînă acum.

Auzind cum braconierul era din nou ameninţat, vînătorul nu-şi putu ascunde o uşoară nelinişte. Ea scăpă însă subofiţerului, ocupat să-l privească pe jandarmul care sosea în galop. După un minut de tăcere, bătrînul zise :

— Vezi dumneata, domnule Beaucadet, la vînătoare nu trebuie să vînezi niciodată altceva decît fiara hăituită, altfel pleci cu coada între picioare, cum obişnuim să spunem noi, vînătorii. Astăzi mulţumeşte-te să vînezi lupul ; mîine, vei vîna pisica sălbatică.

— Haida-de, moş Latrace ! Ca vînător bătrîn ce eşti, ai uitat că trebuie să dobori tot ce-ţi cade în bătaia puştii... fie un iepure, fie un cerb ? Aşa că dacă Bête-Puante îmi iese în cale, va face cunoştinţă cu cătuşele mele. Ştiu bine că cei din ţinut îl susţin pe netrebnicul ăsta, că amărîţii de sologneзi îl ajută să se ascundă şi nu-l denunţă niciodată pentru că se spune că se pricepe să le vindece frigurile. Dar cum Bête-Puante şi-a făcut prea multă vreme de cap, a venit vremea să-l închidem în colivie.

În acel moment, un ţipăt de pasăre, ascuţit, sonor, prelungit, porni din hăţişul des care mărginea liziera pădurii. Bătrînul vînător se înroşi şi tresări. Surprins de acel ţipăt neaşteptat, subofiţerul se înălţă în şa şi-şi ridică ochii, curios, către vîrfurile verzi şi stufoase ale brazilor. Faptul îl împiedică să remarce emoţia bătrînului vînător, precum şi o uşoară mişcare a frunzişului în locul cel mai des al hăţişului ce mărginea drumul ; şi totuşi, în clipa aceea nu adia nici cea mai slabă pală de vînt.

— Iată un strigăt urît de pasăre, zise Beaucadet

— Cum, nu recunoşti ţipătul vulturului din Sologne ? zise liniştit Latrace. Iaca, uite-l colo jos, a coborît să-şi înşface prada zburînd razant peste lăstarii stejarilor. Ce aripi puternice !

— Unde, moş Latrace, unde ?

— Colo jos, nu-l vezi, în stînga, lîngă bradul acela răsucit ? Iată-l că se înalţă din nou. Iată-l...

— Nu văd decît soarele... Eu n-am ochi de vînător ca dumneata. Dacă era vorba de tîlharul meu sau de Bête-Puante, i-aş fi văzut de la o sută de paşi. Dar iată-l pe Ramageau, vom avea veşti despre hăituială.

Într-adevăr, jandarmul pe care-l zăriseră cu cîteva minute mai înainte, pe cîmpie, ajunsese şi se oprise lîngă grup. Calul acelui soldat scotea aburi pe nări şi era alb de spumă.

— Ei, cum e, Ramageau ? întrebă subofiţerul.

— Domnule subofiţer, a început hăituiala. Ţăranii adunaţi pentru prinderea tîlharului au înconjurat din toate părţile pădurea din Aubépin şi se îndreaptă încoace, spre liziera.

— Jandarmi ! strigă Beaucadet pe tonul unui general cuvîntînd soldaţilor săi în momentul începerii bătăliei. Jandarmi ! Lupta a început ! Contez pe voi ! Trageţi piedica pistoalelor... Luaţi-vă sabia în mînă !

Şi domnul Beaucadet, umflîndu-se în pene în uniforma sa, făcu un semn protector vînătorului pe care-l lăsă la întretăierea drumurilor unde se afla crucea şi se îndepărtă, în fruntea celor cinci oameni ai săi, pe care-i aşeză ca pe nişte santinele la liziera pădurii.

În timpul acestor operaţii strategice ale lui Beaucadet, în depărtare se văzu apărînd o trăsură descoperită în care se aflau două femei însoţite de mai mulţi călăreţi îmbră-

cați în veșminte roșii și urmați de servitorii ce duceau de dîrlogi cai acoperiți de cuverturi.

— Haideți, haideți, băieți, zise bătrînul vînător celor care-l însoțeau ; adunați haita ; cîinii să nu se îndepărteze; iată-i pe domnul conte și compania.

Și spunînd acestea, Latrace coborî de pe calul pe care-l dădu în grija unuia dintre cei ce vedeau de cîini, punînd piciorul pe pămînt cu scopul de a primi cu tot respectul cuvenit pe stăpînul său, contele Duriveau.

Capitolul II

Întîlnirea Paiației cu Bête-Puante. — Ascunzătoarea braconierului. — Cîinii sînt îndrumați pe o urmă falsă. — Cutezanța a două femei frumoase. — Lașitatea domnului Alcide Dumolard. — Un „tată tînăr", la modă. — Contele Duriveau și fiul său. — Doamna Wilson și fiica sa.

Vînătoarea începuse de multă vreme ; soarele, pe cale să apună, își arunca pe cer reflexele sale calde. Stejarii stufoși și trunchiurile înalte ale brazilor se conturau pe un cer roșu ca arama. În mijlocul unui desiș încîlcit, de nestrăbătut din pricina vegetației luxuriante a drobițelor, a rugilor de mure, ferigilor și măcieșilor, mă rog, în locul cel mai adînc al pădurii în care se vîna atunci se afla un mic luminiș presărat cu blocuri de stînci cenușii sau aco-

perit de stînci, ascunse aproape în întregime sub o foarte încurcată împletitură de iederă, de volbură și de caprifoi sălbatic. Tăcerea profundă a acelei singurătăți era întreruptă, la rare intervale, de zgomotul surd al crengilor de brad bătute de vînturi puternice sau de sunetele foarte îndepărtate ale trîmbițelor. În desișul de care era înconjurat luminișul se auzi pe neașteptate un trosnet, crengile lăstarilor de stejar, ale căror frunze și începuseră să se îngălbenească, se clătinară, se îndepărtară : un om ieși din desiș ; mergea pe jumătate aplecat, aproape tîrîndu-se. Omul, ale cărui semnalmente cititorul le cunoaște, era Paiața, întemnițatul evadat din închisoarea din Bourges, acuzat de două omoruri. Bluza albastră, unicul său veșmînt în partea de sus a trupului, zdrențuită de rugii de mure, îi dezgolea, ici și colo, pieptul păros și brațele de atlet ; pantalonul său de postav, odinioară roșu, era murdar de noroi, sfîșiat tot și rupt pînă la genunchi ; mîinile și picioarele îi erau acoperite de zgîrieturi ce sîngerau ; gîfîia și sudoarea îi șiroia pe obraz. Se opri o clipă trăgînd cu urechea la cel mai mic zgomot ; se sprijini de un copac ca să-și tragă sufletul, smulse un pumn de frunze, le duse lacom la buzele uscate și le mestecă, încercînd să-și potolească foamea ce-l devora. În ochii omului licărea o lumină sălbatică : părul cărunt, încîlcit, căzut pe fruntea aproape cheală, contrasta cu barba brună și cu tinerețea chipului energic, dîndu-i un aspect ciudat. Palidă de nemîncare, de teamă, fața lui exprima durere și frică. Dintr-odată, o voce puternică, ridicîndu-se, pentru a spune astfel, de sub picioarele fugarului, strigă : „Paiațo !" Auzindu-și numele, omul sări în sus de uimire, neștiind dacă să rămînă sau să fugă. Apoi, aplecîndu-se repede, înșfăcă două pietre mari, care, în mîinile sale, puteau deveni niște arme cumplite. Totul recăzuse în tăcerea profundă și mohorîtă de mai îna-

inte. Dar dintr-o dată, la trei paşi de el, ca şi cum ar fi răsărit din pămînt, un bărbat, îmbrăcat în chip ciudat, se ivi în faţa lui. Personajul, de talie mijlocie, purta o cazacă largă şi pantaloni din piele de lup ; pielea fină şi bine tăbăcită a unei capre alcătuia fundul impermeabil al bonetei sale, împodobită cu o fişie de blană de bursuc ; bronzate, tăbăcite de intemperiile anotimpurilor, trăsăturile sale dispăreau aproape în întregime sub o barbă sălbatică şi căruntă ; ochii săi bruni, vioi, pătrunzători păreau iluminaţi din interior de o pupilă fosforescentă ce se dilata ca şi cum obişnuinţa de a dormi în timpul zilei şi de a rătăci noaptea îl făcuse să vadă perfect pe întuneric, aşa cum văd aproape toate animalele de pradă. Totuşi, faţa acelui om era departe de a oferi un aspect bestial sau respingător. Pe chipul inteligent şi cutezător, adesea luminat de un surîs de o ironie amară, regăseai pecetea unei măreţii ce nu poate fi definită, ce se imprimă totdeauna pe fruntea unui proscris obişnuit a trăi în primejdie, în singurătate şi în veşnică revoltă.

Cred că l-aţi şi recunoscut pe braconierul poreclit Bête-Puante ; ascuns în hăţişul de pe marginea răscrucii, asistase nevăzut la discuţia vînătorului cu domnul Beaucadet. Pînă în momentul bruştei sale apariţii în faţa Paiaţei, braconierul stătuse ghemuit şi ascuns în ceea ce, în limbajul braconierilor, se numeşte „loc de pîndă", un fel de groapă de cinci sau şase picioare adîncime, acoperită de tufe de ferigă şi de grozamă alcătuind un fel de boltă şi prin care braconierul, care rămîne astfel ceasuri în şir nemişcat şi pîndindu-şi prada, poate s-o vadă şi să tragă drept în ea.

Văzîndu-l pe Bête-Puante, Paiaţa, în ciuda cutezanţei sale, se dădu un pas înapoi, plin de stupoare. Pietrele pe care le culesese de jos pentru a se apăra îi căzură din mîini; fie că, văzînd carabina scurtă cu două ţevi cu care era

înarmat braconierul, fugarul înțelesese că lupta era mult prea inegală, fie că presimțirea îl făcuse să bănuiască cum că ar exista o oarecare afinitate între condiția sa de fugar și viața aventuroasă a omului cu care se întîlnise. Totuși, dîndu-se încă un pas înapoi, continuă să-i arunce braconierului o privire de cumplită neliniște.

— Te numești Paiața și ai evadat din închisoarea din Bourges... Urmărit ca o fiară, nu vei putea scăpa ; dar am să-ți vin în ajutor, în numele lui... Martin !

Auzind numele de Martin, crîncena fizionomie a Paiaței păru că se transfigurează ; o vie emoție îi destinse trăsăturile pînă atunci dure și contractate ; o lacrimă încețoșă sălbatica strălucire a privirii sale. Cu mîinile împreunate, cu buzele întredeschise, cu inima bătînd, cu pieptul tresăltînd, abia putu să strige cu glasul înăbușit de înduioșare:

— Martin !

Dar văzînd îndoiala apărînd pe chipul fugarului, după acea explozie de sentimente afectuoase, braconierul se grăbi să adauge :

— Da, Martin... Basquine... Iepuroaica...

Paiața îl întrerupse pe braconier ca și cum aceste nume bizare rostite de către acesta ar fi fost de ajuns pentru a dovedi identitatea lui Martin, așa că strigă radios :

— Da, el e ! E într-adevăr el !

Fugarul uită astfel urmărirea înverșunată de care scăpase ca printr-un miracol și căreia putea să-i cadă pradă în cîteva clipe. Nici unul dintre sentimentele Paiaței nu scăpase privirii pătrunzătoare a lui Bête-Puante. Ducîndu-și brusc mîna la ureche, și-o făcu pîlnie ; și cu toate că cea mai profundă tăcere continua să domnească în acea singurătate, îi spuse Paiației, cu glas șoptit, după ce mai ascultă o dată :

— Se apropie... Ești pierdut...

— Îl cunoşti pe Martin... Deci s-a înapoiat din străinătate ? zise fugarul uitînd de primejdie.

Această uitare de sine într-un moment atît de nemaipomenit îl mişcă pe braconier, care zise :

— Martin e aici ; îţi datorează mult, ştiu ! În numele lui te voi salva, vinovat sau nevinovat.

Fugarul tresări.

— Dar, în dragostea profundă pe care ai manifestat-o faţă de Martin, făgăduieşte-mi că dacă el îţi porunceşte, te vei preda tu însuţi justiţiei.

— Dacă Martin îmi spune : „Predă-te !", mă voi preda.

— Te cred... ştiu acest lucru... Urmează-mă, te voi salva !

Înfundîndu-se din cîţiva paşi într-un hăţiş des, în stînga celui unde se ascunsese, braconierul descoperi cu greu intrarea strîmtă a unui soi de vizuină. Trapa mobilă care o închidea era alcătuită dintr-o legătură mare de vreăscuri de brad, acoperite la rîndul lor de pietre pline de muşchi, care se făcuseră una cu pămîntul unde nişte tufe de drobiţă prinseseră de mult rădăcini. Fugarul tocmai se pregătea să intre în acel ascunziş nesperat, cînd braconierul îi zise cu un accent de tristeţe solemnă :

— Respect şi milă... pentru ceea ce vei vedea ; dacă nu, vei săvîrşi un sacrilegiu, şi nu meriţi nici un fel de compasiune.

Şi în vreme ce fugarul îndreptă spre braconier o privire surprinsă şi neliniştită, sunetul trîmbiţelor, pînă atunci confuz, se auzi de data asta foarte clar. Atunci Bête-Puante, apăsîndu-l cu putere pe tîlhar pe umăr, îi zise în şoaptă, după ce ascultase din nou, cu atenţie :

— Aud galopul cailor... Repede... Repede... Ascunde-te !

Apoi, cuprins de un gînd neaşteptat, în vreme ce Paiaţa dispărea prin gaura strîmtă, braconierul, lăsînd în-

trarea deschisă, se năpusti dintr-un salt afară din hăţiş, se aşează pe burtă în mijlocul luminişului, îşi lipi urechea de pămînt, percepînd astfel mult mai distinct decît în desimea pădurii zgomotele cele mai îndepărtate. Se ridică repede, strigînd cu un glas disperat :

— Blestem ! Vulpea îi aduce pe vînători încoace !

De două ori alarmat, braconierul se năpusti în desiş, cu scopul de a închide intrarea ascunzătorii. Dar chiar în clipa aceea, fugarul ieşi din ea, livid, cu chipul răvăşit, spunînd cu glas tremurător :

— Mai curînd mă las prins... ucis, decît să rămîn în subterana aceea ! Ceea ce am văzut acolo... Dacă ai şti ce am văzut ! Şi acea Bruyère ! Probabil că a înnebunit !

Lătrăturile haitei, pînă atunci îndepărtate, se apropiară brusc şi în curînd răsunară puternic în acea pădure mare, tăcută şi plină de ecou. În aceeaşi clipă, o răbufnire de vînt aduse cu sine zgomotul confuz al strigătelor şi al glasurilor înaintînd din mai multe părţi deodată. Strigătele erau ale celor care-l hărţuiau pe evadat. Cele două evenimente se petrecură într-un timp mult mai scurt decît mi-a trebuit mie să le descriu şi, în clipa în care Paiaţa se năpustea afară din ascunzătoarea braconierului, rostind cu glasul tremurînd de spaimă : „Mai curînd mă las prins... ucis, decît să rămîn în subterana aceea. Ceea ce am văzut acolo... Dacă ai şti ce am văzut ! Şi acea Bruyère ! Probabil că a înnebunit !", braconierul răcni cu un glas cumplit, ridicîndu-şi carabina cu amîndouă mîinile, ca pe o măciucă :

— Eşti un om mort ! Te ucid dacă jandarmii te găsesc aici înainte de a închide ascunzătoarea !

Abia apucă să-şi isprăvească ameninţarea, că ramurile desişului de care era înconjurat luminişul se clătinară puternic, ca şi cum le-ar fi îndepărtat cineva foarte grăbit.

Fugarul tresări și, fie că se temu de amenințarea disperată a braconierului, fie că instinctul de conservare se dovedi mai puternic decît teama, se năpusti în subterană ; Bête-Puante așeză la loc trapa grea, șterse orice urmă a pașilor Paiaței și abia mai avu vreme să se arunce în fundul gropii în care se pitise prima oară. Nici nu dispăruse bine braconierul, că, imediat după zgomotul crengilor rupte, se auziră pași alergînd ușor, și o vulpe enormă, cu blana roșie, cu labele și urechile negre, se năpusti în luminiș. Șiroia de apă, fiindcă tocmai traversase o baltă cu scopul de a face ciinii să-i piardă urma. Șiretenia îi reuși, căci apropiindu-se un moment de acel loc din pădure, haita se îndepărtă din nou, după cum vestiră dealtfel lătrăturile lor din ce în ce mai îndepărtate. Vulpea gîfîia, trăgîndu-și sufletul : limba roșie, uscată, îi atîrna din botul larg deschis : ochii verzui îi ardeau, urechile îi erau trase spre spate, coada îi atîrna, coastele îi tresăltau, dovedind iuțeala alergăturii și epuizarea animalului. Se opri o clipă, adulmecînd, întorcîndu-și botul negru dintr-o parte în alta : apoi, timp de cîteva minute păru să asculte către apus cu tot atîta atenție pe cît neliniște. Dar nu auzi nimic. Ascunzișul braconierului aflîndu-se la cîțiva pași de vulpe și de mirosul ei greu, acesta nu putu să înlăture acea vecinătate. Lătrăturile ciinilor, induși în eroare, încetaseră. Avînd astfel cîteva minute avans asupra ciinilor care se înverșunau s-o urmărească, vulpea hăituită își recăpătă suflul, dar se prăbuși pe iarbă, cu labele întinse, cu capul lipit de pămînt, cu botul întredeschis ; ai fi crezut-o moartă fără mișcarea continuă, aproape convulsivă, a urechilor, gata să prindă cel mai mic zgomot.

Dar iată că vulpea se ridică brusc pe cele patru lăbe ale sale, ca și cum ar fi fost împinsă de un resort : își reținu respirația gîfîitoare, ale cărei zgomote sacadate deranjau delicata percepere a auzului său. Vînătoarea, în ca-

pricioasele ei evoluții, în întoarcerile ei rapide și neașteptate, se apropia din nou de luminiș ; de data asta, larma trîmbițelor era însoțită de urletele haitei.

În acel moment suprem, animalul, epuizat, simțindu-și sfîrșitul, mai făcu un ultim efort, un ultim șiretlic pentru a păcăli încă o dată ciinii și a le scăpa. Străbătu luminișul în toate sensurile, dublînd și încrucișînd urma pașilor într-un fel de rețea de nedescurcat, căreia ciinilor le-ar fi fost cu neputință să-i dea de capăt. Apoi, strîngîndu-se ghem, dintr-o primă săritură uriașă se năpusti din luminiș în desiș, pică drept în mijlocul stîncilor, aproape peste trapa acoperită cu pietre și cu tufe de drobiță care masca intrarea în subterană ; apoi, abia atingînd cu labele mușchiul de pe stînci, făcînd un al doilea salt disperat, sări la o distanță de cel puțin șase picioare, ajunse în partea cea mai deasă a hățișului, făcu încă trei sau patru salturi uriașe, apoi o luă la goană cu toată viteza celor patru picioare ale sale, înțepenite de oboseală și de răceala apei prin care trecuse.

Datorită minunatului instinct de conservare, firesc dealtfel tuturor animalelor sălbatice, vulpea — prin acele sărituri enorme și succesive — făcuse să-i piară urma pe o rază de treizeci, patruzeci de pași. Animalul odată dispărut, braconierul ieși imediat din groapă, se năpusti în luminiș, se aplecă, îl privi cu un ochi scrutător, recunoscu proaspetele urme ale labelor vulpii și se grăbi imediat să șteargă cu piciorul toate acele urme pe care le putu vedea, făcînd să dispară astfel, prin răvășirea pămîntului, nu numai urmele, ci și mirosul pe care-l lăsase animalul în urma lui ; căci braconierul voia, înainte de orice, să îndepărteze ciinii, și prin urmare vînătorii, de acel loc atît de apropiat de ascunzătoarea sa.

Urletele ciinilor, sunetele trîmbițelor, din ce în ce mai apropiate, își sporiră intensitatea. Din cînd în cînd, se au-

zeau. Laolaltă cu aceste zgomote, strigătele ce slujeau de semnal hăitaşilor care înaintau din trei părţi diferite în căutarea evadatului.

Din ce în ce mai speriat de aceste ameninţătoare apropieri, braconierul intră în tufişul din care vulpea ţişnise în luminiş şi văzu din nou urmele animalului. Şterse şi de acolo urmele vulpii pe o distanţă de vreo două sute de paşi, pînă la un enorm trunchi de copac prăvălit peste care mai mult ca sigur că sărise vulpea, după care braconierul se năpusti în partea cea mai deasă a pădurii.

Previziunile lui Bête-Puante se dovediră exacte. Abia dispăruse de cîteva minute, că haita de cîini începu a lătra de-ţi spărgea urechile ; dar iată că dintr-odată lătrăturile şi urletele încetară ca prin minune. Cîinii erau deruţaţi ; ajungînd pînă la trunchiul enorm de copac pînă unde braconierul distrusese orice urmă şi miros, răscolind pămîntul, cîinii nemaigăsind nimic, tăcură brusc. Ducîndu-se şi venind descumpăniţi de acea neaşteptată întrerupere pînă atunci atît de puternică pentru mirosul lor, cîinii, derutaţi, căutară şi răscăutară zadarnic în toate părţile, cu nasul în pămînt. Dăduseră greş doar la două sute de paşi de ascunzătoarea braconierului.

Bătrînul vînător, dîndu-şi seama de acest incident prin tăcerea cîinilor, se grăbi să-i ajungă din urmă ca să le vină în ajutor. Dar se opri brusc, apoi o luă la goană către copacul răsturnat unde rămăseseră cîinii, copac al cărui trunchi, plin de crengi, alcătuia un obstacol dintre cele mai periculoase de trecut ; cu toată vigoarea iepei sale şi cu tot curajul lui, jupînul Latrace era un vînător mult prea experimentat pentru a risca, printr-un act inutil de bravură, o cădere mortală fie pentru el, fie pentru iapă. Văzînd de fiecare parte a trunchiului drumul închis de un hăţiş de netrecut, făcu un lung ocol urmărind să ajungă în cealaltă parte a obstacolului.

Dar iată că cele două femei, în costume de călăreț, aflîndu-se la mică distanță una de cealaltă, străbătînd pădurea, se treziră în fața trunchiului răsturnat dinaintea căruia bătrînul vînător avusese înțelepciunea să se retragă. Aproape în același timp, cele două doamne fură ajunse din urmă de doi călăreți care, văzînd redutabilul obstacol, strigară amîndoi deodată, cu glas speriat :

— Doamnă... oprește-ți calul...

— Domnișoară... bagă de seamă...

În ciuda recomandărilor și rugăminților, femeia care apăruse prima, nemaifiind în stare să oprească elanul iepei sale, sau poate plăcîndu-i să facă pe curajoasa, bravînd pericolul, își lovi puternic iapa cu cravașa, iar aceasta sări peste trunchi cu tot atîta îndrăzneală pe cît grație. Numai că în timpul săriturii, din pricina vîntului, i se ridică puțin acelei femei întreprinzătoare fusta lungă, lăsînd să se vadă conturul fin al unui picior elegant, îmbrăcat într-un ciorap de mătase albă și sprijinit ferm în scară, un picior încîntător a cărui gheată neagră, cu șireturi, era împodobită cu un mic pinten de argint.

Cei doi vînători, uluiți de atîta curaj, nu-și putură reține o exclamație de spaimă, amîndoi, adresîndu-se acum celei de a doua călărețe, care părea gata s-o imite pe prima.

— Domnișoară, în numele cerului, oprește-te !

— Vreau s-o ajung din urmă pe mama, răspunse tînăra, cu un glas dulce, arătînd-o pe cealaltă femeie.

Prima, odată iapa oprită dincolo de cumplitul obstacol, întorsese spre spectatorii acestei scene un chip vesel și ușor colorat de orgolioasa emoție cu care înfruntase pericolul : dar văzînd-o pe fiica sa care se pregătea s-o imite, păli înfricoșător și strigă :

— Raphaële... te rog... Nu !

Dar tînăra, la fel de curajoasă ca și mama sa, sări peste trunchi, ținînd cravașa, cu o mișcare plină de cea mai pudică grație, peste pliurile fustei sale, pentru a le împiedica să se ridice în mod necuviincios, așa cum se ridicaseră cele ale mamei sale.

Cei doi călăreți care se alăturară doamnei Wilson și fiicei sale (astfel se numeau cele două întreprinzătoare zeițe ale vînătorii) erau contele Duriveau și fiul său. Contele Duriveau, stăpînul haitei de cîini care vîna atunci, era fiul unui hangiu din Clermont-Ferrand : hangiul, om de o lăcomie feroce, devenise posesorul unei averi imense ; începuse cu camăta, sporind-o prin cumpărarea unor bunuri naționale, completînd-o prin furnituri pentru armată sub Directorat, dublîndu-și și cvadruplîndu-și bunurile prin tot soiul de ticăloșii, de hoții legale și prin cea mai sordidă avariție. La moartea tatălui său, Adolphe Duriveau — pe atunci încă nu era conte — se trezi stăpînul a trei sute de mii de livre rentă provenind din moșii. Ieșind din starea de izolare și de sărăcie în care-l ținuse tatăl său, cu o asprime fără seamăn, și nimerind peste un tutore onorabil, Adolphe Duriveau, în ciuda detestabilei sale educații, înclină la început către bine, resimțind cîteva elanuri către ideile înaintate : ducînd o viață cum nu se poate mai fericită, plină de plăcerile care pînă atunci îi fuseseră refuzate, se arătă generos și bun, cedînd impulsului inimii sale și acelui soi de beție pe care ți-o prieinuiește adesea o fericire neașteptată și pînă atunci necunoscută. Dar încercările de generozitate ale lui Adolphe Duriveau au fost adesea răsplătite prin ingratitudine : ingratitudinea... acel creuzet unde sînt puse la încercare sufletele cu adevărat generoase și perseverente : ei bine, Duriveau n-a rezistat la acea aspră încercare : a început prin a se supăra, apoi prin a se acri, a se irita, apoi a se înrăi ; pînă la urmă,

inima îi deveni de bronz. În timp ce atîţia alţii se înarmaseră cu puţinul bine pe care încercau să-l facă, Duriveau ridică ingratitudinea la rang de principiu, asprimea inimii drept o datorie, pretextînd că nu voia să mai fie înşelat de ingraţi... Sătul foarte repede de atîta bine — pentru că generozitatea lui era lipsită de răbdare, discernămînt, resemnare şi mai ales de tăcere şi de pudoare — Duriveau nu fu în stare să cerceteze cauza răului pe care el credea că-l alină, dar pe care adesea îl agrava, pentru că era repezit, nerăbdător, aspru, şi pentru că ajutarea unor oameni timizi şi bănuitori cere tact şi blîndeţe şi mai ales o extremă delicateţe.

Această încercare lăudabilă, dar nefericită, în practicarea ideilor generoase trebuia să aducă şi aduse în spiritul lui Adolphe Duriveau o reacţie nefericită : pentru el, insensibilitatea sistematică deveni experienţă în materie de oameni ; mila — slăbiciune ; egoismul — bun-simţ ; cupiditatea — prevedere ; profundul dispreţ faţă de cei din jur — conştiinţa valorii sale ; nenorocirea altora — justa pedeapsă a neorînduielii. Duriveau se arătă, într-un cuvînt, un catolic înfocat, slujindu-se de această făţarnică impostură. „Dumnezeu-Tatăl a creat omul pentru nefericire !" Această „frumoasă" axiomă explica lesne asprimea acelui implacabil egoist.

Trebuie să mărturisim însă că Duriveau, înzestrat cu un spirit remarcabil, cu multă energie şi voinţă, cu o rară cutezanţă a firii, ştia, cu tot cinismul şi ironiile lui, să dea o notă picantă crudelor sale paradoxuri şi, în lumea pe care o frecventa, găsea mult prea des complici sau oameni care să-l aprobe.

Frecventarea unei anumite societăţi, jignitor de mîndră de bogăţia sau de titlurile ei recente, lepra lenei, aproape inevitabilă, şi proasta influenţă a unei averi imense, căpătată fără muncă, înăbuşiră repede primele tendinţe ale

domnului Duriveau. Rămase fastuos, dar deveni lacom. Apoi nu-i mai ajunse să fie bogat, voi să devină nobil, ca atîţia alţii. Căsătoria lui cu fata unui duce al Imperiului raliat Restauraţiei îi aduse titlul de conte, şi Adolphe Duriveau, fiul lui moş Duriveau, hangiul cămătar, nedemnul spoliator, se crezu conte şi-şi spuse foarte serios „contele Duriveau". Soţia sa, moartă de foarte tînără, îi dăruise un fiu, Scipion, viconte Duriveau, mă rog...

Fericirea sau mai curînd orgoliul lui Adolphe Duriveau se concentrase, se rezumase la aceste două frumoase lucruri : să fie unul dintre cei mai mari proprietari din Franţa şi să fie numit „domnul conte" de către lacheii, furnizorii şi fermierii săi. Mai tîrziu, acestor veleităţi li se alătură şi o ambiţie politică (a cărei cauză o vom explica la vreme).

Arhimilionar şi conte, nu mai visa un alt viitor, o altă fericire pentru fiul său. Şi poate că mai mult îngîmfat decît lacom, văzu în acest copil un nou mijloc de a-şi etala şi de a-şi face invidiată opulenţa. La cincisprezece ani, Scipion Duriveau, cu un chip încîntător şi o inteligenţă precoce, crescut de un preceptor de casă mare, deveni o nouă hrană pentru orgoliul tatălui său, mîndru din cale-afară de a fi dat naştere acelei comori de drăgălăşenie şi de impertinenţă.

Exista pe atunci în societatea bună din Paris ceea ce se numea „tinerii taţi". Era vorba de văduvi, mai mult sau mai puţin tineri, oameni de spirit şi petrecăreţi, buni cunoscători ai jocurilor de noroc, oameni de viaţă şi care le spuneau, în general, pe nume celor mai costisitoare întreţinute din Paris. Acei taţi tineri, pornind de la principiul că : „Nu există nimic mai odios, mai funest prin urmările sale decît calicenia şi decît tirania paternă, care, lipsind copiii de orice plăcere, de orice libertate, în nădejdea de a face din ei nişte mici sfinţi, nu fac decît nişte diavoli,

afurisiți", acei tați tineri dădeau dovadă, dimpotrivă, de toleranță excesivă și adesea chiar mai mult decît de toleranță. Astfel cutare, tatăl a două fetițe încîntătoare, le lua la teatru, unde niște legături tandre îl obligau să se ducă foarte des. Și grația, sporovăiala copilărească a celor două fetițe le distrau grozav pe actrițe, care spuneau pe șleau tot ce aveau de spus. În planul de educație practică al unui alt tată intra dorința expresă de a poseda el primele scrisori de schimb ale fiului său. Omul numea asta „virginitatea acceptării". Pentru a ajunge mai repede la acest lucru, îi facilita fiului, pe sub mînă, împrumuturi, în aparență cu o camătă mare, de care el, tatăl, nu beneficia cituși de puțin, pretinzînd că un „tînăr tată" este „creditorul înnăscut" al fiului său. Altul căuta cu toată maturitatea experienței sale, selecta, aprecia după o gîndire temeinică și alegea, în paterna sa solicitudine, prima amantă a fiului său. Un altul avea drept principiu inflexibil de a-și îmbăta mai întîi băiatul drag cu un vin execrabil, urmărind — zicea el — să-i inspire de timpuriu o profundă, de neînvins și salutară greață pentru vinul prost.

Doi sau trei dintre acești „tineri tați", oameni din cea mai bună și mai înaltă societate, erau prieteni cu contele Duriveau ; dar el își pusese în joc orgoliul, mereu orgoliul, ca să-l vadă pe Scipion eclipsîndu-i pe fiii celorlalți „tineri tați", în așa fel încît, la șaptesprezece ani, Scipion avea o sută de ludovici pe lună pentru micile lui distracții, un apartament separat în palatul patern, șase cai în grajdul contelui și locul său într-o lojă de bărbați, la Operă, loc care-i dădea dreptul să intre și în culise.

E de prisos să spun cum Scipion, cu chipul lui încîntător și cu cei șaptesprezece ani ai săi, a fost sărbătorit în acel voluptuos pandemonium unde fusese prezentat în mod solemn de către tatăl său. După cîteva luni, adolescentul își număra pe degete ușuraticele amante. La optsprezece

ani, își ucisese cu sînge rece rivalul, în duel, tatăl lui slujindu-i de martor și, de nenumărate ori, zorile îi prindeau pe conte și pe fiul său în toiul unei orgii nebune și zgomotoase.

Oricît de ciudat ar părea acest sistem de educație, ne vedem obligați să mărturisim următoarele pentru lămurirea celor care nu știu :

Dată fiind poziția socială și averea vicontelui Scipion Duriveau, din o sută de tineri bogați și leneși, nouăzeci — mai devreme sau mai tîrziu, mai mult sau mai puțin — aveau să ducă viața pe care o ducea Scipion ; că aveau să ducă acea viață, grație împrumuturilor cu camătă, fără știrea sau în pofida severelor mustrări ale familiilor lor, a căror moștenire aveau s-o rîvnească cu o nerăbdare oarecum paricidă.

Admițînd aceste lucruri, veți spune totuși că nu toți „tații tineri" erau lipsiți de un anumit bun-simț practic, încercînd să călăuzească, să dirijeze ei înșiși abaterile tinereții pe care nu le puteau împiedica.

Sigur că în ochii oamenilor cu cap, sistemul nu face doi bani ; sigur că e deplorabil să vezi risipindu-se astfel sume enorme ; că e dureros să vezi ofilindu-se, în prima floare a tinereții lor, atîția băieți de familie bună, atîtea intenții lăudabile ce animă tineretul ; să vezi atît de des șubrezindu-se, degenerînd și stingîndu-se în acea atmosferă viciată minți prețioase ; dar tot acel rău sau bine se datorează, în mod inevitabil, atmosferei ce domnește în familie, proprietății și mai ales celei mai mari dintre inechități : moștenirea.

Vă dați seama că trăind atîția ani ca „tată tînăr", demnitatea paternă a contelui și respectul filial al vicontelui aveau să se modifice și să se micșoreze în mod flagrant. Panta pe care porniseră era prea povîrnită, curentul prea

impetuos pentru a se mai putea schimba ceva. De multe ori firea trufașă, voința plină de energie a domnului Duriveau au fost dominate de indiferența ironică și de impertinența fiului său, de multe ori — mai ales în ultima vreme — în ciuda zadarnicelor și tardivelor regrete, imitîndu-i pe soții de treabă care, temîndu-se să nu pară geloși, își înghit lacrimile și rușinea, contele — temîndu-se de ridicolul gerontocrației — își juca rolul de „tată tînăr" cu surîsul pe buze, dar cu furia și cu durerea în suflet. Trebui să se resemneze și să joace totuși acest rol... De multă vreme, fiul său îl trata cu o familiaritate de-a dreptul jignitoare, însușită în toiul unor distracții comune nedemne, familiaritate de care contele și prietenii săi la început rîseseră ; așa că orice sentiment de deferență, de respect filial aveau să fie încet, încet înăbușite în inima acelui adolescent.

Deși urma să împlinească în curînd cincizeci de ani, contele Duriveau nu părea să aibă nici patruzeci, căci era înalt și zvelt, plin de agilitate, cu o înfățișare impetuoasă, totul demonstrînd tinerețe, vigoare, energie. Avea tenul foarte brun, dinții de o albeață strălucitoare, bărbia și nasul destul de puternice, ochii foarte mari și foarte albaștri, părul, sprîncenele și barba la fel de negre ca și cărbunele, în ciuda vîrstei sale ; puteai întîlni trăsături mai regulate, mai atrăgătoare decît cele ale contelui Duriveau, dar era cu neputință să întîlnești o fizionomie mai expresivă, mai spirituală, de o cutezanță mai plină de hotărîre, care vădea mai ales o voință puternică și de neîmblînzit. Așa că domnul Duriveau inspira aproape întotdeauna acea rezervă, acel respect, acea teamă pe care le inspiră firile sigure pe ele și trufașe. Rar ai fi simțit față de el sentimente de simpatie sau de afecțiune.

Totuși, acest om atît de energic și de sigur de sine începu să pălească și să tremure din toate încheieturile de îndată ce-o văzu pe doamna Wilson bravînd cu atîta curaj un pericol atît de mare. Începînd din acel moment, tot timpul cît ținu vînătoarea, contele Duriveau urmări cele mai neînsemnate mișcări ale încîntătoarei văduve cu o neliniște plină de tandrețe și de solicitudine ; privirea lui tulburată, înflăcărată, pătimașă n-o părăsi aproape nici o clipă pe acea femeie încîntătoare, încît ghiceai lesne că numai politețea și convenientele îl împiedicau să-i mărturisească în mod deschis irezistibila putere pe care o exercita asupra lui.

Contele și fiul său purtau niște mantii scurte de catifea neagră, redingote scurte de un roșu-aprins, cu nasturi de argint, pantaloni albi de postav și cizme cu carîmbii răsfrînți. Înfățișarea vicontelui oferea un contrast izbitor cu înfățișarea tatălui său : figura bărbătească a domnului Duriveau, mișcările lui repezite și nervoase dezvăluiau o incredibilă plenitudine a vieții, pasiune și forță ; trăsăturile vicontelui, de o finețe și de o frumusețe aproape feminine, păreau oarecum ofilite de excesele timpurii. În vîrstă doar de douăzeci de ani, chipul său — adumbrit de niște favoriți mătăsoși și blonzi ca și părul, ca și mustața abia apărută — era slab și scofîlcit. De multă vreme paloarea epuizării înlocuise pe acel chip gălbejit culorile proaspete ale tinereții. Ochii, foarte mari, foarte frumoși, de un brun catifelat, dar cu cearcăne adînci, aveau pleoapele ușor înroșite din pricina nopților pierdute în dezmățuri. Căci vicontele Scipion părăsise doar de cîteva zile Parisul, și la Paris, încurajat de conte și de alți „tineri tați", prieteni ai contelui, acel copil nefericit era socotit — și pe bună dreptate — drept unul dintre corifeii acelei vieți lenețe,

risipitoare, dezmățate, cărora fetele întreținute, jocul de *lansquenet,* clubul, călăria, mesele și balurile din sala „Mabile" le umpleau timpul. În „dansul prohibit", Scipion nu avea decît doi rivali : un *pair* al Franței, diplomat, foarte spiritual, și pe marele Chicard, acel Nestor al cancanului. Totuși, vicontele Scipion era mîndru, zicea el, de a fi sătul pînă peste cap de acele distracții. Dealtfel, băuse fără să-i fie sete — atît de des și atîta vreme — cele mai bune vinuri, încît în acel moment toate i se păreau fade, insipide, preferînd adesea rachiul, și încă rachiul cu piper, rachiul ordinar de la crîșma din colț. Se obișnuise pînă într-atît cu societatea grosolană și desfrînată a prostituatelor care-l inițiaseră în dragoste și din care-și făcuse o droaie de amante, încît pentru el, preferata era cea care bea cel mai mult, care fuma cel mai mult, care înjura cel mai mult și pe care o putea, mai ales, disprețui cel mai mult. Ea îi înapoia jignirile și disprețul în limbajul precupețelor din hală, fapt care-l distra grozav, rămînînd însă întotdeauna glacial, flegmatic și insolent. Oamenii blazați nu rîd aproape niciodată. În ceea ce privește simțurile sale, excesele premature, enervanta influență a vinului și a băuturilor tari aproape că le uciseseră. Vicontelui Scipion nu-i mai rămăseseră decît emoțiile jocului numit *lansquenet,* ale pariurilor făcute la curse și unele iubiri nefaste despre care vom vorbi mai tîrziu. Și cînd te gîndești că acel adolescent încă nu împlinise douăzeci și unu de ani...

Cu toate acestea, deși obosite, veștede și cu toată expresia lor impertinentă și plictisită (vicontele Scipion avea pretenția de a nu mai fi chiar atît de tînăr și de a fi prea blazat pentru a se mai amuza la vînătoare), trăsăturile sale erau încă încîntătoare ; rar vedeai o talie mai fină și mai elegantă decît a sa, un tot mai seducător ; cel puțin așa

gîndea în taină domnişoara Raphaële, fiica doamnei Wilson.

Doamna Meley Wilson (de origine franceză, dar văduvă după domnul Stephen Wilson, bancher american) şi domnişoara Raphaële Wilson (supravegheată de domnul Alcide Dumolard, momentan absent, fratele doamnei şi unchiul domnişoarei Wilson) se aflau, după cum am mai spus, la vînătoare, în compania contelui Duriveau şi a fiului său. Dacă nu s-ar fi recurs atît de des la comparaţia mitologică cu Junona sau Hebe, le-am fi folosit şi noi în legătură cu doamna Wilson şi cu fiica sa ; nu pentru că doamna Wilson ar fi amintit prin trăsăturile sau prin înfăţişarea sa severa majestate a reginei Olimpului ; nimic nu era, dimpotrivă, mai vesel, noi am spune chiar mai picant, decît chipul frumos al doamnei Wilson, deşi acea femeie seducătoare, cu ochi albaştri ca azurul, cu părul negru şi cu pielea satinată, împlinise atunci treizeci şi doi de ani. Vorbind despre Junona şi despre Hebe, am fi vrut doar să arătăm deosebirea dintre frumuseţea aflată în deplina sa înflorire şi frumuseţea aflată abia la începutul înfloririi sale, căci Raphaële, fiica doamnei Wilson (care se măritase foarte tînără), avea cel mult şaisprezece ani.

În vreme ce chipul mamei era însufleţit, mobil şi provocator, chipul fiicei sale era candid şi melancolic. Niciodată nebuloasele vignete englezeşti, niciodată aristocratica pensulă a lui Lawrance n-au putut înfăţişa un chip atît de încîntător. Ce culoare ar fi putut să redea paloarea transparentă a acelui ten de un roz atît de delicat, albastrul acelor ochi mari, strălucitori şi dulci ca o albăstrea ? Sau albeaţa acelei frunţi încîntătoare, încadrată de plete castanii, atît de suple, de fine, de natural ondulate, încît pieptănătura Raphaëlei nu se ciufulise cîtuşi de puţin, aşa cum se

întîmplă de obicei după un lung drum călare ? Buclele castanii ale pletelor sale fluturau în jurul chipului fermecător, tot atît de ușoare ca și micul văl de gaz verde, prins pe marginea fetrului negru al pălărioarei sale bărbătești. Sub elegantul corsaj al costumului negru, de călărie, pe care-l purtau și doamna Wilson și fiica sa, talia lor, fermecătoare în chip diferit, se etala mai zveltă, mai elansată, ba am putea chiar spune mai castă la Raphaële, mai plină, mai voluptuoasă la mama sa. Croiala veșmintelor lor făcea ca această diferență să fie și mai vizibilă. Astfel, bluza fetei, riguros închisă pînă la gît, nu lăsa să se vadă decît un mic guleraș plisat, strîns de o cravată de mătase de un bleu ca cerul, la fel ca și azurul ochilor ei ; bluza doamnei Wilson, deschisă în față ca o vestă, deși foarte strînsă în talie, lăsa să se vadă o mică jiletcă de un galben foarte deschis, cu nasturi de aur, care jiletcă, ușor întredeschisă, îngăduia la rîndul ei să se vadă o cămașă de batist închisă cu două rubine. În sfîrșit, pentru a completa cele două feluri de costume, pe cît de frumoase, pe atît de semnificative, gulerul bărbătesc pe care-l purta doamna Wilson era răsfrînt pe jumătate peste o cravată de mătase roșie, de un roșu mai puțin caifelat, mai puțin viu decît cel al buzelor sale vesele și provocatoare.

După ce au sărit peste primejdiosul obstacol despre care am vorbit, chipurile mamei și fiicei aveau expresii diferite : după spaima primejdiei pe care o sfidase fata ei, doamna Wilson, văzînd-o în siguranță, o contempla plină de toată bucuria, de tot orgoliul dragostei materne, în vreme ce Raphaële, indiferentă la pericolul prin care trecuse, încerca cu obstinație să surprindă privirea lui Scipion.

E inutil să mai spun că domnul conte Duriveau şi fiul său nu se dovediră mai puţin cutezători decît doamna Wilson şi fiica sa. Amîndoi, la mică distanţă unul de celălalt, săriră cu caii peste copacul răsturnat ; tatăl, cu ardoarea impetuoasă a firii sale, fiul, cu un soi de nonşalanţă dispreţuitoare care nu era lipsită de graţie, căci era un călăreţ desăvîrşit. Împinse chiar curajul atît de departe încît în vreme ce cu mîna stîngă strunea iapa care tocmai sărea peste formidabilul obstacol, cu dreapta îşi aprindea ţigara pe care o avea în gură, trăgînd din ea şi scoţînd cîteva rotocoale de fum albăstrui. În timp ce doamna Wilson şi mai ales fiica sa îl felicitau pentru o atît de uimitoare performanţă, tînărul rămase impasibil. Şocat de atitudinea fiului său, contele — alegînd un moment cînd nu putea fi nici văzut, nici auzit de doamna Wilson şi de fiica sa — îi spuse în şoaptă lui Scipion, pe un ton în aparenţă cordial şi familiar, dar în care se simţea o vie nemulţumire, ascunsă totuşi din pricina celor două femei şi a toleranţei sale obişnuite de „tînăr tată".

— Unde ţi-e gîndul, Scipion ? N-ai fost deloc politicos cu domnişoara Wilson şi totuşi...

Scipion îşi aruncă nepăsător chiştocul ţigării.

— Isprăveşte cu glumele proaste, fiindcă-ţi vorbesc foarte serios. Purtarea ta m-a uluit, dar lasă, că vorbim noi deseară, zise contele.

— Doamnă Wilson, strigă tînărul aprinzîndu-şi o altă ţigară.

— Da, dragă Scipion, ce este ? întrebă frumoasa văduvă întorcîndu-se, spre marea neliniştea contelui.

— Cînd vreţi să-l vedeţi pe tata în toată strălucirea lui, rugaţi-l să joace rolul unui tată nobil ; e magnific !

O ciudă şi o mînie crescînde contractară trăsăturile domnului Duriveau. Dar chipul său se strădui să redevină

surîzător la prima privire a doamnei Wilson, care-i răspunse veselă vicontelui :

— Dar şi dumneata, dragă Scipion, ai jucat de minune şi cît se poate de natural rolul unui tînăr nebun. În sfîrşit, iată-l pe însoţitorul nostru. La nevoie, te va obliga la tot respectul pe care-l datorezi unei femei de vîrsta mea, năucule ce eşti ! Apoi, adresîndu-se noului personaj, doamna Wilson adăugă : Hai, hai, bine că ai venit, frate...

Cele două femei şi cei doi vînători se aflau — am mai spus-o — de partea cealaltă a trunchiului răsturnat ; erau înconjuraţi de cîinii care pierduseră urma vulpii, în momentul în care domnul Alcide Dumolard, fratele doamnei Wilson, apăru în faţa obstacolului.

Domnul Alcide Dumolard (văduv după doamna Dumolard, văduvie pe care o suporta cu foarte multă bună dispoziţie) avea patruzeci de ani, chipul imberb şi era de o obezitate exagerată. Nimic n-ar putea să ne determine să ne facem o idee cît de cît justă despre acea faţă lată, cu obrajii căzuţi, cu ochii stinşi şi înfundaţi în grăsime, decît acele chipuri de mandarini, cu obrajii palizi şi umflaţi, cu trăsăturile aplatizate şi şterse, pe care le vezi uneori pictate pe vasele chineze şti. Pîntecele enorm şi spinarea monstruoasă a lui Dumolard, care avea un fund tot atît de mare cît şi pîntecele, ameninţau să rupă în fiece clipă butonierele scurtei sale redingote roşii.

E de prisos să vă spun că Dumolard s-a oprit în tihnă şi modest în faţa copacului răsturnat ; vicontele Scipion i-a zis atunci, din vîrful buzelor, cu o nepăsare plină de obrăznicie :

— Hai, Dumolard, sări peste trunchi, grăsanule ! Nu-ţi fie frică, fiindcă ai certitudinea că vei cădea întotdeauna pe o saltea moale şi plină de osînză.

— Să sar peste copacul ăsta ? Hai să fim serioși ! Astea nu sînt, drăguțule, jocuri pentru oameni care au cincizeci de mii de scuzi rentă, răspunse grăsunul, umflîndu-și obrajii, cu un aer plin de importanță și căutînd cu privirea un loc de trecere mai puțin aventuros.

— Și în ce chip renta de cincizeci de mii de scuzi te împiedică să sari ? zise Scipion zîmbind rece. Doar dacă nu cumva averea dumitale nu te-a făcut atît de greoi și de umflat... Ești cumva burdușit cu lingouri de aur și căptușit cu bilete de bancă ?

— Ia mai taci din gură ! strigă grăsanul cu un aer neliniștit. Tocmai aici te-ai găsit să faci glume proaste ? Auzi, să strigi în mijlocul acestor păduri și al acestui ținut bîntuit de lupi și de muritori de foame că aș fi căptușit cu bilete de bancă... Dacă te-ar auzi cineva, ar avea de ce mă strînge de gît ! Apoi, adresîndu-se vînătorului bătrîn care tocmai își adunase cîinii de partea cealaltă a copacului, Dumolard strigă : Ei, amice ! Nu mai știi vreun alt drum pe unde pot ajunge de partea cealaltă a trunchiului ? Eu n-am chef să-mi frîng gîtul !

— Luați-o de-a lungul hățișului, pe partea stîngă, domnule ! răspunse vînătorul. După cincizeci de pași veți da de o potecuță pe care veți ajunge aici.

— O potecuță, zise Scipion, ești pierdut, n-ai să ai loc pe ea, grăsane ! Dumneata nu-ți poți permite să mergi decît pe drumul mare !

Dumolard ridică din umeri, își întoarse calul și urmă indicațiile vînătorului.

Și acum să istorisim ce s-a întîmplat cu haita de cîini care pierduseră urma vulpii, doar la două sute de pași de ascunzătoarea braconierului.

Capitolul III

Lumineau, cîinele favorit, găsește urma vulpii. — Domnul Duriveau intră în ascunzătoarea lui Bête-Puante. — Urmarea violului săvîrșit de un viconte asupra unei păzitoare de păsări. — Un *dandy* blazat. — Domnul Beaucadet e întotdeauna la înălțimea împrejurărilor. — Întîmplarea neplăcută a domnului Alcide Dumolard.

Cîinii, pierzînd urma și tăcînd mîlc, străbătură în toate sensurile partea de pădure unde braconierul șterse urmele vulpii. Stimulat de prezența stăpînului său și de persoanele care-l însoțeau, vînătorul străbătu atent locul, aplecat pe spinarea calului, privind urmele de pe pămînt, începînd să întrevadă labele vulpii și încurajîndu-și cîinii cu cuvintele obișnuite :

— Găsiți-o, micuții mei, găsiți-o, frumoșilor...

Contele Duriveau, el însuși un foarte bun vînător, punînd în plăcerea vînatului înflăcărarea și impetuozitatea firii sale, dar fericit mai ales că acest prilej îi dădea posibilitatea să-și ascundă mînia pe care i-o pricinuise purtarea lui Scipion, se îndepărtase de doamna Wilson și de fiica acesteia și-și seconda vînătorul, îndemnîndu-i și el, cu glasul său puternic, pe cîini. În vreme ce contele desfășura această activitate, plin de înflăcărarea care-l caracteriza, Scipion, răsturnat indolent în șa, legănîndu-și piciorul stîng, se amuza lovind cu oțelul pintenului în oțelul scării ; lansînd în aer rotocoalele albăstrui ale fumului țigării sale, nu spuse nici o vorbă nici doamnei Wilson și nici fiicei sale, alături de care se afla în acel moment. Profitînd de clipa cînd mama sa, interesată de diversele incidente ale vînătorii, întorsese capul, Raphaële își apro-

pie repede calul de cel al lui Scipion și, cu chipul răvășit, îi spuse cu glas slab și tremurător :

— Scipion, ce ai împotriva mea ?

— Nimic, răspunse vicontele, continuînd să urmărească în aer rotocoalele de fum ale țigării sale.

— Scipion, reluă tînăra cu un glas schimbat, rugător și abia abținîndu-se să nu izbucnească în lacrimile care-i umeziră ochii, Scipion, de ce această răceală, această asprime ? Ce ți-am făcut ?

— Nimic, răspunse vicontele cu aceeași nepăsare plină de indiferență.

— Citește asta și poate că-ți va fi milă de mine, zise tînăra strecurînd repede în mîna lui Scipion un bilețel pe care, de cîteva minute, îl scosese din mănușă.

Vicontele vîrî indiferent bilețelul în buzunarul vestei și, văzînd că Raphaële ar fi dorit să-i mai vorbească, ridică vocea, adresîndu-se doamnei Wilson, care urmărea cu o atenție plină de curiozitate evoluțiile cîinilor, strigînd :

— Spuneți, doamnă Wilson, vînătoarea asta chiar vi se pare un lucru atît de amuzant ? Mărturisiți că e o distracție convențională cum sînt, de pildă, Opera sau căsătoriile din dragoste.

Abia rostise Scipion aceste cuvinte, că Raphaële își și lăsă repede, pe față, ca din întîmplare, micul văl ce-i flutura la pălăria bărbătească, așa că atunci cînd se întoarse să-i răspundă vicontelui, doamna Wilson nu zări lacrimile ce curgeau din ochii fiicei sale. În timpul vînătorii, doamna Wilson, în ciuda veseliei și a însuflețirii sale aparente, îl observase adesea și cu multă atenție pe Scipion pe furiș ; așa că uimirea, ba chiar și o vagă neliniște adumbriseră destul de des chipul văduvei, izbită de impertinenta nepăsare cu care vicontele o trata pe Raphaële. Apoi, după ce se gîndi o vreme, fruntea doamnei Wilson se lumină,

așa că ea ascultă cu un surîs ciudat și plin de finețe acea întrebare a vicontelui : „Spuneți, doamnă Wilson, vînătoarea asta chiar vi se pare un lucru atît de amuzant ? Mărturisiți că e o distracție convențională, cum sînt, de pildă, Opera sau căsătoriile din dragoste".

— Pun rămășag, dragă Scipion, răspunse rîzînd frumoasa văduvă, că, la doisprezece ani, în loc să te mulțumești cu una din acele frumoase veste rotunde care vă stau atît de bine vouă, copiilor, sigur că ai cerut un costum oribil, numai ca să ai aerul unui mic bărbat.

În ciuda aplombului său, acest răspuns l-a cam derutat pe Scipion care reluă totuși cu obișnuita lui nepăsare :

— Nu prea înțeleg, dragă doamnă Wilson...

— Dumnezeule, dar e cît se poate de simplu, dragă Scipion : copilul răsfățat care la doisprezece ani vrea să treacă drept un mic domn, la douăzeci vrea să treacă drept un bărbat blazat.

Răspunsul atinsese punctul vulnerabil al pretenției lui Scipion, pretenție din nefericire justificată la el prin obișnuința sa de a fi blazat (pînă și chipul sfîrșise prin a păstra amprenta acestei măști purtate prea multă vreme), datorită abuzului de distracții dintre cele mai josnice.

Ascunzîndu-și ciuda, vicontele reluă, redublîndu-și sîngele rece și nepăsarea :

— Ei, fleacuri... Joc eu rolul unui om blazat ?

— Da, și-l joci foarte prost pentru cunoscători, bietul meu Scipion, dar, din nefericire, îl joci bine pentru bieții spectatori necunoscători.

Și doamna Wilson, după ce aruncă o privire îndoioșătoare către fiica sa, reluă veselă, sigură că o va liniști repede pe Raphaële, a cărei tristețe o remarcase de mai multe ori :

— Hai, hai, dragă Scipion ! Nu crede că poți trece drept bătrîn, cînd ești tînăr. Te dă de gol pielea... ah, dar

o femeie bătrînă îţi poate spune orice... oricît ai fi de ridicol, n-ai să izbuteşti niciodată să te desfigurezi ! Ai spus bine că vînătoarea e o distracţie convenţională : rişti să-ţi frîngi gîtul alergînd după cîini... Dar căsătoria, dragostea... distracţii convenţionale ? Nu, să nu-i răspundem la acest lucru, Raphaële !

Şi doamna Wilson se întoarse veselă către fiica sa, al cărei chip încîntător se însenină auzind cuvintele mamei sale.

— Nu, să nu-i răspundem ; ne-am dovedi prea infatuate... Auzi, Opera, o distracţie convenţională... cînd cîntă doamna Stoltz, cînd dansează domnişoara Carlotta ; cînd cîntă şi dansează domnişoara Basquine, revoluţionează avanscenele, iau foc... În frenetica voastră admiraţie pentru cele două minuni ale teatrului şi mai ales pentru domnişoara Basquine, gazelă şi totodată privighetoare, am văzut mănuşi *glacé* rupîndu-se de atîtea aplauze, cravate de preţ mototolindu-se. Şi dumneata spui că eşti blazat !

Cînd doamna Wilson rostise numele domnişoarei Basquine, o expresie ciudată însufleţise, în mod trecător, trăsăturile lui Scipion : un amestec de ironie, de orgoliu ascuns, de cutezanţă.

Aruncînd asupra doamnei Wilson o privire pătrunzătoare, Scipion îi spuse cu aceeaşi nepăsare imperturbabilă şi fără a-şi părăsi veşnica sa ţigară :

— De ce nu presupuneţi că aş fi îndrăgostit de domnişoara Basquine ?

— Bărbaţii blazaţi să se îndrăgostească ? Vezi deci că-ţi joci prost rolul, spuse rîzînd doamna Wilson. Apoi, chipul ei exprimînd o dulce gravitate, continuă cu o voce afectuoasă şi convingătoare : De data asta să vorbim serios, dragă Scipion ; da, te cred blazat şi sînt încîntată de acest lucru : dar blazat în ceea ce priveşte falsele distracţii,

tot ceea ce decepționează ; de asemenea, sînt convinsă că tot ceea ce e bun, sincer, generos, delicat, elevat trebuie să aibă și are pentru dumneata acel farmec irezistibil al noutății în ceea ce privește binele și adevărul : farmec care te va lega pentru totdeauna de singurele lucruri demne de un bărbat cu o inimă și cu un spirit ca ale dumitale. Dar iată-l pe tatăl dumitale, adăugă veselă doamna Wilson, nu te apuca să-i spui că ți-am vorbit ca o „mamă nobilă". Și adresîndu-se domnului Duriveau, care se apropia de ea, spuse : Ei bine, dragă conte, ce-i cu vînătoarea ?

— Nu pot decît să mă scuz în fața dumitale, doamnă, că te-am făcut să asiști la o distracție care s-a terminat atît de prost.

— Cum ?

— Trebuie să renunțăm să mai prindem vulpea.

— Și de ce asta ?

— Pentru că haita de ciini i-a pierdut urma și pentru că nu i-o mai poate descoperi.

— Deci o vînătoare nereușită ?

— Da, doamnă, cîinii au pierdut vulpea în partea asta a trunchiului... Am făcut tot ce-am putut pentru a-i da de urmă, dar a fost cu neputință. Am răscolit de jur împrejurul acestui arbore, presupunînd că sub el se află vreo vizuină ; dar totul a fost în zadar. E de neînțeles.

— Consolează-te, dragă domnule Duriveau, spuse veselă doamna Wilson, ne va rămîne plăcerea de a fi luat parte la vînătoare.

— Și speranța de a petrece restul zilei cu dumneata, căci vei veni, nu-i așa, împreună cu domnișoara Raphaële și cu Dumolard, să luați masa la Tremblay, în compania cîtorva vecini ai noștri...

— Și care, sînt sigură, fac parte dintre alegătorii cei mai influenți din ținut, spuse surîzînd doamna Wilson, căci

îți cunosc planurile și mai ales ambițiile. Ei bine, voi încerca să le fiu pe plac pentru a le cîștiga toate voturile. Așează-mă lîngă cel mai îndărătnic și vei vedea...

— Nu mă îndoiesc de puterea dumitale, zise contele surîzînd la rîndul său. Dacă ai să-mi pledezi cauza, ea e cîștigată dinainte. Haidem ! Adio, vînătoare ! N-avem altceva de făcut, doamnă, decît să ajungem la răscruce, unde te așteaptă trăsura dumitale. Hai, Latrace, adună cîinii !

— Ei bine, copila mea, renunțăm la vînătoare, spuse doamna Wilson reîntorcîndu-se spre Raphaële și, apropiindu-se de ea, discutară cîteva minute în șoaptă ; chipul tinerei redeveni pe loc fericit și surîzător.

În acel moment, domnul Alcide Dumolard, care, foarte prudent, moderase pasul calului său, avînd dealtfel de făcut un destul de lung ocol, intră în desiș și-i spuse cu un aer misterios contelui Duriveau :

— Ce-i cu pîlcul acela de oameni înarmați cu furci și cu bîte care vin încoace, scoțînd din cînd în cînd un strigăt ca un fel de semnal ?

— Nu știu absolut nimic, dragă Dumolard, zise contele destul de surprins.

Bătrînul vînător cuteză să spună, destul de timid, adresîndu-se stăpînului său, care părea să-l întrebe din ochi :

— Sînt niște oameni din tîrg, domnule conte ; îi dau o mînă de ajutor domnului Beaucadet și jandarmilor săi.

— Mînă de ajutor ? Și de ce mă rog ? întrebă contele din ce în ce mai mirat.

— Ca să prindă un ucigaș foarte periculos scăpat ieri din închisoarea de la Bourges și care s-a ascuns în pădurile astea.

— Un ucigaș ? ! Ascuns în pădurea asta unde ne aflăm noi ? ! strigă Dumolard.

— Da, domnule, răspunse însoțitorul haitei de cîini. Chiar azi-dimineață niște tăietori de copaci l-au văzut de departe și...

Dar rîndașul-vînător se întrerupse brusc și, trăgînd cu urechea la un zgomot ce se auzea de departe, se îndepărtă cîțiva pași.

— Cum ? ! Un ucigaș periculos ? ! strigă Alcide Dumolard tremurînd din ce în ce mai tare. Și eu, care mă aflam singur-singurel mai adineauri, puteam să dau nas în nas cu el ! Și Scipion ăsta care s-a apucat să strige că sînt căptușit cu bilete de bancă... E o glumă detestabilă, zău așa !

— Taci, dragul meu, îi zise contele, ridicînd din umeri, nu există nici cel mai mic pericol ; o sperii pe doamna, sora dumitale, care noroc că discută cu fiica ei și n-a auzit nimic.

— Domnule conte, strigă brusc Latrace după ce ascultase îndelung și cu atenție zgomotele pădurii, domnule conte, încă mai trag nădejde să prind vulpea !

— Ce spui, omule ?

— Cîinele Lumineau ne dă de veste !

— Nu aud nimic... Ești sigur ?

— Oh, mai mult decît sigur. Ăsta-i regele cîinilor. Ia ascultați, domnule conte... îl auziți cum latră ?

— Într-adevăr, zise contele trăgînd la rîndul lui cu urechea, da, îl aud, dar în ce parte se află ?

— La două sute de pași de aici, spre micul luminiș de lîngă stînci.

— Ah, pe legea mea, doamnelor, zise contele apropiindu-se de cele două femei, iată o ciudată întoarcere a norocului ! Mai adineauri ne luasem nădejdea, acum, dimpotrivă. Dacă regăsim vulpea, va fi o adevărată minune, iar vrăjitorul va fi istețul Lumineau.

Străbătînd pădurea, bătrînul vînător se îndreptă în galop către luminişul unde se afla, la cîţiva paşi, ascunzătoarea braconierului.

— Nimic nu mi se pare mai fermecător decît aceste speranţe care se succed brusc dezamăgirilor, zise veselă doamna Wilson aruncînd o privire semnificativă fiicei sale. Hai, dragă conte, vino să vedem dacă acel miraculos Lumineau, cum îi spuneţi, va săvîrşi minunea pe care i-o cereţi.

Şi doamna Wilson pornind în galop, cavalcada o luă imediat din loc, urmînd printr-un codru nu prea des drumul pe care apucase Latrace. Doar Alcide Dumolard rămase repede în urmă, căci îi trebuia multă îndemînare ca să mîne calul prin pădurea de pini enormi plantaţi ca pe o tablă de şah. Neîncercînd să-i ceară bidiviului său o asemenea dovadă de iscusinţă, se mulţumi să-i urmărească pe ceilalţi vînători de la distanţă, cînd la pas, cînd la trap. Totuşi, văzînd că, în ciuda eforturilor sale, distanţa dintre el şi tovarăşii săi creşte, Alcide Dumolard se simţi cuprins de o spaimă cumplită ; căci gîndul la acel asasin periculos urmărit prin pădure şi tocmai în partea aceea îi venea mereu în minte. Cuprins de groază şi de nădejdea de a-i întîlni pe ceilalţi vînători, profită de dispunerea mai lesnicioasă a copacilor şi porni în galop. Dar nu putu continua ; calul se opri brusc ; reacţia acestui gest neaşteptat a fost atît de violentă, încît Dumolard fu cît pe-aci să fie azvîrlit din şa peste capul calului. Noroc că se înţepenise bine în scări ; bombănind, văzu cauza din pricina căreia calul îşi întrerupsese atît de brusc galopul : era vorba de o groapă largă de asanare, lată de opt picioare, cu taluzuri înalte, şi adîncă de şase picioare ; groapa tăia drumul pe toată lăţimea lui. La vederea acelei gropi larg căscate care-i tăia calea, pe Dumolard îl cuprinse dispe-

rarea. Zări la marginea gropii urmele copitelor cailor celorlalți vînători care săriseră peste acel obstacol. Dumolard nu mai putea nădăjdui să-i ajungă, pentru că ar fi preferat să moară decît să încerce acel formidabil salt peste groapă. Dacă s-ar fi întors înapoi, s-ar fi îndepărtat și mai mult de vînători și iată că soarele apunea văzînd cu ochii : se aflau într-una din acele zile scurte ale echinocțiului, cînd noaptea urmează după zi aproape fără tranziție.

— Din joaca asta o să mă aleg strîns de gît de tîlhar, zise Dumolard gemînd. Mai ales că blestematele astea de haine roșii se văd de departe ! M-ar zări și de la o leghe... Să-i strig pe vînători : ar însemna să-i atrag atenția banditului dacă se află prin locurile astea... Ia să vedem, dacă aș lua-o pe lîngă groapă... poate că ajung la vreo potecă...

Dar, din păcate, ajunse într-o pădure de stejari de nepătruns... Cu toată spaima lui, Dumolard, văzînd că noaptea se apropie și gîndindu-se că dacă rămînea astfel, rătăcind prin acel codru, blestemata lui de haină roșie putea fi zărită de departe și deci atrage banditul pe urmele sale, dintre două rele îl alese pe cel mai mic și încercă să facă o gaură în hățiș, în nădejdea de a da de vînători ; dar chiar în clipa aceea, auzi crengile rupîndu-se cu atîta putere, ca și cum s-ar fi strecurat prin desiș un mistreț.

Să-l lăsăm deci pe Dumolard cu încercările sale, iar noi să explicăm în două cuvinte minunea pe care o așteptau toți de la acel cîine renumit, la lătratul căruia vînătorii se îndreptaseră către ascunzătoarea braconierului. După ce băgase de seamă că toți ceilalți cîini din haită încercaseră zadarnic, în toate părțile, să dea de urma vulpii, istețul Lumineau, mult mai experimentat, slujit și de instinctul lui cu totul deosebit, se bază pe un lucru pe care îl știa : și anume că vulpea, fiind foarte șireată, face adesea niște salturi enorme pentru a i se pierde urma și a-i pune în în-

curcătură pe cîini. Adulmecînd pămîntul cu botul, Lumineau începu să se învîrtă în cercuri din ce în ce mai largi și astfel ajunse mai întîi în luminișul pe care-l străbătu, apoi la stînci, unde se găsea trapa acoperită cu pietre și cu drobițe care masca intrarea în subterana unde se refugiase evadatul. Vulpea, după cum știm, nu se odihnise decît o secundă pe acele pietre, ca să-și poată lua avînt. Dar grație mirosului cu totul deosebit al lui Lumineau, izul ei acru de sălbăticiune fu imediat simțit de cîine ; de aici și îndelungile lui lătrături de triumf care-i atraseră pe vînători în ultimul moment. După acel prim succes, o nouă întrerupere a urmei ar fi trebuit să determine cîinele să-și reînceapă goana în cerc, căci, la treizeci de pași de acolo, ar fi nimerit drept peste urma vulpii ; dar Lumineau simți golul de sub el, răsunîndu-i sub pași, deși braconierul camuflase cît se poate de bine intrarea în ascunzătoare. Crezînd că vulpea se vîrîse în vreo vizuină, sub pietre, cîinele începu să latre și mai tare, scormonind cu labele din față, și iată că sub drobițe descoperi un colț al intrării în subterană.

În vremea asta, mai întîi vînătorul cel bătrîn, apoi contele, fiul său, doamna Wilson și Raphaële sosiră rînd pe rînd în luminiș.

— Vulpea e a noastră, s-a vîrît sub pămînt ! strigă bătrînul vînător văzîndu-și cîinele scormonind pămîntul cu furie.

Și sărind jos de pe cal, alergă înarmat cu coada biciului ca să-l ajute pe Lumineau să lărgească gaura. Contele Duriveau sări și el jos de pe cal și, fără nici o jenă, se așeză în genunchi alături de vînător, ca să-l ajute să deblocheze mai repede intrarea în subterană, pe care o luă drept vizuina vulpii. După cîteva minute, contele Duriveau și vînătorul dădură la o parte pietrele legate între ele de pă-

mîntul pe care crescuseră drobițele și care ascundeau trapa tainiței braconierului, refugiul nesperat unde dispăruse Paiața. Doamna Wilson și fiica sa așteptau cu interes ieșirea din această nouă peripeție a vînătorii, aplecate pe gîtul cailor. Însuși Scipion, cu toată disprețuitoarea lui indiferență, lua parte la curiozitatea generală.

— Dar asta nu-i o vizuină ! strigă contele Duriveau zărind în sfîrșit șarpanta trapei despovărată de pietre și de tufele de drobiță care o mascau. Apoi, distingînd prin acel grilaj de bare puternice de lemn întunericul dinăuntru, contele, din ce în ce mai surprins, adăugă : Ai zice că e intrarea într-o subterană !

— O subterană, spuse veselă doamna Wilson, e foarte romantic...

— Subterană sau nu, vulpea noastră trebuie să fie aici ! strigă bătrînul vînător, ridicînd brusc trapa care, desfăcîndu-se din balamalele de răchită, lăsă să se vadă o pantă îngustă și abruptă.

— Mi se pare ciudat, zise contele, ca să existe în pădurile mele o asemenea subterană, și eu să nu știu nimic. Nici tu nu știai nimic despre ea, Latrace ? îl întrebă el pe vînătorul cel bătrîn.

— Nu... Nu, domnule conte.

Și pentru prima dată, după descoperirea ascunzătorii, vînătorul păru încurcat.

— Vreau să examinez eu însumi subterana asta și să aflu unde se termină, zise contele Duriveau !

— Domnul conte n-are nevoie să coboare acolo, zise Latrace. Dacă-i dăm drumul lui Lumineau, vom vedea imediat dacă vulpea e acolo. Hai, Lumineau, du-te și caut-o ! adăugă vînătorul, arătîndu-i cîinelui intrarea în ascunzătoare.

Ciinele se năpusti înăuntru. Fără să răspundă observației slugii sale, contele se pregăti să-l urmeze pe Lumineau după ce-și încredință calul unuia dintre paznicii ciinilor, cînd iată că doamna Wilson se adresă contelui Duriveau :

— Dragă conte, bagă de seamă ; poate că e cam imprudent să te aventurezi astfel...

— Vai, doamnă, ce copilărie ! zise contele surîzînd. Crezi că din caverna asta va ieși un leu sau un tigru ? Pădurile astea sînt prea modeste pentru a ascunde în ele un astfel de oaspete regal. Îngăduie-mi deci să te părăsesc un moment, căci curiozitatea mea, trebuie s-o mărturisesc, e cum nu se poate mai mare.

— Liniștiți-vă, doamnă, zise Scipion rînjind, mă voi duce să împărtășesc glorioasele pericole ale tatălui meu.

Și coborînd de pe cal, se alătură contelui.

— Iată ceva care mi se pare ciudat, spuse contele care, oprit pe una din treptele tăiate în pămînt, își cufundase privirea în tenebrele subteranei ; ai zice că undeva pîlpîie o lumină.

— Să nu cădem în fantastic, zise Scipion, ducîndu-și lornionul de baga la ochi.

Contele se pregăti să intre în subterană, cînd zgomotul unor pași mulți și grăbiți ce se apropiau din diferite părți atrase atenția și celorlalți spectatori ai acestei scene. Contele, cu un picior pe prima treaptă și cu celălalt afară, rămase nemișcat văzînd dînd năvală în luminiș, prin mai multe locuri deodată, vreo treizeci de țărani zdrențăroși, înarmați care cu bice, care cu furci, cu coase, sau doar cu niște bîte noduroase.

— Ce-i cu șleahta asta de caraghioși care dă buzna în pădurea mea ? îl întrebă pe pădurar contele Duriveau, cu sprîncenele încruntate.

— Sînt oamenii care cercetează pădurea pentru a-l prinde pe tîlharul despre care v-am vorbit mai adineauri, domnule conte.

— Un tîlhar ? Ce tîlhar ? întrebă doamna Wilson apropiindu-se de conte împreună cu fiica sa.

— Nevrînd să te neliniştesc, doamnă, zise surîzînd contele Duriveau, ţi-am ascuns acest incident care împreună cu descoperirea subteranei au făcut din ziua de azi o zi foarte romantică. Într-un cuvînt, se pretinde că un bandit, scăpat din închisoarea din Bourges, s-ar fi refugiat în această pădure.

— Şi subterana în care te pregăteşti să intri... Ia gîndeşte-te, strigă speriată doamna Wilson, dacă acel om s-ar fi putut ascunde în ea ?

— Tot ce se poate, zise contele pregătindu-se să coboare în ascunzătoarea de care se îndepărtase cîţiva paşi ca să poată vorbi cu văduva ; tot ce se poate ca banditul să fie acolo şi eu vreau neapărat să mă asigur de acest lucru.

— Opreşte-te... pentru Dumnezeu ! strigă doamna Wilson, dîndu-se jos cu uşurinţă de pe cal. Apoi, apropiindu-se repede de conte, îi zise : Dacă omul acela e ascuns acolo, se va apăra ca un disperat. Te conjur ! Fără acte de curaj nelalocul lor !

— Încîntătoarea şi temătoarea mea prietenă, răspunse contele rîzînd, mai adineauri şi eu am strigat văzîndu-te gata să sari peste acel trunchi primejdios : „Fără acte de curaj nelalocul lor !" Aşa că, doamnă, îngăduie-mi să-mi iau revanşa !

După ce o ajutase pe Raphaële să coboare de pe cal, Scipion îi spuse fetei cîteva cuvinte în şoaptă, apoi o conduse lîngă maică-sa, care, adresîndu-se vicontelui, îi zise :

— Scipion, ajută-mă să-l împiedic pe tatăl dumitale să săvîrșească o atît de primejdioasă imprudență. Să vrei să te duci singur să-l arestezi pe acel criminal care poate că e ascuns în subterană...

— Are dreptate, îi zise Scipion tatălui său, zîmbindu-i rece; devotamentul tău e sublim, e eroic, dar puțin cam...jandarmeresc. Hai, nu fi gelos, nu le lua jandarmilor pîinea de la gură... Pentru că la cîțiva pași de aici se află un grup de jandarmi, Latrace se va urca pe cal și-i va aduce încoace.

— Deși e un zvăpăiat, Scipion are dreptate, zise doamna Wilson. Te rog, nu te amesteca în această arestare.

— Scipion n-are dreptate, doamnă, răspunse contele cu fermitate, datoria oricărui om cinstit este să aresteze un criminal, mai ales cînd acesta prezintă pericol.

— Taci din gură... mă umilești, vorbești ca un comisar de poliție aflat la strîmtoare, zise Scipion tatălui său, împingîndu-l cu cotul.

Persiflarea rece și insolentă a lui Scipion îl răncea, de data asta, de două ori pe conte, obligat, de teama unei scene neplăcute, să-i îndure sarcasmele în prezența unei femei pe care o idolatriza și pe care credea că o va impresiona prin acel act de bravură, dealtfel de necontestat. Dar silit să tacă, Duriveau se abținu, ridică din umeri și se îndreptă hotărît către gura ascunzătorii :

— Prieteni, le zise atunci țăranilor doamna Wilson, nu-l părăsiți pe stăpînul vostru... urmați-l și, la nevoie, apărați-l...

Contele Duriveau era temut în ținutul său ; i se cunoștea asprimea față de fermierii săi, implacabila rigoare cu care urmărea pedepsirea celei mai mici știrbiri a dreptului său de proprietar ; apoi tonul lui poruncitor, comportarea lui trufașă, chipul sever inspirau tuturor spaimă și dorința

de a se îndepărta de el. Așa că în loc să asculte de rugămintea doamnei Wilson și de a-l urma pe conte în momentul în care acesta se pregătea să intre în ascunzătoare, unul dintre țărani zise cu jumătate de glas :

— Dacă domnul conte ține morțiș să-l aresteze singur pe tîlhar, apoi să-l aresteze... Noi, ăștia, nu ținem...

— Știam eu bine treaba asta, lașilor ! răspunse disprețuitor contele.

— Lași ? Ei, drăcie ! zise un biet țăran cu buzele albe și tras la față din pricina cumplitelor friguri care bîntuiau în ținut. Eu nu mă tem pentru mine. Dar nevastă-mea și copiii ar avea ce pătimi, fiindcă nu mă au decît pe mine.

— Destul ! zise Duriveau cu trufie. Am să fac acest pas pe care nici unul dintre voi nu îndrăznește să-l facă !

Și atît datorită curajului, cît și pentru a-și dovedi superioritatea în fața unor oameni pe care-i considera în mod sincer drept o specie inferioară, contele, cu toate rugămințile doamnei Wilson și ale Raphaëlei, intră hotărît și fără arme în subterană, după ce, cu un gest poruncitor, îi interzise lui Latrace să-l urmeze. Fie că Duriveau nu se gîndise să-i poruncească și fiului său să rămînă afară, fie că conta pe ajutorul acestuia, Scipion îl urmă ; întîrzie doar cît își aprinse o nouă țigară, după care o porni după tatăl său, cu acea nepăsare batjocoritoare ce-l caracteriza, după ce-i spuse doamnei Wilson :

— A, da... Rugați-vă pentru noi... poate găsiți vreun cor... ceva în genul *Rugăciunii lui Moise*...

Și plesnindu-se cu biciușca de vînătoare peste cizmele pline de praf, porni indiferent după conte.

După ce coborîră opt sau zece trepte tăiate grosolan în pămînt, tatăl și fiul se treziră în mijlocul unei grote destul de spațioase, înălțată în mod natural sub stîncile ale căror vîrfuri abrupte se ridicau în mijlocul hățișului.

Printre acele stînci, mîna omului sau hazardul practicase o deschidere pe jumătate ascunsă sub iederă și drobițe ; ea comunica cu ascunzătoarea care avea astfel destul aer și lumină. Raza de lumină împreună cu flacăra palidă a unei mici făclii de rășină aruncau o lumină ciudată, funebră, datorită căreia contele Duriveau zări un tablou care-l făcu să tresară și să se dea un pas îndărăt. Paiața tresărise și el emoționat la vederea aceluiași tablou. Dar la acea emoție a fugarului se adăugase o amintire care-l umpluse de durere și de spaimă.

În fundul grotei, așezat pe un fel de platformă alcătuită din pietre adunate grămadă, se vedea un leagăn împletit din nuiele culese de pe baltă, dar în leagăn, împodobit cu flori proaspete de mărăcini de un roz viu, un biet prunc, mort de curînd. Chipul îi era atît de liniștit, pielea atît de albă și de proaspătă, încît ai fi zis că doarme : trebuie să fi avut cel mult o lună : la piciorul leagănului ardea, probabil în loc de lumînare, o făclie de rășină. Penumbra acelui loc îți îngăduia să zărești într-un colț o ladă de lemn slujind de pat, plină cu frunze uscate de ferigă ; alături de acel culcuș rustic se distingea o gaură îngustă ca a unei galerii de mină ; dacă se tîra, un om putea trece pe acolo. Panta acelei lungi galerii se ridica din fundul grotei pînă la nivelul solului de afară, unde se putea ajunge, după cum o dovedea licărul albăstrui datorat zilei ce se strecura printre frunze ; dubla ieșire a acelei ascunzători explica dispariția Paiaței.

Vicontele ajunse lîngă tatăl său chiar în momentul în care acesta se dădea înapoi tresărind la vederea acelor umile și misterioase funeralii ale pruncului mort care zăcea în leagănul împodobit cu florile proaspete și trandafirii ale mărăcinilor. Chiar dacă vicontele ar fi fost cît de

cît impresionat de vederea acelui tablou simplu, reputația lui de „bărbat blazat" l-ar fi obligat să-și ascundă acel sentiment ; dar uscăciunea inimii adolescentului, inimă ofilită mult prea repede în acea atmosferă îngrozitoare în care trăise începînd de la vîrsta de cincisprezece ani, era reală. El nu se prefăcea așa cum ai fi fost ispitit să crezi, ci își afișa indiferența cu îndrăzneală. Astfel, cînd tatăl său, cedînd, fără voia lui, unui sentiment de interes și de milă, îi zise cu o voce ușor tulburată, uitînd că avea împotriva fiului său un dinte și că voia să-i reproșeze felul cum se purtase cu Raphaële Wilson :

— Scipion... vezi... acest biet copil mort ?

Ducîndu-și lornionul la ochi, Scipion răspunse :

— Ei, drăcie... sigur că-l văd... Un mucos mai puțin... Pasul greșit al vreunei țărăncuțe virtuoase... un scurt episod din viața unei fete mari...

Apoi, privind în jur și arătîndu-i tatălui său, cu vîrful cravașei, cea de a doua gaură prin care se putea ieși din subterană, adăugă :

— Dacă ceea ce timpiții ăia de țărani numesc tîlhar a fost ascuns aici, ei bine, n-o să-l mai găsim nici pe tîlhar, nici vulpea... Au șters-o amîndoi prin gaura asta, deci o vînătoare de două ori ratată ! Spune, tată, nu ți se par drăguțe „nevinovatele" obiceiuri rustice ? După toate astea, să mai crezi în smîntîna și în ouăle proaspete de la țară !

Și zicînd acestea, vicontele se pregăti să părăsească subterana.

Cu toată asprimea firii sale, contele Duriveau se simți mai întîi șocat, poate chiar umilit de cruda indiferență a fiului său față de care lăsase să i se întrevadă înduioșarea ; dar ultimele cuvinte ale băiatului, parcă răspunzînd gîndurilor sale și venind — pentru a spune astfel — ca o do-

vadă în sprijinul disprețului de nevindecat pentru cei sărmani, îi zise fiului său :

— Știu de multă vreme că plebea de la țară e la fel de coruptă ca și cea de la oraș. Bălegarul de la țară prețuiește tot atît cît și noroiul de la oraș !

Apoi, dînd glas, ca de obicei, primului său impuls, contele luă coșulețul cu pruncul și, spre marea uimire a fiului său, ieși împreună cu acea tristă povară afară din subterană și, adresîndu-se țăranilor neliniștiți, fiindcă nu știau ce se petrece înăuntru, strigă cu glas tunător :

— Iată, dragii mei țărani nefericiți, dar mai ales atît de „virtuoși"... Iată ce fac fetele voastre cu copiii lor cînd aceștia le incomodează !

Și puse coșulețul pe o bucată de stîncă.

Cît timp dispăruse contele Duriveau, Latrace, cedînd insistențelor doamnei Wilson, se dusese să-i caute pe Beaucadet și pe jandarmii săi : subofițerul sosise urmat de doi dintre soldați și coborîse de pe cal chiar în clipa în care contele le adresase acele cuvinte țăranilor.

— Un prunc mort... strigară țăranii dîndu-se înapoi, speriați, după ce aruncară o privire în coșuleț.

— Oh, mamă, e groaznic... șopti Raphaële aruncîndu-se în brațele maicii sale.

— Domnule... e și fata mea aici ! zise doamna Wilson adresîndu-se contelui cu o notă dureroasă de reproș.

Duriveau își dădu seama prea tîrziu de cruzimea faptei sale.

— Un in-fan-ti-cid ! zise Beaucadet, rostind rar cuvintele, după cum obișnuia în împrejurări grave. Un infan-ti-cid, repetă dîndu-i la o parte pe țărani pentru a se putea apropia de coșuleț. Un moment... Treaba asta mă privește pe mine... e de resortul meu... Apoi, privind atent trupul copilului și zărind un obiect pe care contele nu-l

putuse distinge în semiobscuritatea din subterană, strigă : Un bilet... Nevinovata victimă are un bilet atîrnat de gît ! Atenţie !

Toţi spectatorii acestei scene, mai puţin doamna Wilson, care o ţinea în braţe pe fiică-sa, ce tremura ca varga, se apropiară neliniştiţi de coşuleţ şi de Beaucadet, spunîndu-şi în şoaptă unul altuia :

— Copilul are un bilet atîrnat de gît !

Într-adevăr, biletul era agăţat de gîtul copilului cu un cordonaş negru. Beaucadet desfăcu repede hîrtia, pe care, în importanţa lui plină de înfumurare, o citi repede, cu glas tare, fără să-şi fi aruncat mai întîi privirea asupra ei. Biletelul conţinea următoarele cuvinte, rostite cît mai tare de Beaucadet : *„Doresc ca fiul meu să se numească Scipion Duriveau, ca şi tatăl său..."*

— Mi se pare nostim ! zise Scipion aprinzîndu-şi nepăsător o ţigară.

Raphaële Wilson dădu dovadă de mult curaj. Căci la această revelaţie, simţi în inimă o durere ascuţită, cumplită. O clipă, forţele o părăsiră şi trebui să se agaţe de braţul mamei sale ca să nu cadă ; apoi, răzvrătindu-se împotriva acestei lovituri pe cît de înfricoşătoare, pe atît de neprevăzută, găsi energia necesară de a nu leşina. După o secundă, schimbă cu mama sa o privire lungă şi greu de precizat. *„Doresc ca fiul meu să se numească Scipion Duriveau, ca şi tatăl său."* Acesta era conţinutul biletului atîrnat de gîtul copilaşului mort.

— E nostim ! spuse din nou vicontele, aprinzîndu-şi altă ţigară.

Citirea acelui bilet, cumplita insensibilitate, sîngele rece plin de îndrăzneală al vicontelui uluiră pe toţi spectatorii acelei scene.

Nemişcat, mut, contele îşi privea fiul cu o uimire plină de mînie, gîndindu-se la efectele funeste pe care acea re-

velație trebuie să le fi produs asupra tinerei Raphaële Wilson. Aceasta strîngea întruna mîinile mamei sale, îndreptîndu-și către ea ochii mari, albaștri, scăldați în lacrimi. Țăranii, în ciuda firii lor blînde și temătoare, aținați de nepăsarea plină de obrăznicie a lui Scipion, începură să murmure, plini de indignare. Domnul Beaucadet, încurcat de stîngăcia săvîrșită (practica cea mai respectuoasă deferență față de domnul Duriveau, modelul proprietarului, în ochii săi), se afla într-o încurcătură demnă de milă și privea întruna acel nefast bilet, în timp ce furtuna celor din jur amenința să se dezlănțuie. Dar, brusc, gîndindu-se la semnătura din josul biletului, pe care, într-un moment de generozitate, o trecuse sub tăcere, Beaucadet nădăjdui că, făcînd cunoscut numele victimei, va abate de pe capul seducătorului mînia care creștea și care amenința să izbucnească. Așa că subofițerul reluă pe un ton plin de importanță :

— Biletul este semnat de nefericita care... de ticăloasa care... în sfîrșit, nu e nevoie să știți mai mult. Biletul e semnat, și gata !

— Biletul e semnat ! murmurară toți cu glas scăzut.

— Da... In-fan-ti-cidul e semnat. Zăpăcita, ticăloasa l-a semnat, zise Beaucadet cu aerul cel mai solemn. L-a semnat și este... este micuța Bruyère, fata care păzește păsările la ferma „Marele ienupăr".

La aceste cuvinte, în ciuda imperturbabilei sale siguranțe, Scipion tresări și se înroși ca focul, chipul lui palid colorîndu-se brusc. Singură Raphaële, care nu-l slăbea din ochi, observase emoția trecătoare pe care nu și-o putuse stăpîni.

Țăranii, aflînd că victima era Bruyère, o fetișcană de șaisprezece ani, căreia, în superstiția lor, îi atribuiau unele puteri magice și ale cărei frumusețe neasemuită, ciudățenie

încîntătoare și mișcătoare bunătate erau cunoscute de toată lumea din acel ținut sărman și ignorant, se mîniară și mai crîncen împotriva vicontelui. Beaucadet băgă de seamă, dar prea tîrziu. Murmurele, la început slabe, izbucniră pe neașteptate în jelanii și blesteme.

— Bruyère... Biata fată...

— Atît de frumoasă și de bună...

— E o răutate fără seamăn să-ți bați astfel joc de ea !

— Burghezii ăștia cutează orice față de cei săraci !

— Și să îndrăznești să spui că și-ar fi ucis copilul !

— Ea n-ar fi făcut niciodată așa ceva !

— Și cînd te gîndești că ăștia ne fac pe noi lași și brute!

— Chiar dacă fumezi în nasul nostru, domnule, zise un țăran adresîndu-se lui Scipion, să știi că nu ne sperii...

— Dacă sărmana Bruyère ar fi fost sora mea, spuse un altul pocnind din bici, apoi află că biciul ăsta s-ar fi scăldat în sîngele dumitale... Micuța Bruyère, adăugă omul, cu glas plin de emoție, e ca și sora noastră; deși face „vrăji", fiecare dintre noi o iubește ca și cum ar fi sora lui, fiindcă se folosește de vrăjile ei ca să ne facă bine tuturor.

Acel *crescendo* de incriminări începuse a deveni neliniștitor. La mînia iscată de insolenta cutezanță a lui Scipion se adăuga dușmănia pe care tatăl său și-o atrăsese prin asprimea sa, prin disprețul plin de ură strigat în gura mare, dușmănie multă vreme înăbușită datorită resemnării în fața atotputernicului prestigiu de care se bucură pînă și astăzi bogăția în acele ținuturi aproape pustii. Chipurile oamenilor, mai înainte atît de temătoare și de umile, deveniseră amenințătoare; doamna Wilson și fiica sa, din ce în ce mai speriate, se apropiaseră de conte și de Scipion, în vreme ce Beaucadet, ducîndu-și mîna la mînerul sabiei, le spuse oamenilor săi :

— Jandarmi, atenție la comenzi !

Apoi, adresîndu-se gloatei asmuțite al cărei cerc se apropia tot mai mult de viconte și de tatăl său, subofițerul răcni cu voce tunătoare :

— A-du-na-rea ! În numele legii, pe care nimeni nu poate s-o ignoreze ! A-du-na-rea ! Și acum împrăștiați-vă imediat și reîntoarceți-vă la treabă, pe cîmp !

Dar nimeni nu dădu atenție poruncii lui Beaucadet. Strigătele, reproșurile își dublară violența și așa sporită de atitudinea provocatoare a vicontelui ; căci, în timpul acestui nou incident, Scipion nu se dezmînți : cunoscînd repertoriul Operei pe dinafară, își aminti probabil de actul care se sfîrșise cu balul mascat dat de don Juan, atunci cînd, după brutala lui tentativă asupra Zerlinei, copleșit de înjurături, de ocări, de amenințări, își ridică, plin de cutezanță, fruntea disprețuitoare și, singur împotriva tuturor, sfidează mulțimea asmuțită. Așa că Scipion îl imită pe don Juan : cu fruntea sus, cu pasul ferm, cu aerul arogant, cu mîna stîngă vîrîtă neglijent în buzunarul pantalonului său de postav, cu mîna dreaptă lovind cu cravașa în cizmele pline de praf, adolescentul înfruntă, cu o rară cutezanță, pîlcul de țărani ; ciuda, disprețul, mînia dădură trăsăturilor sale încîntătoare un aer de hotărîre surprinzătoare ; ochii îi străluceau, vii și cutezători, obrajii i se coloraseră în trandafiriu, iar sub mustăcioara blondă și mătăsoasă, buzele — surîzînd insolent — dădură drumul, cam precipitat, unor rotocoale de fum provenind de la țigara pe care o ținea între dinți.

În acel moment, Raphaële, care, din ce în ce mai speriată, se vîra în sufletul maică-si, aruncă spre Scipion o privire lungă, de durere și de repros : Vai ! niciodată Scipion nu i se păruse atît de frumos !

Însuși contele Duriveau, în ciuda tainicelor rațiuni care-l făceau să deplîngă sincer acel incident, nu se putu abține să nu resimtă un fel de orgoliu văzînd atitudinea

curajoasă a fiului său. Totuşi, vrînd să încerce să potolească furia ţăranilor şi supunîndu-se, fără să vrea, atotputerniciei anumitor sentimente privind moralitatea pe care tatăl cel mai sceptic, cel mai desfrînat nu cutează să le nege cînd îi vorbeşte fiului său de faţă cu alte persoane, domnul Duriveau îi spuse vicontelui cu un glas ferm şi puternic :

— Acuzaţia care apasă asupra ta e gravă, fiule ! În ciuda aparenţelor, trag nădejde că e neîntemeiată. Nu că m-aş teme mai mult decît tine de toate aceste ameninţări, ci pentru că nu-mi place să cred că ai dat prilej să-ţi fie adresate.

La primele cuvinte ale contelui o tăcere adîncă puse capăt zarvei : fiecare aştepta răspunsul lui Scipion, răspuns care urma să liniştească sau să sporească furia generală. Privirea dezolată, rugătoare a Raphaëlei părea să-l conjure pe viconte să pună capăt acelei scene penibile.

— Răspunde, Scipion, răspunde ! strigă contele.

— Declar, zise vicontele cu o voce pe cît de calmă, pe atît de ironică, plimbîndu-şi lornionul asupra mulţimii ameninţătoare, declar că mai întîi mi s-a părut nostim că o păzitoare de curci s-a amuzat să dea numele meu fructului distracţiilor ei cîmpeneşti, ce e drept, cam decoltate; dar în faţa ameninţărilor de necrezut ale acestor prea puţin respectabili apărători ai curcănăresei, mi se pare amuzant să proclam că ţîncul e al meu !

Şi cum o explozie de strigăte furioase primi această declaraţie a lui Scipion, adolescentul, cu ochii strălucind, cu buzele fremătînd, cu fruntea neîmblînzită, făcu doi paşi înainte, îşi încrucişă braţele pe piept şi, aproape atingîndu-l pe ţăranul care se afla cel mai aproape de el, repetă pe un ton repezit şi ferm :

— Da, copilul e al meu ! Şi ce-i cu asta ?

Privirea, gestul, atitudinea lui Scipion dădeau la iveală un asemenea curaj, încît mulți țărani se traseră îndărăt fără să vrea ; dar, după acest prim moment, urmă o reacție cumplită. Furia mulțimii atinsese culmea. Unul dintre țărani, cel care șfichiuise aerul cu biciul, îl apucă pe Scipion cu o mînă viguroasă pe după umeri, îl răsuci întorcîndu-l cu fața spre coșulețul așezat pe stîncă și-i spuse cu glas amenințător :

— Nenorocitule ! Ai inima să mai și glumești în fața copilului tău mort ? Privește-l... dacă ai curajul !

Pentru a doua oară Scipion tresări, nu de frică, ci de emoție : timp de o secundă ochii săi se opriră, fără voia lui, pe chipul livid al pruncului.

— Ah, ticălosule, cutezi să ridici mîna asupra fiului meu ? strigă contele apucîndu-l de guler pe țăranul care-l silise pe Scipion să se întoarcă.

— Da, asupra lui ca și asupra ta, pentru că și voi ridicați mîna asupra noastră !

— Nici tatăl nu e mai breaz ca fiul ! strigară mai multe glasuri.

În ciuda eforturilor lui Beaucadet, ale jandarmilor și ale oamenilor săi, contele și fiul său se văzură învăluiți într-un chip primejdios, cînd, dintr-odată, strigătele de : „Ajutor ! Criminalul !", care răsunară din ce în ce mai puternic și mai aproape, săvîrșiră — prin uimirea pe care o produseră — o fericită schimbare în favoarea lui Duriveau și a fiului său ; amîndoi ieșiră repede dintre țărani, în vreme ce aceștia se întoarseră, plini de neliniște și de curiozitate, cu fața către luminiș. Un bărbat de o grăsime ce întrecea orice măsură, aproape gol — nu mai era îmbrăcat decît cu o cămașă și cu niște izmene murdare de noroi — se năpusti în mijlocul luminișului, cu trăsăturile răvășite de spaimă, redublîndu-și strigătele :

— Ajutor ! Asasinul ! Apărați-mă ! Salvați-mă !

În ciuda spaimei acelui om, figura sa, îmbrăcămintea caraghioasă, capul chel ca în palmă (căci domnul Dumolard, cu siguranță că l-ați recunoscut, își ascundea sub o perucă neagră completa sa chelie), grăsimea lui ridicolă îl făceau să fie atît de caraghios, încît violentele resentimente cărora era cît pe-aci să le cadă victime contele și fiul său se transformară într-o irezistibilă nevoie de rîs.

Văzîndu-l pe Beaucadet, îmbrăcat în uniformă, Dumolard, întrezărind în el încarnarea justiției protectoare și răzbunătoare, se aruncă în brațele jandarmului cu o asemenea violență, încît subofițerul fu cît pe-aci să fie dat grămadă și sufocat.

— Ești prea puțin înțolit, zise Beaucadet încercînd să scape de „îmbrățișările" supărătoare ale lui Dumolard : ești indecent, domnule... Mai sînt de față și femei... Acoperă-te cu ceva și explică-te !

— Salvează-mă, jandarmule ! Salvează-mă și răzbună-mă ! strigă Dumolard cît îl ținea gura.

— Cum, nefericitule, fără pantaloni ? Ți-am mai spus că sînt și femei de față ! repetă Beaucadet. Te pomenești că ești vreun grăsun destrăbălat care te-ai costumat astfel ca să-ți poți face de cap prin pădure !

— Mi-a luat haina, jiletca, pantalonii, pînă și ghetele ! strigă Dumolard cu răsuflarea tăiată. Mi-a luat tot...

— Cine ? întrebă Beaucadet.

— M-a silit să mă dezbrac amenințîndu-mă că mă omoară ; și-a pus hainele mele făcînd tot timpul mofturi și plîngîndu-se de zeci de ori că sînt mult prea largi pentru el, ticălosul ! Și te rog ia notă că aveam cincizeci și trei de ludovici în pungă și că punga se găsea în buzunarul pantalonilor. Mi-a luat pînă și cascheta, pînă și peruca de pe cap, ca să se deghizeze.

— Dar cine, strigă Beaucadet cît putu de tare, cine ?

— În sfîrşit, apucîndu-mi calul de hăţuri, l-a scos din hăţişul unde mă rătăcisem şi unde l-am întîlnit, spre nenorocirea mea, monstrul ! Apoi a dispărut fără să am curajul să-l urmăresc !

— Dar cine ? Cine ? Cine ? strigă Beaucadet cu un înfricoşător *crescendo* al exasperării.

— Şi mai adineauri, continuă celălalt lăsîndu-se tîrît de focul povestirii, mai adineauri, tîrîndu-mă pînă aici, l-am văzut trecînd la capătul unei lungi poteci. Galopa de mama focului şi culmea e că s-a întîlnit cu doi jandarmi care l-au mai şi salutat, imbecilii !

— Iar tu vei fi un imbecil şi mai mare dacă nu ai de gînd să ne spui, în sfîrşit, cine te-a despuiat, ţi-a luat calul, hainele, banii, ghetele, pînă şi peruca !

— Păi cine să fie dacă nu el ?

— Dar care el, omule ? ! urlă Beaucadet exasperat.

— Păi, omul dumitale.

— Care om al meu ?

— Ţi-am spus-o chiar de la început : criminalul pe care-l cauţi.

— Paiaţa ? strigă Beaucadet stupefiat.

— Ce paiaţă ? strigă Dumolard jignit. Aşa ai înţeles depoziţia mea ? Îl consideri pe criminal paiaţă ?

— Ascultă, grăsanule fără pantaloni ! Aşta-i numele criminalului.

— Să te numeşti astfel cînd practici o asemenea... meserie ?... Mi se pare o glumă cumplită, şopti Dumolard.

— Şi zici că jandarmii mei l-au salutat ?

— Pe toţi dracii ! L-au luat drept vînător, zise Dumolard. Ca să vezi cît sînt de tîmpiţi...

— Ah, Paiață, ești un netrebnic ! strigă Beaucadet, plin de indignare. Să abuzezi astfel de hainele, de calul și de peruca acestui domn... Să te lași salutat de oamenii mei... Tu, un ticălos, tu, un evadat din pușcăria din Bourges... tu, un criminal vestit... Ah, e dezgustător și ai să mi-o plătești !

— Raphaële, copila mea, ce ai ? strigă doamna Wilson susținîndu-și fata care leșinase în brațele sale. Dumnezeule ! Îi e rău ! Ajutor !

La această nouă întîmplare, atenția tuturor, îndreptată mai înainte asupra domnului Dumolard, își schimbă din nou obiectul : toate privirile se îndreptară cu mirare și compasiune asupra doamnei Wilson și a fiicei sale. Prea puțin înduioșată — trebuie s-o mărturisim, nu mai mult decît mama sa — de ridicola aventură a lui Dumolard, Raphaële leșinase din pricina emoțiilor violente pe care încercase atîta vreme și cu atîta curaj să și le stăpînească. Chipul ei dulce și frumos păli încet și nu peste mult timp deveni de un alb ca de alabastru ; de genele sale lungi, închise, încă mai erau aninate cîteva lacrimi fierbinți. Deși mama sa, care nu izbutise s-o prindă în brațe la timp, o susținea cît putea mai bine, tînăra căzuse în genunchi, cu capul lăsat moale pe un umăr. În cădere, pălăria bărbătească i se rostogolise de pe cap și minunatele ei plete castanii se desfăcuseră și o învăluiseră pînă la mijloc, întocmai ca o mantie mătăsoasă. Mama sa, ca s-o poată ține mai bine, îngenunchease și ea, strîngînd-o în brațe și acoperind-o cu sărutări și cu lacrimi.

Indignarea amenințătoare a țăranilor, oarecum potolită de apariția caraghioasă a lui Dumolard, se calmă cu desăvîrșire văzînd acea întîmplare cu totul diferită, așa că, în fața mișcătorului tablou pe care-l oferea acea mamă

strîngîndu-şi la piept fiica leşinată, gloata uită cu totul de violentul resentiment împotriva lui Scipion.

La un sfert de ceas după aceste evenimente, în clipa în care soarele apunea pe un cer de o deplină limpezime, trei grupuri diferite ca aspect părăseau pădurea unde avusese loc vînătoarea. O caleaşcă, urmată de un servitor ce ţinea nişte cai de frîu, le ducea pe Raphaële Wilson şi pe mama sa care o strîngea în braţe, în vreme ce domnul Dumolard — căruia un jandarm îi împrumutase mantia sa — tremura, încă speriat şi neliniştit, pe capra caleştii. Într-o parte a caleştii mergea călare contele Duriveau, cu chipul întunecat, cu sufletul pradă celei mai profunde nelinişti. Vicontele Scipion, fidel rolului său de bărbat insensibil la orice emoţie, galopa pe lîngă cealaltă portieră, cu un calm stoic, cu toate că din cînd în cînd cîte un nor trecea pe fruntea lui, făcîndu-l să-şi încrunte sprîncenele. Brigadierul Beaucadet mergea, în pasul calului, în fruntea celei de a doua grupe care ieşi din pădure nu departe de crucea aflată la întretăierea drumurilor. Doi ţărani duceau pe o targă improvizată din cîteva crengi coşuleţul cu pruncul mort ; ceilalţi ţărani îi urmau, cu capul descoperit, muţi, trişti şi reculeşi. Pădurarul bătrîn, din ordinul domnului Beaucadet, însoţea acel trist cortegiu, care ducea trupul copilului la starea civilă : justiţia şi oamenii de specialitate urmau să cerceteze mai tîrziu trupul. Ultimul grup care părăsi pădurea era alcătuit din Beaucadet şi din cei patru jandarmi ai săi. Acest grup o porni în goană mare pe drumul ce ducea la ferma „Marele ienupăr", cu scopul de a o aresta pe Bruyère, învinuită că şi-ar fi omorît pruncul. După această arestare, Beaucadet trebuia să semnaleze autorităţilor deghizarea datorită căreia Paiaţa izbutise s-o şteargă din pădurea în care ar fi fost în mod sigur arestat dacă nu s-ar fi întîlnit cu domnul Alcide Dumolard.

În acelaşi timp, un personaj care asistase nevăzut la toate scenele precedente se îndreptă în mare grabă, dar pe alt drum, către ferma „Marele ienupăr". Personajul era braconierul Bête-Puante.

Capitolul IV

O fermă din Sologne. — Masa băieţilor şi a fetelor de la fermă. — Filozofia teoretică şi practică a lui Robin. — O tînără care ştie să facă „vrăji". — Datoriile marilor proprietari.

Soarele tocmai se pregătea să dispară cînd Beaucadet, însoţit de jandarmii săi şi hotărît s-o aresteze pe Bruyère, se îndrepta către ferma „Marele ienupăr" aparţinînd contelui Duriveau şi ţinînd de moşia sa din Tremblay.

Ar fi dificil să le vorbim celor care n-au văzut majoritatea fermelor din această parte a ţinutului Sologne despre revoltătorul aspect al acelor vizuine fetide, dărăpănate, insalubre chiar şi pentru animale, unde locuiau totuşi fermierii, slugile şi zilerii lor, mai tot timpul palizi şi lîncezind ; căci neîncetatele şi cumplitele friguri, pricinuite de emanaţiile dăunătoare ale unui teren spongios îmbibat de ape stătute, şubrezeau acea populaţie şi aşa slăbită de hrana detestabilă şi insuficientă. Ferma „Marele ienupăr" era numită astfel din pricina unui ienupăr uriaş, pe puţin

de două ori centenar, care se înălța la doi pași de locuința fermierului și de coșmeliile din jur. Ferma era alcătuită dintr-un fel de paralelogram de maghernițe dărăpănate, crăpate, făcute din chirpici. Acoperișul, găurit în numeroase locuri, fusese reacoperit ici cu niște țigle ciobite, înverzite de mușchi, colo cu paie pe jumătate putrezite de umezeală, mai departe, cu tufe uscate de drobiță îngrămădite pe o șarpantă prăvălită într-o rînă. Clădirile, alcătuind șura, stîna, grajdul cailor, staulul vitelor și locuința fermierului, înconjurau o curte plină pe trei sferturi cu bălegar infect udat de apa unei bălți destul de adînci, neagră, fetidă și nemișcată, întreținută de infiltrațiile apei în solul mlăștinos. Acea grămadă de lichid ce te îngrețoșa, acoperită de o pojghiță albăstruie, se întinsese atît de mult în fața locuinței fermierului, încît acesta se văzuse nevoit să construiască un fel de dig din pietre, acoperit cu grămezi de vreascuri de mărăcini, din care se înălțau trei sau patru trepte acoperite cu mușchi verde ce duceau la singura odaie ce alcătuia locuința fermierului. În fața acestei ferme, vîrîtă într-un loc atît de nesănătos, se întindea o imensă cîmpie cu turbă ; la nord, se înălța un pîlc de stejari uriași, în vreme ce în partea de apus, o potecă îngustă, acoperită cu gazon, despărțea clădirile de o mlaștină adîncă, acoperită toamna și iarna de o ceață deasă ; vara, cînd din pricina căldurii nămolul se încingea, umplea aerul de mirosuri pestilențiale.

Între timp se înnoptă ; era ceasul la care animalele se înapoiau de pe cîmp. În curînd, străbătînd băltoaca infectă pentru a intra în staul, sosiră cîteva vaci costelive, osoase, cu țîțele aproape secate de lapte, cu pielea ternă, acoperite ici și colo de o crustă groasă de nămol. Motivul slăbiciunii acelei cirezi era pășunea insuficientă, alcătuită din scaieți, drobiță și iarbă, mai tot timpul sub apă. Vacile

erau mînate de un băieţandru de cincisprezece ani, căruia nu-i dădeai nici zece ; avea picioarele goale, vinete şi zgîriate datorită faptului că mergea tot timpul prin mlaştină. Drept veşmînt, băiatul purta un pantalon zdrenţuit, iar în sus, direct pe piele (acestor dezmoşteniţi ai soartei cămăşile le erau necunoscute), un fel de vestă groasă de pînză cenuşie, udă din pricina umezelii pătrunzătoare a serii. Pletele cînepii şi ciufulite erau aspre şi dese ca o coamă. Obrajii scofîlciţi şi livizi, buzele albe, ochii stinşi, picioarele pe care abia şi le tîra dovedeau, aşa cum se spunea în ţinut, că avea „fierbinţeală". Cît priveşte mijloacele curative, acei nefericiţi nici nu se puteau gîndi la aşa ceva: medicul locuia la distanţe enorme şi, dealtfel, vizita sa costa foarte scump. Aveau deci „fierbinţeli" pe care le îndurau pînă cînd frigurile, prin revenirea lor periodică, sau le veneau de hac sau, dimpotrivă, veneau ei de hac bolii. Numai că acest lucru se întîmpla foarte rar. Un cîine sălbatic, o corcitură de grifon, lăţos, plin de noroi, slab de-i numărai coastele, îl ajuta la strunirea cirezii. Micul văcar izbuti, după multe opinteli, să închidă vitele în staulul mocirlos, friguros, cu acoperişul spart în mai multe locuri, cusur ce fusese remediat aruncînd peste crăpături cîteva crengi groase de brad. O afecţiune reciprocă, bazată pe un foarte des schimb de servicii şi pe o viaţă pe deplin egală, îi lega foarte strîns pe păstor şi pe cîine. Căci lungile ceasuri ale toamnei şi ale iernii, copilul le petrecea adăpostit în desul vreunei tufe de drobiţă, în mijlocul landelor pustii, cu cîinele strîns la piept ca să-şi încălzească în blana animalului mîinile îngheţate.

Această viaţă solitară, abrutizantă, care-l coboară pe om la nivelul animalului, era viaţa de fiecare zi a acelui nefericit copil ; ca mii de alţi copii de vîrsta şi de condiţia sa, cu totul străini de cea mai elementară învăţătură, trăia

astfel, în mijlocul landelor pustii, nici mai deștept, nici mai prost decît vitele pe care le păzea. Neavînd habar de cele mai neînsemnate noțiuni despre bine și rău, despre dreptate și nedreptate, acest copil își unea din instinct eforturile cu cele ale cîinelui său pentru a împiedica cireada să intre în hățiș, sau să pască răsadurile, apoi s-o închidă seara în staulul unde dormea și el.

Abia își condusese micul văcar cireada în staul, că o fetișcană de la fermă intră aducînd și ea, de pe malurile bălții de alături, unde-i dusese să-i adape, doi cai bolnavi. Se urcase pe unul dintre ei, fără șa și fără scări, cu fustele ridicate pînă la genunchi, lovind în coaste calul care abia se tîra, cu picioarele ei butucănoase și roșii. Nu peste mult intrară în fermă doi plugari, fiecare coborînd de pe calul pe care stătuse pînă atunci. Hamurile murdare fură aruncate cu nepăsare într-un colț al curții, peste bălegar ; caii, murdari de noroi pînă la piept, fură legați în același staul, în partea opusă vacilor. În vremea asta, micul văcar luă o strachină uriașă de gresie pe care o șterse cu o mînă de fîn și se îndreptă cu ea către ușa odăii fermierului. Urcînd cele cîteva trepte, puse strachina pe palier, spunînd cu un glas lipsit de vlagă :

— Toate animalele sînt la locul lor ; iată strachina noastră...

Și, stînd pe o piatră, sfîrșit de oboseală, tremurînd din pricina febrei și a frigului, așteptă cu fruntea sprijinită în palme.

După cîteva minute, în lumina roșcată care tremură în ușa magherniței, apăru un braț descărnat, înarmat cu un linguroi de lemn, și uriașa strachină fu aproape umplută cu un soi de mîncare ce merită o mențiune specială. Baza acestei mîncări fără nume consta din lapte acru, amestecat cu făină de hrișcă și cu cîteva bucăți de pîine de secară,

o pîine neagră, compactă și cleioasă. Fermierul și familia sa mîncau aceeași mîncare. Micul văcar abia ridică strachina plină și, punîndu-și-o pe cap intră în staul. Cînd ajunse, fata de la fermă tocmai pusese în cîteva vase de gresie puținul lapte cald și spumos pe care-l putuse mulge de la vaci ca să facă din el unt pe care-l vindea (căci la fermă nu se consuma decît zerul rămas în teasc). Văzînd sortit vînzării acel lapte cald, curat și hrănitor, oamenii — resemnați cu acea hrană detestabilă după o zi de muncă grea — nu simțiră nici o dorință să bea laptele proaspăt. Cînd micul văcar intră în staul purtînd pe cap strachina, își găsi tovarășii de muncă așezați pe o grămadă de bălegar, aproape de ușă, ca să poată profita de ultimele licăriri ale zilei, singurele ce le puteau lumina masa. Căci încă un felinar în afară de cel al fermierului ar fi fost considerat ca o cheltuială de prisos. Chiar în acel moment, din fundul staulului se auziră niște gemete.

— Bun ! zise unul dintre plugari. Iată-l pe moș Jacques, care-și reîncepe muzica !

— E ora la care micuța Bruyère vine să-l vadă.

— Bietul om ! Dacă-i vrem binele, apoi cel mai bun lucru ar fi să moară !

— Suferă ca un cîine și totuși tace ca un pește ! Și asta de mai bine de doi ani. Boala asta e mai rea ca moartea !

— Tot e bine că jupînul Chervin i-a dat un așternut de paie în staul și restul de mîncare ce ne rămîne nouă. Fără asta, moș Jacques ar fi crăpat de mult...

— Frumos din partea stăpînului nostru că e milos, căci ghinionul se ține scai de el, zise fata care se numea Robin și care nu avea nimic de femeie în ea decît numele. Se zice că administratorul domnului conte o să-i dea papucii jupînului Chervin pentru că nu poate plăti...

— Și ce ne privește asta pe noi ? zise cu brutalitate unul dintre plugari. La fermă va exista întotdeauna un fermier. Fie că o să ascultăm de Pierre sau de Nicolas, cînd vom crăpa, tot în groapă or să ne arunce. Mie mi-e indiferent atîta vreme cît nu sînt fermier, ca jupînul Jacques.

— Și cînd te gîndești că pe vremuri jupînul Jacques a fost un muncitor atît de harnic și de dibaci... zise celălalt plugar.

— Acum, gata, s-a isprăvit cu el... paralizat de picioare...

— Frigul din timpul secării mlaștinilor l-a răsucit ca pe o coadă de șarpe...

— Și roua din timpul nopților de toamnă, pe vremea cînd era cioban....

— O să ne apese și pe noi pe șale cînd vom îmbătrîni, dacă nu cumva chiar mai înainte. Așa că să nu mai rîdem de el. Cel puțin pe mine, frigurile văd că nu mă mai părăsesc...

— Drace ! Sînt și pe la noi tot atît cît și pe la alții, zise Robin, fata cea urîtă care practica nepăsarea, adică filozofia celor sărmani. Dacă sapi mult cu ele, cazmalele se ciobesc, și dacă s-au ciobit, s-au dus în p... mă-si ! Ce mai faci cu ele atunci ?

— Nimic, se-nțelege... așa le-a fost soarta...

— Da, dar soarta asta e întristătoare pentru cei sărmani.

— Rahat ! Soarta-i soartă ! zise Robin. Și dovada, poftim : soarta mea, soarta noastră...

La această explicație privind fatalitatea soartei, plugarul, nefiind în stare să răspundă, se scărpină după ureche și-și înalță fruntea ; nu era convins decît pe jumătate.

— Iaca, continuă Robin, făcînd apel la fapte în sprijinul afirmației sale, vreau să-ți dovedesc acest lucru, clar ca lumina ochilor. În seara asta mi-am muls vacile ; laptele e cald încă ; dimineață, din porunca stăpînului, am sucit gîtul la șase gîște grase, care sînt atîrnate în lăptărie, pentru a fi duse mîine la tîrg împreună cu șase din curcile micuței Bruyère, cu douăzeci de livre de unt, cu cincizeci de ouă, două butoiașe din cea mai bună brînză, o știucă de cel puțin cincisprezece livre și doi crapi care împreună cîntăresc cam tot pe atîta ; am găsit cei trei pești azi-dimineață în plasa pe care a întins-o în baltă, ieri seară, jupînul Chervin.

— Bun ! Și ce legătură au toate astea cu soarta ? întrebă nedumerit plugarul.

— Ai răbdare, zise Robin. Cu brînza faci o plăcintă gustoasă, nu-i așa ?

— Da, așa e..

— Cu untul și cu ouăle proaspete faci ditamai scrobul. Cu laptele, o supă pe cinste... Știuca și crapii, tăiați bucăți și prăjiți...

— Ei, da, așa e...

— Iar cu gîștele fripte, mamă, ce mai mîncare ! Cît am fost mică, am păzit ani întregi gîștele. Dar n-am gustat niciodată carne de gîscă. Trebuie să fie o bunătate... Așa că — continuă Robin cu un aer din ce în ce mai satisfăcut — avem aici, la doi pași de noi, tot ce ne trebuie : și cu ce să facem pîine și supă de lapte și scrob și friptură de gîscă sau de curcă, ba chiar și o plăcintă gustoasă, fiindcă avem făină, ouă, brînză și unt ; deci iată o masă pe cinste.

— O adevărată masă de nuntă ! Nu poți face o asemenea masă decît atunci cînd te însori, și încă uneori nici atunci. Dar soarta ? Ce legătură au toate astea cu soarta ?

— Păi au legătură, răspunse în mod magistral Robin, pentru că deși sîntem la doi pași de toate aceste bunătăți, noi halim secară și lapte acru.

— Hm ! făcu plugarul privindu-și tovarășul cu un aer întrebător.

Dar celălalt plugar, zdrobit de oboseală, și adormise pe jumătate, indiferent la această discuție filozofică, în vreme ce micul văcar, ghemuit, tremura din pricina frigurilor. Dîndu-și seama după mutra interlocutorului său că acesta nu era încă pe deplin lămurit, Robin adăugă :

— Vezi tu, Simon, dacă ne era scris să mîncăm noi toate aceste bunătăți, le-am fi mîncat... Dar din moment ce nici noi, nici fermierul nu le putem mînca, înseamnă că așa ne e scris...

— Dar, fir-ar a dracului, strigă plugarul sătul de atîtea raționamente, cui i-e dat să mănînce aceste bunătăți ?

— Oamenilor bogați din tîrguri și din orașe, pentru că dau parale pe ele, răspunse Robin ; lor le e scris să cumpere și viteii și oile și vacile noastre din care noi nu gustăm niciodată. Am dreptate ? întrebă Robin triumfătoare. Am sau n-am ? Mănîncă ei tot și noi nimic ? Mănîncă !

— Adevărul e că ei înfulecă tot, zise plugarul, cu un aer jalnic, după ce se gîndi o vreme ; adevărul e că ei mănîncă tot și noi nimic.

— Își au soarta lor așa cum ne-o avem și noi pe-a noastră. Numai că a lor e bună, iar a noastră e dată dracului. Și cu asta, scoateți repede lingurile și hai să halim fiertura !

Și fiecare se apropie de strachină împins de o poftă de mîncare pe care nu le-ar fi putut-o stăvili decît sila. Așezată între cei doi plugari, Robin părea să-i trateze cu o bunăvoință egală. Micul văcar ședea în fața lui Robin. În acel moment gemetele moșneagului, aflat în grajd, se auziră

din nou ; glasul bătrînului o chema pe Bruyère, cu o nerăbdare crescîndă.

— Iaca, moș Jacques iar o cheamă pe Bruyère... Nu mai are răbdare, zise Robin.

— Într-adevăr, mi se pare ciudat... S-a înnoptat, și fata încă nu s-a întors cu păsările... O dovadă în plus că e vrăjită...

— Asta în mod sigur ! Nu poți să rămîi atît de scund decît dacă ești vrăjit, răspunse Robin.

— N-ați văzut ce plete strălucitoare are ?

— Și ce cununi de flori poartă ?

— Și ce cordoane curioase ?

— Și ce ghete făcute din stuf ?

— Și pe urmă, ochii ei mari și verzi... Sînt ochi vrăjiți, ce mai...

— Ați văzut cum prevestește timpul frumos, grindina, ploaia și ceața ?

— Te cred... Pe lîngă ea, un luntraș de pe Loara nu face nici două parale.

— Ea nu se înșeală niciodată... Și ce bine cunoaște ierburile de leac... Căci, o vreme, băuturile din ierburi pe care i le dădea lui moș Jacques îi mai ușuraseră acestuia durerile. Dar se pare că boala a fost mai tare decît leacurile.

— Da, replică Robin, dar vezi că pe atîția alții i-a vindecat.

— Numai frigurile nu le poate vindeca. Ea zice că din pricina mlaștinilor și a zăcămintelor de turbă de sub pămînt.

— Fără să mai punem la socoteală faptul că nimeni nu are o inimă mai bună decît a ei. Dovadă că atunci cînd braconierul Bête-Puante a fost hăituit ca un lup, ea a vegheat asupra lui și l-a înștiințat tot timpul să se ferească.

— Ei, şi cînd au văzut că nu-l pot înhăţa, l-au lăsat în plata Domnului.

— De treabă om, Bête-Puante ăsta ! Se spune că e braconier ; este, dar ca să dea o bucată de vînat sau un peşte proaspăt vreunui amărît de bolnav pe care o mîncare bună l-ar mai întări...

— Tot ce se poate. Bruyère n-ar ţine atît de mult la el dacă ar fi om rău.

— De cîtva timp îi tot văd mereu împreună.

Apoi cei doi ţărani începură să se hîrjonească cu Robin. Căci acea clasă de dezmoşteniţi ai soartei nu-şi dădea seama de ceea ce era grosolan, sălbatic şi abrutizant în viaţa animalelor alături de care era obligată să trăiască. Se ignoră saŭ se uită că dacă, datorită inepuizabilei dărnicii a naturii, acele sărmane locuinţe, unde sînt adăpostiţi ţăranii, în timpul verii sînt înfrumuseţate pe dinafară de o modestă şi umilă podoabă agrestă, interiorul acelor cocioabe oferă unul dintre cele mai jalnice aspecte care-ţi strîng inima. Şi mai adăugăm că soarta, sănătatea, viaţa miilor de creaturi ale Domnului nu trebuie să depindă de buna sau de reaua voinţă a unui singur om sub pretextul că el este deţinătorul unei părţi din pămîntul unui ţinut. Domnul Duriveau şi, după el, fiul său, era stăpînul a două sau trei leghe din ţinut. Din delăsare, din ignoranţă, din egoism sau din zgircenie, mă rog, oricum, din vina sa, partea de pămînt pe care o poseda contele Duriveau şi pe care locuiau o mulţime de familii de ţărani a fost lăsată pradă influenţei mortale a mlaştinilor. Secate apoi prin lucrări de asanare făcute doar pe jumătate, fertilizate, redînd agriculturii un sol pe care apele stătute îl fac sterp, devine ucigător pentru cei care-l cultivă cu mare greutate. Nemulţumit de a perpetua acele cocioabe pestilenţiale, contele Duriveau şi-a obligat fermierii să locuiască în magherniţele făcute de el, din chirpici, adevărate vi-

zuine, întunecoase și umede, unde acei truditori ai pămîntului s-au îmbolnăvit de friguri și au paralizat, dîndu-și duhul prematur. Credeți că există vreo autoritate, vreo lege care să-l poată împiedica pe acel om să ucidă ceea ce trebuie salvat și să condamne la sterpitudine un pămînt care trebuie să rodească ? Nu, contele dispunea după bunul său plac de o bucată din pămîntul Franței.

Și totuși iată o anomalie ciudată... Dacă la oraș, o casă oarecare, prost întreținută sau șuie, depășește doar cu un singur picior strada lată de treizeci sau patruzeci de picioare, legea se răzvrătește, inima ei sîngerează, se indignează, se înduioșează, strigă și, în numele „utilității publice", îl huiduiește pe proprietar. De voie, de nevoie, acesta este obligat să-și dărîme casa. Nu șochează ea privirile ? Nu împiedică într-un anume loc circulația ? Nu prezintă un enorm pericol, nu deranjează aliniamentul străzii, lărgimea trotuarului ? Așa că, în urma hotărîrii serviciului de drumuri, pretinsele drepturi imprescriptibile ale proprietății sînt lesne călcate în picioare și omul e obligat imediat să-și dărîme casa și să-și facă alta. Această subordonare a interesului particular față de interesul general sigur că e, în sine, un principiu demn de admirat, care se rezumă prin cuvintele „utilitate publică". Dar de ce să limitezi doar la înfrumusețarea orașelor urmările acestui măreț principiu ? De ce societatea atît de ridicol, atît de legitim agresivă față de proprietate, față de individualism, cînd în anumite situații proprietatea, individualismul vatămă bunul comun, de ce societatea rămîne nepăsătoare, dezarmată, cînd e vorba de probleme mult mai importante decît aliniamentul străzilor, cînd e vorba de fertilizare, de bogăția țării, cînd e vorba mai ales de viața, da, de viața celor mai mulți dintre fiii ei ?

. . . . . .

Oamenii de la ferma „Marele ienupăr" tocmai închideau ușa grajdului unde dormeau, cînd Bruyère intră în curtea fermei.

Capitolul V

Bruyère. — Locuința sa. — Moș Jacques. — Cum sfîrșesc truditorii pămîntului. — De unde știa Bruyère atîtea lucruri. — Un vis al lui moș Jacques.

Cînd Bruyère intră în curtea fermei, cerul crepuscular, de un albastru-întunecat la zenit, unde și scînteiau cîteva stele, rămăsese încă de o luminoasă transparență, ultimul reflex al soarelui apus care dă un farmec plin de melancolie serilor senine de toamnă. Pe acel fundal de purpură palidă se profila chipul tinerei Bruyère. Foarte mică de stat, dar minunat proporționată, fata purta un veșmînt simplu cu mîneci pînă la cot, făcut dintr-o stofă groasă, de lînă alburie, cu dungi late, cafenii, strînsă în talie de un cordon de stuf moale ca mătasea, împletit de Bruyère cu o dibăcie demnă de admirat. Datorită lărgimii și grosimii stofei, rochia tinerei, închisă pînă la gît și lungă pînă la jumătatea piciorului, se drapa în cute de o simplitate grațioasă ; faptul că nu-și făcuse rochia pînă la pămînt o

ajuta să nu fie niciodată murdară de noroiul din bălţoace. Mînecile largi care nu-i coborau decît pînă la cot lăsau să se vadă braţele rotunde şi uşor bronzate ale fetei ; picioruşele ei ca de copil erau încălţate cu nişte saboţi mici, din lemn de mesteacăn, înnegriţi cu funingine ; apa unui izvor limpede, unde Bruyère se spăla în fiecare seară, le dăduse un luciu ca al lemnului de abanos. Silită de sărăcie să meargă cu picioarele goale, Bruyère îşi făcuse, cu îndemînarea unui sălbatic dintr-o insulă pustie, nişte turetci ca de cizme care urcau pînă sub genunchi şi se opreau sub talpa piciorului protejată de saboţi. Nimic mai frumos, nimic mai curat decît acea ţesătură suplă şi strălucitoare care-i strîngea încîntătorul picioruş rotund, protejat astfel de roşeaţa şi de crăpăturile pricinuite de contactul cu glodul. Dintr-o obişnuinţă ciudată, în pofida frigului, a ploii sau a căldurii caniculare, tînăra nu purta niciodată nimic pe cap. Doar uneori, în perioada cînd înfloreau mărăcinii, îşi punea cîteva rămurele împletite în cunună, fără îndoială pentru a-şi sărbători numele cu care fusese botezată, cînd, încă foarte mică, fusese găsită în landă, în mijlocul unei tufe de mărăcini roz. (De atunci, acelaşi mister continua să-i învăluie naşterea.) Părul castaniu, foarte des, ondulat natural şi despărţit de o cărare prin mijloc, avea o nuanţă atît de plăcută, încît se confunda cu umbra uşoară ce-i cădea pe frunte din pricina desimii pletelor în care tremurau atunci cîteva firicele de flori roz. Sprîncenele fine, ca şi genele nemăsurat de lungi şi de ondulate, care-i împodobeau ca nişte franjuri pleoapele, îi puneau şi mai mult în valoare ochii ; ochii foarte mari ai tinerei Bruyère aveau o culoare ciudată : verzi ca marea. După o clipă, deveneau cînd clari, strălucitori ca acvamarinul, cînd de un verde-întunecat, dar limpede, ca cel al valurilor în permanenţă transparente, în ciuda adîncimii lor. Acea culoare

ciudată și schimbătoare dădea o notă cu totul aparte privirii fetei, privire și așa deosebit de gîndtoare și adesea de o mobilitate și de o strălucire nemaiîntîlnite. Trăsăturile erau remarcabile prin desăvîrșirea lor, căci în ansamblul acestei încîntătoare și micuțe ființe domnea o armonie desăvîrșită. Rara ei frumusețe, puțin stranie datorită îmbrăcămintii originale, grația sălbatică, îndemînarea de necrezut pentru mii de mici fleacuri pe care le scornea, o inteligență uimitoare, vie, descurcîndu-se în cele mai diverse domenii ; surprinzătoarea și afectuoasa apropiere de păsările pe care le avea în grijă, prevederea sau, mai bine zis, un fel de prezicere în care nu dădea niciodată greș în ceea ce privea treburile celor din jurul ei, toate aceste curiozități nevinovate o făceau pe fată să treacă, în ochii locuitorilor naivi ai acelui ținut pustiu, drept o ființă vrăjită. Și cu toate astea, departe de a stîrni teamă sau dorința de a fugi de ea, fata inspira, dimpotrivă, cele mai vii sentimente de simpatie sinceră și de recunoștință, căci harurile „supranaturale" pe care i le puneau în cîrcă cei din jur le folosea ca să-și ajute semenii ; și astfel, micuța păzitoare de păsări, în situația jalnică în care se afla, găsea mijlocul de a fi tot timpul atentă și săritoare la nevoie față de toți.

Cînd a intrat în curtea fermei, Bruyère nu era precedată, ci înconjurată de numeroasele ei orătănii cu pene negre și lucioase și cu capetele de un roșu-viu. Doi curcani enormi, purtîndu-și cu orgoliu creasta și mărgelele de un roșu-aprins, cu vagi pete albăstrui, se umflaseră atît de tare în pene, încît cozile mari și rotunde semănau cu niște mari evantaie de abanos lăcuite cu un verde-închis. Unul în dreapta și celălalt în stînga fetei, n-o slăbeau un minut din ochi ; cînd priveau cu ochii lor roșii și cutezători, cînd scoteau niște sunete atît de obraznice, de triumfătoare și

de provocatoare, încît păreau că desfid pe oricine, fie om, fie animal, care ar fi cutezat să se apropie de păzitoarea lor. Văzînd cele două păsări monstruoase, înalte de trei picioare, şi cînd se înfoiau, late de cinci picioare, cu aripi puternice, cu ciocuri ascuţite, cu pinteni şi mai ascuţiţi, înţelegeai pe loc de ce domnul Beaucadet, în ciuda curajului său, se văzuse nevoit să se apere cu sabia împotriva asalturilor sălbatice ale celor două păsări.

La un semn al fetei, tot acel păsăret se opri uguind de bucurie în faţa coteţului prevăzut cu stinghii, a cărui uşă fu întredeschisă doar atît cît să se poată strecura cîte o pasăre, pentru ca Bruyère să le poată între timp număra. Trecură, astfel, una cîte una prin faţa ei, după vîrstă şi mărime, mai întîi cele mai tinere, fără să se înghesuie, într-o ordine desăvîrşită ; cei doi curcani uriaşi, care, datorită vîrstei şi devotamentului, se bucurau de unele privilegii, îşi lăsară consoartele să defileze prin faţa lor, lovindu-le uneori cu ciocul pe cele mai leneşe sau pe cele care întîrziaseră. Cînd tot cîrdul de păsări intrase în coteţ, Bruyère deschise larg uşa ca să intre şi curcanii. Deşi în acel moment chipul fetei purta pecetea unei profunde melancolii, cînd văzu cîtă ordine domnea în hambarul ce slujea de coteţ, un surîs de satisfacţie înflori pe buzele sale.

Cu toate că era foarte tînără, dintr-un sentiment precoce de pudoare şi de respect faţă de sine, una dintre trăsăturile cele mai izbitoare ale firii sale, Bruyère nu voise să doarmă laolaltă cu celelalte slugi, căci, la acea fermă, la fel ca la toate, fetele şi băieţii se culcau claie peste grămadă, în fundul grajdului, fără deosebire de sex sau de vîrstă. Bruyère obţinuse aprobarea fermierului să-şi facă sus, pe una din stinghiile de sub acoperiş, un fel de mic cuib ca de rîndunică, un locşor la care ajungea căţărîndu-se, cu agilitatea unei pisici, pe treptele primitive ale

prăjinilor pe care erau fixate stinghiile. Copila își făcuse din acel soi de cuib căptușit cu mușchi și ferigi uscate, amestecate cu ierburi aromatice, un culcuș sănătos și o izolare convenabilă vîrstei și sexului ei. Odată, un tînăr de la fermă, în amorul lui plin de cutezanță și de brutalitate, vrînd să dea buzna, în toiul nopții, peste Bruyère, se trezi cu toate curcile de pe stinghii în capul său, bătînd din aripi și făcînd atîta zgomot, încît îndrăznețul nu știu cum s-o șteargă mai repede, speriat de acel atac neprevăzut.

Treaba odată îndeplinită, Bruyère închise ușa, așeză cu grijă, într-un colț, un coșuleț acoperit cu frunze proaspete pe care-l ținuse în mînă cînd venise, apoi ieși în curtea fermei ca să stea de vorbă cu persoanele care veneau să-i ceară sfatul. În acel moment, Bruyère îl zări pe micul văcar, care, ieșind din fermă, se îndrepta către ea.

— Moș Jacques te cheamă întruna... te cheamă că ți se face și milă... zise băiatul. Nu putem să dormim din cauza gemetelor lui.

— Dă fuga și spune-i că vin, răspunse Bruyère, al cărei chip se întristă brusc.

Apoi, îndreptîndu-se spre fermă, dispăru ușoară și fermecătoare întocmai ca o zînă. Înainte de a intra în grajdul dărăpănat în fundul căruia moș Jacques o striga și gemea întruna, Bruyère luă cu sine, din locul unde-l lăsase, coșulețul cu care venise de la cîmp ; în coșuleț se aflau mure sălbatice de un roșu-violet ; cîteva picături din zeama lor pătaseră cu un roșu-purpuriu frunzele proaspete de viță sălbatică ce tapetau coșulețul. Bruyère se strecură printr-una din largile și numeroasele crăpături ale zidurilor și intră în grajd. Luna începuse a se ridica, rotundă și strălucitoare ; una dintre razele sale, trecînd prin acoperișul desfundat, lumina slab fundul acelui hambar în ruină. Acolo se

opri și Bruyère, căci din acel loc se auzeau, din cînd în cînd, jalnicele gemete care îi deranjaseră pe oamenii de la fermă în timp ce aceștia mîncau. Tînăra privi cu adîncă tristețe tabloul acela deloc nou pentru ea, dar care totuși o îndurera de fiecare dată la fel de mult. Un mindir din paie de secară zăcea pe pămîntul umed, cu greu apărat de ploaie și de zăpadă de cîteva legături de drobiță atîrnate pe niște prăjini ținînd loc de acoperiș, prin găurile cărora puteai vedea lesne cerul unde luna strălucea, în toată splendoarea ei. Pe acea saltea murdară, infectă, mai murdară și mai infectă decît locul animalelor de muncă, abia se mișca o formă omenească, acoperită pe jumătate de zdrențele unei cuverturi : era tot ceea ce poate oferi mai întristător, mai cumplit bătrînețea, sărăcia și bolile ce nu se mai pot vindeca.

Închipuiți-vă un bătrîn de optzeci și patru de ani, paralizat într-un fel atît de ciudat, de îngrozitor, încît ai fi spus că o putere nemiloasă îl făcuse să înțepenească brusc în clipa în care, cu fruntea plecată spre brazdă, răscolea pămîntul și că acea putere îl condamnase pe nefericitul bătrîn să rămînă de-a pururi cu fața și cu trupul înclinate către pămînt. Și cînd te gîndești că nu era vorba de o putere supraomenească, ci de simpla voință a unui om exploatînd alt om și care adusese această făptură a Domnului într-o stare atît de înfricoșătoare...

Văzînd-o pe Bruyère, bătrînul paralizat se rostogoli pe salteaua lui, încetă să mai geamă și-și întoarse capul spre fată. Chipul octogenarului era livid și de o înspăimîntătoare slăbiciune : febra era singura care-i mai însufleța ochii adînciți în orbite ; culcat pe o coastă, genunchii osoși îi atingeau pieptul descărnat. De aproape doi ani membrele

îi rămăseseră sudate — dacă pot spune astfel — în această poziție ; doar mîna dreaptă își mai păstrase o oarecare posibilitate de mișcare. Bătrînul datora milei fermierului — el însuși foarte sărac — acel adăpost și cîteva linguri din mîncarea groțoasă cu care se hrăneau oamenii de la fermă. Ani îndelungați moș Jacques lucrase la acea fermă ; mai întîi ca plugar ce desțelenea pămîntul, dar această meserie grea, practicată în mijlocul landelor mlăștinoase, îi vîrîse în oase boala de care suferea acum; atunci fermierul, sigur de zelul și de probitatea sa, îi încredințase cireada de vite. Slujba de păzitor de vite, deși activă, nu cerea totuși o desfășurare de forțe ca cea depusă la desțelenirea pămîntului. Moș Jacques se ocupă de vite pînă în ziua cînd, paralizat și îndoit în două, căzu extenuat pe paiele de unde nu avea să se mai ridice niciodată. Izolarea în fundul acelui grajd, intensificarea durerilor sale de nevindecat, conștiința că nu va putea scăpa de ele decît murind îl cufundaseră pe bătrîn într-o profundă apatie ce se manifesta printr-o tăcere mohorîtă. Singura persoană în fața căreia rupea acea tăcere absolută era Bruyère. Unii oameni, dăruiți de natură, se nasc geometri, astrologi, pictori, muzicieni etc. Prin ce fenomen misterios aceste haruri privilegiate ating și depășesc, adesea fără nici un fel de străduanii, limita anumitor cunoștințe ? Nimeni nu știe, dar faptul e tot atît de evident pe cît de inexplicabil. Moș Jacques fusese și el una dintre acele ființe privilegiate. Născut agricultor, prevăzuse de multă vreme nu numai ameliorările, dar și revoluțiile pe care știința agrară și studiul ei ar fi trebuit să le aducă în agricultură. Numeroase experiențe făcute pe cîte o bucată de teren îl convinseseră pe moș Jacques de valoarea ideilor sale. Venind în con-

tact cu geologia prin cunoașterea acțiunii diferitelor îngrășăminte asupra naturii variate a solului, cunoscînd istoria naturii datorită observațiilor sale privind higiena și psihologia animalelor, cunoscînd, în sfîrșit, botanica prin clasarea inteligentă a îngrășămintelor vegetale, moș Jacques era o comoară de cunoștințe practice, dar o comoară despre care nimeni n-avea habar. Faptul că nu vorbise nimănui despre ea nu se datora nici răutății, nici egoismului, nici acelui soi de gelozie care-l face pe cîte un savant să-și ascundă cu tot atîta grijă descoperirile cum își ascunde avarul aurul. Nu, o profundă, o incurabilă nepăsare îl împiedicase pe moș Jacques de a-și demonstra și pune în practică cele știute. Dealtfel, ce interes avea, ce anume l-ar fi putut încuraja să facă acest lucru ? Ce-l interesa pe el dacă ogorul stăpînului său rodea mult sau puțin? Leafa de mizerie pe care o primea și munca grea pe care o efectua ar fi fost aceleași. În naiva sa ignoranță, bătrînul plugar nu putea fi îmboldit de ambiția de a trece drept un novator. Totuși, cum era un om de treabă și cum dezastruoasa tradiție a rutinei îl revolta, se hazardase de cîteva ori să dea unele sfaturi ; dar toți i-au întors spatele, socotindu-l nebun ; de atunci, plugar sau cioban, s-a mulțumit să muncească nici mai bine, nici mai rău ca tovarășii săi ; apoi a venit în sfîrșit și ziua cînd, paralizat, s-a prăvălit pe salteaua de paie pe care n-avea s-o mai părăsească. Din acel moment se închise într-o tăcere absolută. Totuși, după cîteva luni de acea viață crudă, lipsită de privelиștea lumii de afară, pradă unor dureri cumplite, rămas doar cu gîndurile sale, bătrînul simți ca pe o remușcare faptul că nu împărtășise nimănui din harurile cu care-l înzestrase natura și care ar fi putut da roade. Bruyère, pe atunci

în vîrstă de paisprezece ani, îl îngrijea pe bătrîn și ținea la el ca la un tată. Bunătatea și inteligența acelei copile erau cu totul deosebite ; mintea i se dezvoltase datorită lecțiilor pe care cel mai ciudat învățător din lume, Bête-Puante, braconierul, i le dădea aproape zilnic în pustietatea landelor sau a pădurilor. Căci acelui om, după ce renunțase la viața umilă și obscură pe care o dusese pentru o viață de hoinar, îi plăcea să cultive tot ceea ce avea el mai generos, mai tandru, mai elevat în mintea și în inima copilei. Moș Jacques, din ce în ce mai uimit de calitățile fetei, hotărî să se slujească de ea pentru a răspîndi comoara de cunoștințe pe care le dobîndise și pentru care își făcea reproșuri amare că le păstrase atîta vreme pentru sine. Da, îi va spune totul fetei, dar numai ei. De atunci îi vorbi întruna, rezumîndu-și știința la axiome concise, simple și clare. O învăță totul, cu răbdare, pe fata al cărei spirit pătrunzător asimilă repede toate acele excelente precepte ale sale, rugînd-o să nu divulge nimănui sursa cunoștințelor sale. Iată deci care era secretul „științei" tinerei Bruyère. Din păcate, mai tîrziu, durerile, izolarea și, în sfîrșit, vîrsta slăbiră mintea bătrînului. Își pierdu aproape cu totul memoria ; de cîteva luni mai ales, doar prezența fetei îl mai smulgea din mohorîta lui apatie. Totuși, de două ori moș Jacques ieșise din torpoarea sa și mai adresase cuvîntul și altor persoane în afară de Bruyère. Prima oară ceruse cu insistență să discute cu contele Duriveau, proprietarul fermei. Dar contele primind această cerere cu un dispreț suveran, bătrînul spusese doar atît : „Nu face bine, nu face bine !" Apoi bietul bolnav ceruse să-i fie adus braconierul Bête-Puante. Acesta nu făcu mofturi și veni. După o lungă și tainică discuție cu bietul cioban, discuție în timpul căreia numele de Martin a fost destul de des

rostit, braconierul a ieşit din grajd, palid şi răscolit. Moş Jacques a recăzut apoi în tăcerea lui. Revenind a doua zi, braconierul încercă zadarnic să-i mai smulgă cîteva cuvinte : bătrînul nu scoase o vorbă. Altă dată, în urma vizitei unui necunoscut care aducea a ţăran şi pe care nimeni nu l-a mai văzut de atunci, moş Jacques trimisese din nou după braconier şi avusese o lungă discuţie cu el. Cam la o lună după această discuţie, una dintre cele două odăi dărăpănate ale fermierului a fost despărţită de locuinţa lui printr-un culoar şi adusă într-o stare dacă nu confortabilă, cel puţin locuibilă datorită mobilelor simple şi comode cumpărate din Vierzon, orăşelul din apropiere. După cîteva zile, într-o seară, o mică şaretă, acoperită cu dril, porni spre ferma „Marele ienupăr" : o femeie învăluită într-o pelerină ţărănească se dădu jos din şaretă şi de atunci locui în camera despre care am vorbit, cameră pe care n-o părăsea niciodată, trăind într-o atît de mare singurătate, încît, cu excepţia fermierului care o primise şi a micuţei Bruyère care se ducea la ea zilnic, oamenii de la fermă abia dacă o zăriseră. În pofida evenimentului de care nu era străin fiindcă i-l istorisise braconierul, moş Jacques n-o văzuse niciodată pe acea femeie şi se reînchisese în tăcerea lui obişnuită. Atîta doar că, după mutarea străinei la fermă, bătrînul căzu într-o zi pradă unei ciudate agitaţii. Contrar obiceiului său, o strigase tot timpul pe Bruyère, care, de cîteva zile, îi aducea de pe cîmp un coşuleţ cu mure sălbatice, al căror gust puţin acrişor răcorea gura uscată a bătrînului.

— Iată-ţi murele, moş Jacques, zise Bruyère îngenunchind lîngă saltea. Iartă-mă că te-am făcut să aştepţi, dar nişte bieţi oameni din vale au venit să-mi ceară cîteva sfaturi... Le-am spus ce m-ai învăţat dumneata. Mi-au mul-

ţumit, adăugă Bruyère. Oh, cît aş fi vrut să le spun : „Nu mie, ci lui moş Jacques trebuie să-i mulţumiţi..." Am auzit că m-ai chemat peste zi, îi zise tristă Bruyère. Vrei să-mi spui ceva ?

— Moş Jacques n-are de zis nimic nimănui, răspunse bătrînul, cu o privire rătăcită, şi nimeni nu vorbeşte cu el... Şi de ce ar vorbi ? Çînd Sauvageon, boul cel bătrîn şi negru, a murit din pricina oboselii, crezi că a spus ceva ? Crezi că cineva a vorbit cu el ?

La aceste cuvinte care dovedeau sminteala bietului bătrîn, Bruyère oftă adînc. Apoi, vrînd să-l smulgă din acele gînduri sinistre, îi zise :

— Adu-ţi aminte cine eşti, cine ai fost, moş Jacques ! Pe vremea dumitale, nici un plugar nu era mai iscusit ca dumneata ; în vale se spune că izbuteai să desţeleneşti cu săpăliga un sfert de pogon pe zi.

— Da, zise bătrînul cu mîndrie, părînd să-şi adune amintirile, da, aveam o săpăligă de două ori mai grea şi mai mare ca a celorlalţi ; şi din zori şi pînă seara săpam atît de adînc şi stăteam atît de aplecat deasupra gliei, încît nu apucam să mai văd cerul... Poate o dată la un ceas... zise el copleşit de amărăciune. Dar de ce să-mi mai amintesc de astfel de lucruri ?

— Moş Jacques, dumneata n-ai fost numai un plugar destoinic şi puternic... Gîndeşte-te numai la cîte lucruri m-ai învăţat pe mine, zise emoţionată Bruyère.

Un nou fulger de mîndrie scînteie o clipă în ochii stinşi ai bătrînului ; acesta zise :

— Ai dreptate ! Cînd am fost tînăr, am ştiut multe lucruri. Dacă aş fi vorbit despre ele... Dacă oamenii m-ar fi ascultat... sărăcia s-ar fi preschimbat în bogăţie, nefericirea în fericire... Apoi, întrerupîndu-se brusc, adăugă cu o ironie amară, din ce în ce mai copleşit : Nu, n-am fost nu-

mai un bou bun de muncă... mintea nu mi-a lipsit... Dar văd că nu i-a lipsit nici cîinelui meu... La un semn, mîna cireada sau o oprea în loc ca să nu intre în pădure sau pe cîmp. Ei bine, deşi inteligent şi curajos, a murit aici, la picioarele mele, orb, fără dinţi şi aproape sfîrtecat de un lup pe care izbutise să-l ucidă. Cîinele sau boul meu, acelaşi lucru...

Din ochii bătrînului picară cîteva lacrimi ; niciodată nu se plînsese cu atîta amărăciune de soarta lui.

— Moş Jacques, zise emoţionată Bruyère, aplecîndu-se către bătrîn, mă recunoşti ? Sînt eu, Bruyère, care te iubeşte mult... Mi s-a spus că mai devreme m-ai căutat... Ce voiai ? Vorbeşte, te ascult...

La aceste cuvinte ale fetei, o scînteie de aducere-aminte şi de judecată luci în ochii bătrînului, care, trecîndu-şi mîna peste frunte, răspunse cu voce slabă :

— Da, e adevărat... toată ziua te-am strigat... Dar oare de ce ? Nu mai ştiu... Poate ca să-ţi vorbesc despre un vis pe care l-am avut... Dar de ce atît de tîrziu ? se întrebă uncheşul. De ce să fi visat acest lucru atît de tîrziu ?

— Ce vis, moş Jacques ?

— Un vis... de fapt, cred că e vorba de două... E mult de-atunci, foarte mult... zise bătrînul, încercînd să-şi adune amintirile. Odată, după acest vis, am vrut să-l văd pe domnul conte... Da, nu mă înşel, am vrut să-l văd pe domnul conte... Dar a refuzat să vină... Oare de ce ? Uite că nu ştiu... În locul lui a venit braconierul... Apoi am avut alt vis... Dar nu mai ştiu...

— Moş Jacques, m-ai chemat ca să-mi vorbeşti despre acest vis, zise cu blîndeţe Bruyère, nevrînd să-l contrarieze pe bătrîn. Ei bine, atunci povesteşte-mi-l, te ascult ; iar pe urmă vei mînca murele astea care-ţi plac atît şi care sînt atît de sănătoase pentru dumneata.

Bătrînul își duse din nou mîna la fruntea pe care și-o apăsă cu putere, ca și cum ar fi vrut să oprească acolo memoria și judecata ce păreau gata să-l părăsească din nou. Apoi spuse grăbit :

— A, da, asta era... Toată ziua te-am chemat ca să-ți istorisesc un vis. Am visat, vezi tu, că cineva te adusese la mine cînd erai foarte mică... apoi eu te-am dus în landă... era aproape de culesul ghindei... și te-am așezat în mijlocul unei tufe de mărăcini... nu mai știu cît aveai... poate cinci ani, poate mai puțin... apoi m-am prefăcut că te-am găsit acolo din întîmplare.

— Dumneata ! strigă fata, neștiind dacă bătrînul o luase razna sau își amintise de un fapt petrecut cu multă vreme în urmă. Așa că repetă : Dumneata...

— Nu știu... tot ce se poate... fiindcă visez mereu acest lucru...

— Dar visul ăsta, moș Jacques, zise Bruyère răscolită de acea revelație neașteptată, visul ăsta... Poate că-ți revine în memorie un fapt petrecut cu ani în urmă. Cine m-a pus în brațele dumitale ?

— Stai puțin... Era o persoană... o persoană... uite că nu mai știu... Avea totuși ceva deosebit, care m-a izbit... oare ce să fi fost ?

Și din nou bătrînul își trecu mîna tremurîndă peste frunte. Din ce în ce mai tulburată, mai neliniștită, Bruyère, deși roasă de curiozitate, tăcu, temîndu-se să nu rupă firul atît de slab, de șubred care lega între ele gîndurile bătrînului.

— Știi, zise el după cîteva momente de tăcere, în timpul cărora păru să-și adune gîndurile, știi unde sînt ruinele cuptorului de brutărie, pe malul povîrnit al mlaștinii din dosul fermei...

— Vai, murmură Bruyère auzind aceste vorbe, a căror incoerență aparentă părea să-i spulbere toate speranțele pe care și le făcuse.

— Da, reluă bătrînul, asta era... exact ca în visul meu... În fundul acelui cuptor părăsit există o altul a cărui gură era astupată atunci... stai puțin să-mi aduc aminte... Da, acuma știu ! Scoțînd o cărămidă, am ascuns în acel cuptor părăsit ceea ce mi-a dat persoana aceea, spunîndu-mi : „Să dai asta acestei copile care se va numi Bruyère..." De ce nu ți-oi fi spus nimic pînă acum... și am tăcut atît de multă vreme ? șopti bătrînul, a cărui voce începu a se stinge treptat.

Exista un fapt atît de precis în această revelație a bătrînului, încît Bruyère strigă :

— Locul acèla despre care vorbești, ruinele acelui cuptor de pîine le cunosc. Să nu mă duc să caut ce ai ascuns acolo pentru mine ? Ceea ce-ai pus acolo are vreo legătură cu nașterea mea ? Oh, fie-ți milă, moș Jacques, mai fă un efort și răspunde-mi !

— Mi se învîrte capul ! zise bătrînul închizînd ochii, epuizat de efortul pe care-l făcúse ca să-i povestească fetei un fapt real pe care el îl lua drept vis.

— Moș Jacques, strigă Bruyère aplecată peste salteaua bătrînului, te implor... mai fă un efort... Persoana aceea era mama mea ? Tatăl meu ? Nu știi dacă mai trăiesc ?

— Nu mai știu nimic, murmură bătrînul, cu glas slab.

— Și mama ? Încă un cuvînt : ce-i cu mama mea ?

Moș Jacques își mișcă ușor buzele, scoase cîteva sunete nearticulate, apoi închise ochii, gemînd din cînd în cînd, ca și cum, uitînd o vreme de suferința sa din pricina discuției avute cu fata, acum ar fi simțit-o și mai crîncen. După cîteva tentative, convingîndu-se că insistențele sale

erau zadarnice și necăjită de neputința de a-l ajuta pe bătrîn, Bruyère înfoie puțin paiele care-i slujeau drept pernă, îi așează coșulețul cu mure la îndemînă și ieși din grajd tremurînd emoționată, tulburată, gîndindu-se la ciudata revelație a lui moș Jacques. Oricît ar fi fost de curioasă să știe ce se afla în ascunzătoarea indicată de moș Jacques, fata își înfrînă, pe moment, dorința. În odaia de la fermă se mai vedea încă o lumină palidă, și Bruyère, ca să se poată duce la vechiul cuptor de pîine, trebuia să aștepte ca să se culce toată lumea. Și apoi, în fiece dimineață și în fiece seară, Bruyère îi făcea o vizită necunoscutei, care, sosită pe înnoptate la fermă, locuia acolo de destul de multă vreme. Ocolind deci clădirea fermei, a cărei curte era împrejmuită cu un gard, fata bătu la o ușă din dosul casei ce dădea spre malul povîrnit al imensei bălți despre care am vorbit și ale cărei ape erau atunci foarte adînci.

În acel moment, Beaucadet, grăbindu-și calul și escorta, se apropia tot mai repede de ferma „Marele ienupăr", unde venea s-o aresteze pe Bruyère, acuzată sau mai curînd bănuită că și-ar fi omorît pruncul.

Capitolul VI

Odaia doamnei Perrine. — Scrisoarea unui fiu către mama sa. — Un rege care seamănă prea puțin cu alți regi. — Discuția dintre Bruyère și doamna Perrine. — Ascun-

zătoarea. — Sipetul. — Recunoştinţa. — Sosirea domnului Beaucadet şi ce a rezultat din asta. — Pentru prima oară în viaţa sa cînd domnul Beaucadet nu se mai arată insensibil.

Ca să ajungi în odaia unde intrase Bruyère, trebuia să străbaţi un mic palier întunecos de-a lungul zidurilor exterioare ale fermei aflate spre malul povîrnit al bălţii. Acea odaie, cu aspect modest, era aproape luxoasă în comparaţie cu clădirile dărăpănate ale fermei ; un tapet nou de hîrtie ascundea pereţii de chirpici, proaspăt tencuiţi cu ghips ; soba înaltă, cu pervaz de lemn, era împodobită cu o draperie de serj verde, festonată după moda veche şi galonată cu galben, în vreme ce un covor mare, întins în faţa căminului, ascundea în parte piatra tocită de pe jos ; un pat bun, cîteva mobile simple, dar curate, constituiau interiorul acelei odăi luminate în timpul zilei doar de o ferestruică cu gemuleţe verzui şi octogonale prinse în rame de plumb. Una din acele lămpi folosite la ţară, alcătuită dintr-o lumînare a cărei flacără îşi dubla lumina dacă era pusă în faţa unui glob de sticlă plin cu apă limpede, lumina odaia, căzînd din plin asupra unei femei aşezate pe fotoliul din colţul căminului. Părea atît de absorbită de ceva, încît nici nu observă sosirea tinerei Bruyère, care rămăsese mută şi nemişcată lîngă uşă. Nu departe de femeia din fotoliu se afla un mic război de ţesut, împodobit cu postav verde, pe care se încrucişau, prinse cu nenumărate ace de aramă, nişte fire albe şi subţiri de care atîrnau fuse mici de abanos. Dantela începută pe acel război era de o frumuseţe deosebită ; recunoşteai în ea mîna unei lucrătoare experimentate. Doamna Perrine — aşa se numea femeia — părea să aibă vreo patruzeci şi ceva de ani. În tinereţe trebuie să fi fost remarcabil de frumoasă. Strîns

sub boneta albă de țărancă, părul despărțit în două printr-o cărare la mijloc, negru cum e cărbunele, îi încadra fruntea foarte brună, ca și tenul, dealtfel; ochii ei negri, foarte mari, foarte strălucitori, străjuiți de două sprîncene foarte fine și frumos arcuite, cînd priveau în gol, cînd se odihneau, rînd pe rînd, pe obiectele despre care am vorbit mai înainte. Chipul doamnei Perrine părea cam bolnăvicios ; slăbiciunea feței îl făcea să pară prelung, scoțîndu-i și mai mult în evidență nasul acvilin. Pe buzele ei pline și plăcute plutea un surîs melancolic. Fruntea gînditoare îi era sprijinită în palmă. Doamna Perrine purta haine de țărancă, dar foarte curate și a căror stofă neagră făcea să iasă și mai mult în relief albeața bonetei albe și a șalului ei mare, încrucișat peste piept. Din cînd în cînd, cîte o tresărire aproape imperceptibilă făcea să-i tremure simultan buzele și sprîncenele negre, tremur nervos cu care rămăsese în urma unei boli grele de care suferise. Căci foarte mulți ani doamna Perrine fusese nebună. Furioasă, nebunia ei își schimbase încetul cu încetul forma. După frenezia de la început, urmase o melancolie îndurerată, dar inofensivă. Timpul și îngrijirile pline de solicitudine duseseră la o vindecare aproape completă, iar liniștea deplină de care doamna Perrine se bucura de cînd se instalase la ferma „Marele ienupăr" începuse a desăvîrși acea vindecare. După ce studiase atent firea acelei femei nefericite și mai ales susceptibilitățile și bănuielile de care dădea dovadă ca urmare a bolii sale, doctorul îi recomandase, mai ales în primele luni petrecute la fermă, o izolare aproape totală. Într-adevăr, femeia simțea o asemenea umilire, o atît de penibilă rușine din pricina bolii pe care o avusese, încît chiar prezența celor mai binevoitoare persoane i-ar fi făcut rău și i-ar fi pricinuit o suferință de nespus. „Sigur, adăugase medicul, că toate aceste susceptibilități vor dispărea cu timpul ; dar de teama unei reveniri a bolii de

care poate că nu s-ar mai vindeca niciodată, doamna Perrine trebuie să trăiască în cea mai deplină singurătate." Condițiile puse de doctor erau dealtfel în deplină concordanță cu înclinările femeii, care a fost foarte fericită să-i urmeze întocmai sfaturile. În timpul zilei nu ieșea niciodată afară din casă ; de îndată însă ce se înnopta și mai ales cînd strălucea puternic luna, doamna Perrine făcea adesea lungi plimbări pe malul bălții. Doar Bruyère avea grijă de ea, singura dealtfel pe care o acceptașe în preajma sa. Primită la început cu o rezervă plină de neîncredere, ce ascundea o jenă penibilă și plină de bănuieli, fata se pricepu ca, încet, încet, prin farmecul ei firesc, să liniștească temerile doamnei Perrine. Aceasta simți în curînd față de Bruyère un tandru interes, sentiment salutar care ajută din plin la vindecarea bietei nebune.

După ce intrase în acea încăpere, Bruyère, așa cum am mai spus, rămăsese tăcută din pricina contemplării în care era cufundată doamna Perrine : obiectele asupra cărora își fixa rînd pe rînd privirea erau două portrete și două scrisori. Unul dintre portrete, pictat în miniatură, era așezat pe genunchii ei, în cutia lui de marochin, întredeschisă. Celălalt portret, mult mai mare (înalt de vreo trei picioare și lat de două),[1] se afla așezat pe un fel de placardă ce alcătuia partea de sus a unei mobile din lemn de nuc a cărei parte inferioară slujea de comodă. Miniatura înfățișa un tînăr de vreo treizeci de ani [1], poate mai mult, poate mai puțin, cu chipul brun, cu ochii vii, cu părul negru buclat, cu fața ușor prelungă, cu o înfățișare spirituală și îndrăzneață. Trăsăturile sale, cu excepția deosebirilor de vîrstă, semănau ca două picături de apă cu

[1] În privința datelor și vîrstei eroilor există în original unele inadvertențe. Am preferat însă să le lăsăm așa cum le-a consemnat autorul (n. t.).

cele ale doamnei Perrine, asemănare explicată dealtfel prin aceste cuvinte gravate pe marginea medalionului : „*Bunei sale mame, Martin*“. Celălalt portret, sau mai curînd celălalt tablou (căci accesoriile îi confereau o oarecare importanță), purta data de 1845. Rama magnifică de bronz, cizelată și aurită, avînd deasupra însemnele regalității, contrasta în mod ciudat cu sărăcia acelei camere. În acea ramă splendidă se afla portretul unui rege... al unui rege domnind asupra unui popor din nordul Europei ; îmbrăcat cu o simplitate burgheză, regele purta o haină albastră, o jiletcă albă și o cravată neagră. Chipul suveranului, încă tînăr, exprima un ciudat amestec de inteligență, hotărîre și bunătate ; surîsul îi era blînd, deși puțin trist, ca și cum o cunoaștere prematură a oamenilor făcuse să i se strîngă inima, fără să-i altereze însă bunătatea sa înnăscută ; privirea îi era gînditoare, dar totodată și pătrunzătoare ; trăsăturile, din păcate, nu-i erau regulate : avea buze groase, nasul lung, fața pătrată ; doar ochii îi erau deosebit de frumoși, de un albastru-deschis, armonizîndu-se de minune cu părul blond, foarte scurt, foarte lins, și cu mustața deasă, de aceeași culoare. Atitudinea și caracterul acelui suveran dezvăluiau o simplitate, noi am zice o bonomie extremă, dacă bonomia n-ar fi socotită incompatibilă cu energia ; statura sa robustă și înaltă, pieptul bombat și foarte puternic, umerii lați, grumazul solid, mîinile musculoase ofereau mai curînd un tip de plebeu decît de aristocrat, dînd dovadă de sănătate și de vigoare. Am vorbit despre accesoriile acelui portret, care erau numeroase și ciudate. În mijlocul fundalului întunecat și bituminos al portretului, urcate pe două piedestale — desigur în semn de pioasă adorație — apăreau două busturi de marmoră albă, ale căror profiluri fuseseră pictate de artist într-o misterioasă semiobscuritate. Unul dintre busturi îl înfățișa pe Brutus, celălalt era al lui Marc-Aureliu.

Boneta frigiană, pusă pe capul inflexibil al lui Brutus, era de un roşu-aprins, înconjurată de o aureolă luminoasă ce strălucea în penumbra în care artistul îl lăsase în mod intenţionat, cum lăsase dealtfel şi capul lui Marc-Aureliu. Fruntea gînditoare a acestuia din urmă părea să răspîndească aceeaşi aureolă divină. Era imposibil să nu vezi în acea glorificare o dovadă mult prea vie a cultului acelui rege faţă de marele împărat şi faţă de marele tribun.

Acestea erau cele două portrete pe care doamna Perrine, misterioasa locuitoare de la ferma „Marele ienupăr", le contempla cu un aer profund visător şi de la care îşi întorcea privirea doar ca să citească paginile celor două scrisori aflate pe genunchi.

„Paris, 20 octombrie 1845

Bună şi iubită mamă,

Peste cîteva zile te voi vedea ; pînă atunci, răbdare, curaj şi speranţă. Şi mai ales să nu te temi de nimic. Claude veghează asupra ta şi răspunde de discreţia fermierului. Să nu ieşi niciodată din casă în timpul zilei ; contele Duriveau nu-şi vizitează niciodată fermele, şi chiar dacă, prin cine ştie ce întîmplare, ar veni la fermă şi te-ai afla faţă în faţă cu el, să nu te temi de nimic. Contele nu te-a mai văzut de aproape treizeci de aĥi, iar tu ai suferit atît, sărmana mea mamă, eşti atît de schimbată, încît i-ar fi cu neputinţă să te recunoască.

În curînd vei afla ce planuri am ; vei şti de ce, întors din călătoria în Nord, chemat în Franţa de tardiva revelaţie a lui Claude, am ajuns — nu fără dificultăţi şi datorită recomandaţiilor unuia dintre foştii mei stăpîni — să fiu primit ca valet la contele Duriveau. În legătură cu acest lucru, scumpa şi buna mea măicuţă, să nu te temi de nimic : întrevederea a avut loc, iar eu sînt mulţumit de mine. În

fața contelui, am rămas calm, impenetrabil ; și, totuși, în timpul acestei bizare întrevederi, îmi spuneam întruna, ca să mă pun la încercare : «Omul ăsta care mă interoghează și mă examinează cu un dispreț suveran, omul ăsta e tatăl meu... el nu știe că sînt fiul lui... fiul acelei sărmane copile de nici șaisprezece ani, pe care, odinioară, în cruzimea lui, a...»

Dar destul, destul, măicuță ! La ce bun să mai răscolim aceste cumplite amintiri ? După calmul de care am dat dovadă în timpul acelei întrevederi, poți judeca și dumneata cît am fost de stăpîn pe mine, așa că ți-o repet, fii liniștită. În timpul discuției cu contele, în ciuda gîndurilor, a emoțiilor de tot felul care clocoteau în mine, impasibilitatea mea nu s-a dezmințit ; am răspuns la întrebările trufașe ale contelui cu atîta respect și sînge rece, încît i-am plăcut imediat. Dealtfel, să nu te miri prea mult de această mare putere de a mă stăpîni ; căci vezi, măicuță, viața de slugă la care renunțasem pînă la urmă, dar pe care o îndurasem atîta vreme, m-a determinat să-mi ascund gîndurile în cele mai adînci taine ale ființei mele, așa că această aparentă impasibilitate a devenit cea de a doua natură a mea. Te conjur, deci, iubita mea mamă, și ți-o repet, n-ai de ce te teme în ceea ce mă privește. Cauza mea fiind sacră și dreaptă, voi izbuti în ceea ce mi-am propus. M-ai întrebat de ce ți-am trimis acel portret pe care socoți că ar fi fost mai prudent să-l țin la mine. Scrisoarea alăturată, pe care ți-o trimit, scrisoare simplă, dar demnă și mișcătoare, te va lămuri asupra acestui lucru. Trimițîndu-ți-o, am socotit, măicuță, că ea va fi înțeleasă de inima ta mare și nobilă, lovită cu atîta cruzime, și cred că pentru prima oară în viața mea am simțit cum îmi dă ghes orgoliul, zicîndu-mi că nu se poate să nu fii mîndră de fiul tău. Mă ridicam singur în slăvi. Eu, copilul unei sărmane lucrătoare, sedusă în mod laș și părăsită în mod nedemn, eu, copilul

din popor, care, după viaţa cea mai nenorocită, mai plină de peripeţii şi mai umilă, eu să ajung să... Dar iartă-mă, draga mea mamă, nu-mi place să mă umflu în pene ; şi, dealtfel, nu eu trebuie să fiu mîndru de ceea ce mi s-a întîmplat, ci tu trebuie să fii mîndră de fiul tău dacă purtarea lui ţi se pare demnă şi frumoasă.

Cu bine, iubita mea mamă, şi pe curînd. Peste cîteva zile poate că ne vom vedea, fiindcă stăpînul meu pleacă, după cum nădăjduiesc, poimîine în Sologne şi prudenţa nu-mi îngăduie să vin să te îmbrăţişez chiar în ziua în care voi sosi. Încă o dată, deci, rămîi cu bine, iubita mea mamă ! Îţi sărut cu pioşenie fruntea şi mîinile.

Fiul tău respectuos, Martin"

Cea de a doua scrisoare spre care doamna îşi arunca mereu privirea fusese trimisă lui Martin de către regele care-i dăruise portretul.

„3 august 1845

Îţi datorez viaţa, Martin... Ba îţi datorez chiar mai mult decît viaţa. Te rog să primeşti acest portret ca expresie a recunoştinţei şi profundei mele stime. Îmi place să-mi aduc aminte de ceea ce a prilejuit această recunoştinţă şi această profundă stimă.

Acum un an, o întîmplare din cale-afară de ciudată te-a apropiat de mine. Nu *ştiai* cine sînt, fiindcă nu ştia nimeni ; m-ai salvat dintr-o primejdie de moarte. Am vrut să aflu cui îi datoram viaţa. Povestea dumitale era simplă : veniseşi în acea ţară împreună cu stăpînul dumitale ; apoi, sătul de slugăreală, te-ai apucat de lucru, reîntorcîndu-te astfel la meseria pe care o practicai în copilărie ca să cîştigi atît cît îţi trebuia pentru a te reîntoarce în Franţa. A intervenit o a treia persoană care m-a

recunoscut, ţi-a spus cine sînt şi, spre marea mea surpriză, n-ai manifestat nici tulburare, nici respect linguşitor şi, spre şi mai marea mea surpriză, nu te-ai arătat nici înfumurat, nici lăudăros ; atitudinea dumitale a fost demnă şi simplă. Profund impresionat de a întîlni atîta tact şi măsură la un om de rînd, simţind pentru dumneata un puternic sentiment de gratitudine, doream să rămînem singuri; atunci te-am întrebat cum aş putea răsplăti serviciul pe care mi-l făcuseşi. Nu voi uita niciodată răspunsul dumitale :

«Sire, nu puteţi face nimic pentru mine. Sînt tînăr şi solid şi n-am familie ; mai am doar cîteva zile de muncă şi mi-am completat suma necesară ca să mă întorc în Franţa. Dar aici... dar şi în ţara aceasta sînt o mulţime de muncitori care, din păcate, nu sînt nici tineri, nici robuşti şi cărora să nu le pese de viitor ca mie. Mulţi sînt împovăraţi de familii şi, deşi cinstiţi şi harnici, îndură cele mai crude lipsuri. Gîndiţi-vă la soarta acestora, căci sînt fraţii noştri, sire ; faceţi în aşa fel încît să sufere cît mai puţin şi voi binecuvînta cerul că m-a ales pe mine să vă salvez viaţa...»

Acele cuvinte pe care le-ai rostit cu atîta suflet şi fermitate mi-au pricinuit o nouă mirare. Pentru prima oară eram pus în situaţia de a privi sărăcia celor de jos, considerată întotdeauna ca ceva inevitabil, fatal şi fără leac. Împrejurarea bizară care ne apropiase conferea un caracter cu totul deosebit rugăminţii dumitale. Din ce în ce mai uimit de un dezinteres şi de o noblеţe a inimii pe care nu crezusem să le găsesc printre oamenii din clasa dumitale, am discutat îndelung cu dumneata, vrînd să-ţi cunosc în amănunt viaţa. Sigur că ai văzut o curiozitate cam nelalocul ei în dorinţa mea şi mi-ai dat de înţeles că încrederea se cîştigă, nu se porunceşte... Atunci ţi-am vorbit despre sărăcia acelor oameni pe care-i numiseşi «fraţii noştri». Ai

devenit vorbăreț, ai fost simplu, mișcător și sincer. Mi-ai citat fapte, cifre ; mi-ai descris, în cîteva cuvinte, tablouri de o inexorabilă realitate ; mi-ai dezvăluit lucruri cumplite, pe care pînă atunci nu le cunoscusem, și chiar dacă după această primă discuție n-ai izbutit să-mi înlături prejudecățile, părerile, convingerile adînc înrădăcinate, m-ai pus totuși serios pe gînduri.

După asta, am dorit să te revăd ; întîlnirile dintre noi, ascunse de ochii celorlalți, au devenit din ce în ce mai dese. Am început să apreciez din ce în ce mai mult justețea, bunul-simț, spiritul elevat prin care te deosebeai de ceilalți. Nu te-am întrebat prin ce concurs de împrejurări dumneata, care — prin inimă și spirit — păreai superior multor oameni, te resemnaseși să fii slugă ; ți-am respectat secretul.

Discuțiile cu dumneata au dat roade. La rugămintea mea, ai acceptat o muncă manuală pe care ai îndeplinit-o cu o scrupuloasă corectitudine, consimțind să rămîi o vreme în țara mea. Prietenia dintre noi, necunoscută de nimeni, îmi era deosebit de prețioasă ; copil găsit, ai trecut prin toate necazurile și nefericirile celor din popor ; mai tîrziu, viața dumitale plină de neprevăzut și faptul că ai slujit la numeroși stăpîni te-au pus în contact cu toate clasele sociale, de la cele mai de jos la cele mai înalte. Înclinat către meditație și către observație, înzestrat cu un spirit drept și pătrunzător, ai reflectat profund la ceea ce ai văzut, analizînd tot atît de mult cauzele, cît și efectele. De o mare loialitate, niciodată n-ai atenuat, nici n-ai exagerat ceea ce era bun sau rău la acel popor din care făceai și dumneata parte. Odată sigur de sinceritatea dumitale, am meditat îndelung asupra sfaturilor date de dumneata, sfaturi adevărate și variate, pe care nu le mai auzisem pînă atunci. Încet, încet, în fața mea au început să se deschidă noi orizonturi și marile adevăruri mi-au luminat spiritul...

Apoi ai plecat pe neașteptate în Franța. Mi-ai spus că o datorie sacră te chema într-acolo. Cu tristețe și cu regret te-am văzut îndepărtîndu-te de mine pentru multă vreme... poate chiar pentru totdeauna. Mi se pare că-mi datorezi o compensație ; dacă socoți că da, acordă-mi favoarea pe care ți-o cer și care acum cred că nu mai constituie o indiscreție. Îți amintești că odată m-am îndoit nu de sinceritatea dumitale, ci de exactitatea amintirilor dumitale privind un fapt ieșit din comun la care ai fost martor. Cînd am făcut această remarcă, mi-ai răspuns că era aproape cu neputință ca memoria să te fi trădat, căci de mulți ani ții aproape zilnic un fel de jurnal privind viața dumitale. Încredințează-mi aceste «memorii». Nu dintr-o curiozitate ușuratică îți adresez această rugăminte. Oamenii sînt la fel pretutindeni. Ceea ce se petrece în Franța se petrece și aici și pentru cei care sînt destinați să aibă grijă de soarta oamenilor, studiul unui om este de un mare interes. Să-ți mai spun că doresc să citesc acele «memorii» pentru că s-ar putea ca în ele să fie vorba și despre mine, despre faptele mele ? Știu că acele «memorii» n-au fost scrise pentru mine, căci te cunosc și știu că nici un considerent n-ar fi putut, în ceea ce mă privește, să afecteze independența convingerilor dumitale. Nu insist mai mult; vei înțelege motivele rezervei mele. Dacă mă refuzi, voi fi sigur că există un motiv, în mod cert, onorabil, pe care-l respect dinainte, fără să-l cunosc. Cu bine și te rog să fii convins tot timpul de stima și de profunda recunoștință a celui care te prețuiește.

P.-S. Am primit cea de a doua scrisoare. Îți mulțumesc pentru nota privind organizarea creșelor ; e admirabilă. Numele omului de bine a cărui inteligență va salva astfel viața a mii de copii e încă necunoscut aici, în vreme ce la cea mai slabă bubuitură de tun, numele și titlul celui mai

stupid dintre ucigaşii de oameni, cu condiţia ca să fi strîns de gît cît mai mulţi dintre ei, ar răsuna, în opt zile, de la un capăt la celălalt al Europei."

Absorbită de citirea scrisorilor şi de contemplarea celor două portrete despre care am vorbit, doamna Perrine încă nu observase prezenţa tinerei Bruyère.

După dezvăluirea incompletă a lui moş Jacques, dezvăluire atît de interesantă pentru ea, pentru că îi strecurase în suflet vaga nădejde că ar putea dezlega taina naşterii sale datorită acelor obiecte ascunse atîta vreme în cuptorul părăsit, Bruyère simţea o nerăbdare plină de spaimă. În ciuda gîndurilor sale, intrînd la doamna Perrine, nu putu să nu se minuneze văzînd acel portret regal a cărui ramă aurită îi atrăsese atenţia. După ce-i aruncă o privire aproape involuntară, fata îşi întoarse ochii socotind nedemn de ea să stăruie asupra acelui portret care o uimea. Căci pînă atunci, doamna Perrine nu deschisese niciodată, în faţa fetei, partea de sus a mobilei unde se afla închis şi ascuns acel tablou.

Vrînd să iasă din situaţia neplăcută în care se afla şi să-i atragă atenţia doamnei Perrine, tînăra tuşi, la început mai slab, apoi mai tare, apoi, văzînd că doamna Perrine continua să rămînă pe gînduri şi să privească visătoare, trase un scaun. Auzind acel zgomot, femeia tresări, se ridică de pe fotoliu cu o mişcare bruscă, închise cu putere cele două uşiţe de placaj ca să ascundă portretul, grăbindu-se să vîre iute în buzunar cele două scrisori şi miniatura care-l înfăţişa pe Martin; apoi, întorcîndu-se spre Bruyère, îi zise cu blîndeţe, dar destul de încurcată:

— Bună seara, copila mea... Nu te-am văzut...

— Am intrat, dar... nu m-aţi auzit, zise Bruyère jenată de indiscreţia pe care o săvîrşise fără să vrea; am

făcut puțin zgomot ca să băgați de seamă că sînt aici... Vă rog să mă scuzați...

Doamna Perrine îi întinse afectuoasă mîna, pe care fata o duse la buze și o sărută.

— Ora la care vii de obicei a trecut, zise doamna Perrine, așa că nu te mai așteptam...

Văzînd în aceste cuvinte o ocazie de a ajunge la discuția pe care-și propusese s-o aibă cu doamna Perrine, Bruyère răspunse emoționată :

— Asta din pricină că moș Jacques mi-a vorbit mai mult ca de obicei, doamnă.

— Moș Jacques ? Acel sărman cioban bătrîn și infirm, despre care mi-ai vorbit uneori... Păi nu mi-ai spus că și-a pierdut de multă vreme memoria și că nu mai vorbește cu nimeni ?

— Adevărat, doamnă. M-am mirat și eu, cu atît mai mult cu cît... ceea ce mi-a spus...

Bruyère nu-și isprăvi fraza. Pe chipul ei se zugrăviră tulburarea și teama. Mirată de tăcerea și de emoția fetei, doamna Perrine întrebă :

— Ai pălit... tremuri... ai tăcut brusc. Ce-i cu tine, fata mea ?

După o nouă ezitare, Bruyère spuse timid :

— Doamnă Perrine, sînt singură pe lume... în clipa asta n-am pe nimeni care să mă sfătuiască. Necutezînd să fac după cum mă taie capul, am venit la dumneavoastră...

— Vorbește, vorbește, spuse doamna Perrine cu o grabă plină de afecțiune, nu-s nici eu o femeie prea luminată, dar te iubesc, fata mea, și asta mă va ajuta să-ți dau sfaturi bune...

— Oh, deci mă iubiți, doamnă Perrine ! spuse cu însuflețire Bruyère.

— Dacă te iubesc, fata mea ? Te iubesc ca şi cum mi-aş iubi propria fiică dacă soarta mi-ar fi dăruit şi mie una. Dar eu n-am decît un fiu... un singur fiu, cel mai demn şi mai bun, adăugă ea, plină de orgoliu. Apoi, adresîndu-se cu tandreţe tinerei, spuse : N-am decît un fiu, de care sînt mîndră, iar tu mă iubeşti ca şi cum ţi-aş fi mamă, nu-î aşa ?

— Da, cum aş fi iubit-o pe mama mea ! Dar revenind asupra celor spuse, Bruyère adăugă foarte încet : Vai, nu, fiindcă unei mame îi spui totul !

Apoi tăcu din nou, ştergîndu-şi ochii uzi de lacrimi.

— Ascultă, fata mea, de cîtăva vreme mă cam nelinişteşti, zise doamna Perrine trăgînd-o pe Bruyère lîngă ea şi apucînd-o de mînă. Da, de cîtva timp te văd tot mai palidă, suferindă, preocupată... Mai ales acum o lună... ştii cînd... Atunci cînd n-ai venit trei zile să mă vezi... De atunci eşti foarte schimbată.

— Am fost bolnavă, răspunse Bruyère cu voce slabă, am fost foarte bolnavă, doamnă Perrine...

— N-am observat acest lucru decît atunci cînd ai revenit. Erai într-adevăr de nerecunoscut. Şi...

— O, nu, strigă fata, cu glas rugător, să nu mai vorbim despre acel lucru...

— Doamne, Bruyère, ce-i cu tine ? De ce atîtea reticenţe, de ce atîta tulburare şi lacrimi ?

— Nu-i nimic, doamnă Perrine, răspunse Bruyère, încercînd să se arate mai calmă. Vorbele lui moş Jacques, nădejdea pe care mi-au insuflat-o aceste vorbe cred că m-au făcut să-mi pierd capul. Iertaţi-mă, doamnă Perrine...

— Hai, fata mea, zise femeia sărutînd-o pe Bruyère pe frunte, linişteşte-te şi să stăm de vorbă. În legătură cu vorbele rostite de ciobanul acela bătrîn ai vrut să-mi ceri un sfat ?

— Da, doamnă, căci după cele spuse de moş Jacques, poate că într-o zi îmi voi cunoaşte părinţii.

— Cum aşa ?

— Ştiţi că sînt un copil abandonat... Poate că tata sau mama... au fost siliţi de cine ştie ce împrejurare să renunţe la mine...

— Nu-i iei unei mame un copil decît cu forţa, sau poate în timp ce doarme, fiindcă o femeie care-şi abandonează de bunăvoie copilul e un monstru ! strigă doamna Perrine cu o înflăcărare ciudată.

Şi pentru prima oară de cînd discuta cu Bruyère, chipul palid i se înroşi brusc, iar ochii îi străluciră.

Abia rosti mama lui Martin aceste cuvinte, că Bruyère scoase un strigăt sfîşietor, îşi acoperi obrazul cu mîinile şi căzu în genunchi, strigînd :

— Milă ! Fie-vă milă !

— Bruyère... Ce-i cu tine ? De ce-mi ceri milă ? zise doamna Perrine văzînd spaima, durerea şi disperarea ce se zugrăviseră pe chipul fetei. Apoi, crezînd că ghiceşte cauza acestei tulburări, femeia spuse dezolată : Iartă-mă, Bruyère ! Te rog să mă ierţi, fiindcă, fără să vreau, m-am lăsat pradă mîniei şi am jignit-o pe măicuţa ta. Iartă-mă, sărmana mea copilă. Nu trebuia să vorbesc astfel... dar de multe ori, cîte o tînără nefericită, trădată şi părăsită, îşi pierde capul şi nu mai ştie ce să facă... Spaima, ruşinea...

— Oh, nu-i vorba despre asta, doamnă Perrine ! strigă Bruyère tremurînd. Ruşinea, batjocura, dispreţul, cînd nu eşti obişnuită cu astfel de lucruri... Oh, ruşinea, vedeţi, asta e ceea ce m-ar ucide...

Şi Bruyère, băgînd de seamă că la aceste ultime cuvinte doamna Perrine tresărise şi începuse a o privi cu o curiozitate plină de nelinişte, se grăbi să adauge :

— Oh, doamnă Perrine, cînd mai adineauri moș Jacques mi-a spus că mi-aș putea cunoaște mama, bucuria mi-a fost mare, chiar prea mare! Dar mai pe urmă mi-am spus : „Dacă dau de mama, dacă mă duc la ea, poate că o voi acoperi de rușine prin prezența mea, poate că greșeala ei a rămas ascunsă, uitată, și tocmai eu, fiica ei, să reînvii acea greșeală, să dezgrop acea uitare..." Și, totuși, aș da oricît să-mi văd mama, s-o cunosc... Oh, doamnă Perrine, ce să fac ? Vedeți și dumneavoastră că am mare nevoie de un sfat. Dar ce-aveți ? Sînteți foarte palidă... și ce tare vă tremură mîinile...

— N-am nimic, copila mea, răspunse doamna Perrine cu glas schimbat, trecîndu-și mîna peste fruntea încinsă. Cred că emoția ta mi s-a transmis și mie... Și apoi știi... amintirile... Doamne, și ce amintiri ! Dar să nu mai vorbim despre mine, să vorbim despre tine. Îți înțeleg perfect ezitările ; ele dovedesc ce inimă bună ai. Dar ia spune-mi, cum de-a putut moș Jacques să-ți sădească în suflet nădejdea că-ți vei cunoaște părinții ?

— Unele lucruri care ar putea să mă ajute să aflu taina nașterii mele se află ascunse, zice el, în fundul cuptorului ruinat care se află colo, pe malul bălții.

— Cum de-o fi aflat moș Jacques acest lucru ?

— El zice că a visat...

— A visat ? Biata mea copilă ! Și tu pui bază pe visul unui biet bătrîn, slăbit de ani și de boală ?

— Ceea ce numește el vis este de fapt o revenire a memoriei...

— Nu ți-a mai dat și alte lămuriri ?

— Nu, doamnă Perrine. După ce mi-a spus acest lucru, a recăzut în tăcerea lui mohorîtă.

— Și obiectele acelea cine le-a ascuns în fostul cuptor ?

— El.

— Şi cum de-a intrat în posesia lor ?

— Cică i le-ar fi dat o persoană necunoscută. N-am putut afla mai multe fiindcă tocmai atunci l-a părăsit memoria.

— Lucrul mi se pare ciudat, zise doamna Perrine reflectînd. Dar, dealtfel, nimic nu e mai uşor decît să ne asigurăm de adevărul celor spuse. Unde e ascunzătoarea despre care ţi-a vorbit ?

— La doi paşi de aici...

— Un cuptor de cărămidă, acoperit cu muşchi şi cu iederă ?

— Da, doamnă Perrine, e vorba de vechiul cuptor al fermei ; acum e aproape dărîmat... Au construit un altul, mult mai aproape de casă.

După o clipă de tăcere, în timpul căreia trăsăturile doamnei Perrine părură agitate din pricina unui tremur nervos pe care nu-l avusese pînă atunci, femeia îi spuse fetei :

— Ascultă, copila mea... Socot că mai întîi ar trebui să te asiguri de realitatea celor spuse de moş-Jacques. Descoperirile pe care le vei face îţi vor dicta şi conduita. Nu eşti de aceeaşi părere ?

— Ba da, doamnă.

— Ceasul e tocmai bun. La fermă, toată lumea doarme. De ce nu te-ai duce chiar acum să scotoceşti în acea ascunzătoare ?

— Doamnă, uneori ieşiţi şi dumneavoastră noaptea din casă... N-aţi vrea să mergem împreună ?

— Cu plăcere, drăguţa mea.

În momentul în care doamna Perrine se pregătea să iasă, Bruyère o apucă cu putere de mînă şi deschise gura ca şi cum s-ar fi pregătit să vorbească ; apoi, cedînd probabil vreunui gînd, îşi lăsă capul în jos, ca şi cum ar fi fost

copleşită de ceva, dădu drumul şi mîinii protectoarei sale, oftă adînc, apoi şopti :

— Nu... n-am puterea necesară... nu îndrăznesc...

— Ce nu îndrăzneşti, fata mea ?

— Să vă spun totul... Şi totuşi va trebui, căci, vedeţi, nu e vorba numai de mine, care vreau să-mi cunosc părinţii.

— Nu e vorba numai de tine ?

— Veniţi, doamnă Perrine, zise grăbită Bruyère, ca şi cum s-ar fi temut să nu cedeze în faţa unui elan involuntar de încredere, veniţi... Ceea ce vom găsi în ascunzătoare va hotărî dacă trebuie să tac sau să vă spun totul...

Bruyère şi doamna Perrine ieşiră din odaie, străbătură micul palier şi se treziră afară din casă. Cerul era deosebit de senin. Luna, în acea perioadă, plină, răspîndea o lumină puternică peste perdeaua neagră a brazilor înalţi care se întindea cît vedeai cu ochii. Peste oglinda apei line a bălţii adînci plutea un abur alburiu ; dar acele emanaţii nesănătoase se risipeau pe măsură ce se înălţa luna, ale cărei raze strălucitoare preschimbau balta într-o imensă oglindă de argint. Tăcerea era profundă. Vîntul nopţii, trecînd printre trestiile pe care toamna le uscase, le făcea să foşnească uşor ; dar cînd acest foşnet înceta odată cu răsuflarea capricioasă a vîntului, o ureche atentă ar fi putut distinge departe, încă destul de departe, zgomotul surd şi cadenţat al mai multor cai în galop ce se apropiau de fermă. Dar doamna Perrine şi Bruyère erau mult prea preocupate pentru a auzi acel zgomot.

Femeia şi fata ajunseră peste puţin lîngă ruinele fostului cuptor ; nu mai rămăseseră din el decît două bucăţi de zid pe jumătate năruite, care alcătuiau un unghi drept. În mijlocul uneia dintre ele se vedea gaura cuptorului, astupată în mod grosolan cu nişte ţigle. Datorită acestei pre-

cauții, acea gaură nu putea sluji drept vizuină dihorilor, vulpilor sau altor dușmani implacabili ai păsărilor din ogradă. Iedera și ferigile, acoperind zidurile, nu îngăduiau să se vadă, sub strălucitoarea lumină a lunii, decît jumătate din vechea arcadă de cărămizi, înnegrite și calcinate de flăcările ce țîșniseră odinioară pe gura cuptorului. La cîțiva pași de zidurile năruite, trestiile de care era înconjurată balta își înălțau tijele ofilite ; în mijlocul lor, sub nivelul apei, se vedea partea superioară a unei ecluze destinate să deverseze într-un canal larg, acoperit cu stuf, apa din baltă cînd acesta seca, pentru ca să se poată pescui în el.

Agitația doamnei Perrine sporea cu fiece clipă. Diversele întîmplări de peste zi, amintirile pe care și le înăbușise de mult, dar care încă mai aveau răsunet în inima ei, vorbele, tulburarea tinerei Bruyère îi pricinuiseră bietei femei o puternică emoție. Căci de cînd se vindecase, își petrecuse viața în cea mai deplină liniște și izolare. Atribui deci ciudatelor întîmplări din acea seară fierbințeala năucitoare pe care începuse s-o simtă de cîteva minute.

— Aici e ! zise Bruyère oprindu-se în unghiul format de cele două bucăți de zid și arătîndu-i doamnei Perrine gaura cuptorului.

Aceasta răspunse :

— Ascunzătoarea e foarte bună... poți trece de o mie de ori pe lîngă ea, fără să-ți dea prin cap că aici ar fi fost pitit ceva...

— Vai, doamnă, dacă ați ști cum îmi bate inima... zise Bruyère tremurînd.

— Draga mea copilă, nu-ți fă prea mari speranțe. Dar totuși să ne grăbim... fiindcă nu știu dacă din cauza nopții răcoroase, dar tremur din tot corpul...

Abia rosti aceste cuvinte, că Bruyère, cu energia și agilitatea fetelor de la țară, se înarmă cu o bucată de grindă

cu care descurcă locul, ajunse lîngă gura cuptorului, îndepărtă iedera și ferigile și făcu iute o gaură în țiglele care astupau intrarea. Deodată din depărtare, răsunară — parcă din partea de nord a bălții — strigătele vulturului din Sologne ; distanța slăbise însă mult acel strigăt, așa încît abia se auzi. Totuși, urechea fină a fetei îl percepu ; se îndreptă, neliniștită și atentă.

— Ce ai ? o întrebă doamna Perrine, care nu auzise nimic. Ce ți s-a întîmplat ?

Tăcută, nemișcată, Bruyère făcu un gest rugător cu mîna, își înclină capul și ascultă din nou, neliniștită. Dar nu mai auzi nimic, fie că strigătul nu se mai repetă, fie că fusese acoperit de una din rafalele vîntului care sufla din sens contrar.

— Fata mea, spuse doamna Perrine cu o voce care trăda spaima și suferința, te rog, să ne grăbim ; nu mă simt deloc bine...

Aceste cuvinte o făcură pe Bruyère să-și vină în fire. Lărgi deschiderea ca să se poată strecura în cuptor, dar doamna Perrine, apucînd-o de rochie, îi zise :

— Fata mea, bagă de seamă... În ținutul ăsta sînt șerpi periculoși. Dacă e vreunul ascuns acolo ?

— Nu vă fie teamă, doamnă. Încă nu e vremea ca șerpii să se vîre la iernat...

Spunînd acestea, Bruyère se desprinse din mîinile femeii a cărei inimă se strînse văzînd-o dispărînd în adîncimea aceea întunecoasă. În acel moment — dar Bruyère nu mai putu să-l audă — răsună din nou, și de data asta puternic, pătrunzător, clar și foarte aproape, strigătul vulturului din Sologne.

— O pasăre de pradă... prevestește ceva rău... șopti doamna Perrine tresărind. Apoi, ca și cînd acest gînd i-ar fi dublat temerile în privința fetei, se aplecă spre gura

neagră a cuptorului și strigă : Fata mea, ești acolo ? Spune ceva, ca să-ți aud glasul...

— Am căutat și sub boltă... și peste tot... dar n-am găsit nimic...

— Eram sigură... Biata fată... zise doamna Perrine. Apoi, trăgînd cu urechea în partea de unde bătea vîntul, șopti : Ciudat ! Ai spune că se aude galopul mai multor cai care se apropie...

Ascultă din nou, apoi adăugă :

— Or fi mînjii de la vreo fermă vecină care rămîn peste noapte în cîmp și acum zburdă la lumina lunii...

Dar iată că Bruyère scoase un strigăt puternic.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă speriată doamna Perrine. Bruyère... Fie-ți milă de mine... Răspunde !

— Am găsit un fel de cutie, doamnă !

Și aproape imediat, cuprinsă de o bucurie năvalnică, Bruyère apăru la gura cuptorului. Un pictor ar fi putut face din acea scenă un tablou de o originalitate tulburătoare. Lumina puternică a lunii cădea din plin pe fata aflată în genunchi, sub bolta cuptorului, ținînd în brațe sipetul ; frunzele încă verzi ale iederei, ferigile roșcate datorită sosirii toamnei încadrau acel semicerc plin de întuneric, în mijlocul căruia strălucea, scăldat în razele albe ale lunii, chipul frumos al fetei ; aceasta, încă în genunchi, nemișcată, își ridicase ochii umezi de lacrimi, și plini de nădejde, către bolta strălucitoare. În ciuda tulburării, a neliniștii, a curiozității pe care i le produseseră descoperirea tinerei Bruyère, doamna Perrine rămase o clipă mută, admirînd acel neasemuit tablou.

— Slavă Domnului ! Moș Jacques mi-a spus adevărul ! Poate că acum îmi voi cunoaște și eu mama, zise Bruyère cu un glas plin de emoție. Apoi, dintr-un salt, fu alături de doamna Perrine, căreia îi zise : Iată sipetul...

Acesta avea o formă destul de bizară : era rotund, avea fundul plat şi capacul bombat. Pe vremuri, fusese îmbrăcat în mătase verde, din care nu mai rămăseseră decît cîteva fîşii cruţate de vreme şi de umezeală, fixate pe capac cu nişte cuie mari de aramă, acum înverzite şi ruginite. Se vedea că acel sipet trebuie să fi slujit pe vremuri vreunei dantelărese, fiindcă semăna leit cu cel pe care-l avea doamna Perrine în odaia sa, pe măsuţa de lîngă fotoliu. Capetele cuielor cu care fusese fixată mătasea slujiseră şi la alcătuirea unor litere care, puse alături, arătau cui aparţinuse cutia : *Perrine Martin*. Văzînd acel mic sipet, doamna Perrine mai întîi rămase încremenită, apoi căzu pe gînduri, scormonindu-şi amintirile ; dar, citindu-şi la strălucitoarea lumină a lunii numele de pe capac, scoase un strigăt.

— Dumnezeule ! Doamnă, ce aveţi ? întrebă Bruyère.

Fără să-i răspundă, doamna Perrine luă sipetul ca să-l cerceteze mai îndeaproape şi, cu mîini tremurînde, cu ochi rătăciţi, spuse cu glas întretăiat, fără să-şi dea seama că Bruyère era de faţă :

— Cutia asta e a mea ! Cum de se află aici ? Îmi aduc aminte că am adus-o cu mine... Da, am luat-o cu mine în casa în care m-au dus cînd încă nu-mi pierdusem minţile de-a binelea...

— Dumneavoastră... aţi fost nebună ? întrebă îngrozită Bruyère.

— În acea casă, continuă doamna Perrine, din ce în ce mai tulburată, unde m-au păzit vreme îndelungată şi din care am ieşit vindecată... Da, îmi aduc perfect aminte de acest lucru, am cerut să mi se dea cutia asta... şi alte cîteva lucruri la care ţineam... la care ţineam foarte mult... dar mi s-a răspuns că vorbeam aiurea...

— Deci sipetul ăsta e al dumneavoastră! strigă Bruyère.

Şi preţ de o clipă o nădejde nebună îşi făcu loc în sufletul ei : „Dacă doamna Perrine e chiar mama mea ?" Dar îşi aduse imediat aminte că doar cu puţină vreme mai înainte femeia îi mărturisise că nu avea decît un singur băiat. Necutezînd să vorbească, Bruyère aşteptă, cu o spaimă de nedescris, dezlegarea acestui mister. Doamna Perrine aşezase sipetul pe o bucată de zid năruit. Făcînd apoi să sară — nu fără oarecare dificultate, pentru că ruginise — un mic cîrlig care aproape că nici nu se observa şi cu care se închidea sipetul, ea îl deschise şi scoase mai întîi la iveală o veche jucărioară din os, pentru sugari, împodobită cu zurgălăi, aşa cum au de obicei pruncii celor săraci.

— Jucăria ! strigă doamna Perrine. Asta e jucăria băiatului meu ! Credeam că o pierdusem... Ce bucurie !

Şi după ce-o acoperi cu sărutări, o aşeză la loc în cutie. Apoi veni rîndul unui mic portofel de marochin împodobit cu ornamente de argint înnegrite de vreme, printre care se afla şi o coroană de conte.

— Portofelul pe care tatăl fiului meu l-a scăpat odată jos... spuse doamna Perrine, şi în care se aflau acele scrisori nefericite... Iată şi cele două mici fuse de lemn sculptat, făcute pentru mine de bietul Claude, cel mai bun şi cel mai nefericit dintre oameni... Oh, ce bine îmi pare ! Toate relicvele mele dragi, toate comorile mele după care am plîns atîta... În sfîrşit, le-am regăsit ! Şi doamna Perrine, sărută, plîngînd, fiecare din acele lucrușoare. Ei, iată că lucrul ăsta nu-l recunosc, nu-mi aduc aminte de el, nu l-am pus eu în cutia asta ! zise ea dintr-odată. Şi ridică din cutie o pungă de piele care, pătrunsă de umezeală, plesni din pricina greutăţii conţinutului ; în cutie se revărsă o grămadă de bani de aur. Galbeni ! zise doamna Perrine uluită. Apoi adăugă : Dar cu pergamentul ăsta ce e ?

Într-adevăr, de punga de piele era prinsă o bucată de hîrtie groasă, îngălbenită de vreme, smulsă de pe coperta unei cărți vechi.

— Văd ceva scris pe ea ! strigă femeia.

— Citiți, doamnă, citiți ! o rugă Bruyère din cale-afară de tulburată văzînd acea hîrtie.

Datorită lunii care lumina aproape ca ziua, doamna Perrine citi ceea ce urmează :

„Acest sipet și ceea ce e închis în el trebuie să aparțină mamei fiicei mele, care are acum cinci ani. Sînt silit să fug peste graniță și s-o părăsesc. O las în seama unui om de încredere. Obiectele din sipet o vor ajuta pe fiica mea să fie recunoscută într-o zi de mama sa, dacă va fi cazul. Mai tîrziu, voi da alte dispoziții. Dar cum s-ar putea să fiu ucis în curînd, ceea ce voi spune acum îmi va sluji de testament. Iar în acest testament vreau să fac o mărturisire care mă apasă. Eu, care pînă acum am bravat totul, am cutezat orice, mărturisesc că în clipa asta sînt ros de remușcări... am făptuit o crimă groaznică, pe care voi începe s-o ispășesc dezvăluind-o celui care va citi acest lucru... și care...“

În acest loc, umezeala pătînd pergamentul, multe cuvinte nu se mai puteau citi, altele fuseseră șterse complet, așa încît ultimele rînduri deveniseră aproape de neînțeles ; dar doamna Perrine, din ce în ce mai curioasă și mai tulburată, continuă să citească acele cuvinte incoerente, ca și cum ele s-ar fi înțeles perfect.

„Tre... dar... hotărît... noaptea... am pătruns înăuntru pentru... nebună, dar uluitor de frumoasă... atunci... în zori... a luat sipetul... și știind... m-a urmărit peste tot... pînă...

— — —

Cînd m-am întors... fiica mea... mama era tot nebună, neştiind că... am rugat ca fetei să i se spună Bruyère... iar numele...“

Pergamentul căzu din mîinile doamnei Perrine. Această nouă şi cumplită lovitură îi redădu, dacă putem spune astfel, echilibrul spiritual profund zguduit de cele aflate. Oricît de puţin s-ar fi înţeles din cuvintele şterse, Perrine Martin le înţelese repede semnificaţia, şi anume că un ticălos, izbit de frumuseţea acelei nefericite, abuzase de faptul că nu era întreagă la minte şi-şi bătuse joc de ea. Bruyère era rodul acelei crime josnice, iar ea, Perrine Martin, devenise mamă fără să-şi dea seama de acest lucru şi fără măcar să şi-l amintească. Aflînd acest fapt îngrozitor, inima maternă a acelei nefericite nu simţi decît un singur lucru, şi anume o bucurie imensă, divină. Avea o fată pe care o putea strînge la pieptul ei ! Aşa că, întinzînd braţele către Bruyère, strigă :

— Adineauri am crezut că am să înnebunesc. Acum nu mă mai tem de nimic. Vino, vino, fiica mea ! Tu mi-ai redat judecata !

Spunea adevărul. Există situaţii cînd o mamă nu vrea să înnebunească, şi nu înnebuneşte.

— Dumneata... mama mea ! strigă Bruyère uluită, fiindcă fata era mult prea naivă pentru a-şi da seama de sensul odios al cuvintelor citite pe jumătate de către doamna Perrine.

— Da, sînt mama ta ! spuse Perrine plîngînd şi acoperindu-şi fata cu lacrimi şi cu sărutări. Restul puţin ne interesează. Oh, Dumnezeule ! Şi eu care mă plîngeam adesea : „Cît aş fi fost de fericită dacă, pe lîngă băiatul adorat, aş fi avut şi o fată !“ Fiindcă am un băiat, un fiu demn şi cinstit ! Oh, cînd ai să-ţi cunoşti fratele, cît ai să-l mai iubeşti !

— Am o mamă... un frate ! spuse Bruyère plîngînd şi sărutîndu-şi mama.

Dar iată că Perrine tresări şi-i spuse fetei pe care o ţinea strîns în braţele ei :

— Auzi ? Te strigă...

— Pe mine, măicuţă ?

— Da... Ascultă...

Într-adevăr, odată cu zgomotul săbiilor trîrîte, se mai auzeau copitele unor cai, cizmele cu pinteni ale unor soldaţi, strigăte confuze, iar peste toate acestea, glasul pătrunzător al domnului Beaucadet.

— O vrem pe Bruyère, spunea subofiţerul de jandarmi. În numele legii, pe care nimeni nu poate s-o ignore, am venit s-o arestez pe Bruyère! Unde e Bruyère ?

E greu de descris cu ce dragoste sălbatică şi-a strîns Perrine fata la piept cînd a auzit aceste cuvinte, trăgînd-o în colţul alcătuit din cei doi pereţi rămaşi în picioare ai fostului cuptor, unde era întuneric beznă.

— S-o arestaţi pe Bruyère ? strigă bărbătoasa Robin. Cred că sînteţi nebuni ! E adevărat, domnule Beaucadet ? Vreţi s-o arestaţi pe fetiţa aceea care e o adevărată binecuvîntare pentru întreg ţinutul ?

— Mă rog, zise un băiat de la fermă, dar de ce ?

— Fiindcă e acuzată de in-fan-ti-cid, răspunse Beaucadet, cu glasul lui tăios, despărţind, ca de obicei, cuvintele.

— Ce tot sporovăieşti acolo, jandarmule ?! Parcă vorbeşti păsăreşte !

— Cu alte cuvinte, capete pătrate ce sînteţi, spuse cu dispreţ Beaucadet, Bruyère e învinuită că şi-a ucis copilul !

La aceste cuvinte, două strigăte răsunară din colţul întunecos alcătuit de cele două ziduri ale fostului cuptor. În clipa în care Beaucadet se năpusti în acea direcţie, urmat de jandarmii săi, Bruyère, desprinzîndu-se din bra-

ţele mamei sale, sări peste ruinele cuptorului şi, cu iuţeala unui fulger, se aruncă de la acea înălţime în apele murdare ale bălţii. Toate acestea s-au petrecut într-un răstimp mult mai scurt decît mi-a trebuit mie să le aştern pe hîrtie. Cînd Beaucadet, însoţit de soldaţii săi şi de oamenii de la fermă, ajunseră în colţul întunecos dintre cele două ziduri, n-o mai găsiră decît pe Perrine Martin. Nefericita mamă, cu capul sprijinit de o piatră, cu braţele ţepene, cu ochii ficşi, cu pleoapele pe jumătate lăsate, cu dinţii strînşi, se afla în toiul unei înfricoşătoare crize de nervi.

— Doamnă Perrine ! strigă Robin, aşezîndu-se în genunchi lîngă ea ca s-o ajute să-şi vină în fire, în vreme ce jandarmii le înconjurau.

— Robin ! Ajutor ! strigă din celălalt capăt al cuptorului în ruine un băieţandru de la fermă aflat pe marginea bălţii şi care o văzuse pe Bruyère aruncîndu-se în apă. Robin, Bruyère s-a azvîrlit în baltă ! strigă el din nou. Iată unul din saboţii ei pe care i-am găsit în stuf. Repede ! Dezleagă barca ! Poate o mai putem salva !

În vreme ce doamna Perrine, lipsită de cunoştinţă, era dusă la fermă, barca fu dezlegată, balta străbătută în lung şi-n lat şi sondată cu prăjini, în toate sensurile. de către Robin, băieţii de la fermă şi jandarmi. Dar n-au mai găsit trupul fetei... Izbucnind în lacrimi, Robin luă ca pe o relicvă sabotul fetei, apoi îi spuse unui căruţaş :

— Sîntem proşti că plîngem... O făptură „vrăjită" cum era Bruyère nu poate muri. O vom revedea în curînd !

După ce a scris procesul-verbal de sinucidere, domnul Beaucadet s-a urcat pe cal şi s-a îndreptat în goană către castelul contelui Duriveau, ca să-i ducă această tristă veste. După cîteva minute de mers, unul dintre jandarmi, care era sătul pînă în gît de importanţa pe care şi-o dădea

Beaucadet, îi spuse camaradului său, arătîndu-şi superiorul :

— Mai adineauri, cînd s-a urcat pe cal, l-am văzut plîngînd. Cu atît mai bine... Am bănuit eu că e mai mult tîmpit decît rău...

Capitolul VII

Doamna Wilson şi fiica sa. — Dragostea Raphaëlei pentru tînărul Scipion Duriveau. — Confidenţe. — Pînă unde poate merge iubirea unei mame. — Raphaële află de moartea tinerei Bruyère.

În timp ce evenimentele precedente se petreceau la ferma „Marele ienupăr", alte scene aveau loc la conacul „Sablonnière", reşedinţa doamnei Wilson.

De îndată ce s-au întors acasă, după acea neizbutită zi de vînătoare, doamna Wilson şi fiica sa, triste şi abătute, intrară în apartamentul lor, nedorind să mai ia masa. Domnul Alcide Dumolard, care îşi venise în fire după spaima pe care i-o produsese întîlnirea cu Paiaţa, nu împărtăşi deloc părerea surorii şi nepoatei sale în ceea ce privea masa. Întins într-un fotoliu, în faţa căminului în care ardea un foc zdravăn, porunci să i se servească o masă copioasă, pretinzînd că emoţiile prin care trecuse şi mai ales durerea prici-

nuită de pierderea pungii cu bani îi făcuseră un gol ciudat în stomac.

Cedînd insistenţelor mamei sale, Raphaële Wilson se vîrî în pat. La căpătîiul ei se afla camerista sa, domnişoara Isabeau, o fată sărită de treizeci de ani, deloc frumoasă, dar avînd totuşi o faţă fină, expresivă, inteligentă, un păr minunat, o pereche de ochi strălucitori, mîini delicate, picioare frumos făcute şi o talie deosebit de elegantă, pusă în valoare de rochia neagră, foarte simplă, dar frumos lucrată. Domnişoara Isabeau păru mai mult mirată decît mîhnită de chipul suferind şi abătut al stăpînei sale. La un semn al doamnei Wilson, camerista ieşi din apartament. Mama şi fiica rămaseră singure. Camera de culcare a Raphaëlei se afla alături de dormitorul mamei sale şi era îmbrăcată în stofă albă din Persia, presărată cu buchete mari de albăstrele : o lampă, acoperită de un glob de cristal semiopac, lumina doar pe jumătate odaia.

Doamna Wilson îşi scosese costumul de călărie şi-şi pusese o rochie de casă de caşmir gri, împodobită la gît, la poale şi la mîneci cu o pazmanterie de un roz-pal ; rochia, dintr-o ţesătură suplă şi fină, îi scotea în relief contururile trupului său minunat. Aşezată pe marginea patului fiicei sale, plină de nelinişte şi de solicitudine, ţinea în mîinile ei una din mîinile Raphaëlei. Chipul încîntător al fetei. de obicei de un colorit atît de delicat — alb şi roz — acum era complet schimbat ; ochii mari şi albaştri îi străluceau din pricina febrei, iar părul, de un castaniu-închis, făcea să pară şi mai albă faţa ce se confunda cu albeaţa dantelei subţiri din care era făcută boneta de noapte. Fata şi tînăra ei mamă, părînd mai curînd două surori, ofereau ochilor un tablou încîntător. Pentru prima oară de cînd se întorseseră de la vînătoare, doamna Wilson şi fiica sa se găseau singure.

— Scumpa mea... Nu te simţi bine ? o întrebă doamna Wilson pe Raphaële.

Tînăra răspunse printr-un oftat însoţit de o privire înlăcrimată. Doamna Wilson cuprinse cu mîinile ei mici capul copilei sale care se sprijinea pe umărul ei şi, sărutînd-o de mai multe ori pe frunte, zise :

— Suferi, draga mea... Ah, pînă acum n-am ştiut ce-i ura... Dar să ştii că cel care-ţi va pricinui cea mai mică durere va fi urmărit de mine cu o ură cumplită, implacabilă !

Vorbind despre ura pe care o simţea, chipul doamnei Wilson se schimbă ; ochii, tot timpul atît de veseli, atît de senini, se întunecară ; gura, veşnic surîzătoare, i se strînse ; vinele de pe frunte i se umflară ; expresia chipului ei păru, o clipă, atît de ameninţătoare, încît Raphaële strigă speriată :

— Mamă, nu-l urî... Îl iubesc atît de mult...

Auzind aceste vorbe, prin care fata îşi mărturisea dragostea pentru vicontele Scipion Duriveau, doamna Wilson îşi ascunse faţa în mîini şi izbucni în lacrimi.

— Mamă, scumpa mea, te dezamăgesc... strigă fata aruncîndu-se la pieptul mamei sale ; vai, cît sînt de laşă şi de nefericită... s-ar putea ca el să nu mă iubească şi eu îţi zdrobesc inima...

— Să nu te iubească ? strigă doamna Wilson ştergîndu-şi lacrimile care-i şiroiau pe obrajii cu gropiţe, să nu te iubească ? Şi obrajii palizi i se înroşiră de mînie. Cum, tocmai tu să înduri o asemenea ruşine ? Tu, cea mai frumoasă dintre toate ? Cu neputinţă ! strigă doamna Wilson, lăsîndu-se în voia orgoliului exagerat al dragostei materne. Să nu te iubească ? reluă ea după un moment de tăcere. Poate nu ştii cît m-a costat toată povestea asta ! Dar se întrerupse brusc, fiindcă, dînd frîu mîniei, fusese

cît pe-aci să-i dezvăluie fiicei sale un secret pe care nu voia să i-l spună. Liniștește-te, calmează-te, scumpa mea...

— Vai, mamă, ne-am logodit cînd am plecat din Paris. Și de atunci și pînă astăzi... În afară de cîteva politeți banale, abia m-a băgat în seamă... Tot timpul e distrat, nepăsător... Dar ce mai contează indiferența pe lîngă scena aceea îngrozitoare în care a dovedit atîta dispreț și curaj ?! Oh, țărăncuța aceea... deci pe ea o iubea ! De asta nu mă mai iubește pe mine ! Cred că o iubește pe cealaltă... care și-a omorît copilul ! strigă Raphaële cu un inexprimabil amestec de ură, gelozie și disperare.

Apoi, izbucnind în lacrimi, își ascunse fața la sînul mamei sale.

— Plînge-mă, disprețuiește-mă, mamă, șopti ea. Căci, cu toate astea, îl iubesc pe Scipion. Poate că-l iubesc chiar mai mult decît înainte, fiindcă niciodată nu mi s-a părut mai frumos ca atunci cînd singur, atît de tînăr, dar atît de curajos, a înfruntat mînia țăranilor care-l amenințau... Da, ocărăște-mă, draga mea mamă, adăugă Raphaële. Și întorcînd către mama sa chipul ei frumos. brăzdat de lacrimi, își întinse, rugătoare, mîinile, repetînd : Da, blesteamă-mă ! Fiindcă nu știi totul !

Doamna Wilson se ridică brusc și, uitîndu-se lung la fiica sa, o interogă din priviri.

— Am abuzat de dragostea dumitale oarbă.. de încrederea dumitale fără margini... spuse abătută Raphaële.

La aceste cuvinte, doamna Wilson tresări puternic ; apoi, roșind că se îndoise o clipă de fiica sa, care se învinuia în fața ei, îi spuse :

— Tu ? Ai abuzat de încrederea mea ? Nu te cred...

Aceste cuvinte fură rostite cu un surîs atît de senin, încît Raphaële rămase mută și copleșită de rușine.

— Nu, tu n-ai putut abuza de dragostea mea ; inima ta bună și curată exagerează ca de obicei lucrurile, așa cum

exagerezi răceala lui Scipion. Se poate, fata mea, să mă faci să mă îndoiesc de tine ? De puterea ta, de influența spiritului și a inimii tale ? Vino, domnișoară, să-ți închid frumoșii dumitale ochi cu sărutările mele, căci acești ochi au început să nu mai vadă limpede dacă se îndoiesc de dragostea lui Scipion.

Și doamna Wilson își lipi buzele trandafirii de pleoapele delicate ale fiicei sale. Pentru prima oară în viața ei, Raphaële se simți mirată de vorbele mamei sale. Încrederea, liniștea doamnei Wilson după incidentele atît de penibile prin care trecuse o umplură de mirare și de neliniște.

— Iartă-mă, mamă, zise ea încurcată, dacă mă mir că te aud tratînd cu atîta ușurință tot ceea ce s-a petrecut astăzi și...

Doamna Wilson își întrerupse fata, spunîndu-i cu un accent de tandrețe :

— Ascultă-mă, scumpa mea, noi sîntem ca două surori, dar acum am să-ți vorbesc ca o femeie ce-a fost măritată, fiindcă în curînd vei fi soția bărbatului pe care-l adori. Copila mea, va trebui să iei lumea așa cum e și lucrurile așa cum sînt. Te sperii și suferi din pricina a ceea ce numești nepăsarea și răceala lui Scipion. Ce vrei? Trăiești în secolul și în vremurile de azi. Deși tînăr, simulează (și ai văzut că i-am reproșat în fața ta), simulează — ca majoritatea tinerilor de vîrsta lui — o detașare, o nepăsare față de orice fel de sentimente. Socoate drept ridicole gesturile tandre ale unui logodnic. Dacă te-ar copleși cu atențiile, i s-ar părea că joacă rolul unui pretendent din provincie. La urma urmei, l-a pus pe taică-său să te ceară de nevastă și crede-mă că nu pentru zestrea ta modestă te-a cerut... Fiindcă din averea pe care am avut-o, nu mi-a mai rămas mare lucru. Tot ceea ce mai am, unchiul tău a plasat în rente viagere...

— Mamă...

— Toate aceste lucruri pe care mă sileşti să ţi le spun, ca să te liniştesc, ca să te conving, sînt demne de milă, sînt urîte, dar n-am încotro...

— Vai, mamă, astăzi, în această zi atît de tristă, nu din pricina lipsei de atenţie a lui Scipion am suferit eu...

— Te înţeleg... Te gîndeşti la acea crudă descoperire... la acel prunc nefericit... Ajunsă aici, fata mea, mă văd nevoită să-ţi vorbesc ca o soră, ca o prietenă, sau mai curînd ca o mamă care lasă deoparte orice falsă rezervă, orice minciună, pentru că vreau să te lămuresc şi nu să te înşel... Ascultă-mă... Anul trecut, Scipion se afla aici singur cu tatăl său ; încă nu te cunoştea. În plictisul vieţii de la ţară, a întîlnit-o pe tînăra aceea şi i-a făcut curte. Ea şi-a plecat urechea, iar urmarea o ştii. Acum, din punct de vedere moral, sigur că e rău, chiar foarte rău, dar din punct de vedere al lumii... al acelei lumi în care trăim şi tu şi eu, fapta lui Scipion e ceea ce se numeşte un păcat al tinereţii. Mîine tot Parisul va şti că vicontele Scipion Duriveau a avut drept ibovnică o ţărancă şi că această dragoste a avut deznodămîntul tragic la care am fost martore. Mîine tot Parisul va şti acest lucru şi, cu toate astea, Scipion va fi primit în toate saloanele şi orice bărbat şi orice femeie de lume vor continua să-l primească pe tînăr cu aceeaşi curtoazie ca şi pînă acum. Ba mai mult, copila mea, nici o mamă şi nici un tată nu vor refuza, din această pricină, să-i dea fata de nevastă. Văd că tot ceea ce ţi-am spus te miră peste poate, dar vorbindu-ţi într-un limbaj pe care peste cincisprezece zile, ca femeie măritată, îl vei auzi peste tot, încerc să-ţi arăt adevărata faţă a lucrurilor, să te liniştesc şi să te consolez.

— Deci, mamă, zise Raphaële cu voce schimbată, şi tremurînd din toate mădularele, în lumea bună nu există nici un fel de milă pentru fata sedusă şi abandonată... Deci,

în lumea bună nu există nici un fel de blam pentru seducător, nici un fel de reproș ; toți îi întind mîna ca de obicei... În vreme ce pentru victimă nu există decît dispreț și indiferență.

— Copila mea adorată, lucrul e într-adevăr crud, nedrept și deplorabil, dar ce vrei ? Așa e făcută lumea și trebuie s-o iei așa cum e !

— Mamă, n-ar trebui să vorbești cu prea multă asprime despre fetele seduse...

— Raphaële, scumpa mea, ce-i cu tine ? De ce tremuri așa ? De ce mă privești astfel ?

— Ți-am spus, mamă, că trebuie să fii îngăduitoare și să-ți fie milă de fetele seduse.

— Iar ai pălit... mă sperii...

— Fie-ți milă, da, milă, de nefericitele care n-au mai avut nici puterea, nici curajul de a-i rezista lui Scipion... Pricepi, mamă ?

Și lacrimile nu-i mai îngăduiră fetei să continue.

— Raphaële... Vino-ți în fire... Liniștește-te...

— Vai, mamă, Cel-de-Sus o să te pedepsească !

— Să mă pedepsească ? De ce ?

— Acea fată nefericită pe care Scipion a sedus-o era săracă, fără sprijin, spuse Raphaële cu un surîs de o mușcătoare ironie, iar tu ai spus așa cum va spune toată lumea : „Ce importanță are ! Dispreț pentru victimă, glorie seducătorului ! Copilul i-a murit ! Poate că va muri și ea... La urma urmei, cît prețuiește o asemenea ființă ? Nimic. În ceea ce-l privește pe viconte, păcatele tinereții !" Ai spus aceste lucruri cu gura dumitale ! Și Domnul te va pedepsi, mamă !

— Oh ! Dumnezeule !

— Te-ai făcut ecoul unei lumi egoiste și crude și nu ți-a fost milă de sărmana țărăncuță. Așa că Domnul te-a și pedepsit chiar prin fiica ta !

— Ce tot spui tu acolo, fato ?

— Spun că şi eu sînt vinovată... mai vinovată decît fiinţa aceea nefericită, fiindcă eu n-am fost singură şi părăsită ca ea. Eu am o mamă iubitoare şi adorată care nu m-a părăsit de mică... Ei bine, tocmai pe această mamă iubitoare şi adorată eu am înşelat-o !

— Oh, taci !

— Am abuzat în mod nedemn de încrederea ei !

— Nu ştii ce spui, eşti nebună ! Raphaële, vino-ţi în fire !

— Nu, nu-s nebună ! strigă fata. Dar voi înnebuni dacă n-am să mor de ruşine !

— De ruşine ?

— Da, fiindcă nici eu nu i-am putut rezista lui Scipion!

— Nefericito !

— Ce importanţă mai are ! Păcatele tinereţii vicontelui Scipion, va spune lumea. Nu-i aşa, mamă ? şopti nefericita fată, ale cărei puteri se istoviseră.

Ascunzîndu-şi chipul în mîini, căzu, leşinată, pe pernă.

Şi acum, cîteva cuvinte despre doamna Wilson, înainte de a continua povestirea. Acea femeie îşi idolatriza fata. Oamenii care ştiu ce înseamnă „societatea", şi care ştiu cîte parale face, poate că vor socoti vorbele spuse de doamna Wilson — privitor la seducerea tinerei Bruyère de către Scipion — cam deplasate în gura unei mame care discută cu fata ei. Dar, de fapt, acel limbaj era conform cu ideile, cu moravurile, cu obiceiurile, cu tradiţiile acelei societăţi. Zugrăvindu-i fiicei sale „lumea bună" în nişte culori atît de crude, doamna Wilson avea motivele ei şi acele motive, erau, din punctul ei de vedere, excelente. Patima pe care Scipion Duriveau o inspirase tinerei Raphaële se născuse şi trecuse de orice limită în timpul unei călătorii pe care doamna Wilson fusese obligată s-o facă în

Anglia în legătură cu unele creanțe lăsate de soțul ei, un bancher american care murise falit. Doamna Wilson nu-și putuse deci apăra fata de o patimă atît de înflăcărată decît după ce se întorsese. Dar atunci Raphaële era topită din pricina acelei iubiri. În acea epocă, doamna Wilson nu socotise că ar fi încă necesar să vadă, să cerceteze dacă persoana care se bucura de o asemenea iubire pătimașă era demnă de ea. Înainte de orice, ea voise să-și salveze fata, măritînd-o cu vicontele Duriveau. Numai că acea căsătorie prezenta niște piedici de netrecut : iar pentru a le depăși trebuia să dea dovadă de multă iscusință, de voință, de dibăcie și mai ales trebuia să se resemneze să facă un mare sacrificiu. În sfîrșit, doamna Wilson era mult prea mîndră de marea frumusețe a fiicei sale, mult prea convinsă de calitățile ei cu totul deosebite pentru a nu fi sigură că Scipion o iubea cu adevărat, cu toată răceala lui calculată ; doamna Wilson trebuia deci să calmeze, cu orice preț, temerile fiicei sale și s-o liniștească în privința acelei iubiri care însemna de fapt pentru ea însăși viața.

Iată care fusese linia de conduită a doamnei Wilson față de Raphaële pînă în momentul în care fata îi făcuse acea penibilă destăinuire, completată imediat de revelațiile următoare :

Cu cîteva zile înainte de a pleca de la Paris în Sologne împreună cu mama sa, Raphaële, profitînd de un moment de libertate, cedase insistențelor înflăcărate ale lui Scipion și se dusese la întîlnirea pe care acesta i-o dăduse. După acea neplăcută mărturisire, între mamă și fiică se lăsă o tăcere destul de lungă. Și fata și mama erau copleșite, posomorîte, mîhnite. Doamna Wilson, sprijinită cu coatele pe brațele unui șezlong, era pradă unei mîhniri profunde. Îndreptă spre fiica ei o privire plină de tristețe, de milă, de dragoste și de iertare. Raphaële, palidă, cu capul plecat,

cu ochii ficși, cu mîinile încrucișate pe genunchi, părea inertă și insensibilă. Din cînd în cînd, lacrimi mari îi alunecau de-a lungul obrajilor albi și reci ca de marmoră.

— Raphaële, zise pe neașteptate doamna Wilson, ascultă-mă, sărmana mea copilă...

La aceste cuvinte, ce dovedeau indulgența, dragostea fără margini a mamei, fata tresări, apoi acoperi mîinile mamei sale cu lacrimi și sărutări.

— Ridică-te și liniștește-te, scumpa mea... Mi-e mie însămi foarte greu să-mi ascund emoția... Hai să fim curajoase... Să vorbim despre tine... Să vorbim despre noi...

— Te ascult, măicuță, zise Raphaële, încercînd să se oprească din plîns.

— Vezi și tu că sîntem două biete femei singure și izolate. Nu putem să ne sfătuim cu nimeni decît între noi... Știi cîte parale face unchiul tău... Așa că numai noi, scumpa mea, putem lua o hotărîre în ceea ce privește viitorul. Mi-ai mărturisit adevărul... Într-adevăr, Cel-de-Sus m-a pedepsit pentru cruzimea de care am dat dovadă față de acea sărmană țărăncuță. Dar să nu mă pedepsească decît pe mine ! Cu cîteva minute în urmă, îndoielile în privința dragostei lui Scipion mi se păreau neîntemeiate. Acum însă îmi explic lesne răceala lui.

— Ah, mamă, răspunse abătută Raphaële, cînd am văzut pruncul acela mort care era al lui... cînd am văzut privirea lui Scipion uscată și arogantă... ei bine, pur și simplu m-am înspăimîntat. Comportarea aceasta m-a făcut să mă îndoiesc de inima lui și totuși nu știu dacă-ți dai seama cît îl iubesc... Acum el e stăpînul absolut al ființei mele, al cinstei mele ! Oh, e îngrozitor să mă gîndesc la acest lucru, dar dacă acum nu va mai vrea să-și țină cuvîntul și mă va părăsi... Atunci disprețul...

— Dispreţul ? Părăsirea ? Dar, draga mea fată, doar dacă aş muri eu s-ar întîmpla aşa ceva ! strigă doamna Wilson cu o energie de necrezut. Nu, nu, liniştește-te, copila mea, Scipion îşi va ţine făgăduiala. Şi şi-o va ţine pentru că încă te mai iubeşte... Şi-o va ţine pentru că... trebuie să şi-o ţină ! Pentru că nu există nici o putere omenească pe lumea asta care să se mai poată opune acum la această căsătorie !

— Ah, mamă, dacă ai şti ce fire inflexibilă are Scipion! Oh, dacă nu mă mai iubeşte, nimeni şi nimic nu-l va împiedica să mă părăsească, şopti fata, din cale-afară de abătută.

Spaimele Raphaëlei, chipul din ce în ce mai schimbat sfîşiară inima mamei sale. Cunoştea marea sensibilitate a fiicei ei, pe care acea dragoste era în stare s-o şi ucidă. Din ce în ce mai speriată de mîhnirea crescîndă a acelei fiinţe nefericite, voind cu orice preţ să-i insufle încredere în viitor, dezvăluindu-i trecutul, se resemnă să-i mărturisească un lucru pe care pînă atunci îl tăinuise din pricina modestiei devotamentului matern. Aşa că, după un moment de ezitare, se adresă Raphaëlei :

— Ia spune-mi, scumpa mea... înainte de acea zi în care, pierdută, cu mintea vraişte, te-ai dus la Scipion, dacă acesta ţi-ar fi spus : „Renunţă la această dragoste !", ce-ai fi făcut ?

— Aş fi murit.

— Dar dacă ţi-ar spune azi : „Trebuie să renunţi la această dragoste, la căsătoria cu mine !", ce-ai face ?

— Aş muri şi de dragoste, şi de ruşine !

— Da, îmi închipui... Ai muri din pricina dragostei, dar şi a ruşinii... Numai că eu nu vreau să mori ! Şi pentru că ţin să trăieşti, trebuie să-ţi făgăduiesc un lucru ; şi ca să-ţi făgăduiesc acel lucru, trebuie să-ţi dovedesc că nimic

pe lumea asta nu se poate opune la această căsătorie... nici măcar Scipion, pricepi ? Vreau să-ţi mai spun că pentru a te mărita cu Scipion al tău, am făcut tot ceea ce a fost cu putinţă... aproape imposibilul...

— Dumneata, mamă ?

— Aşa că vezi, la ora asta, căsătoria ta nu mai e pentru mine o problemă, ci, dimpotrivă, e ca şi rezolvată. Te miri scumpa mea, nu-i aşa ? Am să-ţi spun despre ce e vorba, sigur că nu fără un oarecare regret, fiindcă aş fi vrut ca tu să nu ştii nimic.

Apoi, după o pauză, doamna Wilson continuă, plină de orgoliu :

— Şi, la urma urmei, de ce-aş roşi, mărturisindu-ţi faptul pe care mi l-a inspirat dragostea maternă ? Aşa că ascultă-mă... Ştii că am plecat din Paris cu nădejdea de a încasa, în Anglia, nişte creanţe contestate după moartea tatălui tău, cît şi pentru a limpezi unele afaceri încurcate ; suma pe care o reclamam era foarte mare ; a o obţine, însemna să-ţi asigur o dotă considerabilă. Cînd am ajuns în Anglia, întîmplarea m-a pus în legătură cu Sir Francis Dudley, interesat în reclamaţiile pe care veneam să le fac. Loialitate cavalerească, delicateţe deosebită, spirit înflăcărat, inimă nobilă, caracter de excepţie, iată calităţile pe care le posedă Sir Francis Dudley, menite să inspire stimă şi afecţiune. M-am dus de mai multe ori să-l văd, ca să-mi apăr, în faţa lui, interesele legate de banii ce mi se cuveneau. Ce să-ţi mai spun, draga mea ? Că relaţiile noastre de afaceri s-au transformat într-o puternică prietenie ? Apoi într-un sentiment mult mai tandru, de care eram fericită şi mîndră, fiindcă îl împărtăşeam în aceeaşi măsură, simţindu-mă demnă de omul care mi-l inspira ? Sir Francis Dudley era liber. Eu de asemenea. Dar la ce bun

acum aceste amintiri ? adăugă doamna Wilson cu un surîs melancolic. Toate astea nu mai sînt astăzi decît un vis frumos, care s-a năruit...

— De ce vorbești, mamă, despre aceste lucruri că despre un vis care s-a năruit ? întrebă Raphaële tot atît de surprinsă pe cît era de emoționată din pricina acelei mărturisiri.

Doamna Wilson clătină, tristă, din cap. Și, ca și cum ar fi vrut să scape de acele amintiri care o mîhneau, adăugă îmbrățișîndu-și cu dragoste fiica :

— Mai bine să vorbim despre tine, fata mea ! În timpul acelei călătorii, știi că am primit zilnic cîte o scrisoare de la tine. Dar dintr-odată scrisorile tale au încetat ; mi-a scris mătușa ta ; prin ea am aflat de boala ta. Am plecat imediat...

— Oh, mamă, îl iubeai pe omul acela și totuși ai venit! Abia acum înțeleg sacrificiul pe care l-ai făcut...

— Încă nu cunoști întreg sacrificiul. Cînd am ajuns, te-am găsit grav bolnavă... Mi-ai mărturisit iubirea ta înflăcărată pentru Scipion. Îngrozită, vrînd să te fac să revii la viață cu orice preț, am făgăduit că te voi mărita cu Scipion. Nădejdea într-o asemenea fericire, încrederea ta oarbă în cuvîntul meu te-au pus pe picioare ; te-ai însănătoșit, deci erai salvată. Dar acea făgăduială făcută într-o clipă de spaimă și de durere m-a costat enorm... Ascultă... Soția unuia dintre prietenii mei îl cunoștea bine pe tatăl lui Scipion, contele Duriveau. După o discuție îndelungată cu acea femeie, am plecat disperată : căsătoria ta nu se putea face. Duriveau voia să-și însoare băiatul sau cu o fată care să aibă o zestre de trei milioane sau cu o fată dintr-o familie de neam foarte mare. Și cum i-au spus prietenei mele că era necesar și consimțămîntul lui Scipion...

— Ei bine, mamă ? întrebă Raphaële.

— Mi s-a răspuns că, dacă l-aș cunoaște pe domnul Duriveau, aș ști că pentru acest om cu un caracter de fier, un lucru dorit e un lucru făcut.

— Scipion era deci de acord cu o astfel de căsătorie ! strigă îndurerată Raphaële. Deci și începuse să mă înșele!

— Nu, nu te înșela. Dar probabil că nu voia să se cioc-nească încă de la început de voința tatălui său !

— Și mi-ai ascuns acest lucru, mamă ?

— La ce-ți folosea să ți-l spun ? Te-am readus la viață făgăduindu-ți că ți-l voi da pe Scipion. Temerile, neliniștea, îndoielile te-ar fi ucis. Trebuia să te las să crezi orbește în cuvîntul, în făgăduiala mea.

— Oh, mamă, mamă, murmură tînăra, copleșită parcă de acele dovezi de dragoste maternă.

— Atunci am vrut să-l cunosc personal pe contele Du-riveau, zise doamna Wilson. Am vrut să-l văd cu ochii mei pe acest om de temut care ținea în mîinile sale, fără să știe, viața fetei mele. Acea prietenă despre care ți-am vor-bit mi l-a prezentat pe conte...

— Și ?

— La trei luni după această întîlnire, zise doamna Wil-son fără să-și mai ascundă de astă dată orgoliul bucuriei materne, contele Duriveau — după ce-a rupt brusc înțe-legerea de căsătorie care-i flata atît de tare orgoliul — te întreba, de față cu mine, dacă voiai să-l iei de bărbat pe Scipion.

— Și cum de a survenit această schimbare bruscă ?

— Pentru că am știut să mă fac iubită de contele Du-riveau, zise simplu doamna Wilson.

— Iubită de contele Duriveau ! strigă Raphaële.

— Iubită nebunește, căci după două luni de curte asiduă, mă ruga să-i accept mîna și averea și le-am acceptat pe amîndouă.

— Dumneata, mamă ? întrebă Raphaële uluită.

— Dar cu o condiție : ca nunta ta cu Scipion să fie celebrată odată cu nunta noastră...

După o nouă mirare, și mai profundă, în timpul căreia fata rămase mută, strigă, aruncîndu-se de gîtul doamnei Wilson :

— Ah, mamă, acum înțeleg totul ! Abia acum înțeleg sacrificiul imens, dureros pe care l-ai făcut pentru mine ! Pentru a-mi asigura mie fericirea, ai renunțat la acea dragoste despre care îți amintești cu atîta bucurie și orgoliu. Te măriți cu un bărbat pe care nu-l stimezi, pe care poate chiar că-l urăști, și faci asta numai pentru mine !

— Nu, scumpa mea, liniștește-te, zise doamna Wilson, dorind să potolească părerile de rău ale fiicei sale, liniștește-te... Sînt sincer atașată de domnul conte Duriveau : nu ți-a asigurat el fericirea ? Or, o treabă ca asta nu merită recunoștința mea ? Apoi, adăugă doamna Wilson ușor încurcată — căci acelui suflet ales îi era silă de minciună — trebuie să-ți mărturisesc că influența mea asupra contelui este salutară. Tot ceea ce era aspru, dur în firea lui a început, încetul cu încetul, să se estompeze. La vîrsta lui, vezi tu, și mai ales cu energia înflăcărată a firii sale, dragostea face adevărate minuni. Așa că fii liniștită în privința soartei mele, scumpa mea. Cît despre tine, acum, adăugă doamna Wilson sărutîndu-și fata cu dragoste, pe deplin sigură că o convinsese, nu crezi că ți-am dat destule garanții în ceea ce privește siguranța viitorului tău ?

— Ba da, cred, cred, scumpa mea mamă ! strigă Raphaële, întrerupînd-o pe doamna Wilson.

Și frumosul chip al fetei străluci de nădejde și de fericire.

Cîteva bătăi discrete în ușa camerei doamnei Wilson, care preceda odaia fiicei sale, puseră capăt acelei discuții.

— Cine e ? întrebă doamna Wilson, părăsind odaia fiicei sale.

— Eu, doamnă, se auzi în dosul ușii glasul domnișoarei Isabeau.

— Ce dorești, Isabeau ?

— Doamnă, o scrisoare din partea contelui Duriveau. E foarte urgentă și așteaptă răspuns.

— Dă-o-ncoace, zise doamna Wilson, deschizînd ușa. Du-te și vezi dacă fiica mea nu are nevoie de ceva.

Și în timp ce Isabeau se îndrepta spre Raphaële, doamna Wilson rupse sigiliul de pe scrisoarea contelui.

— Eram sigură, zise doamna Wilson citind scrisoarea. E foarte neliniștit. Ce dragoste ! Ce pasiune ! La vîrsta lui, și a mai păstrat atîta căldură în inimă ! Atunci cum se face că, în afară de această dragoste care-l domină, nu există în acest conte decît egoism, cupiditate, orgoliu și un dispreț nimicitor față de toți cei care nu-s bogați, nobili sau puternici ? Se spune că, în tinerețea sa, acest om a fost bun, mărinimos și a făcut multe fapte bune... Apoi, continuînd scrisoarea, doamna Wilson adăugă încet, cu un aer gînditor : Mă așteptam la asta ! El crede că scena groaznică din pădure n-a schimbat intențiile Raphaëlei și nici pe ale mele. Mă roagă, în numele iubirii sale, să uzez de toată influența pe care o am asupra Raphaëlei ca să-l ierte pe Scipion. Căci văd că adaugă că fericirea vieții sale, căsătoria lui cu mine, depinde de căsătoria fiicei mele cu Scipion...

După o pauză, doamna Wilson reluă, ștergîndu-și o lacrimă :

— Oh, unde sînt frumoasele mele vise de aur... amintiri dulci și scumpe, răscolite mai adineauri ! Apoi, între-

rupîndu-se, adăugă: Gata ! Fără slăbiciuni, fără regrete laşe ! Nu mai e vorba de mine, deci curaj. Dealtfel, contele e mai insistent ca niciodată : mă roagă să fixez data nunţii pe 15 ale lunii următoare. Trebuie s-o fac... Dacă ieri încă aş mai fi ezitat să accept acest termen, care mie mi se părea că e prea aproape, astăzi... şi doamna Wilson roşi, ca şi cum ar fi fost vorba de propria sa ruşine, astăzi situaţia nefericitei mele copile mă obligă să grăbesc această dublă căsătorie. Apoi continuă să citească scrisoarea : Oare la ce trist eveniment petrecut chiar în seara asta face aluzie contele ? Nu vrea să-mi spună, de teamă să nu mă impresioneze prea tare. Dar mîine, dacă voi putea, ca de obicei, să-l văd, îmi va spune totul. Deci să-i răspund...

Şi părăsindu-şi dormitorul, doamna Wilson trecu într-un mic salonaş, unde obişnuia să-şi scrie corespondenţa. Abia termină doamna Wilson scrisoarea contelui Duriveau, că Raphaële, palidă, pe jumătate dezbrăcată, tulburată, se năpusti în salon.

— Oh, e îngrozitor ! strigă fata, aruncîndu-se în braţele mamei sale. A murit...

— Despre cine e vorba ?

— Despre fata aceea... mama pruncului pe care l-au găsit mort... A murit şi ea...

— Ce spui ?

— Da, s-a înecat... cînd au venit s-o aresteze...

— Cum ai aflat ?

— Unul dintre oamenii contelui i-a spus lui Isabeau.

— Deci ăsta era tristul eveniment la care făcea aluzie contele.

— Oh, mamă, ce moarte îngrozitoare ! E ca un fel de prevestire, şopti fata.

Şi căzu leşinată în braţele mamei sale.

Capitolul VIII

Masa de la contele Duriveau. — Un candidat la deputăție. — Martin. — Doamna Chalumeau. — Basquine. — Alegători model. — Grădina de iarnă. — Profesia de credință a unui mare proprietar. — Eveniment neprevăzut.

Să aruncăm acum o privire retrospectivă asupra evenimentelor care s-au petrecut la castelul Tremblay (reședința contelui Duriveau) în timpul acelei seri în care Bruyère se înecase în balta adîncă din curtea fermei, în timpul acelei seri în care Raphaële îi mărturisise mamei sale greșeala pe care o săvîrșise.

Reîntors acasă, contele Duriveau regretase de două ori absența doamnei Wilson și a fiicei sale, care ar fi trebuit să vină — dealtfel ca și Alcide Dumolard — după vînătoare, să ia masa la castelul Tremblay ; la disperarea pe care i-o pricinuia absența încîntătoarei văduve se adăuga — pentru domnul Duriveau — plictiseala de a primi o mulțime de vecini de la țară, poftiți la masă, și ale căror invitații nu mai putuseră fi contramandate. Acea plictiseală avea totuși unele compensații : toți acei vecini, mari proprietari, comercianți vîrîți în afaceri riscante, oameni de legi îmbogățiți și retrași din afaceri, erau cu toții alegători influenți ; or, cîțiva din prietenii contelui Duriveau, aparținînd unei anumite lumi politice, îi spuseseră cu un an în urmă : „Timpurile sînt grele ; abominabile idei radicale, sociale și democratice fac ravagii înspăimîntătoare în pătura muncitoare a societății ; e nevoie de un partid puternic, energic, inflexibil, menit să intimideze și să îmblînzească toate acele înclinări anarhice care ne vor duce direct

la republică, la teroare etc. Mare proprietar, ești interesat mai mult decît oricare altul să menții ordinea și liniștea. Fii de-al nostru, fii deputat în locul domnului de la Levrasse, om plin de bune intenții, dar care nu face doi bani. Pregătește-ți candidatura, guvernul regelui te va sprijini, vei fi ales deputat și vei vota cu noi pentru păstrarea celui mai bun regim posibil."

Aceste cuvinte flatară orgoliul contelui Duriveau, precum și tot ceea ce era implacabil în firea lui. Urmă deci cu ardoare sfaturile prietenilor săi, începu să se apropie de alegătorii influenți din partidul în care voia să intre, îi primi în mod frecvent la castelul Tremblay, așa că masa la care îi invitase în ziua aceea inaugura reîntoarcerea sa în Sologne.

Diversele incidente de peste zi, acel soi de răzmeriță iscată de insolenta îndrăzneală a lui Scipion cînd au descoperit copilul tinerei Bruyère erau de două ori penibile pentru contele Duriveau : mai întîi, pentru că se temea ca Raphaële Wilson, după un asemenea scandal, să nu mai vrea să se mărite cu Scipion, măritiș care-i asigura căsătoria lui cu doamna Wilson ; apoi, pentru că zvonul despre acea scenă deplorabilă al cărei actor principal fusese Scipion, răspîndindu-se prin ținut, putea să aibă cea mai neplăcută influență asupra proiectelor electorale ale contelui. De fapt, acel trist eveniment încă nu ajunsese la urechile musafirilor adunați la castelul Tremblay.

Acea casă, construită la sfîrșitul secolului al XVII-lea și dominînd frumoasa vale a Sauldrei, adevărată oază în mijlocul acelui ținut sărac, avea o înfățișare aproape princiară : contele Duriveau desfășura un fast extraordinar și-și ținea casa la un nivel foarte ridicat. Mai întîi, musafirii contelui trecură printr-un vestibul imens, unde așteptau doisprezece valeți pudrați, îmbrăcați în livrele ca-

fenii, cu galoane de argint ; apoi intrară într-un salon de aşteptare unde se aflau alţi valeţi, apoi, trecînd printr-o galerie cu tablouri, ajunseră în sfîrşit în salonul de recepţie, magnific aurit şi mobilat în cel mai pur stil Ludovic al XIV-lea. Draperiile lungi de damasc verde fuseseră lăsate în jos. Candelabrele şi lustrele de bronz aurit, strălucind de lumînări, se reflectau în oglinzile înalte de cincisprezece picioare, iar jos, lîngă ele, se vedeau nişte uriaşe vase chinezeşti, pline cu florile cele mai rare. Se apropia ora cînd trebuiau să se aşeze la masă. Contele Duriveau, trecînd peste gîndurile negre care-l sîcîiau, făcea singur — cu o politeţe puţin cam trufaşă — onorurile casei, întrucît vicontele Scipion îi lăsase lui tot greul acelei mese. Dealtfel, tatăl şi fiul ofereau un contrast izbitor şi semnificativ chiar şi în amănuntele cele mai neînsemnate. Contele, deşi încă tînăr, departe de a fi de acord cu moda ţipătoare şi fără fason a anului 1845, îşi scosese costumul de vînătoare şi se îmbrăcase cu grijă şi cu un gust desăvîrşit. Reverele late ale hainei sale de un albastru-deschis, cu nasturi de aur cizelaţi, lăsau să se vadă o jiletcă de pichet alb, foarte strînsă pe talia încă de o subţirime şi de o suplеţe juvenilă ; peste cămaşa minunat brodată cădea nodul mare al unei cravate de satin negru, în care era înfiptă o broşă făcută din trei perle enorme, înconjurate de briliante, toate montate pe o frunză de email verde ; pantalonul negru şi drept lăsa să se bănuiască forma elegantă a piciorului ; ciorapii negri de mătase şi pantofii de lac, foarte decoltaţi, împodobiţi cu fundiţe, completau costumul contelui Duriveau, care, datorită tenului său brun, chipului slab, dar plin de energie şi de personalitate, părea să nu aibă — în ciuda celor cincizeci de ani ai săi — mai mult de treizeci şi cinci sau patruzeci de ani.

Repetăm, deşi puerile în aparenţă, aceste detalii ale costumului aveau o profundă semnificaţie ; dacă Duriveau

nu s-ar fi îmbrăcat astfel, i s-ar fi părut că scade nu numai în ochii oaspeților, ci și în ochii lui ; a-ți pune seara cizme în loc de ciorapi de mătase și de pantofi de lac, i s-ar fi părut ceva fără precedent, iar el nu-și amintea să fi săvîrșit vreodată asemenea greșeli grosolane. Vedea, în acest lucru, un fel de demnitate personală, avînd obiceiul să spună : „Un om încălțat cu ciorapi de mătase se uită de două ori înainte de a păși prin noroiul străzii !" Era într-adevăr o manieră cam ciudată de a înțelege respectul, dar, mă rog, ăsta era felul lui de a fi.

Departe de a continua această glorioasă tradiție, vicontele Scipion, dimpotrivă, jignea prin neglijența sa, prin lipsa de jenă a tuturor celor obișnuiți cu cluburile, cu caii de curse și cu desfrînatele. Așa că hainele lui Scipion contrastau cu cele ale tatălui său într-un mod de-a dreptul șocant. Cravata neagră, atît de îngustă, încît semăna cu o panglică, era neglijent înnodată în jurul unui guler pătrat și scrobit care-i ajungea pînă la urechi, lăsîndu-i în schimb gîtul gol ; haina, de un verde-spălăcit și de o amploare nemăsurată, foarte scurtă și cu colțurile rotunjite, semăna cu o vestă de vînătoare ; o jiletcă ecosez, de o lungime excesivă și croită după modelul celor purtate de un *groom*, atîrna peste pantalonul cafeniu cu mari carouri albastre, fluturînd, întocmai ca pantalonii marinarilor, peste niște cizme de lac cu tocuri înalte.

Iată care era costumul vicontelui, a cărui lipsă de gust era sporită de niște atitudini nepăsătoare, afectînd o neglijență mai lesne de simțit decît de zugrăvit ; cămașa întredeschisă pe piept, manșetele scrobite, dar mototolite și răsucite peste mînecile hainei, lăsau să i se vadă mîinile albe, fine și slabe, întocmai ca mîinile unei femei bolnăvicioase ; atitudinile îi erau cînd molatice sau plictisite, cînd distrate sau trufașe.

Ca de obicei, Scipion a intrat foarte tîrziu în salon. Văzîndu-l îmbrăcat într-un mod atît de neglijent, contele — ieşindu-i înainte — i-a spus în şoaptă, pe un ton de reproş amical :

— Aï fi putut să te îmbraci mai cu grijă. Ştii că în provincie lumea comentează totul !

— Haida-de ! răspunse Scipion. Tu eşti cel care mă faci de rîs cu pantalonii tăi semicolanţi... Te-ai costumat ca sfîntul Léon... ca un îndrăgostit de la Opera comică. Sub Imperiu, ai fi fost rivalul lui Elleviou, după care se dădeau în vînt toate damicelele frumoase.

Contele îşi muşcă buzele de ciudă ; dar cum tocmai atunci intrară cîţiva invitaţi, trebui să-i primească. Contrastul despre care am vorbit se observa, în mod frapant, şi prin atitudinea celor doi ; contele, în picioare lîngă şemineu, discuta cu bărbaţii, sau se apleca peste spătarele fotoliilor, pentru a le adresa femeilor cîteva cuvinte curtenitoare. Scipion, întins sau mai curînd prăvălit într-un fotoliu larg şi adînc, cu mîinile vîrîte în buzunarele pantalonilor, cu piciorul drept pus peste cel stîng, cînd se uita în tavan, cînd căsca zgomotos, cînd hlizindu-se ironic, îi persifla cu nerușinare pe cei pe care ceasul rău îi aducea lîngă sine. Cît despre femei, după ce le examinase din fundul fotoliului cu lornionul, nici nu le salutase, nici nu le adresase vreun cuvînt.

Contele Duriveau, jignit de purtarea lui Scipion încă din timpul vînătorii, şi, în plus, foarte iritat de ironiile muşcătoare cu care-l copleşise în faţa doamnei Wilson, contele Duriveau, deci, din ce în ce mai sătul de atitudinea lui de „tată tînăr", suferea vizibil din pricina impertinenţelor lui Scipion, care putea să-i îndepărteze alegătorii. Dar totodată se şi temea de zeflemelile acelui adolescent a cărui insolenţă nu menaja şi nu respecta pe nimeni şi

nîmic ; aşa că îşi propuse ca, după banchet, să aibă o explicaţie serioasă şi severă cu Scipion. Acesta, răsturnat în cel mai mare şi mai adînc fotoliu, îi făcu un semn cu degetul administratorului să vină la el. Administratorul — domnul Laurençon — un bărbat înalt şi bronzat, cu o figură impasibilă şi dură, se apropie respectuos de Scipion şi zise :

— Doriţi ceva, domnule viconte ?

— Dragul meu, fii bun şi sună, îi spuse Scipion din vîrful buzelor ; nu ştiu la ce s-or fi gîndind slugile alea, dar văd că întîrzie cu masa şi mie mi-e foame.

Domnul Laurençon se apropie de şemineu şi trase de un lung cordon de mătase. Aproape imediat un valet îmbrăcat în negru, cu pantaloni scurţi, cu ciorapi de mătase şi cu catarame de aur la pantofi, deschise uşa salonului. Valetul era Martin, fiul doamnei Perrine şi al contelui Duriveau. Martin semăna leit cu portretul pe care i-l trimisese mamei sale. La fel ca în portret, avea tenul brun, o figură deschisă, spirituală, o privire gînditoare şi totodată pătrunzătoare ; dar un observator fin ar fi băgat de seamă că Martin se străduia din toate puterile să nu dea de bănuit că ar fi altceva decît ceea ce era atunci, adică un simplu valet.

Vicontele, care se aşezase cu faţa spre uşă, văzîndu-l pe Martin intrînd, îi făcu semn să vină la el. Martin se apropie respectuos de viconte, fratele său, cu o tulburare pe care nimic n-o dezvăluia, dar peste care nu putea trece.

— Ascultă, de ce nu mîncăm ? îl întrebă Scipion.

— Scuzaţi, domnule viconte... se serveşte...

— Ia grăbeşte-i să aducă mîncarea ! Mie mi-e foame!

Şi cum Martin se îndreptă spre uşă, Scipion îl strigă înapoi :

— Martin ! Spune-i chelarului că eu nu voi bea decît vin de Porto. Să-mi aducă două sticle la temperatura obişnuită. Să aibă între douăsprezece şi cincisprezece grade, nici mai mult, nici mai puţin...

— Da, domnule viconte.

— Să ai grijă de ce ţi-am spus, adăugă Scipion, şi să nu uite să pună lîngă mine nişte sos *curry* şi nişte piper roşu de Cayenne.

— Da, domnule viconte, zise Martin.

După care ieşi din salon.

Musafirii contelui erau în general dintre cei care zic „nevastă-mea" şi care le spun „lei" şi „leoaice" bărbaţilor şi femeilor despre care ei presupun că ar fi la modă. Pentru majoritatea acelor burghezi, ignoranţi şi egoişti, linguşitori şi vanitoşi, convinşi prosteşte de importanţa lor electorală, impertinenţele lui Scipion erau nişte teribilisme încîntătoare. Aplombul lui plin de dispreţ, persiflajul insolent îi extaziau şi totodată îi şi intimidau. Nu-i spuneau niciodată altfel decît „domnule viconte" şi rîdeau de îndată ce deschidea gura să le vorbească. Cît despre nevestele acelor domni, deşi trăgeau cu ochiul cît puteau la chipul încîntător al vicontelui, îl „detestau", adică mureau de ciudă spunîndu-şi că desigur nu erau atît de frumoase, de neam atît de ales, nici atît de elegante pentru a merita măcar cîteva cuvinte de simplă politeţe din partea acelui înfumurat, a acelui impertinent etc. Cu alte cuvinte, toate acele frumoase, pline de mînie, aveau să plece, ducînd în inima lor chipul palid şi frumos al lui Scipion, urmărite multă vreme de ochii lui mari şi castanii, de surîsul ironic ce-i dezvăluia dinţii încîntători, de mîna lui mică şi albă cu care, din cînd în cînd, îşi mîngîia mustăcioara fină şi blondă.

Dar iată că cele două canaturi ale uşii salonului se deschiseră cu zgomot, şi Martin, cu o voce sonoră, rosti cuvintele sacramentale :

— Domnul conte este servit...

— Scipion, oferă-i braţul doamnei Chalumeau [1], zise imediat contele cu un aer grav fiului său, dînd el însuşi braţul unei alte femei.

În calitatea lui de tînăr blazat, Scipion nu rîdea aproape niciodată. Dar iată că, în ciuda seriozităţii tatălui său, cînd auzi acel nume atît de neaşteptat de Chalumeau, izbucni într-un rîs cu hohote. Dar un rîs cu hohote poate că ar fi fost mai puţin jignitor decît graba cu care Scipion sări din fotoliu, ca să-i ofere braţul doamnei Chalumeau, după ce-i făcu o ironică şi profundă reverenţă. Doamna Chalumeau, soţia unuia dintre cei mai influenţi alegători, luă în serios acea politeţe. Scarron ar fi spus despre ea că era o bondoacă, scundă, albă şi grasă, cu părul şi cu ochii negri ca tăciunele, cu urechile prea roşii, cu bărbia prea aproape de gît şi cu prea multe flori artificiale plantate pe boneta ei care semăna cu o grădiniţă şi care-i făcea un cap cît o baniţă. În rest, buzele îi erau trandafirii şi pline, dinţii strălucitori, şi avea o privire languroasă, de îndrăgostită.

Domnul Chalumeau, un alegător influent, un bărbat înalt şi chel, cu ochelari albaştri, se ridicase în picioare, în urma soţiei sale, nemaipomenit de mîndru s-o vadă la braţul domnului viconte, în vreme ce fericita Chalumeau, fremătînd de bucurie şi de orgoliu în rochia ei ca guşa porumbelului, garnisită din belşug cu brandenburguri de mătase, simţea cum urechile din roşii i se fac stacojii ; strînse cu putere sub braţul ei ferm şi rotund braţul delicat al vicontelui, ca şi cum s-ar fi temut ca celelalte femei pe

[1] Pai cu care se beau lichidele sau fluier.

care le zdrobea cu privirea sa triumfătoare să nu completeze spre a-i răpi cavalerul.

— Intriganta ! zise una dintre invitate, soția unui alegător mai puțin influent, arătînd-o soțului ei, cu o privire scînteind de ură, pe invidiata, pe detestata Chalumeau.

— Micuța mea, Chalumeau dispune de treizeci și șapte de voturi, zise umil soțul, în vreme ce eu doar de unsprezece... Așa că soția lui trebuie să treacă înaintea ta !

— Asta înseamnă că, dacă vei avea ghinion să votezi pentru tatăl acestui filfizon împotriva domnului de la Levrasse, vei avea de-a face cu mine ! zise doamna alegătoare, tremurînd de mînie. Eu, una, nu-l vreau ca deputat pe contele vostru Duriveau, adăugă ea pe un ton furios.

— Fii totuși dreaptă, scumpa mea, răspunse alegătorul ; ia spune-mi mie dacă domnul de la Lavrasse ne dă asemenea festinuri, cu servitori pudrați ca niște marchizi ; ăla e zgîrcit ca un șoarece de biserică și nu-și îndeplinește mai deloc mandatul la Paris ; în vreme ce dacă am avea ca deputat un conte, un arhimilionar, care i-ar încredința intendentului măruntele noastre cereri, în Capitală, ar fi mult mai măgulitor și mult mai profitabil pentru noi.

Spunînd acestea, modestul alegător își lăsă prudent mînioasa jumătate să treacă înaintea lui, iar el se amestecă printre grupurile ce se îndreptau spre sufragerie.

Musafirii domnului Duriveau trebuiră să treacă printr-o galerie plină cu armuri vechi și cu arme de preț (galerie ce fusese construită odată cu cea de tablouri) pentru a ajunge în sufrageria ale cărei lambriuri albe se isprăveau cu niște ciubuce aurite, împodobite cu frumoase tablouri de vînătoare din diferite epoci. Pe masă se aflau patru sfeșnice mari de argint mat și cizelat, care, din fericire, aveau acea tentă plumburie caracteristică argintăriei vechi. Fiecare din acele magnifice sfeșnice, adevărate obiecte de

artă, aveau cîte şase braţe răsucite în formă de butuc de viţă-de-vie încărcat de frunze şi de struguri din argint masiv ; braţele, îndepărtîndu-se, aveau în mijlocul lor cîte un coşuleţ din argint filigranat, brodat ca o dantelă, plin cu flori naturale, ale căror culori proaspete sporeau şi mai mult strălucirea flăcării lumînărilor. Ici şi colo, şampania se răcea în vase de cristal de Boemia strălucind ca nişte rubine, vase care aveau drept suporturi grupuri de figurine din argint sprijinite de vrejuri de viţă-de-vie, tot din argint, care, după ce înconjurau marginile vaselor de cristal, se răsuceau şi se împleteau în torţi cu nişte curbe deosebit de elegante. Împreună cu aceste splendide obiecte, o somptuoasă garnitură de tacîmuri de argint împodobea masa, şi printr-o ingenioasă inovaţie, musafirii — în loc să stea incomod, pe scaune — fuseseră aşezaţi în nişte fotolii minunate, din care puteau savura, stînd pe moale, minunăţiile culinare ale şefului bucătar al contelui Duriveau. Fiecare persoană, avînd în spatele fotoliului său un lacheu, serviciul se executa cu o promptitudine şi o rapiditate uimitoare. E de prisos să spun că se serveau vinurile cele mai alese şi mîncărurile cele mai deosebite, că strălucirea argintăriei, parfumul florilor, reflexele prismatice ale lămpilor de cristal din tavan strălucind ca nişte pietre scumpe la lumina lumînărilor dădeau un farmec cu totul deosebit acelor bucurii gastronomice.

Aşezat în capul mesei, contele Duriveau o avea în dreapta sa pe soţia unui alegător influent, iar în faţa sa, la celălalt capăt al mesei, pe Scipion, înghesuit de fericita doamnă Chalumeau şi de doamna alegătoare al cărei soţ îi mărturisise cu naivitate (şi nu era singurul) că-l prefera, în locul deputatului prezent (domnul de la Levrasse, om avar şi prea puţin serviabil), pe viitorul deputat, pe care-l vedea în contele Duriveau, arhimilionarul îndatoritor şi a cărui masă era atît de minunat servită.

Un singur om contempla acel lux princiar cu o tristeţe ascunsă şi amară : omul era Martin. Văzînd toate acele lucruri de o somptuozitate rar întîlnită, se gîndi la cumplita sărăcie a oamenilor din acel ţinut, care piereau din pricina oboselii, a bolilor şi a sărăciei. Groaznică situaţie ! Contele Duriveau — omul ce stăpînea aproape întreg ţinutul — ar fi putut atît de uşor şi fără să renunţe la nici una din distracţiile sale să schimbe în bunăstare viaţa acelor oameni sărmani... „Căci bogăţia obligă — îşi spunea Martin — şi trebuie să faci în aşa fel încît să ţi se ierte luxul..." Dar nici unul din acele sentimente ascunse nu i se citea pe chipul impasibil, nici unul dintre slujitorii casei nu se arăta mai plin de zel şi mai prompt în a-i servi pe musafiri, ca el. Scipion (fratele lui Martin), deşi declarase că avea o foame de lup, mîncase foarte puţin şi pînă şi acel puţin îl piperase atît de tare, încît îi ardea cerul gurii ; dealtfel, de multă vreme gusturile sale se pervertiseră, în schimb vîrîse în el atîta băutură, ca într-un burduf, fără să fie apostrofat de nimeni.

Dintre toate vinurile tari, doar vinul de Porto nu-l ameţea. Cînd se mai oprea din băut, o îndesa de zor cu şampanie pe doamna Chalumeau, făcîndu-i, de-a dreptul, dar în şoaptă, propunerile cele mai deşucheate. Sărmana Chalumeau, temîndu-se să nu treacă drept o mironosiţă provincială în ochii frumoşi ai unui şi mai frumos „leu" parizian, auzind acele vorbe fără perdea, începu să se fandosească ; apoi, chipul încîntător al lui Scipion şi şampania o făcură să surîdă ; pe urmă, încet, încet, ochii începură să-i strălucească, urechile i se făcură, din roşii cum erau, stacojii, iar cînd simţi cizma lui Scipion apăsîndu-i uşor pantoful pe care nu şi-l retrase, pieptul i se umflă atît de tare, încît brandenburgurile de mătase îi săriră cît colo. Contele Duriveau, temîndu-se ca nu cumva fiul său să săvîrşească vreo nouă nebunie — mai ales că observase

atenția cam exagerată pe care Scipion o acorda vecinei sale — arunca din cînd în cînd, spre el, cîte o privire plină de mînie reținută, la care Scipion răspundea printr-o privire arogantă. Dar iată că, brusc, vicontele, tatăl său și Martin, care stătea în spatele fotoliului stăpînului său, tresăriră auzind un nume rostit de unul dintre musafiri : Basquine, nume ce mai fusese rostit în cursul acelei zile, mai întîi de Beaucadet, cînd citise semnalmentele Paiaței, care avea tatuat pe el acel nume, apoi de doamna Wilson, cînd vorbise despre farmecul pe care acea mare artistă — privighetoare și în același timp gazelă — îl exercita asupra publicului. Auzind acel nume, chipul lui Scipion exprimă o satisfacție reținută, chipul contelui, o aversiune penibilă, iar chipul lui Martin, o mirare profundă, ca și cum acel nume i-ar fi redeșteptat o mulțime de amintiri.

— Ar trebui să-l rugăm pe domnul conte să ne vorbească mai pe larg despre acest subiect, pentru că domnia-sa vine din Capitală, zise domnul Chalumeau.

— Despre care subiect, dragă domnule ? întrebă contele.

— Prietenul meu Chandavoine susține, zise alegătorul cel mai influent arătîndu-l pe vecinul său de masă, cum că ar fi auzit spunîndu-se că faimoasa Basquine, această artistă de operă despre care se scrie atîta în ziare, e primită ca o prietenă de către doamnele din cea mai înaltă aristocrație și că e la „per tu" cu ele...

— Dacă am fi la un banchet doar de bărbați, dragă domnule Chalumeau, și dacă dumneata n-ai fi atît de reținut, aș putea să-ți spun, și încă îndulcind mult lucrurile, cine-i domnișoara Basquine, răspunse contele cu un amar surîs de dispreț. Dar prezența acestor doamne face imposibilă o asemenea discuție.

— Tata se face, fără să vrea, ecoul zvonurilor absurde, domnule, zise brusc Scipion, cu ochii scăpărînd și cu obrajii îmbujorați ; da, domnule, e perfect adevărat că femeile din cea mai înaltă și mai aleasă societate, că bărbații cu cele mai mari slujbe se înghesuie să-i dovedească, prin atențiile cele mai delicate și mai profunde, respectuoasa admirație pe care le-o inspiră. Iar eu sînt cu atît mai impartial în privința ei — adăugă Scipion accentuînd aceste cuvinte — cu cît n-am onoarea s-o cunosc pe domnișoara Basquine decît prin entuziasmul pe care mi-l inspiră talentul ei.

Contele își privi fiul cu o adîncă uimire : pentru prima oară — de vreme foarte îndelungată — îl auzea exprimîndu-se în termeni serioși, aleși, pe un ton de profundă convingere, și asta în legătură cu o femeie despre care circulau zvonurile cele mai contradictorii. Unii (și contele nu se număra printre ei) vedeau în Basquine un model de virtute cu atît mai rar cu cît, ca artistă ce se bucura de un renume uriaș, era expusă tuturor tentațiilor, tuturor seducțiilor ; după alții (și contele împărtășea această părere), Basquine era un monstru de ipocrizie, de depravare, de dezmăț și de răutate, o Messalină și totodată o Cleopatră, și, ca și ele, suverană, dar nu prin coroană, ci prin istețime.

Contele n-a fost singurul care s-a mirat de cuvintele și de accentul lui Scipion și a încercat să citească pe chipul lui cauza acestei ciudate derogări de la obișnuita sa persiflare. Privindu-l cu tot atîta atenție, Martin s-a simțit pătruns de un soi de mirare auzindu-l pe adolescent mărturisindu-și în termeni atît de serioși admirația plină de melancolie față de talentul și firea lui Basquine, el, care era întotdeauna atît de insolent, de disprețuitor și de batjocoritor.

Văzîndu-l pe taică-său cum se uită la el, Scipion se căi că se lăsase, fără voia lui, tîrît de sentimente, că fo-

lesise un limbaj foarte simplu pentru oricare alt tînăr, dar foarte ciudat pentru el, neobișnuit să vorbească astfel. Tocmai cînd încerca să șteargă impresia pe care cuvintele sale o produseseră asupra contelui și să-l deruteze, doamna Chalumeau îi veni, fără să vrea, în ajutor :

— Vai, domnule viconte, cum o mai apărați pe actrița asta ! îi spuse ea încet, pe un ton dulce-amar.

La acest tandru repros, Scipion se disculpă victorios, fiindcă — după cîteva explicații — norul care acoperise o vreme fruntea gelosului Chalumeau se risipi brusc. Și imediat pantofiorul care în timpul explicației se retrăsese brusc de sub cizma lui Scipion, în timp ce acesta o elogia pe domnișoara Basquine, acum reveni timid și-și reluă locul de mai înainte.

În ciuda ochelarilor săi albaștri, domnul Chalumeau nu vedea nimic și dealtfel nici nu mai avea timp să observe nimic. Izbutise să se așeze la masă alături de prietenul său Chandavoine. Amîndoi se străduiau să înfulece tot ce li se oferea și pe urmă încercau să ghicească ce mîncaseră, fiindcă numirile ciudate date mîncărurilor de către *maître-d'hôtel* erau adevărate enigme pentru cei doi musafiri profani. Tocmai cînd degusta un asemenea fel de mîncare, domnul Chalumeau fu distras din supozițiile sale îndrăznețe de către Scipion, care-l interpelă de la capătul celălalt al mesei. Și iată care era și cauza interpelării vicontelui :

După ce-i făcuse de mai multe ori semne, cu piciorul, doamnei Chalumeau, Scipion, văzînd că obrăzniciile sale erau acceptate cu complezență, se aplecase ușor către vecina lui și, privind-o într-un mod nerușinat și provocator, îi șoptise cîteva vorbe la ureche. Sigur că vicontele mersese mult prea departe, căci biata Chalumeau, în ciuda tuturor eforturilor lui de a-i suci capul, nu-și putu reține o mișcare de indignare.

— Bine ! spusese Scipion cu un surîs rece. Pentru că mă refuzi, am să mă plîng cu glas tare bărbatului dumitale.

Atîta nerușinare o ului pe doamna Chalumeau, cu toate că-i fu peste putință să-l creadă pe Scipion atît de îndrăzneț, încît să dea curs amenințării sale ; vă închipuiți deci ce simți biata femeie cînd îl auzi pe viconte strigînd cu glas tare :

— Ia spune-mi, domnule Chalumeau...

La acest apel, zumzăitul discuțiilor încetă brusc. Toate privirile se îndreptară întîi spre Chalumeau, apoi spre viconte, care adăugă :

— Vin să mă plîng dumitale, domnule Chalumeau...

— Și de ce anume, domnule viconte ? întrebă alegătorul, cu glas gîtuit de emoție, roșind pînă în sticlele ochelarilor, văzîndu-se interpelat astfel.

— Declar că doamna Chalumeau refuză ce-i cer... Te rog s-o certi, adăugă Scipion cu un imperturbabil sînge rece.

— Cum, frumoasa mea, zise alegătorul adresîndu-se soției sale, domnul viconte te roagă ceva, și tu...

Și fruntea lui Chalumeau se acoperi de picături de sudoare atît de mari, încît sticlele ochelarilor i se umeziră. Nefericitul vedea acum totul ca printr-o ceață azurie. Tulburarea și încurcătura făcuseră să i se pună un nod în gît. Făcînd un efort, izbuti totuși să adauge :

— Domnul viconte te roagă ceva... și tu... îl refuzi ? Asta nu se cade, draga mea !

— Ei vezi, doamnă ? zise Scipion întorcîndu-se către sărmana Chalumeau, care simțea că plesnește sub brandenburgurile ei. Apoi, adresîndu-se soțului, Scipion adăugă:

Hai, domnule Chalumeau, roag-o dumneata pe doamna să nu mă refuze ; poate că pe dumneata te va asculta... Şi dacă ai şti ce-am rugat-o...

— Vai, domnule viconte, dar nici nu mă îndoiesc că nu poate fi vorba decît de un lucru foarte mărunt...

Contele Duriveau trecea prin chinurile iadului. Îl întrerupse pe domnul Chalumeau şi spuse, străduindu-se să rîdă :

— Am să-ţi spun eu, domnule, ceea ce fiul meu a avut indiscreţia să-i ceară, cu atîta insistenţă, doamnei Chalumeau... Şi ceea ce ea a fost perfect îndreptăţită să-i refuze înainte de a avea consimţămîntul dumitale. I-a cerut, pentru mine, votul domniei-sale, la alegerile viitoare.

— Cum, domnule conte, strigă influentul alegător, doar ştiţi bine că votul meu şi cel al prietenilor mei vă aparţin! Apoi, adresîndu-se soţiei sale, pe un ton plin de reproş, îi spuse : Draga mea, ţi-am repetat de o sută de ori... domnul conte este candidatul nostru... Noi nu-l vrem decît pe el... Domnul de la Levrasse nu ne mai place... Cum de nu i-ai spus imediat „da" domnului viconte ? Îngăduie-mi să ţi-o spun, ai săvîrşit un lucru de neiertat !

— Într-adevăr, dragul meu, n-am procedat bine ! răspunse cu modestie doamna Chalumeau.

Contele Duriveau văzu imediat expresia ironică de pe chipul fiului său. Aşa că, vrînd să pună capăt persiflajului care ar fi putut urma şi care i-ar fi putut îndepărta pe unul dintre cei mai influenţi alegători ai săi, cum masa se isprăvise, strigă :

— Domnilor, pentru că noi vom vorbi despre alegeri, un subiect important pentru nişte oameni serioşi, îngăduiţi-mi să ţin un toast, care nădăjduiesc că va fi bine primit de dumneavoastră.

Apoi, întorcîndu-se pe jumătate către Martin, care stătea în picioare, în spatele fotoliului stăpînului său, imposibil la acea scenă, contele îi spuse, întinzîndu-i paharul.

— Dă-mi vin de Cipru !

Martin luă de pe o etajeră o carafă de cristal și umplu paharul contelui cu acel nectar de culoarea topazului lichid.

— Domnilor, zise apoi contele ridicîndu-se, să ciocnim în cinstea proprietarilor. Singurii și adevărații susținători, singurii și adevărații garanți ai ordinii și ai păcii, singurii și adevărații reprezentanți ai frumoasei noastre patrii, pentru că ei îi aleg pe legiuitori !

Aceste cuvinte rostite de conte cu o voce bărbătească și sonoră fură primite cu aclamații și cu ciocniri de pahare. După cîteva momente, contele se ridică de la masă, oferindu-și brațul doamnei care se afla lîngă el. Scipion, imitîndu-și părintele, îi întinse brațul doamnei Chalumeau ; aceasta îl găsi pe viconte foarte nerușinat, foarte destrăbălat, foarte prost-crescut ; dar, vai ! toate aceste mari cusururi erau departe de a o determina să se îndepărteze de acel „frumos monstru". Ba, dimpotrivă, simți chiar un soi de admirație gîndindu-se la cutezanța, la sîngele rece cu care vicontele îndrăznise, de față cu toată lumea, să se plîngă domnului Chalumeau de „refuzul" soției sale ! „Cîtă cutezanță, cîtă prezență de spirit, își spuse ea. Și cît e de tînăr ! Și cît e de încîntător !" Apoi, pentru a-i suci complet capul, văzu brusc tot acel lux princiar pentru care Scipion părea parcă anume făcut, lux care-i aurea pînă și viciile. Pe urmă, privi din nou adolescentul care, dintr-un capriciu de om blazat, dintr-o fantezie dezmățată, socoti că ar fi „nostim" să dea peste cap virtutea acelei ființe netoate, dealtfel destul de apetisantă ca femeie. Așa că la sfîrșitul mesei își schimbă brusc atitudinea, cerîndu-și scuze pentru cuvintele pe care i le spusese, lăsînd-o pe sărmana femeie să se perpelească în flăcările unei pasiuni

pe cît de subite, pe atît de violente. Într-un cuvînt, cînd vicontele se ridică de la masă, simți cum imprudenta Chalumeau îl strînge cu putere de braț și văzu că ochii negri ai victimei sale, de obicei vii și strălucitori, se încețoșaseră de o dragoste languroasă.

— Acum e momentul, îi șopti el ; tata și cu toți bărbații ăștia se vor duce să discute despre politică, bîndu-și cafeaua în grădina de iarnă. Toate celelalte femei mă sperie, atît sînt de urîte și de proaste. E vina dumitale că ești atît de spirituală și de frumoasă ! Dar să lăsăm asta și să mergem să vedem voliera... E încîntătoare...

— Oh, nu, domnule conte... oh, nu, zău așa...

— Vai, cît ești de rece... Înseamnă că nu mă iubești nici pe departe cît te iubesc eu, zise Scipion cu o amărăciune plină de melancolie.

— Dar gîndește-te... Dacă ne vede cineva ?

— Fii liniștită. Voliera se află destul de departe, la capătul unei sere încălzite. Nimic mai ușor decît de ajuns acolo... Unde vom fi cîteva clipe singuri, și singurătatea alături de dumneata înseamnă fericire...

La aceste subțirimi de limbaj, mult prea sensibila Chalumeau își lăsă ochii în jos, tresări puternic sub brandenburgurile ei, iar Scipion, pe care ea nu-l putea vedea, luă o mutră batjocoritoare și obraznică. În timp ce discutau aceste lucruri, Scipion și vecina sa de masă străbătură, la fel ca și ceilalți musafiri, sala de biliard, ale cărei uși de sticlă dădeau într-o seră imensă, încălzită, ce alcătuia grădina de iarnă, în acea seară luminată de niște lămpi rustice de lemn, pline de lumînări și de plante ce atîrnau : geranium, iederă, verbine ; pe margine se aflau cactuși și ficuși de toate soiurile. Aleile, pavate cu mozaic de culori diferite, se răsuceau pe după tufele enorme de camelii, rododendroni, magnolii, mimoze etc. În fundul grădinii se vedea o grotă din stîncă ale cărei pietre

acoperite cu mușchi dispăreau aproape sub uriașa împletitură de pasiflore, begonii și glicine. Una dintre ușile grădinii, aflată vizavi de una dintre ușile sălii de biliard, dădea într-o seră încălzită, în formă de galerie, ce se termina cu o rotondă în mijlocul căreia se afla o splendidă voliеră plină cu păsări dintre cele mai rare, care nu puteau trăi decît în atmosfera plantelor tropicale.

În grădina de iarnă se servise cafeaua. Unele femei se plimbau, altele discutau așezate pe niște scaune rustice, în fundul grotei luminate de lanterne chinezești de toate culorile, în vreme ce majoritatea bărbaților se strînseseră în jurul contelui Duriveau și, în picioare ca și el, savurau cîte o cafea fierbinte.

Acea noapte frumoasă de toamnă era atît de plăcută, încît multe din ferestrele grădinii de iarnă care dădeau spre parcul castelului fuseseră deschise. Masa se prelungise destul de tîrziu, lumina lunii se reflecta într-un rîu mărginit de iarbă, rîu ce șerpuia străbătînd o imensă peluză acoperită ici și colo de arbori seculari. Un pîlc mare de arbuști, străjuind fațada principală a grădinii de iarnă, se ridica sprijinindu-se chiar de zidul unde fuseseră deschise ferestrele. În fața uneia din aceste ferestre deschise stătea contele Duriveau și cu musafirii săi, discutînd, în vreme ce Martin, în picioare, ținînd în mînă o tavă plină cu sticle, aștepta ordinele stăpînului său. Brusc, Martin tresări. La lumina lunii, care cădea drept peste arbuștii grupați sub una dintre ferestre, văzu ridicîndu-se dintre frunze capul braconierului Bête-Puante, care apoi dispăru din nou în frunziș, după ce-i făcuse lui Martin un mic semn cum că-l văzuse. Bête-Puante sosise cît putuse de repede la ferma „Marele ienupăr", luînd-o pe poteci ocolite și ajungînd odată cu Beaucadet și cu jandarmii săi. La brusca apariție a braconierului, despre care știa că avea atîtea motive de ură împotriva contelui, Martin tresări

atît de violent, încît o sticlă de pe tavă căzu peste un pahar pe care-l sparse. Auzind zgomotul, contele — care le vorbea atunci musafirilor, cu multă însufleţire — se întoarse spre Martin şi, văzind cioburile paharului, îi zise cu asprime :

— Fii atent, neîndemînaticule !

— Iertare domnule conte, dar...

Duriveau îl întrerupse pe Martin cu trufie :

— Destul ! Din moment ce nu eşti în stare să duci o tavă, pune-o pe masă şi aşteaptă poruncile mele !

Martin nu replică nimic, puse tava pe una dintre măsuţele rustice care se găseau risipite prin grădina de iarnă şi rămase în picioare, la spatele contelui. Chipul lui Martin îşi recăpătă imediat impasibilitatea obişnuită. Contele Duriveau, în discuţia sa cu viitorii alegători, începu a-şi accentua amărăciunea şi violenţa ; căci discuţia, la început de natură politică, mai tîrziu se abătu asupra unui subiect pe care contele nu-l aborda niciodată fără o animozitate pătimaşă : dispreţul şi aversiunea pe care i le pricinuiau viciile claselor de jos. Sprijinit de rama ferestrei din grădina de iarnă, contele simţea cum adierile serii îi răcoresc fruntea înfierbîntată din pricina urii şi a mîniei ce-l apucau întotdeauna cînd venea vorba despre astfel de lucruri.

— Eh, domnilor, spuse contele, şi eu am avut în tinereţe, ca oricare altul, ba chiar mai mult ca oricare altul, inima largă, punga deschisă şi lacrima lesne de stors. Şi eu am crezut în virtuţile şi în nefericirile nemeritate ale celor săraci. Şi eu am crezut în taţii care nu aveau de lucru şi care aveau de ţinut o droaie de ţînci şi o nevastă bolnavă ; şi eu am crezut în cei care-mi spuneau că nu mîncaseră de patruzeci şi opt de ore, în nenorocirea văduvelor rămase pe drumuri şi silite să cerşească, alăptînd un prunc şi tîrînd de mînă un alt ţînc ; am crezut, în lacri-

mile micilor orfane părăsite, rămase singure pe lume, pe asfaltul Parisului ; și eu am crezut în fetele seduse și părăsite fără să aibă din ce trăi... Apoi, înălțîndu-și umerii, cu un dispreț lipsit de orice milă, contele adăugă : Am încercat să-i ajut pe toți, domnilor ! Dar ce neghiobie făceam ! Tatăl de familie care nu avea slujbă era un bețiv ticălos alungat din atelierul unde lucrase ; nefericitul care nu mîncase timp de patruzeci și opt de ore tocmai ieșise ghiftuit dintr-un cabaret ; văduva înlăcrimată alăpta o păpușă de carton înfășată în scutece și tîra de mînă un copil furat. Micile orfane de doisprezece ani împărțeau banii dați de mine cu pușlamalele de vîrsta lor cu care se prostituau de cîțiva ani, iar fetele seduse și abandonate ieșeau mame de prin casele rău famate ! Ce lecție !

E cu neputință de redat accentul cu care contele rosti aceste cuvinte pline de fiere și care produseră o vie impresie asupra auditoriului.

— Domnul conte are perfectă dreptate, zise Chalumeau — care-și căuta cu ochii, ca de obicei, nevasta dispărută de cîtva timp împreună cu Scipion — domnul conte are perfectă dreptate : cînd ai inimă bună, te înșeală toți. A face bine sărăntocilor, înseamnă a face din ei niște ingrați.

Și domnul bărbat își sorbi, cu distincție, cafeaua.

— Sau sărăcia e simulată, sau ea e rezultatul viciilor sale, adăugă sentențios domnul Chandavoine, amestecînd zahărul din fundul ceștii sale, și atunci această sărăcie nu merită nici o milă.

— E limpede, adăugă un industriaș retras din afaceri, cele mai bune metode de îmbogățire sînt casele de economii, care dealtfel spun totul. N-aveți decît să citiți în fiecare an discursul regelui : „Prosperitatea e tot timpul în creștere".

— Domnul conte știe mai bine ca oricine cît de ingrați sînt acești oameni. N-ați auzit cît de crud i-a fost înșelată generozitatea sa înnăscută ?

Ascultînd vorbele dure ale lui Duriveau, pe chipul palid și expresiv al lui Martin se citea nu uimire, nu indignare, ci o tristețe amară ; am putea spune chiar o milă dureroasă. Din cînd în cînd își arunca privirea asupra pîlcului de arbuști din dreptul ferestrei unde se pitise braconierul, care, nevăzut, asculta tot ce se vorbea.

— Dar ceea ce n-o să vă vină să credeți, domnilor, reluă contele, e faptul că am săvîrșit prostia să mă întristez din pricina nefericirilor pe care le vezi pe stradă.

— Chiar așa, domnule conte ?

— Da, domnilor ; ei, și atunci mi-am spus cu inima îndurerată : „Să lăsăm această prostime din oraș în abrutizarea în care a fost sortită să se nască și să moară și să ne ducem la țară ; acolo, cel puțin voi găsi niște oameni simpli, buni și recunoscători, pe care încă nu i-a corupt ticăloșia orașelor... Acolo voi putea face fapte bune fără teama că voi fi păcălit. La țară, deci, unde mai există virtute..." Ajuns la țară, tata, care era un om stăpîn pe el...

— Oh... făcu domnul Chandavoine cu un gest de veneraţie profundă, întrerupîndu-l pe conte. Oh, ce om mîndru !

— Tata, continuă contele, interzisese țăranilor, sub pedeapsa cea mai aspră, să adune crengile uscate din pădurile sale, spicele rămase pe cîmp sau strugurii uitați pe butucii de vie ; cît despre amatorii de pomeni, aceștia erau primiți întotdeauna de doi ciini enormi aduși din Pirinei.

— Eh, eh, eh, făcu Chalumeau rînjind. Apoi îl întrebă în șoaptă pe prietenul său intim : Chandavoine, n-ai văzut-o pe nevastă-mea ?

— Nu, răspunse celălalt nerăbdător, lasă-mă să-l ascult pe domnul conte. Vorbește ca un avocat ! Ce om, domnule, ce om ! Iată un deputat care n-are limba tăiată! Asta va vorbi mult mai bine decît domnul de la Levrasse.

— Ajung deci la țară, continuă contele, plin de dorințele mele de filantropie campestră. La început, părîndu-mi-se că tata a procedat ca un om lipsit de inimă, am poruncit ca dulăii din Pirinei să fie legați și, în fervoarea mea, m-am apucat să pun în practică cele mai frumoase teorii, inventate în mod sigur de vreo pramatie care n-avea o para chioară, nici casă, nici pămînt : „Timidul sărac nu trebuie să bată niciodată degeaba la ușa bogatului. Lăsați-l pe nevoiașul nefericit să culeagă spicele rămase pe cîmpul belșugului. Fiți pentru copilași întocmai ca bunul Dumnezeu pentru păsărele : via, odată culeasă, vor mai găsi și ei, ici-colo, cîte un bob de ciugulit etc."... După cum vedeți, era mișcător. Gîndindu-mă la aceste lucruri, mi-au dat lacrimile, zise contele izbucnind într-un hohot de rîs sardonic. La șase luni după încercările mele filantropice, „timidul sărac", o șleahtă de cerșetori beți turtă, îmi asedia zilnic castelul. Fermierii nu-mi mai dădeau un ban. „Nevoiașul nefericit" îmi tăia copacii din curte și-și păștea vacile în grîul meu, în vreme ce „păsărelele" — mici pușlamale cu niște mutre ce te vîrau în sperieți — îmi furau vînatul din capcane și-mi părăduiau viile. Atunci mi-am dat seama că aș fi un nătîng dacă aș mai juca multă vreme rolul bunului Dumnezeu.

Peroraţia contelui fu urmată de hohote zdravene de rîs.

— Cred și eu... fir-ar să fie... la prețul ăsta... zise un fost avocat care mîncase prea mult. Rolul bunului Dumnezeu costă foarte scump...

— Cu cît eşti mai bun, cu atît abuzează mai mult de tine. Am încercat şi eu în mic ceea ce domnul conte a încercat în mare, zise domnul Chandavoine.

— Chandavoine, şopti Chalumeau, care începuse a se nelinişti serios, n-o vezi pe undeva pe nevastă-mea ?

— Nu, răspunse celălalt, dînd din umeri.

— Domnul conte are dreptate, spuse un alt musafir. La un moment dat, compasiunea te scîrbeşte...

— Chiar aşa am păţit şi eu, domnilor, zise contele. Toate acele abuzuri îndrăzneţe pe care slăbiciunea mea prostească le încuraja mi-au deschis ochii. Revenind la judecata mea sănătoasă, adică la dispreţul legitim, la aversiunea legitimă faţă de această clasă cîinoasă, coruptă şi abrutizată, am înşfăcat-o cu o mînă de fier. Atunci, totul a reintrat în normal. L-am vîrît în temniţă pe primul caraghios care a cutezat să taie o creangă din pădurile mele! L-am amendat — iar dacă n-a putut plăti amenda, l-am vîrît în puşcărie — pe nefericitul care a cutezat să-şi pască vaca pe păşunile mele ! Am izgonit fără milă orice fermier care nu-şi plătea datoriile. Astea erau metodele tatălui meu, şi erau bune. Cît despre obraznicii care mai cutezau să vină să cerşească la poarta mea, doi cîini superbi şi feroci de Terra-Nova (excelenta inovaţie a bietului meu tată) primeau cu muşcături zdravene toată acea pleavă îndrăzneaţă şi flămîndă. Urmaţi-mi exemplul, domnilor ! Să ne baricadăm în dreptul nostru legal. Toţi cei care avem avere să ne ţinem bine şi să strîngem rîndurile. Nici un fel de concesii. Socot o laşitate să recunoaştem acel tiranic şi pretins drept al săracului de a fi ajutat de cel bogat ! Să ne arătăm fără milă, altfel vom fi daţi peste cap şi, pe legea mea, mai bine să mîncăm noi lupul decît să ne mănînce el pe noi !

Cuvintele convingătoare ale contelui, însufleţirea trăsăturilor sale energice făcură o profundă impresie asupra

auditoriului. Crudele sale paradoxuri, oficializînd egoismul și transformîndu-l în datorie, fură primite cu o aprobare aproape unanimă. După emoția încercată de Martin la începutul discuției dintre conte și musafirii săi, urmă o spaimă cumplită. Aruncîndu-și rînd pe rînd ochii cînd spre conte, cînd spre pîlcul de arbuști unde stătea pitit braconierul — arbuști atunci ascunși în întuneric fiindcă luna dispăruse după copacii înalți din parc — Martin începu a se teme pentru viața contelui. După un moment de șovăire și profitînd de una din acele tăceri care urmează adesea după discuțiile cele mai însuflețite, Martin se apropie de stăpînul său, care continua să se sprijine de fereastra deschisă, și îi zise cu mult respect :

— Domnule conte, aerul serii e cam umed și poate că nu e prudent să stați...

Pe cît de surprins, tot pe-atît de jignit, contele Duriveau îl întrerupse pe Martin, spunîndu-i cu asprime ;

— Să știi o dată pentru totdeauna că nu tolerez nici un fel de familiaritate, chiar sub pretextul grijii față de mine ! Du-te și ia cèștile de cafea de la oaspeți !

Martin se înclină fără să spună un cuvînt. După ce s-a dus și a luat rînd pe rînd ceștile de la fiecare, punîndu-le pe o tavă, a așezat tava pe o măsuță, alături de care a rămas în picioare, nemișcat, palid, cu ochii țintă la pîlcul de arbuști, chinuit de o spaimă ce sporea cu fiecare clipă ce trecea.

Limbajul aspru și incisiv al contelui impresionase puternic auditoriul ; totuși, unul dintre ei, domnul Chandavoine, în ciuda egoismului și a mărginirii sale, vibrînd la ceea ce mai rămăsese uman în el, se răzvrăti împotriva maximelor nemiloase ale contelui și zise cu timiditate :

— Domnule conte, îngăduiți-mi o mică observație...

— Te ascult, dragă domnule Chandavoine, zise Duriveau.

— Condamn, ca și dumneavoastră, domnule conte, viciile și corupția claselor de jos. Dar recunoscînd că săracul nu are nici un drept să ceară ajutor celui bogat, oare n-ar fi bine, în unele împrejurări, și cu toată restricția, oare n-ar fi bine, întreb eu, dacă nu din datorie, cel puțin din punct de vedere politic, ca bogatul să-l ajute pe sărac ? Iar datoria celui sărac fiind, bineînțeles, să se arate umil, supus și recunoscător față de ceea ce bogatul binevoiește să facă pentru el...

— Sigur că mila, din punct de vedere legal, nu e o datorie pentru cel bogat, zise fostul avocat, dar, în sfîrșit, există o fărîmă de adevăr în cele spuse de Chandavoine.

— Așa e, așa e, ziseră mai multe voci, fiindcă printre cei săraci sînt destui amăriți răi la suflet.

— Și trebuie să fim atenți să nu-i înfuriem.

— Ce părere aveți despre asta, domnule conte ?

— Iată, domnilor, care este părerea mea, răspunse contele cu voce acerbă, tăioasă. Nu numai că mila nu este o datorie pentru cel bogat, ci, dimpotrivă, este un lucru stupid, periculos și detestabil.

— Mila, stupidă ?!

— Mila, periculoasă ?! strigă altul.

— Mila, detestabilă ?! strigă un al treilea.

Și toți îl priviră cu stupoare pe conte.

— Da, răspunse acesta pe un ton imperios și absolut, da, mila este stupidă ; da, mila este periculoasă ; da, mila este detestabilă, și nu eu sînt cel care am spus aceste lucruri, domnilor, ci marile spirite, a căror știință, al căror geniu sînt admirate de întreaga Europă. Și ceea ce afirmă, ei o dovedesc prin fapte și prin cifre inexorabile. Acele genii sînt sfinții mei ; scrierile lor sînt catehismul și evanghelia mea. Și ca un bun creștin ce sînt, cunosc această evanghelie pe dinafară. Iată ce zice Malthus, unul dintre

cei mai de seamă economişti ai timpurilor moderne : „Un om care se naşte pe pămîntul şi aşa prea plin, dacă familia sa nu are mijloace de a-l hrăni sau dacă societatea nu are nevoie de munca lui, acest om nu are dreptul să ceară nici o porţie de mîncare, fiindcă este în plus pe pămînt. La marele banchet al naturii nu mai există loc şi pentru el..."

— La marele banchet al naturii... He, he, Malthus ăsta are un stil cam înzorzonat, zise fostul avocat ; mai că aduce cu stilul lui Fénelon.

— „Natura porunceşte acestui om să plece, continuă contele citatul, şi nu va întîrzia să pună ea însăşi acest ordin în aplicare." E clar, domnilor ? întrebă contele cu o bucurie sinceră şi triumfătoare. Vedeţi cum această minunată natură, ca o mamă înţeleaptă ce este, îi ordonă doamnei Sărăcie să izgonească acest preaplin al claselor de jos, care, printr-o milă prost înţeleasă, contravine vederilor Naturii...

Auzind acel îngrozitor citat, auditorii contelui se priviră în tăcere.

— Cum, zise Chandavoine, cum. Malthus a zis...

— Voi avea plăcerea să-ţi trimit mîine operele sale complete, zise contele. E o lectură excelentă pentru proprietari. Citiţi şi meditaţi la ce a scris Malthus, domnilor ; veţi regăsi în această lectură sănătoasă conştiinţa drepturilor dumneavoastră. Veţi întîlni aceste cuvinte pe care vă rog să vi le amintiţi ori de cîte ori demonul milei vă va ispiti : „În lumea asta fiecare trebuie să răspundă de sine şi numai pentru sine ; cu atît mai rău pentru cei care sînt în plus pe pămînt. Ar trebui să dăm prea mult dacă ne-am propune să dăm pîine tuturor celor care ţipă de foame. Cine ştie dacă ar mai rămîne destul pentru cei bogaţi, populaţia tinzînd să depăşească mijloacele de trai !

Mila este o nebunie, o încurajare a sărăciei..." Ei bine, domnilor, ce aveți de zis ?

— Fapt e, zise fostul avocat, că, din acest punct de vedere, mila este într-adevăr ilegală.

— Și notați, domnilor, continuă contele din ce în ce mai plin de el, că Malthus era totodată un om de geniu și un om minunat : el nu avea nimic comun cu acești stupizi reformatori contemporani care visează la lună și la ceea ce ar trebui să fie în loc să se gîndească la ceea ce este. Malthus, cunoscînd bine lucrurile, n-a vrut să înșele pe nimeni : logician riguros, convins că masele au fost, sînt și vor fi întotdeauna încovoiate de povara unei soarte mizerabile, a interzis săracilor — în admirabila sa carte — să facă copii. Și a avut dreptate. Marcus, discipolul lui Malthus și al lui Adam Smith, un alt mare economist, a mers și mai departe : a propus, în mod curajos, suprimarea copiilor celor săraci.

— Drace, zise Chandavoine, scărpinîndu-se după ureche, Marcus ăsta a fost un flăcău cu...

— ...cu o logică riguroasă, zise contele cu ironia lui tăioasă. În sfîrșit, Jean-Baptiste Say, un alt sfînt din calendarul meu, a rostit aceste cuvinte memorabile la care vă rog să meditați, domnilor, cînd jurnaliștii dumneavoastră se plîng de salariile lor mult prea mici : „Cînd cererile de muncă sînt numeroase, cîștigul lucrătorilor scade sub ceea ce le e necesar pentru a se putea menține același număr de salariați. Familiile cu cei mai mulți copii și bolnavi pier. În felul acesta cererile de muncă scad și salariile cresc". Cu alte cuvinte, domnilor, așa cum spune Ricardo, un alt sfînt de-al meu, „datorită lipsurilor, numărul lucrătorilor scade și echilibrul se restabilește..." E cît se poate de simplu... Natura nu vrea încurcături și mortalitatea face oficiul de agent de poliție...

— Chandavoine, unde crezi că poate fi nevastă-mea ? îi spuse la ureche Chalumeau, care, preocupat de dispariţia soţiei sale, nu-l ascultase pe conte decît cu o jumătate de ureche.

— Da' mai lasă-mă dracului cu nevastă-ta ! zise Chandavoine. Du-te şi-o caută...

— Nu îndrăznesc, atîta vreme cît vorbeşte contele. Iaca, poftim, c-o ia de la capăt...

— De aici, domnilor, reluă contele fericit de profunda impresie pricinuită de citatele şi comentariile sale, ce concluzie se desprinde ? Că trebuie, aşa cum vă spuneam mai adineauri, să ne susţinem între noi, proprietarii, şi, sub pretextul milei, să nu facem nici o concesie care s-ar putea întoarce împotriva noastră, căci a-i plînge pe cei care suferă, înseamnă a acuza indirect societatea, iar societatea e cea care are întotdeauna dreptate. Între cel care are şi cel care nu are se duce un război pe viaţă şi pe moarte. Ei bine, prefer războiul ! Muncitorii, fie de la oraş, fie de la ţară, simt împotriva noastră o ură crîncenă, pentru că noi avem mai mult decît ne trebuie, iar ei n-au nici măcar strictul necesar. Şi eu, în situaţia lor, aş face la fel. Ei vor să ne jefuiască locuinţele, să ne bea vinul, să se urce în trăsurile noastre. Mă rog, din punctul lor de vedere, au dreptate. S-o facă dacă pot... Numai că eu ţin morţiş ca fiul meu să-mi moştenească averea, aşa cum am moştenit-o şi eu de la tata. Or, sărăcimea, fiara asta feroce pentru noi, ar vrea să moştenească tot : şi trecut, şi prezent, şi viitor. Dar atîta vreme cît noi sîntem aici şi veghem... Domnilor, propun să bem pentru doborîrea fiarei ! Şi întorcîndu-se spre Martin, spuse : Adu licheururile !

Abia rosti contele aceste cuvinte, că Martin, scoţînd un strigăt de spaimă, se năpusti spre Duriveau, care-l res-

pinse cu brutalitate, sări — dintr-un salt — peste zidul împrejmuitor, înalt de aproape patru picioare, şi căzu în mijlocul pîlcului de arbuşti unde se pitise braconierul şi de unde, aproape în acelaşi moment, răsună în întuneric o împuşcătură.

Capitolul IX

Devotamentul lui Martin. — Voliera.— Surpriza conjugală a domnului Chalumeau. — Dezamăgirea contelui Duriveau. — Sosirea domnului Beaucadet. — Discuţia dintre conte şi Scipion. — La aşa tată, aşa fiu. — Cinismul unui tînăr blazat. — Condiţiile puse de Scipion. — Ultimul cuvînt al domnului Duriveau.

La zgomotul împuşcăturii ce răsunase atît de aproape de fereastra grădinii de iarnă, uimirea şi spaima puseră stăpînire pe toţi. Femeile scoaseră ţipete ascuţite şi se năpustiră către uşi. Mulţi dintre musafirii contelui care se aflau lîngă el în momentul împuşcăturii o luară care încotro (printre fugari, bineînţeles că se afla şi domnul Chalumeau); alţii, dimpotrivă, se strînseră curajoşi în jurul amfitrionului.

Puţin palid, dar la fel de ferm, contele se întoarse la fereastra din faţa căreia îl îndepărtase cu atîta violenţă Martin şi, după prima tulburare, neştiind care fusese pri-

cina împușcăturii, le spuse musafirilor, cu un sînge rece care făcea cinste curajului său :

— Liniștiți-vă, domnilor ! Probabil că ăsta a fost semnalul focului de artificii... o surpriză pe care mi-au pregătit-o oamenii mei... Doar valetul de cameră mi s-a părut puțin cam grăbit ca să se ducă să-și ia locul în...

În clipa cînd rosti aceste cuvinte, Martin — care lipsise cîteva minute — se întoarse alergînd, dădu buzna pe una din ușile grădinii de iarnă, intră și-i zise cu glas emoționat stăpînului său :

— A dispărut după colțul castelului, i-am pierdut urma în desișul pădurii...

— Cine ? strigă contele.

— Omul care stătuse ascuns acolo, după arbuștii aceia, domnule conte. L-am zărit la lumina lămpilor din grădina de iarnă... Se ridicase brusc dintre arbuștii unde se pitise... Poate că nu avea intenții rele. Dar în primul moment n-am mai stat să judec : crezînd că domnul conte se afla în primejdie, l-am dat la o parte și am sărit pe fereastră ca să pun mîna pe necunoscut. Luptîndu-mă cu el, pistolul i s-a descărcat și glonțul a pornit. Am început să-l urmăresc, dar...

— Băiete, ești rănit ! strigă contele, apropiindu-se de Martin.

— Așa cred și eu, domnule conte... sînt rănit la mînă... dar nu e mare lucru, glonțul mi-a străpuns palma...

— Trebuie să fii imediat pansat ! Și cum mai multe slugi dădusră năvală la zgomotul împușcăturii, contele zise unuia dintre ei : Dă fuga și adu-l încoace pe doctorul Salbris !

— Și ce mutră avea tîlharul ? întrebă speriat Chandavoine. Dacă o fi fost criminalul acela evadat care-i hăituit din toate părțile și ale cărui semnalmente sînt afișate peste tot ? Cel căruia i se spune Paiața ?

Aflînd că Paiața, al cărui nume îl auzise rostit pentru prima oară de cînd venise în Sologne, era hăituit din toate părțile, Martin tresări surprins, iar cuvintele îi muriră pe buze. Izbit de înfățișarea lui, contele îl întrebă :

— Ce ai, Martin ?

— Nimic, domnule conte, nimic... Mă simt puțin slăbit... Probabil din pricina sîngelui pierdut...

— Cel puțin ai apucat să vezi chipul tîlharului ? întrebă Chandavoine.

— Da, domnule, spuse Martin. Era foarte scund, foarte brunet și foarte tînăr... Optsprezece-douăzeci de ani, cel mult, spuse Martin, sigur pe el. Purta o bluză albicioasă și o cașchetă...

— Nu seamănă cu semnalmentele Paiației, zise Chandavoine, dar din moment ce avea un pistol, nu putea fi decît un ucigaș...

— Un ucigaș ! Și pentru ce mama dracului să mă ucidă, domnule ? întrebă contele cu o nepăsare plină de dispreț. Haideți, domnilor, n-are rost să vă ocupați de acest fapt. Asta e treaba lui Beaucadet, șeful jandarmeriei, pe care am să-l chem ca să fac o plîngere. Martin, du-te să te panseze doctorul. Socot că ești un servitor destoinic... Cît despre ticălosul care te-a rănit... deși a dat bir cu fugiții, Beaucadet îi va lua repede urma. E un ogar foarte priceput, sînt sigur că va pune mîna pe el și-l va deferi justiției.

În timp ce contele rostea aceste cuvinte, Chandavoine scoase o hîrtie din buzunar, pe care o citi cu atenție, după care strigă :

— A, iată un lucru cu totul deosebit...

Și în vreme ce contele îl privea cu un aer întrebător, Chandavoine spuse :

— Eu continui să cred că omul din tufiș a fost criminalul numit Paiața. I-am citit descrierea care a fost dis-

tribuită în întreg ținutul : am citit-o cu atenție, în timp ce veneam încoace, spre castelul dumneavoastră, domnule conte. Mărturisesc că semnalmentele nu se potrivesc cu cele descrise de valetul dumneavoastră. Dar iată un lucru curios : am vorbit, la masă, de acea faimoasă Basquine, despre care s-au spus atîtea lucruri bune și atîtea lucruri rele.

— Și ? întrebă contele, a cărui frunte se întunecă de îndată ce auzi rostindu-se numele acelei femei.

— Citiți, domnule conte, zise Chandavoine, întinzîndu-i o hîrtie lui Duriveau, care o luă imediat și o citi, vedeți că Paiața are tatuate pe piept cuvintele : *„Lui Basquine, dragoste pe viață. Dragoste sau moarte."*

— Într-adevăr, ticălosul acela are scris pe piept, în stînga, numele acelei creaturi josnice. Ce mister ! zise contele atît de mirat, încît nici nu băgă de seamă că și numele lui Martin era scris pe pieptul Paiaței.

Brusc, se iscă zarvă mare și, la capătul uneia dintre aleile grădinii de iarnă, toată lumea îl văzu pe Chalumeau palid, furios, tîrînd-o cu brutalitate de braț pe doamna Chalumeau, încurcată, plînsă, care-și ținea capul plecat în pieptul opulent și care, dacă ar fi să ne luăm după un vechi proverb popular, ar fi dat oricît să se afle la o sută de leghe de acolo. După cei doi soți venea Scipion, cu o mutră obraznică și rînjind batjocoritor, cu mîinile vîrîte în buzunarele pantalonilor. La o oarecare distanță de ei urmau o droaie de musafiri, uluiți de întîmplare și de îndrăzneala vicontelui.

— Domnule conte ! strigă Chalumeau tremurînd de mînie și apropiindu-se de tatăl lui Scipion. E o adevărată rușine... și dumneata ești răspunzător de acest lucru !

— Despre ce e vorba, domnule ?

— Ți-o spun eu că ești răspunzător ! strigă alegătorul cel mai influent ; da, dumneata ești cauza și dumneata vei răspunde de tot ! Fiindcă atunci cînd ai un fiu dezmățat ca al dumitale, îl încui, domnule, îl sechestrezi cînd primești în vizită doamne !

— Dar, domnule...

— Dar, domnule, strigă indignat alegătorul, știi ce s-a petrecut ? Știi ce mi s-a întîmplat ? Știi unde mi-am găsit nevasta ?

— Habar n-am, domnule, zise rece contele, ascunzîndu-și cu greu violentele sentimente stîrnite în el de acea nouă ispravă a lui Scipion, dar dacă vrei să-mi ceri vreo explicație, te rog, în interesul nostru comun, să poftești la mine în birou, ca să nu afle toată lumea despre ce vom discuta.

— Să nu afle toată lumea ! strigă Chalumeau și izbucni într-un hohot de rîs. Dar eu, dimpotrivă, aș vrea ca glasul să mi se audă de aici pînă la Romorantin, să pot striga cît mă țin bojocii cum că nevastă-mea e o tîrfă, iar fiul dumitale e un...

Atingîndu-l cu degetul pe umăr pe Chalumeau, Scipion îl opri să continue, spunîndu-i cu vocea lui limpede și trufașă :

— Un ce, domnule ?

Alegătorul se întoarse brusc spre viconte, îl privi mai întîi, cu un aer indignat, apoi, înțepenindu-se hotărît în fața lui, îi strigă pe un ton plin de bravadă :

— Domnule, ești un om... un om frămîntat de... de patimi necuviincioase !

Scipion, care nu rîdea aproape deloc, nu se putu abține să nu rîdă, după care îi spuse domnului Chalumeau cu un gest de condescendență :

— Bun... Și acum ia-o din loc !

— Cum ? S-o iau din loc ? Dar ce, sînt valetul dumitale, domnule ? Ce, crezi că am nevoie de aprobarea dumitale ca să...

— Domnule, zise contele, te conjur, dacă nu pentru dumneata, cel puțin pentru doamne... Pune capăt acestei scene penibile... Și dealtfel crede-mă, de multe ori aparențele înșeală !

— Nu aparențele înșeală, ci femeile ! strigă alegătorul uitîndu-se la prea sensibila Chalumeau ca și cum ar fi vrut s-o zdrobească sub acest cumplit sarcasm. Aparențe, strigă omul exasperat, aparențe, hai ? Cînd am auzit împușcătura, obsedat de criminalul urmărit, am luat-o la goană și am deschis prima ușă din fața mea. Am nimerit în sera încălzită, am străbătut-o și am ajuns în rotonda unde se află voliera... M-am refugiat acolo... Lîngă mine era o ușă... Deodată, dincolo de ea, aud un foșnet de rochii și o voce de femeie... Vocea aceea... ei bine, am recunoscut-o imediat ; am deschis încetișor ușa, era un budoar, și în acel budoar, domnilor, ce credeți că văd ? Pe fiul domnului... sărutîndu-se de zor cu nevastă-mea...

— Ți-o repet, domnule, zise contele, abia putînd să se mai abțină și aruncîndu-i lui Scipion o privire cumplită, ți-o repet, domnule, sînt foarte necăjit de cele întîmplate! Iar scandalul pe care-l faci e într-adevăr deplorabil.

— Eu fac scandal ? Eu sînt cel care a provocat scandalul ? strigă Chalumeau în culmea indignării. Ei nu, că asta-i prea de tot ! Ah, au dreptate unii cînd spun : „Cum e tatăl, așa e și fiul !".

— Domnule !

— Ce domnule ! ripostă alegătorul influent, cu o mînie olimpiană ; cred că-ți dai și dumneata seama că atît eu, cît și prietenii mei nu mai vrem să fim reprezentați în fața Franței de un tată al cărui fiu ne-a...

— Ne-a... ne-a... Vorbește pentru tine, nu pentru noi! îl puse la punct Chandavoine.

— Adevărat, amice, ai dreptate... Al cărui fiu m-a...

Dar contele îl întrerupse. Jignit de acea scenă și vrînd cu orice preț să-i pună capăt, îi spuse soțului ultragiat :

— Mă rog, domnule ! Oricît de prețios mi-ar fi fost sufragiul dumitale și cel al prietenilor dumitale, renunț ! Acum trag nădejde că oricît de flatat aș fi de onoarea pe care mi-ai făcut-o venind la mine, lucrurile, spre profundul meu regret, au ajuns la un punct la care mă tem să te mai reții în casa mea !

— Vino, doamnă ! Vino, nerușinato ! zise alegătorul cu o voce ca de tunet, tîrînd-o pe nefericita Chalumeau, care se străduia din răsputeri să leșine.

Dar înfloritoarea, durdulia și luxurianta ei sănătate se opunea cu strășnicie dorinței sale. Acelei inocente îi lipsea experiența necesară pentru a simula un leșin.

În vreme ce domnul Chalumeau se îndrepta spre ușă, Scipion îi zise rînjind :

— A, uitasem ! Dacă vrei să ne batem în duel, eu sînt gata oricînd !

— Domnule, eu nu sînt un spadasin, eu sînt un soț ultragiat în mod abominabil !

— Acum, zise Scipion cu seriozitate prefăcută, pot să declar că domnul s-a lăsat înșelat de aparențe și mă simt obligat să declar că doamna este complet nevinovată !

— Ai auzit, bărbate ? cutează să spună sărmana Chalumeau.

— Frumoasă garanție ! strigă alegătorul. Hai, cucoană, acasă !

Plecarea musafirilor contelui avu loc în toiul unei tăceri depline și al unei încurcături cumplite ; partea feminină a adunării, geloasă pe doamna Chalumeau, privită

în ținut ca o „eleganță", era încîntată de aventura acesteia și-și arăta fățiș virtuoasa indignare. Printre bărbați unii erau invidioși pe domnul Chalumeau, proprietar mult mai bogat decît majoritatea dintre ei ; alții o tocau pe doamna Chalumeau, vorbind mai ales despre un anumit nepot al bărbatului ei, un superb locotenent de carabinieri care petrecuse mai multe semestre la „Gaudriole" (numele fantezist dat de doamna Chalumeau vilei sale); într-un cuvînt, bărbați și femei au fost pe deplin satisfăcuți de enormul scandal care avea să preocupe vreme îndelungată întreg ținutul.

Înzestrat cu multă stăpînire de sine pentru a se abține pînă la sfîrșit, contele ieșise cu obraz curat din situația atît de dificilă în care se afla, fiind foarte politicos cu musafirii și conducînd-o, plin de curtoazie, pînă la peron, pe doamna care — în timpul mesei — fusese așezată lîngă el.

În sfîrșit, ultima trăsură ieși și ea din curtea castelului Tremblay. În loc să intre înapoi în casă, contele coborî peronul ; sufocîndu-se de furie, nădăjduia că mersul și aerul curat îi vor potoli mînia și că-și va regăsi calmul pentru a putea avea cu fiul său o discuție decisivă. Eroul unei deplorabile aventuri care putea să producă asupra populației din ținut o impresie neplăcută, Scipion umpluse paharul chiar în aceeași seară, făcîndu-i ostili față de conte pe oamenii cei mai de seamă din înalta burghezie. Scipion lovise astfel în două din cele mai arzătoare pasiuni ale contelui : în ambiția și în dragostea sa. În ambiția sa, căci aventura caraghioasă a vicontelui cu doamna Chalumeau îi dusese de rîpă toate planurile sale electorale, înstrăinîndu-i voturile, care puteau să-i asigure deputația. În dragostea sa, căci abia aștepta să se însoare cu doamna Wilson în aceeași zi în care Scipion urma să se însoare cu Raphaële. Scandalul sigur că avea să întîrzie iarăși

această căsătorie, singura care ar fi împlinit dorințele cele mai arzătoare ale contelui. Plimbîndu-se în lung și-n lat prin curtea de onoare a castelului, apăsîndu-și din cînd în cînd fruntea încinsă cu palmele crispate, contele aruncă o privire plină de o amară ironie asupra luminilor splendide care țîșneau prin ferestrele imensului parter unde se vedeau trecînd întruna livrelele strălucitoare ale numeroșilor săi servitori. Pentru prima oară în viața sa, acest om atît de satisfăcut de opulența sa, acest om atît de mîndru de a putea spune că, după el, fiul său și mai apoi fiul fiului său vor domina sărăcimea prin prestigiul imensei sale averi, pentru prima oară acest om, determinat de fatalitatea situației sale, resimțea un fel de ciudă amară gîndindu-se că toate acele bogății, toate acele splendori vor reveni de drept și fără nici un efort acelui fiu obraznic și nerușinat, pe care, în acel moment, aproape că-l ura. Căci, în pofida rarei energii a firii sale, contele se temea de indiferența glacială și batjocoritoare a fiului său, iar conștiința acestei slăbiciuni îl exaspera mai mult împotriva sa decît a lui Scipion. Poate că niciodată contele nu simțise mai crîncen ca în acel moment tardivul și zadarnicul regret de a se fi comportat ca un „tată tînăr" față de acel băiat cutezător. Simțea că va fi foarte curînd înfrînt dacă nu tranșa chiar atunci și fără milă diferendul dintre ei, dacă nu-i impunea vicontelui prin autoritatea sa, pînă atunci prea puțin cunoscută sau mai curînd necunoscută.

O lumină puternică, însoțită de zgomotul unei săbii ce se tîra pe jos și al unor pinteni, îl smulse pe conte din penibilele sale preocupări ; întoarse capul și — la lumina unei lămpi pe care o ținea unul dintre servitorii săi — îl văzu pe Beaucadet coborînd majestuos treptele peronului. Contrariat de acea vizită, contele înaintă către subofițer și-l întrebă cam brutal :

— Ce dorești ?

— Domnule conte, zise Beaucadet cu un aer grav și profund care nu-i era firesc, s-a întîmplat o mare nenorocire.

— Ce nenorocire ?

— M-am dus la ferma „Marele ienupăr" ca să-i iau interogatoriul fetei aceleia numită Bruyère, bănuită că și-ar fi omorît copilul...

— Și ?

— Nefericita era vinovată, fiindcă de îndată ce m-a văzut, s-a aruncat în baltă.

— Dumnezeule ! strigă contele.

— Și s-a înecat... adăugă Beaucadet.

— Oh, dar e îngrozitor ! murmură domnul Duriveau, cu o expresie de spaimă, ascunzîndu-și capul în mîini.

— Am venit, domnule conte, zise Beaucadet, ca să...

— Bun... Acum lasă-mă...

— Dar, domnule conte...

— Ți-am spus să mă lași...

— Reprezentînd legea... zise Beaucadet cu vocea lui oficială, am dreptul să fac cercetări în numele ei. Am aflat că astă-seară un om ascuns într-un tufiș a tras un glonte într-unul din servitorii dumneavoastră. Datoria mea, domnule conte, este să închei un proces-verbal și să...

— Ei, încheie ce poftești ! Dar pe mine te rog să mă lași în pace ! strigă contele ieșindu-și din pepeni și bătînd furios din picior.

— Dar, domnule conte, asta nu-i totul ; servitorul rănit se numește Martin, și eu bănuiesc că...

Beaucadet nu apucă să isprăvească ce avea de zis, că Duriveau și dispăruse pe una din aleile întunecate ale parcului.

— Prea puțin îmi pasă că nu vrea să mă asculte, zise sergentul, ocazia e cît se poate de prielnică pentru a-l interoga pe acel Martin pe care-l bănuiesc a fi un pungaș, de vreme ce numele lui e scris pe pieptul Paiaței...

Zicînd acestea, Beaucadet se întoarse la castel.

. . . . . .

Cam la vreo jumătate de ceas de la întîlnirea lui cu Beaucadet, contele urcă treptele peronului. Domnul Duriveau era palid, dar perfect calm. Intrînd în vestibul, prima persoană pe care o zări fu Scipion. Vicontele, pregătindu-se să intre în apartamentul lui, tocmai își aprindea țigara de la sfeșnicul pe care valetul i-l oferea cu o mînă, în timp ce cu cealaltă îi întindea, pe o tăviță de argint, un pahar cu rom.

— Scipion, ia vino-ncoace... Vreau să stau de vorbă cu tine, îi zise contele cu glas liniștit.

— Stai puțin, să-mi aprind țigara.

— Ai să ți-o aprinzi la mine, răspunse răbdător contele.

Scipion, ținînd între buze țigara pe care nu avusese timp să și-o aprindă, îl urmă alene pe taică-său prin somptuoasele săli, strălucitoare și pustii. După o vreme, contele deschise ușa apartamentului său și Scipion intră după el. Contele trase zăvorul la ușa dormitorului, o odaie mare, împodobită cu mobile de lac negru și aur, cu pereții îmbrăcați în damasc verde, luminată de un sfeșnic cu trei lumînări a căror strălucire era estompată de un abajur de mătase. Chipul lui Duriveau era grav și sever ; cîteva minute își privi fix băiatul, fără să-i adreseze un cuvînt. Vicontele, sprijinit alene cu spatele de cămin, își tot plimba pe buze țigara încă neaprinsă, cu mîinile vîrîte în buzunarele pantalonilor, legănîndu-se cînd

pe un picior, cînd pe celălalt ; figura lui încîntătoare era şi mai palidă ca de obicei, iar pleoapele care-i cădeau peste ochii mari îi erau uşor înroşite, căci tot străduindu-se să-i vină de hac doamnei Chalumeau, băuse o cantitate destul de mare de vin de Porto ; numai că vicontele nu se prea îmbăta. Vinul de multă vreme nu-l mai ameţea, îşi păstra judecata limpede, era doar ceea ce în argou se numea „plin"; la el, această plenitudine se manifesta de obicei printr-un surplus de dispreţ, de sînge rece, de indiferenţă şi obrăznicie. Aşteptînd ca tatăl său să înceapă să vorbească, îşi aprinse liniştit ţigara de la una din luminările aflate în sfeşnicul aşezat pe cămin. Domnul Duriveau îi smulse ţigara din mînă şi i-o azvîrli în foc, zicînd :

— Domnule, te poftesc să nu fumezi în odaia mea !

— Fleacuri ! răspunse Scipion, privindu-şi tatăl cu mirare. Şi de cînd, mă rog, nu se fumează aici ?

— De cînd m-am hotărît să-mi reiau locul, domnule, şi să te pun şi pe dumneata la locul dumitale, zise contele Duriveau cu o voce aspră şi tăioasă.

— Oh, oh ! replică rece Scipion, obişnuit să ia peste picior relele crize de demnitate ale tatălui său ; mi se pare că am început să-l jucăm pe Poquelin [1] ; eu sînt Clitandre sau Damis... iar tu văd că joci rolul lui Orgon sau Géronte. Te va ţine mult? Ai de gînd să-ţi ucizi fiul iubit cu lovituri de baston ? Unde e Scapin ca să-mi spună : „Domnule Damis, la naiba cu tatăl dumitale ! Lua-l-ar ciuma de moşneag ! Oare cînd îl vom moşteni pe acest bărbos blestemat ?"

E cu neputinţă de exprimat obrăznicia şi aplombul cu care a debitat Scipion aceste fraze usturătoare. Deşi se aştepta la sarcasme — cu care dealtfel se amuzase multă vreme — şi cu toate că-şi făgăduise să fie calm, contele,

[1] E vorba de Molière care se numea Jean-Baptiste-Poquelin.

cedînd mîiniei, strigă, cu un aer amenințător, făcînd un pas către fiul său :

— Obraznicule !

— Bun ! Deci asta-i scena bastonului ; mă cam așteptam eu la așa ceva ! zise Scipion cu și mai multă îndrăzneală.

— Scipion ! răcni contele întrerupîndu-și fiul și apucîndu-l de braț, tremurînd de mînie. Apoi, după un moment de tăcere, adăugă, cu o profundă amărăciune : E vina mea ! Eu ți-am încurajat obrăzniciile ! Ți-am tolerat aceste familiarități insolente. Ăsta e rodul educației pe care ți-am dat-o... Această ultimă lecție e aspră, dar îmi va prinde bine !

— Fleacuri, zise Scipion, orice educație e tot un drac! Préval a fost educat de un preot, sub aripa maternă, și a săvîrșit un fals pentru care ar fi meritat să fie trimis la galere : de Havrincourt a terminat Școala politehnică și a fost pus sub tutelă din pricină că era mînă spartă... Așa că, dragul meu, ești prea modest ! Elevul tău nu face decît să se bucure !

— Destul. domnule, destul ! Dumneata nu mă cunoști încă ! Dar vom face noi în curînd cunoștință și, la dracu! chiar de azi, din acest ceas, ți-o repet, fiule. fiecare dintre noi va reveni la locul lui. Și de acum încolo vei fi față de mine tot atît de supus, de umil și de respectuos pe cît ai fost pînă acum de obraznic și de batjocoritor.

Scipion, care nu prea avea obiceiul să se mire, fu surprins ; niciodată, pînă atunci, tatăl lui nu-i vorbise cu atîta fermitate despre hotărîrea de a-și relua și de a-și menține autoritatea.

— Deci, întrebă el privindu-l pe contele Duriveau cu o compasiune atît de profundă, ca și cum i s-ar fi făcut milă să-și vadă tatăl coborînd la o mentalitate atît de burgheză, deci vorbești serios ?

— Cît se poate de serios, domnule.

— E ceva nou și nu prea plăcut. Și fiindcă tot vorbim despre acest lucru, de ce-ai ales tocmai această frumoasă zi pentru a glumi pe seama autorității paterne ?

— Mai ai tupeul să mă mai și întrebi ? Cînd n-a trecut nici măcar un ceas de la acel scandal penibil ?

— A, va să zică asta era !... zise Scipion, înălțînd din umeri. Ia adu-ți aminte de povestea ta cu marchiza de Saint-Hilaire, pe care ne-ai istorisit-o astă-iarnă la masă, la Zéphirine.

O clipă contele rămase mut, îngrozit, amintindu-și de ceea ce-i povestise fiului său.

— Haide, nu-ți fie teamă, îi zise Scipion, cu o bunăvoință ironică, nu-ți spun asta ca un reproș, dimpotrivă... Nu fă pe modestul, că n-are rost: Aventura ta a prețuit de o sută de ori mai mult decît a mea, fiindcă marchiza de Saint-Hilaire era încîntătoare ; atît cît îmi mai aduc eu aminte, parcă erai la țară, la marchiz, dealtfel un bărbat frumos și plin de curaj ; i-ai cîștigat la jocul de *whist* două mii de ludovici în seara aceea și, în toiul nopții, te-a surprins cu nevastă-sa... Ce vrei mai frumos decît o treabă ca asta, fără a mai pune la socoteală și duelul din zori, din parc, duel în care i-ai zdrobit bietului om șoldul cu un glonte, duel din pricina căruia a și murit, sărmanul de el, mai tîrziu, în Italia... Te-am invidiat întotdeauna pentru povestea aceea... Auzi, să omori un bărbat atît de frumos... Eu, care nu l-am ucis decît pe căpitanul acela burdihos pentru că i-am ars una cu biciul peste ochi în timp ce-mi conduceam *four-in-hand*-ul... Urît om ! Era ciupit de vărsat, păros ca un urs, și umbla fără ciorapi în cizme ! Pfff! Ce mai mort ! Pe cînd al dumitale îți face cinste.

Contele nu găsi nimic ce să spună. Lecția era cumplită! În furia lui neputincioasă, își duse pumnii crispați la frunte, murmurînd :

— Dumnezeule ! Dumnezeule !

— Știi ce-ar fi trebuit să-mi spui în legătură cu ceea ce numești scandalul de astă-seară ? zise Scipion cu o nemiloasă ironie. Fiindcă sînt un băiat cinstit, care cunoaște datoriile unui tată. Ei bine, ar fi trebuit să-mi spui : „Nu ți-e rușine, fiule ? O femeiușcă bondoacă și scundă, care se numește Chalumeau și care poartă o rochie cu brandenburguri ?!" Atunci ți-aș fi răspuns respectuos: „O, tată ! Dintr-un capriciu de gurmanzi blazați nu ne-am dus uneori la cabaret să mîncăm tocană cu ceapă, cum mănîncă slugile, dar dealtfel destul de gustoasă cînd o mănînci o singură dată?" Această scuză a mea sigur te-ar fi dezarmat. Mi-ai fi dat binecuvîntarea și am fi băut împreună cîte un păhărel de rom în sănătatea marchizei de Saint-Hilaire, frumoasa ta din tinerețe.

— Mă rog, zise contele, încercînd să-și revină după această lovitură năucitoare. Am făcut rău că ți-am vorbit despre unele întîmplări din tinerețea mea, pe care ar fi trebuit să le trec sub tăcere. Iar tu n-ar fi trebuit să ai îndrăzneala să mi le reproșezi ; dealtfel, aceste fapte ale mele nu scuză în nici un fel purtarea ta din seara asta, de două ori jignitoare pentru mine, fiindcă știi de ce i-am poftit pe acei oameni la masă.

— Tu, deputat ? Haida-de ! Tu nu poți fi un bun deputat pentu că prea iei lucrurile în serios.

— Că nu-mi respecți nici casa, nici planurile, reluă contele, nu mai am dreptul să mă mai mir... Faptele mele te îndreptățesc să faci și tu la fel... Mă rog, adăugă contele cu o profundă amărăciune. Dar scandalul ăsta nu-i singurul pe ziua de azi.

— Cum ?

— Acel prunc nefericit...

— Ce-i cu el ?

— Ei bine, domnule, fapta dumitale e îngrozitoare...

— De a-i fi făcut un copil fetişcanei ăleia ? Ei, asta-i ! Doar mi-ai spus cu gura ta că erai mult mai tînăr ca mine cînd ai făcut-o mamă pe acea dantelăreasă, prima ta fantezie din tinereţe... care, după cîte ştiu, a înnebunit...

La această nouă lovitură, la acest nou reproş, mai cumplit decît primul, contele se schimbă la faţă, tresărind. Apoi, incitat de fatala şi inexorabila logică a fiului său, strigă :

— Da, dar dantelăreasa nu s-a omorît din disperare !

— Dar cine s-a omorît ? întrebă Scipion.

— Bruyère.

— Ea ! strigă Scipion.

Şi fruntea îi fu năpădită de sudoare.

— Da... în seara asta... cînd s-au dus s-o aresteze pentru ,că şi-ar fi omorît copilul... Atunci, nimicită de ruşine, s-a înecat... S-a înecat, pricepi ? Ah, bine că măcar acest lucru te-a dat peste cap, seducător imberb, fanfaron nerușinat, care te lauzi cu viciile tale ! strigă contele cu imprudenţă, căci era riscant să aţiţi cruzimea şi detestabilul cinism al acelui adolescent.

Ceea ce se şi întîmplă. Lacrima involuntară ivită în ochii lui Scipion dispăru repede ; fruntea, un moment înclinată sub povara unui gînd cumplit, se ridică insolentă şi trufaşă. Vocea schimbată îşi recăpătă timbrul ironic şi, pe un ton muşcător, spuse :

— A, micuţa aceea a murit ?

— Da, a murit, repetă contele, privindu-l cu atenţie. A murit, pricepi ? A murit !

— Ei bine, spuse Scipion cu o indiferenţă înfricoşătoare... din moment ce şi tu te-ai duelat cu marchizul, iată că am şi eu pe conştiinţă o femeie care s-a aruncat în apă pentru mine ! Asta ne face egali !

— Monstrule ! strigă contele, ieşindu-şi din sărite.

— Eşti un jucător slab, zise Scipion, ridicînd din umeri. Apoi adăugă liniştit : Pe cînd nunta cu frumoasa doamnă ? După care, îşi scoase din buzunarul jiletcii o scobitoare şi începu să se scobească între dinţi.

Urmă un moment de tăcere profundă, înfricoşătoare, în acea cameră prea mare. Fiul, triumfînd că se arătase mai puternic ; tatăl, înfricoşat de ceea ce auzise.

— Mă sperie, spuse încet contele, privindu-şi fiul. Apoi rosti tare, cu glas schimbat : Nu, e cu neputinţă ca la vîrsta ta să fii atît de nesimţitor. Obiceiul de a lua totul peste picior te-a dus mai departe decît ai fi vrut. Cred că e o glumă... o glumă feroce, într-adevăr, dar că regreţi că...

Scipion îşi întrerupse tatăl şi îi spuse cu un accent de incredibilă superioritate :

— Ceea ce regret e că te văd pe tine, cu spiritul tău, bălăcindu-te, aşa cum faci acum, în virtuoasa ta mlaştină. Poziţia ta faţă de mine este pe cît de falsă, pe atît de ridibilă. Atîta vreme cît, pînă la ora asta, viciile mele, scandalurile mele, ferocităţile mele nu ţi-au dat planurile peste cap, ai rîs ca un nebun de trăsnăile mele şi le-ai încurajat, dîndu-mi-le pe ale tale drept exemplu. E adevărat, da sau nu ?

De data asta, ca o urmare inexorabilă a educaţiei pe care i-o dăduse şi a principiilor funeste pe care le sădise în mintea acelui nefericit copil, contele nu găsi, nu mai putu găsi un cuvînt ca să-i răspundă. Căci Scipion avea dreptate, şi cum abuza, cu o bucurie crudă, de avantajul lui, continuă, vorbind despre tatăl său la persoana a treia, cu o cutezanţă plină de dispreţ :

— Hai că-i nostim ! Pentru că e vorba de nevasta unuia dintre imbecilii de alegători, aventura mea n-are umor, fiindcă acest tată denaturat, în loc să-mi vorbească despre

grosimea brandenburgurilor acelei Chalumeau, îmi vorbește despre adulter. E năucitor, zău așa ! Pentru că deznodămîntul fanteziei mele campestre, care a terfelit acea virtute rustică, ar putea să mă împiedice să mă însor cu Raphaële Wilson, dumnealui mă moralizează întocmai ca acele brute de pe vremuri !

— Și ce-ai zice tu, fiule, dacă — vrînd să fiu deputat — m-am gîndit mai mult la viitorul tău decît la al meu ? Și chiar crezi că n-am dreptul să mă tem că scandalul de azi și cel din seara asta ar putea compromite însurătoarea ta cu domnișoara Wilson ?

— Într-adevăr, zise vicontele cu un surîs batjocoritor și aruncîndu-i tatălui său o privire pătrunzătoare. Dar dacă mi-aș schimba părerea în legătură cu această căsătorie, hm ?

— Ce spui ? strigă contele, speriat de moarte.

— Da, dacă nu mi-ar mai plăcea să mă însor cu Raphaële Wilson ? zise Scipion, aruncîndu-i din nou tatălui său o privire pătrunzătoare.

Contele nu răspunse nimic. Un nor trecu prin fața ochilor săi și tot sîngele îi năvăli în creier. Încercă să-și ascundă însă această puternică emoție față de Scipion.

Acum sînt indispensabile cîteva explicații în legătură cu dragostea contelui Duriveau față de doamna Wilson. Acest om impetuos și energic iubea așa cum iubesc bărbații de vîrsta și cu firea sa cînd, după o viață de distracții efemere, simt pentru prima oară — în ciuda anilor — o dragoste înflăcărată, profundă ; cu fiecare zi care trecea, se simțea și mai îndrăgostit fie de seducțiile unui semiabandon, fie de refuzurile categorice care totuși nu-i răpeau orice speranță. Căci, trebuie s-o spunem, doamna Wilson își iubea prea mult fiica și-l iubea prea puțin pe conte pentru a nu pune la bătaie toate armele irezistibile

pe care o femeie încîntătoare, cochetă, spirituală și experimentată, dar mai ales o femeie care nu iubește, le poate folosi pentru a-și atinge scopul de care depinde viața copilei sale adorate. Dragostea unui bărbat între două vîrste, atunci cînd crede că iubirea îi e împărtășită, certitudinea că i-a fost trecută cu vederea vîrsta datorită atențiilor, devotamentului și pasiunii sale, convingerea că ar fi iubit cu înflăcărare doar pentru calitățile sale, într-o epocă din viața sa cînd bărbații nu mai pot spera la așa ceva, în sfîrșit, idolatria oarbă pe care un bărbat atît de orgolios o poate simți pentru femeia a cărei iubire pare să mulțumească pretențiile celui mai prezumțios amor-propriu — deci toate acele incitări, spunem noi — făcuseră ca înflăcărata patimă a contelui să atingă limita maximă. Culmea e că acest om, pe care numeroasele aventuri și abuzuri de natură erotică îl făcuseră să nu mai simtă nimic față de femei, își dăduse seama că arzătoarea lui pasiune pentru încîntătoarea văduvă îl preschimbase într-un al doilea Jason. Deci așa stînd lucrurile, vă închipuiți spaima contelui cînd își dădu seama că acea dragoste, că posedarea acelei femei încîntătoare, dorită și așteptată cu atîta ardoare, era la discreția fiului său : căci contele știa care era condiția doamnei Wilson : în ziua în care urma să se însoare cu ea, în aceeași zi trebuia și Scipion să se însoare cu Raphaële. Vă închipuiți deci neliniștea domnului Duriveau amintindu-și atît de comportarea rece a lui Scipion față de Raphaële în timpul zilei, dar mai ales de sinistra descoperire a copilului mort, de sinuciderea tinerei Bruyère, precum și de scandalul aventurii cu doamna Chalumeau. Oare dragostea doamnei Wilson va rezista la niște încercări atît de grele ? Și dacă Scipion — așa cum dăduse de înțeles — refuza să se însoare cu Raphaële ? Dacă tulburarea pe care cu greu și-o ascunsese în timpul mesei, cînd luase apărarea

acelei Basquine, în termeni demni și serioși, el, întotdeauna atît de ironic și de batjocoritor, dacă tulburarea aceea era indiciul unei patimi dezmățate pentru acea creatură atît de divers comentată, patimă care-l făcea pe Scipion să renunțe poate la căsătoria cu Raphaële, atunci cum să-l mai decidă, cum să-l mai constrîngă la acea căsătorie ? Gîndurile contelui se pierdură în acel abis, iar momentul a fost, pentru el, îngrozitor. Mai tîrziu, e adevărat, determinat doar de interesul patimii sale, acest om avu, în sfîrșit, conștiința demnității sale paterne, atîta timp necunoscută, ultragiată ; avu, în sfîrșit, conștiința viciilor fiului său ; pentru prima oară în viața sa, vorbise ca un tată, dar fiul său — la fiecare reproș — îi aruncase în față acele îngrozitoare exemple : „Ce înseamnă scandalul ăsta pe lîngă cel cu care te-ai lăudat în fața mea ? Ce înseamnă infamia asta pe lîngă cea cu care te-ai umflat în pene dinaintea mea ?" Și asta încă nu era totul : chiar în acel moment, contele se simți — prin oarba lui pasiune pentru doamna Wilson — depinzînd în mod absolut de fiul său, acesta putînd duce de rîpă însurătoarea sa dacă el refuza s-o ia de soție pe Raphaële.

„Ce să fac ? Ce să fac ? își spuse contele în cumplita lui spaimă. Dacă Scipion refuză să se însoare cu Raphaële și aș cuteza să-i vorbesc despre sinceritatea, despre violența dragostei mele, ce m-ar mai lua peste picior ! Iar dacă aș invoca autoritatea paternă, cum și-ar mai bate joc de mine !"

Și iată că acel om, poruncitor, trufaș, sigur pe el, acel om care simți atunci, în mod instinctiv, tot ceea ce e măreț și sacru în paternitate, regretă că-i vorbise fiului său cu prea multă demnitate și fermitate. Sigur că nu va obține, că nu va afla nimic de la acel adolescent dacă va face apel la severitate, se hotărî, tremurînd de furie și de

rușine, să revină la rolul său de „tată tînăr", încercînd să pătrundă astfel tainele fiului său. Aceste gînduri îi treceră contelui prin minte mult mai repede decît au fost așternute pe hîrtie. Știind că Scipion nu se va lăsa înșelat de o astfel de trecere de la o stare la alta, oricît de abilă ar fi fost ea, și nevrînd să-l lase să ghicească motivul acestei schimbări bruște, contele făcu, gînditor, cîțiva pași prin cameră, spunîndu-și cu glas tare, în așa fel încît să-l audă și Scipion :

— Pe legea mea ! Eu renunț... Apoi, întorcîndu-se către fiul său, i se adresă pe un ton cordial : Haide, obraznicule ce ești, aprinde-ți țigara !

Cu toate precauțiile contelui, tulburarea pe care o produsese declarația lui Scipion despre posibilitatea renunțării lui la căsătoria cu Raphaële nu-i scăpase tînărului ; acesta socoti că ar fi însă mai nimerit să-i ascundă tatălui său acest lucru, așa că atunci cînd contele îi spusese cu un aer de aparentă cordialitate : „Haide, obraznicule ce ești, aprinde-ți țigara !", Scipion, apropiindu-și țigara de lumînare, îi zise tatălui său :

— Acum, în sfîrșit, te recunosc... Dar mai adineauri te-aș fi renegat !

— Ce dracu vrei să zici ? întrebă contele cu o prefăcută bonomie. Văd că ai răspuns la toate ! Mă bați cu propriile mele arme ! Mi-am jucat cît am putut de bine rolul meu de Géronte, cum ai spus, dar se pare că n-am scos-o la capăt.

— Înduioșător ! Asta îți va servi pe viitor de lecție ! Dar liniștește-te ; voi repara breșa pe care am făcut-o în candidatura ta. Trebuie să fii deputat ! Va fi amuzant, așa că vei fi deputat ; ți-au spus-o toți și ți-o spun și eu ! Acum, cît nu sînt încă un om serios, cum spune prietenul tău Guizot, dar cînd voi face datorii de un milion de franci, cînd voi răpi, cu tărăboi mare, o ducesă și o femeie po-

litică (ce lucru caraghios trebuie să fie o femeie care face politică), după ce voi fi ucis doi bărbaţi deodată în duel, cînd voi fuma ardei iuţi pentru că ţigările astea „Caporal" mi se par a fi făcute din foi de trandafiri, cînd voi bea ace tocate pentru că alcoolul ăsta de nouăzeci şi şase de grade seamănă cu apa chioară, în sfîrşit, cînd voi fi necruţător, voi fi un om serios şi, la rîndul meu, prietenul tău Guizot mă va face deputat ; iar odată ce, cu sprijinul său, voi deveni un tînăr deputat, ca Armainville şi Saint-Firmin, vei vedea ce aplomb voi avea. Şi după asta să mă ia dracu dacă, în anul următor, prietenul tău Guizot, care-i venerează pe adevăraţii glumeţi, nu mă va trimite în calitate de ministru plenipotenţiar la Curtea reginei... Pomaré. Şi fiindcă tot veni vorba despre damicele, îţi aduci aminte de cea pe care ţi-am prezentat-o anul trecut la balul de la Mabille ? Trebuie să mărturiseşti că am fost grozav cînd i-am spus : „Rosita, ţi-l prezint pe tata... Vom mînca cu toţii împreună la «Mogador». Te rog, ai grijă să nu vorbească gura fără tine şi să-l compromiţi pe cel care mi-a dat viaţă !"

— Mai taci dracului, afurisitule ! zise contele. Te-aş pofti să nu mai trăncăneşti despre năzbîtiile noastre de flăcăi, care, în curînd, se vor însura !

Cu toată stăpînirea de sine, contele nu-şi putuse ascunde o uşoară tulburare cînd — aruncînd spre fiul său o privire neliniştită şi pătrunzătoare — rostise cuvintele „care, în curînd, se vor însura".

Scipion îl privi fix pe tatăl său, îşi aprinse încet o a doua ţigară şi-i zise :

— În legătură cu însurătoarea noastră... chiar vrei să mă osîndeşti la aşa ceva ?

— Eu, să te osîndesc ? Cum ?

— Păi, acum cîtva timp, parcă te hotărîseşi să mă însori cu domnişoara de Francheville de Ornan ; trei mi-

lioane zestre, orfană, una dintre cele mai mari familii din Franţa, o sută cincizeci de mii de scuzi rentă, mă rog, mai mergea, mai ales cînd eşti nepotul unui birtaş din Clermont, pe nume Du-riz-au-veau [1], rostit Du Riveau datorită încrîncenării cu care am alergat după titluri nobiliare !

Deşi sarcasmele privind originea familiei sale, făcute în mod obişnuit de Scipion, i-au displăcut total contelui, jignindu-i orgoliul, foarte neliniştit de urmarea discuţiei ca să se mai supere, zise :

— Mă rog, te las în seama lui bunicu-tău, birtaşul ; amestecă, după vechiul tău obicei, toate sosurile, să vedem ce-o să iasă...

— Uite ce e, dragul meu, cînd era vorba de căsătoria cu fata aia bogată, eu mă distram — ceea ce tu habar n-ai — făcînd dragoste cu Raphaële Wilson...

— Tu ?

— Da. Mă întîlneam cu ea la mătuşa ei cînd nu ne puteam duce la grăsanul ăla imbecil de Dumolard. Dragostea cu domnişoara asta de pension mi-a plăcut grozav. Dar însurătoarea cu orfana cu trei milioane şi cu un nume mare mi-ar plăcea şi mai mult. Ceea ce nu mă va împiedica, bineînţeles, să mă întîlnesc mai departe cu Raphaële Wilson. Acum însă văd că ţi-ai schimbat brusc părerea : zici că însurătoarea mea cu bogătaşa nu mai e posibilă, că cele trei milioane ale domnişoarei de Ornan sînt grevate de creanţe veroase, că fata nu mai vrea să se mărite cu mine, că nici tutorele ei nu mai e de acord cu această căsătorie... mă rog, tot soiul de scorneli ca să nu mă mai însor cu această fată fiindcă nu vrei tu !

— Dar nici pomeneală...

[1] Orez cu viţel.

— Ascultă... Vrei să fii deputat ? Atunci obișnuiește-te să nu-l întrerupi pe cel care vorbește, ci să-i răspunzi după ce termină. Domnișoara de Francheville de Ornan se află la pension. Deci cu neputință s-o văd și să aud cu urechile mele cum stau lucrurile. Mă rog, n-am să mă însor cu ea și nici n-am să mor din pricina asta ! Dar sînt ferm convins că autorul zilelor mele m-a tras pe sfoară, în interesul său personal...

— Scipion !

— Nu-l întrerupeți pe orator ! Cu puțin timp înainte de ruptura acestei avantajoase căsătorii, ai venit să-mi vorbești de însurătoare și să mi-o propui în locul fetei bogate pe cine ? pe Raphaële Wilson, amanta mea ! Avere — ioc, familie — bancheri faliți, oarecum înnobilați de Dumolard ; tocmai tu să-mi propui o asemenea căsătorie, cu o fată obscură și fără zestre ? Atunci m-am simțit frustrat, furat...

Contele păli ; o spaimă cumplită îi năpădi inima. Încercînd să-și ascundă sentimentele, îi spuse fiului său :

— Continuă...

— Am ridicat, de formă, unele obiecții : „Tată, de ce rupi o căsătorie atît de avantajoasă pentru una atît de amărîtă ?“ „Liniștește-te, fiule, mi-ai răspuns, n-ai pierdut nimic. Te asigur că în ziua căsătoriei vei primi o sută cincizeci de mii de scuzi rentă și o treime din averea mea !“ Această generozitate din partea celui care mi-a dat viață și care-mi dăruia, la urma urmei, ceea ce într-o zi oricum va fi al meu părea să mă miște și să mă umple de recunoștință, așa că m-am prefăcut că-ți fac pe voie. Cum, la început, mi-am închipuit că tînăra Wilson trăsese sforile în toată afacerea asta și cum știi că nu-mi place să fiu tras pe sfoară, i-am vorbit Raphaëlei despre planurile noastre de căsătorie ; asta i-a sucit capul. Am obținut o întîlnire cu ea și mi-am atins scopul.

— Cu Raphaële ! zise contele.

— De ce nu ? răspunse Scipion cu o nerușinare de nedezvoltat, scuturînd cu unghia scrumul țigării. Cît despre mine, reluă el aruncîndu-i tatălui său o privire batjocoritoare, am continuat să-ți fac jocul numai ca să văd ce urmăreai ; nu mi-a trebuit prea mult să descopăr misterul : dama de pică. Ești nebun după mamă, care, profitînd de tinerețea ei, ți-a spus, probabil, că se mărită cu tine numai cu condiția ca eu s-o iau de nevastă pe fiică-sa. E mișcător, zău așa ! Numai că vezi și tu, nu ține decît de mine ca să-ți conduci frumoasa la altar. Și cînd te gîndești că fata mi-a fost amantă... Acum spune care dintre noi a fost tras pe sfoară : eu sau tu ?

— Nu-i rău jucat, zise contele, străduindu-se să se stăpînească, dar fă-mă și pe mine să înțeleg ; din moment ce-ai fost amantul Raphaëlei Wilson, de ce crezi că însurătoarea mea mai ține de tine ? Și la ce ți-a servit să te culci cu ea ?

— Cum la ce ? La multe. În primul rînd, că am aflat taina dragostei tale ; că satisfacerea ei depinde de mine și că, în aceste condiții, dragă tată, te voi face să joci așa cum vreau eu ! Pricepi ?

— Vai, dar e înduioșător, fiule ! Mă rog, admit că refuzînd să te însori cu Raphaële, hai să zicem că mă împiedici pe mine s-o iau pe maică-sa. Ei și ? Ce avantaj ai avea din asta ? Nici unul. Iar dacă te însori cu fata, atunci la ce toate vicleniile astea ?

— Să mă însor, da, dar depinde în ce condiții ; căci ceea ce nu știi...

— Ei, în ce condiții ?

— Păi, condițiile nu le voi pune eu...

— Dar cine ?

— O femeie încîntătoare.

— O femeie ? întrebă contele mirat.

— Da... O femeie care mă adoră şi care se interesează mult de viitorul meu, Şi cum e foarte originală şi mai ales foarte puţin geloasă, ţine să discute direct cu tine, cu tine singur şi în secret, condiţiile însurătorii mele şi clauzele din contract.

— Cred că glumeşti ! Dar mă rog, fie ! Care-i numele acestei femei care, după cîte văd, are mai mult înclinaţii de notar ?

— Numele e frumos... Numele femeii e Basquine !

Contele sări de pe scaun ca şi cum l-ar fi muşcat un şarpe ; pe chipul lui, pînă atunci de o prefăcută cordialitate, apărură brusc indignarea, mînia, scîrba.

— Deci e adevărat... Acea fiinţă îngrozitoare căreia i-ai luat parte, la masă, contrazicîndu-mă, e amica dumitale !

— Am această onoare doar de o lună de zile. N-am vrut să-ţi spun asta la masă, de faţă cu alegătorii...

— Aşa deci, strigă contele speriat, cunoşti deci acel monstru de cupiditate, de destrăbălare, de răutate şi de ipocrizie !

— Eşti gelos, zise Scipion ridicînd din umeri ; ţi-aş fi prezentat-o, dar te ştiam atît de îndrăgostit, încît...

— Te pomeneşti că o mai şi iubeşti pe fiinţa aia oribilă...

— Ca un nebun ! Şi chipul încîntător al lui Scipion se îmbujoră uşor, iar ochii mari îi străluciră. Iar ceea ce mă atrage la ea nu e dublul ei talent de mare cîntăreaţă şi dansatoare... Las aceste admiraţii exaltaţilor din avanscenă... Ştii ce mă atrage la Basquine ? Tocmai ceea ce-i reproşaţi şi tu şi alţii, dar fără nici o dovadă. Ceea ce ador eu la ea este îndrăzneala, desfrîul ei fără măsură, spiritul ei cutezător, infernal, atît de minunat ascuns sub magnifica sa ipocrizie, care o face să treacă în ochii tuturor drept un înger şi care-i deschide uşile saloanelor aparţinînd celor mai pudice femei, alteţe regale, ba chiar şi im-

periale. Ei bine, doar mie, numai mie mi-a mărturisit Basquine viciile ei, pentru că numai pe mine m-a socotit în stare să i le idolatrizez ! zise Scipion cu un detestabil orgoliu.

— Nenorocitul ! E pierdut ! Această fiinţă oribilă l-a prins în mrejele ei prin vanitatea viciului ! murmură speriat contele.

— Da, ceea ce idolatrizez la ea, continuă Scipion cu o exaltare crescîndă, este contrastul dintre sufletul ei negru ca iadul şi chipul ei angelic, încadrat de pletele bălaie ; i-am luat astă-seară apărarea lui Basquine împotriva acuzaţiilor aduse, urmărind ca ea să păstreze veşnic această aureolă de virtute care le bucură atîta pe mironosiţe şi pe naive. Dar, din păcate, o idolatrizez în mod platonic, fiindcă nu mi-a cedat ; a amînat „ceasul Diavolului", cum îi spune ea, după căsătoria mea cu Raphaële, căsătorie pe care ea, Basquine, vrea s-o discute cu tine şi să-i fixeze condiţiile. Aşa că, bagă de seamă, adăugă Scipion pe un ton ameninţător, îi satisfaci dorinţele lui Basquine, mă însor cu Raphaële şi te însori şi tu cu maică-sa ; ăsta e preţul ; dacă vrei, bine, dacă nu, nu !

Contele socotea că ştie destul de bine antecedentele lui Basquine pentru a vedea în patima înflăcărată pe care i-o inspirase fiului său o prăpastie în care se puteau prăbuşi nu numai cele mai dragi speranţe ale sale, ci şi viitorul, onoarea, dacă nu cumva chiar şi viaţa lui Scipion. Dîndu-şi o palmă peste frunte, ca şi cum şi-ar fi adus brusc aminte de ceva, contele scoase din buzunar hîrtia cu semnalmentele Paiaţei pe care i-o dăduse şi lui unul dintre musafiri ; or, în acea hîrtie se putea citi, după cum se ştie, că prizonierul evadat avea printre alte tatuaje şi aceste cuvinte scrise pe piept, în dreptul inimii : „*Lui Basquine, dragoste pe viaţă. Dragoste sau moarte.*" Duriveau îi dădu hîrtia fiului său.

— Citește și vei vedea că această ticăloasă a fost amanta unui criminal, a unui bandit hăituit azi prin hățișurile din ținutul nostru.

Scipion citi hîrtia, i-o înapoie contelui și-i spuse cu răceală :

— Și ce dovedește asta ? Ce vină are ea că omul ăsta a ajuns un bandit și un criminal ? Asta nu mă privește.

— Ba pe mine, domnule, asta mă sperie în ceea ce te privește ! strigă contele, ridicîndu-se cît era de înalt, uitîndu-se amenințător, cu o atitudine deosebit de poruncitoare și de hotărîtă. Și cum un surîs ironic rătăcea pe buzele lui Scipion, contele strigă : Oh, nu mai are rost să glumim pe seama lui Géronte și Orgon ! Am fost slab, imprudent, laș, criminal, da, criminal, căci te-am lăsat să-mi pălmuiești nepedepsit demnitatea de tată ; dar de-acum s-a isprăvit ! Destul ! Ți-o spun eu că e prea destul, ai priceput ? strigă contele cu o hotărîre de nezdruncinat. Acum nu mai e vorba de înșelătorii insolente sau ticăloase, pe care lumea le tolerează și pe care eu am avut slăbiciunea să le încurajez dîndu-mă drept exemplu pe mine. E vorba de o iubire care mă sperie, care te poate împinge la orice ticăloșie, da, la ticăloșie, pentru că a iubi acea făptură diabolică înseamnă a iubi însuși viciul, destrăbălarea, înseamnă a risca să ajungi poate chiar la crimă ; pentru că... Apoi, întrerupîndu-se, cu un violent gest de indignare împotriva lui însuși, contele adăugă : Și după toate astea, nici măcar nu sînt bun să discut cu dumneata, hai ? Vrei să-mi trimiți pe cap acea oribilă creatură care să facă pe arbitrul în ceea ce privește soarta mea și soarta acelui înger plin de candoare pe care l-ai sedus în mod nedemn ? Nu știi că, săvîrșind acest lucru la vîrsta dumitale, meriți mai mult decît indignarea paternă ?

— Probabil pe cea a Părintelui ceresc sau fulgerele lui Jupiter, zise Scipion rînjind.

— Nu, domnule, meriți închisoarea !

— Închisoarea ?

— Da, strigă furios contele, da ! Dacă mă obligi la așa ceva, ei bine, pe toți dracii, vei afla ce înseamnă o casă de corecție, fiindcă vei deveni major abia peste zece luni. O casă de corecție, pricepi ? cu aspra disciplină a închisorii, tu, care-ți bați joc de autoritatea mea ; cu pîinea închisorii, tu, pe care traiul bun te-a blazat, cu hainele închisorii, tu, pe care luxul te-a blazat. Trecerea va fi bruscă și sigur că te va mira...

— Bruscă ? Trecerea ? Cîtuși de puțin ! zise Scipion, regăsindu-și sîngele rece o vreme pierdut. De la comedie bună, trecem la dramă, iar de la dramă, la casa de corecție... Nu ți se pare că prea aduce cu *Gazeta Tribunalelor* ?

— Da... Voi avea grijă ca numele dumitale să nu ajungă într-o bună zi acolo ! Cu toate că acest nume a fost al unui amărît de birtaș, zise contele cu amărăciune. Oricît de ridicol ți s-ar părea acest nume, el nu va fi pătat de nici o ticăloșie ! Crezi că nu e vorba decît de a-ți da silința să te naști pentru a te bucura de toate înlesnirile opulenței și a ajunge astfel la blazare și la cea mai abjectă destrăbălare ?

— Socot că reprosul e absurd, zise Scipion imperturbabil, scoțînd rotogoale de fum din țigară ; nici dumneata n-ai făcut altceva decît să te naști pentru a fi bogat și pentru a te bucura de munca bunicului *Du-riz-au-veau*, un cămătar josnic și pe deasupra și un mare ticălos pe vremea Directoratului. Asta e tot.

— Sînt prea speriat pentru a-ți mai lua în seamă obrăznicîile, spuse contele. Vorbeai mai adineauri despre condiții. Păi iată-le pe ale mele, drăguțule ! N-ai s-o mai vezi niciodată pe femeia aceea îngrozitoare, al cărei nume l-ai rostit mai adineauri ! În plus, vei repara seducția nedemnă și te vei însura cu domnișoara Wilson !

— Asta numai pentru ca tu să te poți însura cu mama ? Ești într-adevăr expert în materie, domnule Josse !

— Află, băiete, că ai să te însori cu domnișoara Wilson și că ai să rămîi aici, în ținutul ăsta, conform voinței mele, doi sau trei ani, sau poate mai mult, fără să mai pui piciorul în Paris. Șederea aici, afecțiunea unei femei înzestrate cu rare calități, severa mea vigilență vor fi de ajuns pentru a potoli fierbințeala dumitale și înclinarea către desfrîu, fapt care-mi inspiră milă, pentru că la vîrsta ta, slavă Domnului, viciul încă nu ți-a intrat în sînge, dar exagerarea smintită, deplorabila monomanie... Mă rog, de astea mai poți fi vindecat, și încă pe deplin. Să fim deci liniștiți ; eu voi fi medicul tău !

— Ești cît se poate de bun ! Dar dacă refuz să mă însor cu Raphaële Wilson ? Sau, cu alte cuvinte, dacă te împiedic să te însori cu maică-sa ?

— Te înșeli, amice ! Să nu crezi că ții în mîna ta soarta unei iubiri pe care o mărturisesc. Pricepi ? A unei iubiri cu care mă mîndresc pentru că este onorabilă. Așa că dacă refuzi să repari răul pe care l-ai făcut, îi voi spune, în mod loial, doamnei Wilson... ce ești de fapt. Îi voi vorbi despre dragostea josnică pe care ai cutezat să mi-o mărturisești ; o voi lămuri despre cumplitele nenorociri a căror victimă ar fi fata ei dacă se mărită cu tine. Și cum, înainte de orice, doamna Wilson își adoră copila, se va socoti fericită, chiar prea fericită, și ea și Raphaële, să scape de sinistrul viitor pe care li-l pregătești. Acest demers cinstit, departe de a fi un obstacol în calea însurătorii mele cu doamna Wilson, va adînci și mai mult nobila afecțiune care ne unește. Așa că josnica dumitale combinație nu ți-a slujit la nimic din moment ce n-ai privit lucrurile și sub acest aspect. Păcat !

Scipion ridică din umeri și, reluîndu-și tristul avantaj pe care se părea că-l pierduse, îi răspunse contelui, cu o ironie amară :

— Regret că nu m-am putut bucura de superioritatea mea ; dar, într-adevăr, te-ai dovedit mai tare. Ai uitat însă că Raphaële a fost amanta mea și, în plus, nu știi ce-am aflat, citind astă-seară un bilețel pe care mi l-a trimis în timp ce ne aflam la vînătoare ; nu știi, vai ! că această fată va fi într-un viitor apropiat, așa cum se spunea pe vremea reginei Victoria, „într-o poziție interesantă".

— E o minciună sfruntată, al cărei scop îl și întrevăd.

— Citește, îi zise Scipion tatălui său, întinzîndu-i biletul.

Contele îl citi și rămase consternat.

— Așa că vezi bine că la ora asta, pentru a nu muri numai de dragoste, ci și de rușine, Raphaële va vrea să se mărite cu mine, cu orice preț, zise Scipion. Așa că atunci cînd ai să-i vorbești despre mine maică-si, aceasta — împinsă de fiică-sa, care-i va mărturisi totul — va ține cu dinții la însurătoarea mea cu Raphaële, ba va face chiar mai mult decît atît... Nu te va lua de bărbat decît cu această condiție ! Iată-te deci mai mult ca niciodată depinzînd de mine... Cît despre amenințarea cu casa de corecție, pentru un om cu un spirit ca al dumitale, mi se pare și prostească, și brutală. Asta-i tot !

În ciuda prodigioasei impertinențe, judecata lui Scipion, în legătură cu însurătoarea tatălui său, era logică. Contele rămase un moment năucit. Apoi, exasperat de insolenta îndrăzneală a fiului său, de mînia, de violentele sentimente care-l chinuiau de atîta vreme, palid, pierzîndu-și stăpînirea de sine, cedînd impetuozității caracterului său, mut de furie se năpusti către fiul său, cu gînd să-l lovească.

— Bagă de seamă ! strigă Scipion fără să se tragă înapoi şi privindu-şi cutezător tatăl. Acum nu mai e vorba de Géronte şi de Damis, ci de doi bărbaţi care se înfruntă !

Din fericire, două sau trei ciocănituri în uşa camerei de culcare făcură ca braţul contelui să se lase în jos ; rămase un moment tăcut, ştergîndu-şi sudoarea care-i curgea pe frunte ; apoi, cu glas încă schimbat, întrebă :

— Cine e ?

— Sînt eu, Beaucadet, răspunse vocea importantă a subofiţerului.

— Ei, domnule, strigă Duriveau, e de neconceput să vii şi să mă deranjezi astfel la mine acasă !

— E vorba de o problemă de viaţă şi de moarte, răspunse glasul jandarmului.

La aceste cuvinte, contele se duse şi deschise brusc uşa, în vreme ce Scipion îşi aprindea o nouă ţigară şi se tolănea indolent într-un fotoliu.

— O problemă de viaţă şi de moarte ? îl întrebă Duriveau pe Beaucadet, care intră cu un aer misterios în odaie.

— Da, domnule conte... Treaba asta poate duce la... dacă nu luăm măsuri... dar eu, în calitatea mea de ochi al Justiţiei, veghez, ţinîndu-l în permanenţă deschis.

— Mă rog... Despre ce-i vorba ? întrebă nerăbdător contele.

— Domnule conte, aveţi un valet pe nume Martin ?

— Da.

— A fost rănit uşor astă-seară ?

— Da...

— Vin să-l interoghez pe acest Martin, care mi se pare suspect.

— Martin ?

— Da, domnule conte ; după răspunsurile evazive şi suspecte ale sus-numitului, îmi vine a crede că face parte

dintr-o bandă de răufăcători al cărei şef e Paiaţa (ah. caraghiosule, pun eu mîna pe tine !) iar Bête-Puante şi Martin, ajutoarele lui...

— Martin... Eşti nebun, domnule, zise contele, ridicînd din umeri. Am despre omul ăsta cele mai bune recomandaţii !

— Dar nu ştiţi, domnule conte, că sus-zisul Martin a fost prieten intim cu Paiaţa, avînd în vedere că acesta îi poartă numele tatuat pe piept.

— Într-adevăr, rosti contele, amintindu-şi acest lucru.

— Păi da. curajosul bandit are tatuat pe piept numele lui Martin şi pe cel al lui Basquine, spuse vicontele, ascunzîndu-şi mirarea sub tonul ironic şi batjocoritor cu care se părea că-şi înfruntă părintele rostind din nou numele lui Basquine. Martin se află — pe pieptul Paiaţei — într-o foarte bună companie. Dar cine ţi-a spus dumitale, isteţule jandarm, că acel Martin ar fi Martin al nostru ?

— El trebuie să fie, domnule viconte, răspunse Beaucadet. Mi-o spune mie inima !

— Ne vom vedea mîine şi vom sta de vorbă, îi spuse contele lui Beaucadet, făcînd cîţiva paşi spre uşă.

— Mîine dimineaţă, domnule conte, voi suna respectuos la uşa dumneavoastră.

Subofiţerul ieşi. În timpul acestei discuţii, Scipion rămăsese cufundat în fotoliul în care fuma ; ridicase doar de mai multe ori din umăr. După ce Beaucadet plecase, el îi spuse tatălui său, cu o ironie amară :

— Am rămas cu discuţia la un gest destul de ameninţător din partea ta. Mi se pare că ai ridicat mîna asupra mea...

— Şi n-aveam dreptate. Îţi cer scuze, zise cu răceală contele, violenţa nu convinge, nu ajută la nimic. Prefer

să-ți spun aceste cuvinte simple : în cincisprezece zile, fără să părăsești ținutul, te vei căsători cu Raphaële Wilson.

— Fleacuri ! Eu, să mă însor ? Cum asta ?

— Uite-așa... Te vei însura ! răspunse contele cu un calm desăvîrșit.

— Nu ai o altă persoană să-mi dai de nevastă ? întrebă Scipion, ridicîndu-se din fotoliu.

— Pe nimeni...

— Atunci, noapte bună, rosti vicontele îndreptîndu-se spre ușă ; apoi, cu mîna pe clanță, se întoarse și-i spuse tatălui său : Eu aș zice să nu visezi prea mult la doamna Wilson, să nu-ți poarte ghinion.

Contele nu răspunse nimic. Scipion ieși.

Capitolul X

Prins. — Inventar. — Un domn al regelui. — Părerea unui băiețandru-slugă despre stăpîni. — Locuința unui fermier, în Sologne. — Filozofia unui fermier. — Discuția dintre Martin și braconier. — De ce era acuzată Bruyère că și-ar fi ucis copilul.

Trecuseră trei zile de cînd Bruyère se aruncase în balta de la ferma „Marele ienupăr". Soarele se pregătea să

apună ; la fermă domnea o agitaţie neobişnuită : uneltele de muncă, şarete, căruţe, şei şi hamuri etc. erau aranjate cu dichis pe un dîmb, dincolo de clădirea fermei. Nu departe de acolo, de-a lungul unei bariere făcute din ţăruşi şi scînduri de brad, era aliniată cireada vacilor slăbănoage ale fermierului. Într-un loc împrejmuit provizoriu fuseseră adunate păsările de curte aflate pînă atunci în grija tinerei Bruyère : cei doi curcani uriaşi, curcile, gîştele etc. Caii fermei, costelivi şi prăpădiţi, erau şi ei legaţi de cîţiva copaci răzleţi. Slugile de la fermă se fîţîiau de colo-colo, cu un aer aferat : unii cărau saci cu grîu, alţii saci cu ovăz, pe care-i aşezau în jurul unei balanţe cu cîrlig, agăţată de o bară şi destinată să-i cîntărească. Doi bărbaţi, purtînd nişte halate albastre peste veşmintele negre, asistau la acea vînzoleală neobişnuită. Unul dintre cei doi îi poruncea celuilalt ; părea furios şi avea un aer important ; cascheta, ca cea a lui Périnet-Leclerc (modă cam depăşită), îi era vîrîtă pe cap pînă la urechi, iar pe nasul lung purta o pereche de ochelari ; în mînă ţinea un carnet în care — după ce examinase şi pipăise, cu un ochi şi cu o mînă de cunoscător, animalele de la fermă — scria numărul lor ; această treabă odată îndeplinită, omul cu ochelari începu a nota în carnet uneltele agricole, apoi sacii cu grîne după ce fuseseră cîntăriţi, apoi, în sfîrşit, furajele care mai rămăseseră în podul desfundat al fermei. Totul fu numărat : sac cu sac, legătură cu legătură, sub supravegherea acelui om care nu era altul decît domnul Herpin, unul dintre avocaţii cei mai destoinici din Salbris, asistat de ajutorul său, amîndoi pregătindu-se — printr-o estimare aproximativă — să înhaţe ceea ce-i aparţinuse jupînului Chervin, fermierul de la „Marele ienupăr“. Un afiş mare, galben, pe care-l sufla vîntul, prins cu un cui pe rămăşiţele porţii de la fermă, anunţa că acea vînzare,

din ordinul justiției, va avea loc, la amintita fermă, în duminica următoare, după terminarea slujbei.

Isprăvind evaluarea modestelor valori de la fermă, avocatul tocmai se pregătea să intre la jupînul Chervin, fermierul, cînd o femeie în vîrstă, îmbrăcată în zdrențe, cu chipul palid, cu ochii roșii de plîns, coborî grăbită cele cîteva trepte inegale, acoperite cu mușchi, ce duceau la ușa odăii fermierului. Timidă, rugătoare, se apropie de avocat și-i zise, împreunîndu-și mîinile și nelăsîndu-l să treacă.

— Bunule domn... vă rog...

— Ei bine, despre ce e vorba ? Iar rugăminți ? Iar lacrimi ? replică avocatul cu nerăbdare. Ce dracu vrei să fac eu într-o situație ca asta ? Nu puteți plăti, domnul conte v-a luat ferma ! E dreptul lui !

— E adevărat, domnule, e adevărat, răspunse biata femeie, nu putem plăti... ne-au luat tot și acum ne aruncă în drum... Văd și eu asta !

— Zău ? Mă bucur că vezi ! Și totuși nu vrei să pleci ! Să știi însă că domnul conte nu se lasă înduioșat. El nu cunoaște decît legea și dreptul lui... Vrea să i se plătească ce i se datorează, și are dreptate !

— Vai, Doamne, știu că are dreptate din moment ce ne ia tot și ne aruncă în drum...

— Ei bine, atunci lasă-mă să-mi fac liniștit inventarul, zise avocatul, încercînd să împingă femeia care-l împiedica să urce treptele. Trebuie să trec la evaluarea mobilelor și cu asta am terminat. Se înnoptează și n-am chef să întîrzii prin hățișurile și mlaștinile voastre, fiindcă nu l-au prins încă pe criminalul acela primejdios... Paiața ; în ciuda urmăririi, dă tîrcoale prin împrejurimi și mă tem de vreo întîlnire neplăcută.

Spunînd acestea, avocatul încercă din nou să urce scara.

— Dragă domnule, n-o urca ! Pentru Dumnezeu, nu urca scara ! strigă biata femeie înspăimîntată, împreunîndu-şi mîinile.

— Şi de ce, mă rog, să n-o urc ?

— Vai, Doamne, fiindcă bietul meu bărbat zace în pat... Începuse să aibă friguri încă de cînd s-a înecat Bruyère. Apoi, cînd a auzit că-i luaţi tot, asta i-a căşunat o durere atît de mare, încît a înţepenit. De două zile nu se mai poate mişca... Dacă v-ar vedea intrînd, dragă domnule, s-ar putea să şi moară...

— E cam răsfăţat moş Chervin. Cînd se duce la tîrg şi cînd se întrece cu careva în tăria braţului şi a mîinii, nu se plînge de friguri. Hai, lasă-mă, că trebuie să fac inventarul mobilelor şi să plec...

— Bunule, milostivule domn, asta îl va ucide pe bietul meu bărbat ! Mobilele noastre... Ţi le spun eu, că sînt doar cîteva...

— Bine — zise avocatul, văzînd că soarele se pregătea să apună, gîndindu-se că avea de străbătut mai bine de două leghe de hăţiş pustiu şi de pădure de brazi ce puteau oferi un refugiu excelent acelui teribil tîlhar poreclit Paiaţa — bine ; văd că trebuie să vin vineri... am să aştept pînă atunci pentru a vă cerceta mobilele... Totuşi, am să le notez în carnet. Spune ce mobile ai...

— Avem dulapul de la nuntă, rosti femeia oftînd din adîncul plămînilor.

— Dulapul e din nuc ?

— Da, domnule ; ah, sînteţi un om atît de...

— Şi altceva ?

— Covata de frămîntat şi păstrat pîinea...

— Nouă sau veche ?

— Păi ne slujim de ea de doisprezece ani.

— Şi altceva ?

— O masă albă de lemn şi două scaune de bucătărie.
— Şi mai ce ?
— Patul nostru.
— Legea vă lasă patul... Altceva ?
— Păi asta-i tot, dragă domnule.
— Atunci, pe vineri.

Apoi, chemîndu-şi slujbaşul, avocatul îi zise :

— Repede, Benjamin, s-o luăm la picior. Iată, soarele aproape a apus şi ne trebuie mai bine de un ceas ca să ajungem acasă... Landa e pustie şi, datorită acelui bandit, înghiţi-l-ar iadul, ţinutul nu mai e sigur.

Spunînd acestea, avocatul şi slujbaşul său, părăsind curtea fermei, o luară repede la picior, în speranţa de a ajunge la casele lor înainte de a se înnopta.

— Căraţi-vă şi dracul să vă sucească gîtul, păsări ale nenorocirii ! strigă după ei Robin, fata de la fermă, cînd se convinse că cei doi n-o mai puteau auzi, fiindcă simţea — ca dealtfel toţi locuitorii ţinutului — un fel de spaimă amestecată cu aversiune pe care avocaţii şi portăreii le-o inspirau întotdeauna acelei populaţii sărmane.

— Şi iată că duminică seara jupînul Chervin, fermierul, va fi nici mai mult, nici mai puţin decît un ziler ca şi noi, plătit cu douăzeci de bănuţi ziua de muncă şi cu casa în spinare ca un melc, zise unul dintre argaţii de la fermă împingînd înaintea lui nişte cai de călărie. Asta drept răsplată că s-a străduit să fie un fermier cinstit vreme de treizeci de ani !

— Ia nu-l mai plînge atîta ! La urma urmei, un stăpîn tot stăpîn rămîne, şi pe mine mă bucură grozav să-i văd pe stăpîni ajunşi la sapă de lemn... zise un căruţaş.

Acest răspuns o înfurie pe Robin, dar îi înveseli pe ceilalţi argaţi, care izbucniră în hohote zdravene de rîs.

— Hi, hi, hi ! Şi pe noi ne bucură să-i vedem ajunşi la sapă de lemn !

Lăsînd la o parte crasa ignoranță și abrutizarea în care, la fel ca miile lor de confrați, acei nefericiți erau obligați să trăiască, mizeria explică și ea indiferența, disprețul, chiar ura cu care muncitorul agricol își privește, în general, stăpînul care-l exploatează. Căci, într-adevăr, între el și fermier nu există nimic comun, nici o solidaritate fraternă, nici o legătură ; într-un cuvînt, pe muncitorul agricol nu-l interesează dacă stăpînul său are o recoltă bună sau proastă. Îi e indiferent acest lucru pentru că fermierul nici nu-i scade, dar nici nu-i dă nimic în plus peste suma cu care a fost tocmit. Fermierul face un contract cu stăpînul său pentru o arendă fixă [1]. În relațiile sale cu proprietarul terenului, nici o solidaritate, nici o legătură ; an bun, an prost, fermierul e obligat să-și plătească arenda sau să fie izgonit, așa încît acea neîncredere, acea aversiune instinctivă care-l îndepărtează pe muncitorul agricol de fermier îl îndepărtează de asemenea și pe fermier de proprietarul pămîntului.

. . . . . .

Avocatul odată plecat, nevasta fermierului urcă scara alcătuită din cîteva pietre mari puse alandala, scară ce ducea în odaia jupînului Chervin. În acea odaie, destul de mare, cu tavanul foarte jos, pe cîteva lese de nuiele, atîrnate sub grinzile înnegrite de fum, erau așezate niște bucăți de brînză rîncedă și acră, în vreme ce la celălalt capăt, tavanul prăbușit lăsa să se vadă, printre pînzele dese de păianjen, finul de care era plin podul. În timpul zilei lumina nu pătrundea în acea odaie întunecoasă decît prin

[1] Adică arenda pe jumătate, care constă în faptul că proprietarul, dîndu-și terenul unui fermier, împarte cu el în mod egal produsele. Acesta este un mod de arendă mult mai echitabil. Dar simplii muncitori agricoli sînt întotdeauna excluși din această asociație (n. a.).

oblonul de deasupra uşii, oblon care se ridica, dar care n-avea geam. Noaptea trăgeau oblonul. Pereţii, crăpaţi ici şi colo, erau plini de umezeală şi de o murdărie care bătea în cafeniu-închis. Podeaua inegală, era, în cîteva locuri, plină de apă. Într-un colţ al acelei odăi se vedea un şemineu, dacă se putea numi şemineu un fel de burlan din cărămidă, înalt de patru sau cinci picioare, lipit de zid şi ridicat deasupra unei vetre alcătuite dintr-o piatră mare pe care se făcea focul întocmai ca într-o colibă de sălbatici ; aşa încît, la cea mai mică răbufnire a vîntului, fumul se năpustea în trîmbe în acea odaie atît de nesănătoasă.

În seara aceea, vrînd să mai dezmorţească puţin odaia de frigul umed şi pătrunzător al toamnei, nevasta fermierului pusese în vatră doi brăduţi, ale căror rădăcini pline de pămînt ajungeau pînă în mijlocul odăii ; lemnul, încă verde, în loc să ardă, răspîndea un fum negru şi înecăcios. Nu departe de cămin se vedea o copaie de pîine, roasă de cari, iar deasupra, o scîndură mucegăită şi cîteva oale ciobite ; în faţă, se afla un dulap mare, de nuc ; în sfîrşit, undeva în fundul odăii trona un pat de o înălţime uriaşă, alcătuit dintr-o saltea de paie groasă de trei picioare peste care era pusă o salteluţă subţire de lînă nescărmănată ; o bancă de lemn, o masă şchioapă, cîteva scaune fără spătar, iată tot mobilierul acelei odăi slab luminate de o lumînare aşezată într-un vechi felinar cu zăbrele de fier, căci între timp se întunecase. Astfel arăta locuinţa jupînului Chervin, fermierul bogatului conte Duriveau, astfel arătau, în general, locuinţele fermierilor din Sologne. Fermierul părea să doarmă, în vreme ce nevasta lui, îngenuncheată în faţa focului, încerca să-l facă să se aprindă suflînd din toate puterile în tăciunii care fumegau. Neizbutind să însufleţească flacăra, se ghemui în faţa căminului, cu genunchii la gură, întorcînd din cînd în cînd

capul către patul unde aţipise bărbatul ei. Brusc, jupînul Chervin scoase un geamăt lung şi dureros, negăsindu-şi locul în culcuşul umed şi tare. Avea în jur de şaizeci de ani, un chip plăcut şi cinstit ; tenul îi era de un cenuşiu-palid, ochii adînciţi în orbite, buzele albe ; barba cărunţă, netăiată de multă vreme, se ascuţea, aspră şi băţoasă, pe pielea ridată. Auzindu-l plîngîndu-se şi agitîndu-se, soţia lui dădu fuga spre pat.

— Nu dormeai, bietul meu bărbat ?

— Nu... Mă gîndeam la avocat. A plecat ?

— Da. Voia să vină aici şi să ne treacă în carnet toată mobila. Dar atîta l-am rugat să nu te trezească din somn, încît a scris ce i-am spus eu şi a plecat.

— Deci s-a isprăvit, s-a isprăvit, murmură fermierul gemînd, nu mai avem nimic. Ce-o să se întîmple cu noi ?

— Vai, Doamne, nu ştiu, bărbate, nu ştiu...

— Şi sînt atît de bolnav... Frigurile m-au dat gata ! Ah, din vina mea am ajuns aici, din vina mea !

— Din vina ta ?

— Da. Anul trecut, vînzînd recolta frumoasă pe care am obţinut-o, ascultînd de sfaturile micuţei Bruyère, cînd administratorul contelui m-a rugat să reînnoiesc contractul, nu trebuia să mai fac un altul cu nici un preţ. Asta a însemnat ruina noastră, căci mai înainte, chiar dacă n-am putut pune un ban deoparte, tot mai puteam s-o scoatem la capăt ; iar după recolta bogată de anul trecut, am avut numai necazuri, fiindcă n-am avut bani să cultivăm pămîntul cum trebuie. Recolta de anul ăsta a fost şi ea destul de frumoasă, dar contractul cere să dau mult mai mult decît anul trecut. Ah, bietul tata avea dreptate cînd spunea : „Nu te strădui să dai o recoltă prea bogată, băiete, căci proprietarul o să-ţi ceară să-i dai de două ori mai mult decît i-ai dat“.

— Domnul conte trebuie să aibă mare nevoie de bani din moment ce a vîndut puținul nostru avut și ne-a lăsat pe drumuri după atîția ani de muncă.

— Da, așa s-ar părea... că are nevoie de bani. La urma urmei, e dreptul lui, și unde-i lege, nu-i tocmeală ; așa a zis și avocatul.

— Dar plecînd de aici, te-ai gîndit, bărbate, cum o să trăim ? Tu ești prea slăbit ca să mai poți munci ca ziler, iar eu, chiar dacă aș găsi ceva de muncă, nu voi scoate nici măcar un sfert din pîinea zilnică.

— Într-adevăr, așa e...

— Și, totuși, continuă nevasta fermierului, după o tăcere destul de lungă, nu mă pot împăca deloc cu gîndul ca doi oameni bătrîni, care n-au nimic ce-și reproșa, să se trezească dintr-odată fără acoperiș deasupra capului și fără pîine. Nu, nu, nu mă pot obișnui cu gîndul ăsta !

— Ai dreptate, dar cui să ne plîngem ? Domnului conte ? E în drepturile lui. Nu sîntem noi vinovați că nu-i putem plăti, iar el este și mai puțin vinovat.

— A cerut mai mult decît îi puteam da.

— Nu trebuia să semnăm contractul.

— Și asta e adevărat.

— Vezi, nevastă, seniorul e senior, iar noi sîntem niște simpli fermieri. Se pare că seniorii se ajută între ei... știi tu proverbul : „Corb la corb nu-și scoate ochii"... Doar nu-i frate-meu să mă ajute... Ce dracu !

— Ai dreptate, zise nevastă-sa cu o umilă și naivă resemnare. Vom avea un alt stăpîn în locul contelui și va fi același lucru... Nu e cazul să dăm vina pe el, dar să mă ierte Dumnezeu, prea e neîndurător și aspru ! Ia gîndește-te la moș Jacques, căruia, de bine, de rău, îi puteam oferi un adăpost și-i dădeam cîte o lingură cu mîncare. Acu ce-o să se întîmple cu el ?

— Atîta vreme cît am putut, l-am ajutat. Acum, cînd noi înşine sîntem izgoniţi... Bietul bătrîn ! Va rămîne şi el ca şi noi, în grija Celui-de-Sus.

— Nu-mi pare rău că l-am ajutat...

— Ştiu, nevastă ! Mie însă îmi pare rău pentru puţinii bani pe care i-am risipit la tîrg şi la han, în zilele cînd trebuia să duc produsele la piaţă ca să le vînd. Dacă am avea acum banii ăia...

— Îţi pare rău pentru un clondir cu vin şi o friptură, băute şi mîncate ici şi colo, cînd toată săptămîna răbdai ca un cîine şi munceai ca un rob ? Nu, dragul meu, n-ai dreptate !

— Da, dar în zilele în care eu mă desfătam cu un pahar de vin şi cu o friptură, tu, biata mea nevastă, beai, ca de obicei, apă din fîntînă şi mîncai lapte acru cu pîine neagră...

— Ia taci un pic... Parcă se aude ceva... zise nevasta fermierului întrerupîndu-şi bărbatul şi trăgînd cu urechea.

Cei doi tăcură ca să asculte. Într-adevăr, în toiul tăcerii profunde a nopţii se auzi de două ori ţipătul ascuţit al vulturului din Sologne.

— Asta-i Bête-Puante, zise repede fermierul, e semnalul lui ! Poate că vrea să-mi vorbească despre acea bună doamnă Perrine...

Cum strigătul se repetă, nevasta fermierului luă felinarul, ieşi repede din odaie şi se îndreptă spre cuptorul părăsit. Luna, limpede şi luminoasă, acoperise bolta cu argintul razelor sale, aşa încît fermiera putu vedea destul de repede silueta unui om care se strecura printre trestii, îndreptîndu-se către fermă. După cîteva minute, Bête-Puante ieşi din stufărişul prin care mersese aplecat şi urcă poteca unde-l aştepta, tremurînd, nevasta fermierului.

— Martin a venit ? întrebă braconierul.

În loc să-i răspundă, femeia puse felinarul jos, își împreună mîinile și șopti :

— O, Doamne, te credeam ascuns pe undeva prin inima pădurii... Nu știi că Beaucadet și jandarmii lui...

— Martin a venit ? întrebă din nou, nerăbdător, braconierul, întrerupînd-o pe femeie.

— Nu, domnule, răspunse nevasta fermierului. Încă n-a venit. Apoi adăugă, cu o șovăială plină de teamă : Nu cutez să te poftesc în odaia noastră. Știu că nu prea ai obiceiul să-ți petreci vremea sub un acoperiș...

— Și bărbatul dumitale ? întrebă braconierul, fără să dea atenție celor spuse de femeie.

— Oh, Doamne, zise tristă femeia, bietul meu bărbat e din ce în ce mai slăbit. Din ziua în care jandarmii au venit s-o aresteze pe Bruyère și fata s-a înecat, omul meu nu s-a mai ridicat din pat, pînă într-atît l-a răscolit toată povestea aia... Căci fata ne era nespus de dragă.

— A murit... Să nu ne mai gîndim la asta, se grăbi să răspundă braconierul.

— Și cînd te gîndești că nici măcar trupul nu i l-au mai găsit !

— Nici nu puteau să i-l mai găsească, răspunse braconierul ; în fundul bălții sînt gropi adînci și vîrtejuri... Cine știe unde i-or fi tîrît trupul... Apoi, ca și cum ar fi vrut să pună capăt acelei discuții, braconierul spuse : Deci bărbatul dumitale nu se simte deloc bine ?

— Ce vrei... Moartea acelei copile, scoaterea în vînzare a tuturor lucrurilor noastre... Toate astea l-au dat peste cap. Nici măcar nu știm încotro o vom apuca.

Și biata femeie își șterse lacrimile pe care avusese tăria să și le țină în fața bărbatului ei.

— Da, vînd tot pentru că nu v-ați putut plăti arenda...

zise braconierul cu un surîs amar. Vă veți duce să muriți în cine știe ce colț, după treizeci de ani de muncă cinstită. E drept, nu-i așa ?

— Din păcate, e drept. Domnul conte are dreptate și nu noi...

— Cred și eu că are dreptate... Arenda atît de mare pe care v-a pus-o v-a zdrobit ! Iar vizuina aia în care stați e atît de nesănătoasă, încît v-ați îmbolnăvit de friguri, boală care nu mai are leac. Bine măcar că avocatul nu v-a luat și pielea de pe voi, fiindcă dacă putea, v-o lua și pe aia. Totuși, ce-i de făcut ? Stăpînul și seniorul vostru e în drepturile sale.

— Vai, da...

— Așa că nu puteți apela la el...

— Vai, nu...

— Vai, da, vai, nu ! strigă braconierul, izbucnind într-un hohot de rîs. Iată ce-mi răspunzi, femeie ! Vă jupoaie pielea de pe voi, și măcelarul e în dreptul lui ! Dar mișcați-vă, faceți ceva ! Jupînul Chervin să nu se lase doborît ca o vită de povară ! Să se scoale din pat, să se ducă unde trebuie, să fie mai curajos și mai întreprinzător ! La urma urmei, bunurile încă nu v-au fost vîndute, și pînă mîine se mai pot schimba multe...

— Dar cum crezi, domnule Bête-Puante, că bietul meu bărbat va putea să se ridice din pat, cînd el nu poate mînca nimic și cînd îi e silă pînă și de lapte acru ?

— Mă mir, zise Bête-Puante ironic, căci de șaizeci de ani nu mănîncă decît pîine neagră și nu bea decît apă din fîntînă ! Taci, biată mielușea ce ești, zise braconierul cu un ciudat amestec de ironie și de îndurerare, mă faci să fiu neîndurător ca lupii...

Apoi braconierul, vîrîndu-și mîna într-unul din largile buzunare ale cazacei sale, scoase un fazan mare, avînd încă la gît lațul în care căzuse.

— Iată un fazan de doi ani : să-l cureți, apoi să-l lași să fiarbă trei-patru ceasuri, cu puțină sare și cu o mînă de pătrunjel ; supa asta va fi pentru bărbatul dumitale, cea mai bună supă pe care o poate bea un bolnav și care-l va pune pe picioare...

— Vai, domnule Bête-Puante, tot mai dai iama prin pădurea contelui ? strigă speriată nevasta fermierului, ținînd de gît fazanul pe care i-l dăduse braconierul. Bagă de seamă ! Jandarmii sînt pe urmele dumitale și au jurat să te prindă. Bagă de seamă !

— Și după ce-o să bea supa de fazan, sănătoasă și ușoară, continuă braconierul, fără să ia în seamă spaima femeii, se va simți mult mai bine ; dacă e atît de bolnav, cu atît mai mult are nevoie de așa ceva.

— Dar, domnule Bête-Puante, fazanul ăsta e al contelui, e din pădurile lui, e vînatul lui...

— Liniștește-te, femeie, vînatul e, în primul rînd, al Celui-de-Sus, care l-a creat pentru toată lumea. Dealtfel, stăpînul și seniorul tău are mai mult decît îi trebuie ca să mănînce. Valeții lui sînt sătui de așa ceva, iar valeții valeților săi sînt scîrbiți să-l mai și vadă... pînă și cîinii s-au săturat de carne de fazan...

— Dar, domnule Bête-Puante...

— Din moment ce ți-am spus că și cîinii s-au săturat de fazan, ia-l, femeie ! Odată cu supa de pasăre, bărbatul dumitale să mănînce și acești doi lini fripți pe cărbuni. E o mîncare ușoară, hrănitoare și gustoasă.

Spunînd acestea, braconierul scoase de sub cazacă doi lini splendizi, rotunzi, grași și lungi de vreo patruzeci de centimetri. Cum erau legați cu o bucată de trestie trecută prin urechi, braconierul îi întinse pe amîndoi deodată femeii, care-i puse alături de fazanul pe care continua să-l țină de gît.

— Sfîntă Fecioară, strigă ea, deci iar ţi-ai aruncat plasa în baltă, în ciuda jandarmilor şi a tuturor celorlalţi !

În acel moment, datorită urechii lui fine şi exersate, braconierul auzi în depărtare, în spatele fermei, un zgomot abia perceptibil chiar şi pentru el, care avea auzul tot atît de sensibil ca al unui sălbatic.

— Asta trebuie să fie Martin. Fii bună şi lasă-ne !

Spunînd acestea, braconierul o împinse încetişor spre casă pe femeia care ţinea în mînă fazanul şi linii. Apoi rămase singur, nu departe de cuptorul părăsit. O vreme Bête-Puante merse gînditor, sumbru, tot trăgînd neliniştit cu urechea la paşii lui Martin, care se apropiau din ce în ce, aruncînd în acelaşi timp o privire pătrunzătoare către celălalt mal al bălţii, unde, de cîteva momente, se auzea zgomotul îndepărtat şi mereu crescînd al unei puternice căderi de apă. În curînd se ivi şi Martin lîngă ruinele cuptorului. Zărindu-l pe braconier, alergă înaintea lui şi, strîngîndu-l în braţe, îi spuse cu un glas nespus de emoţionat :

— Iartă-mă... Claude... iartă-mă...

— De ce să te iert, băiete ? întrebă braconierul cu un accent de dragoste paternă în glas.

— Vai, Claude, acum trei zile, cînd te-ai strecurat în parc şi ai ajuns pînă aproape de fereastră, încercînd să mă vezi şi să-mi vorbeşti despre... Martin se întrerupse o clipă, tresări, apoi continuă cu voce schimbată : ...acea întîmplare îngrozitoare... Dar se întrerupse din nou. Nu putea continua. Lacrimile îl înăbuşeau.

— Curaj, băiete, îi zise braconierul, curaj ! Cît despre întîmplarea de alaltăieri seară, hai să nu mai vorbim despre ea. M-ai văzut ridicîndu-mă ameninţător, în momentul în care Duriveau îşi etala în mod cinic, în faţa musafirilor, principiile lui execrabile. Te-ai temut pentru viaţa acelui om... Te-ai năpustit spre mine, arma pe care

o ţineam în mînă s-a descărcat singură şi de aici toată tevatura.

— Eşti indulgent, Claude ! Îmi voi reproşa toată viaţa că am crezut, în spaima mea nebună, că ai fi capabil de o crimă... Tocmai dumneata, Claude !

— Jur pe Cel-de-Sus, care ne aude, băiete, zise braconierul cu o voce solemnă, că, tîrît de o indignare legitimă, voiam doar ca, de faţă cu musafirii săi, să-i dau lui Duriveau un ultim şi de temut avertisment şi să-i strig : „Căieşte-te, căieşte-te cît mai e timp...“

— Crezi că-i nevoie să te juri, Claude ?

— Va veni o zi în care voi fi şi judecător şi călău, zise braconierul, cînd mă voi folosi de un drept cumplit ; dar criminal nu voi fi niciodată !

— Ştiu, Claude, răspunse Martin, profund emoţionat. Probabil că m-am smintit brusc ca să pot crede aşa ceva. Dar violenţa cu care vorbea contele, ura ta întemeiată împotriva lui...

— O să vorbim şi despre conte, zise scurt braconierul. Zi ce-i cu mama ta...

— Încă n-am putut s-o văd, răspunse Martin abătut. Mă tem să n-o tulbur prea tare. Persoana la care a fost dusă alaltăieri mi-a dat de înţeles că starea sărmanei mele mame e tot la fel, dar cel puţin bine că nu s-a mai înrăutăţit.

Braconierul oftă adînc şi-şi plecă încet capul. Tot atît de copleşit ca şi el, Martin nu observă că o lacrimă căzu din ochii prietenului său şi i se pierdu în barba căruntă. După cîteva clipe de tăcere, Martin, înfrîngîndu-şi emoţia, spuse :

— Şi Bruyère ? Biata mea soră ?

— Ţi-am scris... N-o mai paşte nici un pericol. E încă slăbită, atîta tot. Mîine vei putea s-o vezi...

— Biata fată, zise cu amărăciune Martin. Nici nu știam de existența ei cînd am aflat despre toate acele nenorociri care erau cît pe-aci s-o omoare. Nu mă amăgești, Claude ? Crezi că mîine o voi putea vedea ? Nu cumva mai e încă în pericol ?

— Nu. Datorită tinereții ei, a rezistat la lovitură și la toate celelalte emoții. Ți-am spus că se simte bine ; slavă Domnului c-am izbutit s-o smulg din balta aia blestemată.

— Da, Claude ! Încă o datorie față de tine ! Mereu te întîlnesc în calea mea ca pe un geniu al Binelui, zise Martin înduioșat, întinzînd amîndouă mîinile către braconier, care i le strînse cu putere ; dar în scrisoarea ta, scrisă în grabă, n-ai putut să-mi spui cum mi-ai salvat sora de la o moarte sigură...

— Ascuns în pădure, am asistat la acea scenă îngrozitoare a descoperirii copilului, zise braconierul. Auzindu-l pe Beaucadet declarînd că se va duce la fermă ca s-o aresteze pe Bruyère, am tras nădejde să i-o pot lua înainte. Cunoșteam o potecă mult mai scurtă decît drumul obișnuit ; odată în preajma fermei, socoteam să scot strigătul cunoscut de sora ta, s-o scot afară și s-o previn ; din nefericire, jandarmii au venit mult mai repede, iar Bruyère n-a auzit semnalul meu. Sosind prea tîrziu și vrînd să mă ascund, m-am pitit în mijlocul trestiilor din groapa aceea adîncă pe care o vezi colo... Nu-i despărțită de baltă decît printr-un stăvilar de fier...

— Și ?

— Păi, la lumina lunii am văzut-o pe biata fată aruncîndu-se în baltă. Într-o clipă mi-am dat seama că puteam s-o salvez. Am ridicat imediat stăvilarul din groapă și apele, deversîndu-se în ea, curentul mi-a adus-o imediat pe micuța care se lupta cu moartea. Am apucat-o cu o mînă de rochie, iar cu cealaltă am coborît stăvilarul la loc ; șuvoiul s-a oprit, apa din groapă s-a scurs repede.

Ţinînd-o pe sora ta în braţe, ca pe un copil, am continuat să merg prin groapă pînă cînd am găsit un loc pe unde puteam ieşi fără să fiu văzut. Apoi, străbătînd pădurea, am ajuns la unul din ascunzişurile mele. Restul îl ştii...

— Şi în vremea asta jandarmii căutau în zadar trupul nefericitei pe care învinuirea lor josnică a determinat-o să se arunce în apă, zise Martin, neputînd să-şi reţină lacrimile.

— Ticăloşii ! Auzi, s-o învinuiască de infanticid... tocmai pe ea, pe ea, care, cedînd unui irezistibil sentiment de bunătate şi de spaimă totodată, izbutise să ascundă naşterea copilului. Ea care, cu un curaj nemaipomenit, venea de două ori pe zi să-şi alăpteze copilul în vizuina unde i-l ascunsesem, la o leghe de fermă. Văzînd însă că, cu toate îngrijirile ei şi ale mele, nevinovata făptură se stingea în acea vizuină umedă şi fără aer, mi-a venit nefericita idee de a duce copilul la Vierzon, unde exista odinioară un turn. Vezi, Martin, ar fi trebuit să renunţ la ideea asta ! Să-ţi mai descriu disperarea mamei de şaisprezece ani, lacrimile, strigătele ei sfîşietoare cînd s-a despărţit de copil ? Dar, mă rog, avînd în vedere sănătatea lui, m-a lăsat să-i duc pruncul la Vierzon. Dar cînd am ajuns acolo, turnul era închis din motive de economie. Trăind numai în păduri, habar n-aveam de acest lucru.

— Din economie ? întrebă Martin, privindu-l pe braconier ca şi cum n-ar fi înţeles bine cuvintele.

— Da, din economie, răspunse Bête-Puante ; dar nu, ce zic eu ? Dacă au suprimat acest ultim refugiu înălţat de un preot cu frica lui Dumnezeu şi pus la dispoziţia celor sărmani, a fetelor seduse ca să se poată căi, dacă au închis acel refugiu, au făcut-o din calcul : acei oameni ştiau bine că vor condamna astfel la o moarte sigură un

mare număr de copii care ar fi fost îngrijiți cum trebuie în acel modest azil. Dar acele făpturi, născute în sărăcie și sortite sărăciei, la ce bun să mai trăiască ? și-au zis, prudenți, epitropii. „Nu-i și așa prea mult noroi ? Nu cer toți de mîncare ?“ Parcă așa spunea alaltăieri seară Duriveau citînd execrabilele maxime ale „evangheliștilor“ lui... Deci hai să închidem turnul, țîncii vor crăpa și vom avea mai puțină populație. Fiul surorii tale a murit...

— Ah, Claude, e îngrozitor, zise Martin, ascunzîndu-și obrazul în mîini. Fie-ți milă de mine !

— Ai dreptate ! Nu de ironie avem nevoie, ci de ură ! strigă braconierul. Da, de ură împotriva acestei societăți unde apariția unui prunc nu e binecuvîntată ca un dar ceresc și nu e primită cu bucurie și recunoștință. Da, blestem asupra celor care se nasc săraci și părăsiți, căci sînt priviți ca o povară primejdioasă pentru societate fiindcă ei n-au alt viitor decît sărăcia, ignoranța, nefericirea și, adeseori, crima. Blestem asupra acestei lumi care aproape că-mi ia dreptul să fiu mîhnit din pricina morții fiului surorii tale ! Și, totuși, continuă braconierul cedînd unei înduioșări involuntare, dacă ai ști ce înseamnă să vezi o biată făptură nevinovată pălind și stingîndu-se sub ochii tăi... Nu, nu pot să-ți descriu cît mi-am simțit inima de sfîșiată în timpul acelei nopți în care, după ce am bătut zadarnic la ușa azilului unde socoteam să-l las pe micuț, m-am străduit să-l readuc la viață. Deși bolnav și zdruncinat după atîta drum, ar fi trăit totuși dacă azilul ar fi fost deschis și ar fi primit îngrijirile necesare. Dar, din păcate, la acea oră înaintată din noapte, o noapte rece și ploioasă, nici o ușă nu era deschisă. Simțeam cum pruncului îi înțepenesc piciorușele, cum se răcește. În zadar am încercat să-l încălzesc cu răsuflarea mea... tresărea... se îneca... Apoi am auzit un suspin ușor, l-am văzut surîzînd aidoma îngerilor și s-a stins...

După o clipă de tăcere, pe care Martin nu avu tăria s-o întrerupă, braconierul continuă :

— Mi-am făcut pioasa datorie de a-i aduce surorii tale pruncul. Pentru o mamă e mare lucru să mai poată plînge peste trupul copilului ei... L-am ascuns în vizuina mea. Dar, din păcate, pentru sărmana Bruyère a fost prea mult ca să afle în aceeași zi de moartea pruncului ei și să fie învinuită și de infanticid. Așa că a preferat să moară. Acum ai aflat cît a suferit victima, zise braconierul ; mîine vei ști de ce cruzime a dat dovadă călăul, vei ști ce josnică umilință a îndurat sora ta, atît de pură și totuși atît de mînjită de noroi. Acea cumplită istorisire, pe care rușinea și teama au făcut-o să n-o spună nimănui decît mie, te va obliga s-o răzbuni, dragul meu băiat, căci, în sfîrșit, a sosit și ceasul răzbunării.

Martin strigă brusc :

— Claude, nu auzi galopul mai multor cai ?

— Îl aud de un sfert de ceas, căci urechea mea e mai exersată decît a ta...

— Oare ce să însemne asta ? zise Martin neliniștit.

— Sînt jandarmii care mă caută, răspunse calm Claude. Vin încoace să mă aresteze.

Braconierului păru să-i pese atît de puțin de pericolul care-l amenința, încît Martin, privindu-l uimit, strigă :

— Vin să te aresteze și continui să stai aici ?

Fără să-i răspundă, Bête-Puante îl luă pe Martin de braț și-l conduse dincolo de ruinele cuptorului unde se retrăseseră ; cu un gest, Claude îi arătă lui Martin, la lumina lunii, pe malul opus, mai mulți jandarmi gonind în galopul cailor, urmînd poteca ce ducea direct la fermă.

— Jandarmii ! strigă Martin. Fugi, Claude, fugi !

— Am să-ți spun niște lucruri foarte serioase.

— Dar în mai puțin de zece minute soldații aceia vor fi aici !

Bête-Puante făcu un semn negativ din cap.

— Cine-i va opri ? întrebă Martin.

— Ecluza... Ascultă...

Într-adevăr, ascultînd, Martin auzi, în tăcerea profundă a nopții, zgomotul îndepărtat al unei puternice căderi de apă.

— Ai deschis stăvilarul, Claude ?

— Da... De un ceas, atunci cînd, venind încoace, i-am văzut pe jandarmii călare apucînd-o spre noi... Iar aici nu puteau veni decît după mine.

— Atunci ai făcut bine, dragul meu, drumul va fi sub apă și jandarmii vor trebui s-o ia prin altă parte sau să se întoarcă înapoi.

— Odată aflați în mijlocul mlaștinii și al turbăriilor care mărginesc balta înspre partea noastră, le va trebui mai bine de un ceas pînă să ajungă aici ; între timp, eu voi fi spălat de mult putina. Acum, ascultă-mă...

— Te ascult, Claude...

— Acum cîteva luni, zise braconierul, mi s-a explicat taina nașterii tale ; ți-am scris despre asta ; te-ai înapoiat în Franța ; ți-am scris despre purtarea ticăloasă a contelui Duriveau față de mama ta, care a înnebunit de disperare, lăsînd să-i fii luat, pentru ca apoi să fii părăsit, copil încă, în mizeria Parisului. Ți-am spus cum, după ce m-a lovit fără milă, drept în inimă, pe mine, care nu i-am făcut niciodată nici un rău, Duriveau, geniul meu rău, m-a lovit pentru a doua oară, în chip cumplit, în onoarea mea...

— Știu... Totul a fost o ticăloșie, Claude, o josnicie...

— Ți-am scris cum, după propria lui mărturisire, am ținut în mînă viața acestui om care, palid, resemnat, își aștepta moartea, moartea la care aveam tot dreptul să-l condamn. Dar încrezîndu-mă în făgăduiala lui făcută în

mod solemn, de care mai apoi şi-a bătut joc, i-am dăruit libertatea...

La aceste cuvinte, chipul lui Martin exprimă o înduioşare şi o admiraţie de nespus.

— Oh, dragul meu, spuse el, te-ai dovedit, ca de obicei, iertător şi generos ! Nu voi uita niciodată că acum cîţiva ani, într-una din ultimele noastre întîlniri, după o lungă despărţire, mi-ai zis, fără să-mi spui atunci că era vorba despre tine : „Ascultă, băiatule... Un om obscur şi sărman a fost jignit de moarte de către un om puternic şi bogat. A fost una dintre acele jigniri îngrozitoare pe care legea îţi îngăduie să le pedepseşti cu moartea. Omul sărman era înarmat... El i-a spus celuilalt : «Vei muri...» «Viaţa mea îţi aparţine. Fă ce vrei cu ea», i-a răspuns bogatul. «Ascultă, i-a replicat, grav, săracul, pînă acum ai fost un om rău... încearcă să fii bun... ajută-ţi fraţii aflaţi în suferinţă ; tu, care ai fost pînă acum faţă de ei fără milă, jură-te că te vei schimba şi-ţi voi dărui viaţa. Dar bagă de seamă că jignirea pe care mi-ai adus-o mi-a schimbat complet felul de viaţă ; dacă nu te ţii de cuvînt, ştii ce te aşteaptă...» Şi bogatul a jurat..."

— Aşa e... Continuă, zise braconierul întrerupîndu-l pe Martin, cu o ironie adîncă şi amară ; insistă mai ales asupra neghiobiei şi încrederii mele prosteşti. Da, am fost cel mai prost, cel mai tîmpit dintre muritori...

— Nu mai vorbi aşa, Claude, cînd ştii că pilda ta mi-a fost, aşa cum ai dorit dealtfel, cel mai preţios exemplu...

— Zău dacă te înţeleg...

— Mai tîrziu, am putut, la rîndul meu, nu numai să-i las viaţa celui care m-a jignit de moarte, ci să-l şi smulg din ghearele morţii... Era un om puternic, foarte puternic. I-am spus, amintindu-mi de exemplul tău : „Viaţa pe care ţi-am salvat-o încearcă s-o consacri binelui. Puterea

dumitale e mare, vino în ajutorul semenilor dumitale care se află în suferință."

— Și și-a călcat și ăla jurămîntul ?

— Nu, Claude, acela nu și l-a călcat, răspunse emoționat Martin ; pînă acum văd că și-a ținut, în mod cinstit, cuvîntul.

— Numai eu am fost înșelat, și de data asta chiar că m-am dovedit un criminal ! strigă braconierul cu o crîncenă înverșunare. Da, un criminal, fiindcă am lăsat un ticălos să trăiască, un ticălos care, în ciuda jurămîntului, a făcut să curgă torente de lacrimi și a pricinuit nefericiri cumplite, un ticălos care, lăudîndu-se cu viciile sale, le-a transmis, mai departe, odraslei sale... Nu, pe omul ăsta nu trebuia să-l las să trăiască... Și, totuși, trecînd peste resentimentele personale, am încercat totul pentru a-l face să se căiască. În zadar am vrut să-l înduioșez vorbindu-i despre răul pe care-l făcea, despre binele pe care ar fi putut să-l facă. Întîi m-a ironizat și m-a insultat, apoi a tăcut ; astfel a răspuns acest om la toate rugămințile și amenințările mele. Dealtfel, l-ai auzit alaltăieri seară...

— Niciodată nu și-a afișat cu mai multă cruzime și cinism ura împotriva celor sărmani, spuse Martin, cu un aer sumbru.

— Da, a fost cea mai insolentă, cea mai îndrăzneață sfidare pe care a aruncat-o celor umili ! Și totuși n-a dus lipsă de avertismente. Ți-am spus toate astea ție, ție, Martin, care va trebui să-i ceri o aspră socoteală acestui om ! Căci prea ține de multă vreme toată povestea asta ! Mila mea a ajuns la capătul răbdării ; a sunat ceasul răzbunării ! Mi-ai spus mai demult : „Ai răbdare, Claude ! Trag nădejde să fiu îngăduit în casa contelui". Acum iată-te în casa contelui... Cunoști execrabilele principii pe care le afișează, vezi răul pe care-l face... Fiul său, demnul său

urmaș, a fost călăul surorii tale ! Îmi vei spune din nou să am răbdare ?

Și cum Martin îl privea în tăcere pe braconier, cu o expresie de durere și de spaimă fără margini, Claude spuse :

— Nu răspunzi ? Nu mă aprobi ? Mă condamni ? Nu socoți, ca și mine, că a sosit ceasul răzbunării ? Omul ăsta fără inimă nu e o adevărată pacoste pentru acest ținut nenorocit al cărui binefăcător ar fi trebuit să fie ? Omul ăsta multimilionar nu e stăpînul absolut al unui pămînt imens, pe care taică-său a pus mîna prin înșelăciune și camătă ? Pe vastele sale domenii pe care le va lăsa moștenire fiului său, ce vedem ? Ființe nenorocite, abrutizate de neștiință, dărîmate de oboseală, de foame, de boală. Niște amăriți de fermieri zdrobiți de arendele oneroase, ale căror ogoare stropite cu sudoarea lor, din zori și pînă-n noapte, nu produc grîne decît pentru stăpîn. Ei cu munca, cu grijile, cu sărăcia și cu ruina ; stăpînul, cu liniștea, cu lenea, cu distracțiile, cu bogăția. Și asta încă nu-i totul : un fiu nedemn, imaginea vie a unui tată nedemn, va moșteni bunurile acestuia, căpătate prin fraudă, și-i va perpetua viciile. Și poate că fiul va avea și el, la rîndul lui, un fiu care-i va semăna. Așa că aproape un sfert dintr-o provincie a Franței este sortită tuturor nenorocirilor pentru că a avut ghinionul să trăiască sub dinastia unor Duriveau oarecare, dinastie dezmățată, întemeiată de un pungaș ! Și mai spunem că feudalitatea a fost abolită... Și mai afirmăm că sclavajul a fost abolit ! strigă braconierul cu un rîs amar. Apoi continuă, adresîndu-se lui Martin pe un ton ferm și hotărît : Ascultă-mă ce-ți spun... Avem nevoie de un exemplu răsunător, cumplit, salutar, care să-i înspăimînte pe cei răi și să-i facă pe cei buni să persevereze pe calea binelui.

Martin ascultase în tăcere acele imprecații, roșind de cîteva ori. Dar, după o vreme, îi zise lui Claude pe un ton trist, însă plin de afecțiune :

— Dumneata ai suferit mult și continui să suferi. Necazurile dumitale, sporite și de singurătate...

— Destul ! strigă braconierul. Rana încă sîngerează !

— Da, sîngerează și e plină de venin, așa că am să tac, Claude... Dar sînt sigur că rana n-a putut stinge în tine acea strălucită și nobilă înteligență, acel spirit drept și elevat pe care nimeni nu bănuia că-l ai cînd nu erai decît un simplu învățător de țară, slujbă pe care ai părăsit-o pentru viața rătăcitoare pe care o duci acum. Ei bine, Claude, tocmai pentru că-ți datorez inteligența și sentimentele frumoase pe care le-ai sădit în mine, nu sînt de acord cu planurile tale, ci, dimpotrivă, aș vrea ca tu să fii de acord cu planurile mele.

— Planurile tale ? Și braconierul îi aruncă lui Martin o privire pătrunzătoare. Ce planuri ?

— Și eu urmăresc același lucru ca și tine, Claude ; dar cu alte mijloace.

— Poți să-mi dai un exemplu ?

— Îți voi da un exemplu, zise Martin cu glas solemn. Care-i scopul tău, Claude ? Să-i pedepsești pe cei răi ; dar dacă cei răi devin tot atît de buni pe cît au fost de răi ?

— Buni ? zise Claude cu o mirare profundă. Atunci înseamnă că nu e vorba despre contele Duriveau... tatăl tău...

— Ba e vorba de contele Duriveau... tatăl meu !

— Și de viconte, fratele tău ?

— Da, și de viconte, fratele meu...

— Atunci rămîi cu bine ! Livreaua și-a pus asupra ta pecetea slugărniciei ; te-a înmuiat, te-a corupt...

Și braconierul dădu să se îndepărteze.

Martin îl apucă de braţ, spunîndu-i cu glas trist :

— Eşti prea aspru cu mine, Claude...

— Fiindcă eşti laş, pentru că nu mai există în tine o fărîmă de energie, de bărbăţie, pentru că în curînd ai să începi să-mi lauzi virtuţile contelui Duriveau, tatăl tău, şi ingenua blîndeţe a vicontelui, frăţiorul tău !

— Nu cunosc o persoană mai egoistă, mai aspră, mai apucătoare şi mai monstruos de orgolioasă decît contele Duriveau, zise Martin, scurt şi sec. Şi nu cunosc un suflet mai negru ca al său atunci cînd e vorba de milă, de dragoste faţă de aproapele său ; nu cunosc om care să afişeze un dispreţ mai cinic faţă de cei sărmani care suferă. Doar l-ai auzit ca şi mine alaltăieri seară... Îl cunosc bine pe conte, dar niciodată nu l-aş fi crezut în stare să-şi afişeze cu atîta îndrăzneală execrabilele principii !

— Bun ! Şi-atunci ce mai aştepţi ? Nu vrei, ca şi mine, să dai un exemplu, pedepsindu-l crîncen ?

— Nu ! Iată prin ce ne deosebim noi doi, Claude.

— După ce ţi-am zugrăvit portretele celor doi, în adevăratele lor culori, încă mai stai la tocmeală ? Ce dracu, ai apă în vine şi nici un strop de ură în inimă ?

— Ură ? Claude, dar tu eşti cel care m-a învăţat, cînd am fost mic, să urăsc ura şi să mă resemnez...

— Vremea resemnării a trecut, răspunse cu brutalitate braconierul. Acum nu mai e vorba de resentimentele mele... Nu jignirea mea vreau s-o răzbun... Dar din moment ce acest om nu-ţi inspiră nici ură, nici groază, spune-mi şi mie ce anume simţi faţă de el ?

— Milă, Claude...

— Milă ! strigă braconierul, izbucnind într-un hohot de rîs plin de ironie. Milă !

— Da, Claude, simt o milă profundă atît pentru el, cît şi pentru nefericitul său fiu, care, crescut într-o atmosferă viciată, s-a blazat şi s-a ofilit înainte de vreme.

— Sigur, doar e vorba de fratele tău, un tînăr interesant, e adevărat, şi de tatăl tău, un personaj înduioşător, nu-i aşa ?

— Ca şi fiul său, şi el a fost la rîndul lui crescut într-un mediu viciat ; şi totuşi ştii şi tu că la început avea înclinări bune...

— Destul ! zise braconierul. Timpul ne grăbeşte ! Care-i ultimul tău cuvînt ?

În momentul în care braconierul rostea aceste vorbe, umbra a două personaje ce mergeau aplecate îndreptîndu-se către cuptorul în ruine se reflectă în oglinda bălţii puternic luminată de lună. Dar nici Martin, nici Bête-Puante nu observară acest lucru, fiind prea cufundaţi în discuţia lor.

Capitolul XI

O cură miraculoasă. — Arestarea lui Martin şi a lui Bête-Puante. — Surpriza. — Cinismul contelui Duriveau. — Fermierii, alungaţi de la fermă. — Odaia lui Martin. — Scrisoarea regelui. — Memoriile lui Martin.

Martin continuă, adresîndu-se braconierului, a cărui înflăcărare sporea din ce în ce :

— Nu, Claude, eu nu cred în puterea mijloacelor radicale... Omenirea le dezaprobă...

— Gangrena nu se vindecă decît cu fierul roşu ! Tatăl şi fratele tău sînt putrezi pînă în măduva oaselor !

După o clipă de tăcere, Martin răspunse :

— Claude, îngăduie-mi să-ţi istorisesc un fapt ciudat, aproape miraculos, la care am fost martor şi care te va pune pe gînduri. Aveam pe atunci ca stăpîn un medic ilustru, un savant celebru, un gînditor profund. Într-o zi a fost chemat la căpătîiul unui bolnav bogat. A găsit un om pe moarte, distrus de excesele distracţiilor. Sîngele lui sărăcit şi stricat abia mai circula în venele îngroşate, cei mai mari medici îl părăsiseră pe sărmanul nefericit căruia nu-i mai rămăsese altceva de făcut decît să moară. Savantul şi-a amintit atunci de acele istorii misterioase care vorbesc despre sîngele tînăr şi sănătos infiltrat în venele şubrezite ale bătrînilor extenuaţi din pricina destrăbălărilor. Dar n-a fost nevoie de sînge, Claude... Draperii scumpe, de mătase şi aur, stropite cu parfumuri grele acopereau geamurile acelei locuinţe opulente, ţinînd-o în semiîntuneric. Doctorul a dat ordin să se smulgă perdelele, soarele binefăcător a dat năvală în odaie şi, din porunca savantului, pereţii au fost acoperiţi cu ramuri verzi rupte din copacii răşinoşi care au purificat pe loc aerul ; apoi, cîteva doici tinere, robuste şi sănătoase, i-au dat celui aflat pe moarte să bea din laptele lor. Şi iată minunea ! Cum a sorbit din laptele regenerator, cum a tras în piept aerul acela purificat, bolnavul a simţit că renaşte ; sîngele lui sărăcit şi viciat s-a regenerat, omul a fost salvat, iar astăzi trăieşte. Pentru salvarea lui, după cum vezi, n-au fost necesare nici lacrimi, nici sînge. Puţin lapte hrănitor, cîteva crengi de copac şi razele binefăcătoare ale

soarelui.[1] Aşa se va întîmpla şi cu aceşti doi nefericiţi, Claude : dispreţul, orgoliul, asprimea le vor umple inima. Ei bine, dragul meu, eu ţin să vindec astfel de inimi ! Vreau să le smulg din atmosfera viciată în care trăiesc, să le aşez într-un mediu plin de idei sănătoase şi pure, unde să simtă căldura unor gînduri mari şi generoase ; vreau să ofer acestor inimi o hrană cît mai nutritivă, curată şi plăcută, aidoma laptelui matern. Aşa că ia spune-mi, Claude, n-ar fi un exemplu mişcător să-i vezi pe aceşti doi nefericiţi revenind la sentimente mai bune, la toate acele nobile sentimente de care îşi bat joc acum ? Nu crezi că această transformare a oamenilor răi în oameni buni ar fi o pildă mult mai edificatoare decît o răzbunare oarecare, aşa cum vrei tu ?

— Lasă-mă, lasă-mă ! Mă faci şi pe mine să devin slab şi laş ca tine, zise cu asprime braconierul. Tu uiţi că Duriveau s-a legat faţă de mine printr-un jurămînt solemn şi că orice încercare de a aduce în inima lui acea regenerare de care tot vorbeşti atîta s-a izbit de dispreţul şi de indiferenţa lui ?

— Caracterul lui, dur ca fierul, se revoltă la gîndul de a ceda în faţa constrîngerii ! Şi te mai rog să nu uiţi, Claude, că mă aflu într-o situaţie deosebită faţă de conte. Sînt fiul lui, şi cînd va afla...

— Va avea un motiv în plus să persevereze pe calea răului. Dacă zici că din orgoliu n-a vrut să cedeze la con-

[1] Poate că veţi ierta orgoliul filial al celui care a scris aceste rînduri dacă veţi afla că acest tratament a fost aplicat unui bolnav de către tatăl meu, doctorul Sue. Recunoscător, bolnavul a poruncit să se facă un monument pe care l-a consacrat amintirii „învierii" sale. Monumentul era alcătuit dintr-un grup de douăzeci de chipuri, a cărui reproducere (în mărime naturală) poate fi văzută la Muzeul de anatomie, istorie naturală şi geologie, pe care doctorul Sue a lăsat-o Şcolii de Arte Frumoase din Paris, o colecţie rară, începută de bunicul doctorului Sue (n. a.).

strîngerea pe care i-am impus-o, cu atît mai puţin va ceda în faţa fiului său... un bastard, cum o să-ţi spună el... Cunosc prea bine persoana, aşa că tu n-ai decît să te legeni cu himere ! Eu îmi voi face singur dreptate aşa cum ştiu eu ! Ia spune-mi, Martin, cînd îmi vorbeşti despre milă şi despre răbdare, nu-ţi apare în faţa ochilor chipul mamei tale, care e nebună ? Nici al surorii tale dezonorate, care e obligată să se ascundă ca să nu fie tîrîtă în faţa tribunalului sub învinuirea nedreaptă că şi-a ucis copilul ?

— Ba da, Claude, îmi apar... le am tot timpul în faţa ochilor...

— Şi alături de aceste chipuri palide şi înlăcrimate nu vezi şi chipurile insolente şi nemiloase ale contelui şi fiului său, zdrobindu-şi victimele sub picior ?

— Claude, zise Martin cu voce rugătoare, nu-ţi cer decît un răgaz de o lună... Făgăduieşte-mi că, începînd din clipa asta, n-ai să întreprinzi nimic împotriva contelui timp de o lună de zile...

— Şi după asta ? Dacă acest om va continua să săvîrşească numai fapte rele, ce-ai să faci ?

Chipul lui Martin, pînă atunci calm, blînd şi trist, deveni dintr-odată sumbru şi neîndurător şi, după cîteva momente de gîndire, spuse :

— Ai dreptate, Claude ! Trebuie să admitem şi această supoziţie. Trebuie să-ţi mărturisesc cinstit că m-am gîndit uneori şi eu la treaba asta !

— Bun... Şi după ce te-ai gîndit la treaba asta, la ce concluzie ai ajuns ?

— Înainte, jandarmi ! strigă un glas răsunător.

Şi Beaucadet se năpusti de după ruinele cuptorului, împreună cu cinci dintre jandarmii săi, şi puse mîna pe Bête-Puante, în vreme ce unul dintre jandarmi îl înşfăcă pe Martin, care, năucit de acest atac neaşteptat, nu opuse nici o rezistenţă. Nu acelaşi lucru se întîmplă cu braco-

nierul ; acesta opuse o rezistență înverșunată, luptîndu-se cu jandarmii care-l îngenuncheară cu multă greutate și-i puseră imediat cătușele.

— Ți-am spus eu, vierme nenorocit, strigă Beaucadet umflîndu-se în pene, că mai devreme sau mai tîrziu tot o să te prind ! Am trimis cîțiva jandarmi călare pe malul celălalt al bălții, iar eu am venit pe jos prin landă. Ai crezut că dacă vei deschide stăvilarul, vei fi în siguranță, nu-i așa ?

Braconierul nu răspunse. Atunci Beaucadet i se adresă lui Martin :

— Iar tu, băiete, ești prietenul intim al acelui ticălos numit Paiața, care a șters-o de la pușcărie ; aveam dreptate cînd îi spuneam domnului conte : „Vă înșeală, vă înșeală, vă duce cu vorba..."

— Și de ce anume sînt acuzat ? întrebă Martin, cu răceală.

— De ce ești acuzat, băiete ? Păi te acuz că ai fost înțeles cu cel care a tras în domnul conte, acum trei zile...

— Eu, înțeles ? zise Martin. Păi tocmai eu am fost cel rănit ; e adevărat, destul de ușor, dar, oricum, am fost rănit !

— Un motiv în plus ! Prefăcătorie bine jucată, drăguțule ! Dealtfel, văd că cunoști foarte bine această drojdie a societății, pe acest Bête-Puante, care se ascunsese după arbuștii din fața ferestrei castelului... Ai vrut să-l dai pe domnul conte la o parte din fața ferestrei ca să nu-l vadă pe Bête-Puante... Noroc că am avut eu grijă să-i previn pe domnul conte și pe fiul său ; iar dumnealor au vrut să vină ca să se asigure cu propriii lor ochi despre ticăloșia dumitale, băiete...

Într-adevăr, nu peste mult, contele și fiul său coborîră dintr-o trăsură ușoară de vînătoare. În ciuda certei lor, între tată și fiu domnea cea mai cordială, cea mai de-

plină înțelegere. Contele părea să fi uitat trecătoarele lui regrete și-și reluase rolul de „tată tînăr" față de Scipion.

La vederea contelui, Beaucadet strigă :

— Victorie ! Am pus mîna pe tîlhari ! Domnule conte, valetul dumneavoastră a fost blînd ca un miel, dar braconierul s-a zbătut ca un turbat !

Luna strălucea în toată splendoarea ei. Contele și Scipion se apropiară de jandarmii în mijlocul cărora se găseau Martin și Bête-Puante.

— Așa deci, pungașule ce ești, îi zise contele lui Martin, sigur că înainte de a intra în slujba mea, aveai legături cu vagabondul ăsta ticălos care, nemulțumit că-mi fură vînatul, voia — după cît se pare — să-mi ia și viața. Și eu, care aveam încredere în tine... Cică să mai crezi în certificatele de bună-purtare și în recomandații...

— Ești tînăr... se mulțumi să spună și Scipion.

— Iar tu, zise contele făcînd un pas către braconier, tu, ticălosule, ce urmăreai ? Cine ești și...

— Mă numesc Claude Gérard, zise braconierul cu glas solemn, întrerupîndu-l pe conte.

— Claude Gérard ! strigă Duriveau, palid și uluit, dîndu-se un pas îndărăt.

Apoi, apropiindu-se de braconier, ca să-i vadă mai bine chipul pentru a se convinge de identitatea lui, după ce-l examină cîteva clipe, zise :

— Da, el e.... E într-adevăr el...

— Cine e Claude Gérard ăsta ? întrebă Scipion aprinzîndu-și o țigară, în vreme ce Beaucadet și oamenii săi se uitau unul la altul peste măsură de uimiți de acest incident.

— Claude Gérard ! zise din nou contele cu o mirare profundă și parcă zdrobit sub povara amintirilor pe care acest nume le trezise în el.

— Acum înțelegi, Duriveau ? zise braconierul adresîndu-se contelui, care, la început mut, copleșit, ridică, pînă la urmă, capul.

Abia atunci, privindu-l de sus, îi strigă cu o gură ironică și disprețuitoare, încrucișîndu-și brațele pe piept :

— Aha, deci dumneata ești ! Omul de bine ! Dumneata care, ascuns sub o poreclă, rătăcești de atîta vreme prin pădurile mele și ai obrăznicia să mă urmărești cu epistolele dumitale moralizatoare ! Și eu care te credeam cît mai departe de aici... Și mă mai întrebi dacă înțeleg... Ei, drăcie ! Înțeleg cît se poate de bine, dar să știi că patosul dumitale nu mă impresionează. Ai vrut să vezi dacă plumbii carabinei dumitale își nimeresc ținta. Ah, caraghios bătrîn ce ești, predici mila și iertarea, cu pușca în mînă !

— Nu-i adevărat ! N-am tras asupra ta de multă vreme, deși aș fi putut s-o fac oricînd ! răspunse braconierul. Amintește-ți de jurămîntul pe care l-ai făcut, Duriveau !

— Mda ! Biletul de indulgență, ca la biserica din Chârtre ! strigă contele izbucnind într-un hohot de rîs. Apoi, pe tonul unui „tată tînăr", continuă : Scipion, uită-te la omul ăsta ! A fost învățătorul satului. Pe atunci era îndrăgostit nebunește de o tînără deosebit de frumoasă, care-l iubea așa cum poți iubi un astfel de om : pe jumătate țăran, pe jumătate pedant, adică îl iubea ca pe un frate... Ei bine, i-am suflat-o pe tînără...

— Asta s-a mai văzut, zise cu răceală Scipion, fără să-și scoată țigara din gură.

— După nu știu cîți ani, venind încoace la o partidă de vînătoare, întîmplarea m-a pus față în față cu nevasta acestui pedagog, care, între timp, pentru a se consola, se însurase. Nevastă-sa, drăcia dracului, era foarte drăguță și aleasă cu mult gust de caraghiosul ăsta... Chiar atunci

îl pusese dracu să plece nu știu unde... Mi s-a părut amuzant să-i suflu nevasta, așa cum îi suflasem și logodnica.

— Îi auzi, Martin, și pe tată și pe fiu ? întrebă braconierul cu voce înfundată, fiindcă îl sufoca furia.

— Îi aud, răspunse Martin cu adîncă tristețe.

— Dar tot dracul, continuă contele, l-a adus într-o zi, pe neașteptate, pe învățătorul nostru acasă și m-a găsit împreună cu doamna Claude Gérard.

— Cu nevasta învățătorului... zise Scipion cu reproș. Mi-ai ascuns acest lucru, dar ai avut tupeul să-mi scoți pe nas povestea cu amărîta aia de Chalumeau !

— Scipion, fii generos ! Deci Claude Gérard m-a surprins într-o... discuție mult prea intimă cu nevastă-sa. Era înarmat cu o pușcă cu două țevi. Știam că nefericitul era feroce ca un lup ! Ce mai, m-am și văzut mort ! Ei, ia să văd acum dacă ghicești ce-a făcut domnul Claude !

— Îl auzi, îl auzi, Martin ? strigă braconierul.

— Îl aud, răspunse Martin.

— Ce naiba a putut face Claude ? se întrebă Scipion, căzînd pe gînduri. Te-o fi somat să-i dai ori banii ori viața...

Braconierul scoase un strigăt de furie și se zbătu atît de tare, încît era cît pe-aci să scape din mîinile jandarmilor și să se năpustească asupra contelui.

— Claude, prietene, zise Martin pe un ton de ușor reproș, fii calm și indiferent.

— Ai ghicit, băiete, îi răspunse fiului său contele. Claude mi-a cerut bani, dar nu pentru el... El, vezi Doamne, e un om demn, ci pentru „frații săi, care se zbat în mizerie"... „Ești bogat — mi-a zis Claude — jură că vei veni în ajutorul celor care se zbat în mizerie și te las să trăiești... Dacă nu, știi ce te așteaptă..."

— Mda, zise Scipion, cu un zîmbet rece, un nou soi de şantaj, şantajul filantropic. Apoi, adresîndu-se braconierului, adăugă : Ascultă, dragul meu, dacă toţi bărbaţii încornoraţi ar proceda ca tine, n-ar mai exista oameni săraci pe lumea asta !

Auzind aceste vorbe ale fiului său, contele izbucni în rîs.

Între timp, fermierul şi fermiera de la „Marele ienupăr", auzind larmă, se sculară şi, aflînd că stăpînul lor, domnul conte Duriveau — „seniorul", cum îi ziceau ei — venise într-acolo, vrură să-l înduplece, cu lacrimi în ochi, să nu-i alunge din odăiţa lor.

— Domnule conte, zise femeia cu o voce tremurătoare, în numele Domnului, fie-vă milă de noi !

— Cine eşti şi ce vrei de la mine ? o întrebă cu trufie contele.

— Noi sîntem alde Chervin, fermierii de la „Marele ienupăr"... Ne-au luat tot ce-aveam şi, după treizeci de ani de muncă, acu ne alungă de aici... Am trudit cu rîvnă şi credinţă şi n-am nedreptăţit niciodată pe nimeni. Dacă am întîrziat cu plata, nu-i vina noastră... Şi dacă ne izgoniţi, seniore, ce-o să se întîmple cu noi doi, la vîrsta noastră ?

La început, Duriveau a ascultat indiferent acea umilă rugăminte ; apoi, gîndindu-se că avea ocazia să-şi dovedească dispreţul faţă de jurămîntul făcut odinioară lui Claude Gérard, îi spuse femeii :

— I-ai auzit, domnule-om-de-bine, pe „fraţii dumitale care se zbat în mizerie" ? Să mă ia dracu dacă nu-s încîntat că-ţi pot dovedi acum, pe loc, ce fac eu cu jurămîntul pe care mi l-ai smuls cu puşca în mînă... Şi întorcîndu-se către Beaucadet, contele spuse : Sergent, bunurile acestei ferme care îmi aparţine au fost recuperate, expertiza s-a făcut ; aşa că te rog să-l izgoneşti acum, pe

loc, pe fermier, din casa mea. Şi pentru ca ordinul să-mi fie îndeplinit, să laşi un jandarm aici ca să-mi păzească ferma, pentru ca nu cumva să dispară ceva pînă mîine dimineaţă, cînd voi trimite un om de încredere ca să ia în primire totul.

— Vai ! Dumnezeule ! Ne izgoneşte la ora asta ! strigă înspăimîntată nevasta fermierului ; bolnav şi slăbit cum e, bietul meu bărbat va muri, stăpîne !

— Mai îngăduie-ne cîteva zile, domnule conte, zise şi fermierul, cu glas rugător.

— Patul, pe care legea îl lasă celor expropriaţi, să fie scos imediat din clădirea fermei, zise contele cu răceală, adresîndu-se lui Beaucadet.

Dacă detestabilul său orgoliu n-ar fi fost aţîţat de prezenţa braconierului, poate că Duriveau n-ar fi dat dovadă de acea crîncenă neîndurare (deşi mai dăduse asemenea porunci la executarea cărora, e adevărat, nu asistase) ; dar teama ca nu cumva să i se pară braconierului că cedează în faţa unui jurămînt făcut cîndva, dublată de certitudinea că se afla în dreptul său, drept în faţa căruia se obişnuise să sacrifice totul, îl determină pe Duriveau să ia acea măsură extremă. Porunca i-a fost îndeplinită imediat. În urma unei scene sfîşietoare, pe care v-o puteţi lesne închipui, fermierul şi soţia sa au fost alungaţi cu cruzime din casă, în toiul nopţii, în ciuda tuturor rugăminţilor lor. Braconierul şi Martin asistară, muţi şi impasibili, la acea scenă. Cînd totul se isprăvi, contele îi zise braconierului pe un ton plin de dispreţ şi de ironie :

— Acum, Claude Gérard, la bună vedere, dacă vei mai cuteza... Fiindcă nu depinde decît de mine să mai fii vreodată liber... Iar eu nu cedez chiar atît de uşor...

Apoi, însoţit de fiul său, contele se îndepărtă, la braţ cu Scipion, şi amîndoi porniră spre trăsură. Dar cînd dădură să se urce, Beaucadet îi spuse lui Duriveau :

— Domnule conte, mi-a venit o idee : poate că tîlharul de Martin are complici printre slugile dumneavoastră. Înainte de a ne da seama ce hram poartă, cînd ajungeți acasă, vă rog să faceți o mică percheziție în odaia lui. Apoi încuiați ușa și luați cheia. În felul acesta vom fi siguri că n-o să dispară nimic din odaia lui pînă mîine dimineață, cînd vom avea plăcerea să-i scotocim camera așa cum știm noi.

— Ai dreptate, sergent, zise contele ; voi face întocmai cum mi-ai spus de îndată ce voi ajunge acasă.

Trăsurica în care se urcară contele și fiul său o luă repede din loc.

— Și acum la drum, tîlharilor, zise Beaucadet întorcîndu-se lîngă cei doi prizonieri ai săi.

— Ei bine, Martin, zise încet braconierul, unde-ți sînt speranțele, iluziile ? O, sărmană inimă încrezătoare !

Martin nu răspunse nimic, dar își plecă vinovat capul. După cîteva momente, cei doi prizonieri și jandarmii se îndepărtară de clădirea fermei. Jupînul Chervin și nevasta lui, izbucnind în lacrimi, tremurînd de frig, se așezară pe mindirul aflat pe patul trîntit de jandarmi pe marginea bălții, la cîțiva pași de clădirea fermei.

Sosind la castel, contele Duriveau intră în dormitor. Apoi, cu un sfeșnic în mînă, pătrunse în vastul cabinet de toaletă, de unde urcă repede scărița ce ducea în odaia lui Martin, o mansardă întunecoasă, fără aer, înaltă doar de cinci picioare și aproape de nelocuit. Dar asta îl interesa prea puțin pe conte. Odăița mai avea o ușă care dădea spre scara de serviciu, ușă pe care contele o încuie de două ori, vîrînd cheia în buzunar. Pe urmă, punînd sfeșnicul pe masă, privi în jurul lui cu multă curiozitate. Obligat să stea aplecat, din pricina tavanului prea jos, contele zise cu vivacitate :

— Zău dacă pricep cum poate cineva trăi într-o odaie ca asta !

Pe urmă, începu percheziția, ce părea că are toate șansele să se termine foarte repede, fiindcă mobilierul era alcătuit dintr-un șifonier, unde erau atîrnate hainele lui Martin, dintr-o comodă mică, unde se aflau cîteva rufe, dintr-o masă, două scaune și un pat. Nici în șifonier, nici în comodă contele nu găsi nimic suspect, nimic care să-l poată lămuri asupra relațiilor dintre Claude Gérard și Martin. Tot încercînd să pătrundă acel mister, contele era pe cale să se retragă, cînd, într-un colț întunecos, zări un cufăr de fier care era încuiat. Coborî în cabinetul de toaletă, luă cleștele de fier din fața căminului și, slujindu-se de el ca de o pîrghie, forță broasca vechiului cufăr. Primul lucru ce-i căzu sub ochi fu un pachet destul de mare și de gros, legat cu grijă și înfășurat în pînză cerată ; pe el se afla o carte poștală pe care era scrisă adresa unde trebuia trimis pachetul : *„Domnului baron de Frugen"*.

Destul de mirat, contele nu ezită să desfacă pachetul. În pînza cerată era înfășurată o cutie albă, de lemn, închisă cu un lacăt mic ; pe cutie se afla așezat un plic mare, conținînd o scrisoare sigilată. Alături, un bilet unde fuseseră așternute rîndurile următoare :

„Domnule,

Cutia alăturată vă va fi înmînată de o persoană de încredere. După ordinul pe care probabil că l-ați primit, am să vă rog ca această cutie să-i parvină regelui, cît mai repede cu putință, împreună cu scrisoarea aflată în plicul sigilat.

Am onoarea de a fi, domnule, umilul dumneavoastră servitor,

Martin"

Pe plicul sigilat, Martin scrisese : *„Regelui"*, și prin hîrtia plicului se simțea o cheiță, desigur cheița de la cutie. Contele fu uluit ; nu-și putea crede ochilor. Citi de două ori biletul lui Martin cu o mirare crescîndă. Ce legături puteau să existe între valetul său și un rege ? Acel om, care pînă atunci forțase fără nici un scrupul cufărul servitorului său, săvîrșind cea mai josnică indiscreție, acum ezita dacă să-și continue sau nu opera. Dar ispita se dovedi mai tare și, cu o mînă tremurîndă, rupse plicul adresat regelui, în care găsi o cheiță și o scrisoare, unde citi următoarele :

„Sire,

Iată *Memoriile* pe care doreați atît de mult să le citiți. De multă vreme, așa după cum v-am spus, am căpătat obiceiul de a ține un *Jurnal* al vieții mele. Din ziua cînd, ca urmare a existenței mele rătăcitoare și tulburate, m-am trezit cînd martorul și cînd actorul principal al unor întîmplări ciudate, mi s-a părut curios, instructiv și chiar util în ce mă privește (am avut în mai multe împrejurări dovada acestei utilități) să scriu aceste amintiri și să le păstrez.

În afară de cîteva reflecții intercalate ici și colo, și pe care mi-am permis să vi le adresez, sire, aceste *Memorii* istorisesc viața mea începînd din copilărie și pînă în ziua în care întîmplarea m-a adus în preajma domniei-voastre. Prima condiție a unei asemenea lucrări, cel puțin așa cum am conceput-o eu, este sinceritatea absolută ; n-am abdicat niciodată de la acest principiu. Severitatea cu care m-am judecat în anumite împrejurări cred că-mi dă dreptul să

mă arăt mai puțin sever față de alții. Mintea nu mi s-a copt, inteligența nu mi s-a dezvoltat, judecata nu mi s-a format, principiile nu mi s-au fixat decît cu vremea și numai în urma învățămintelor pe care le-am tras din întîmplările prin care am trecut. Am ținut deci să păstrez în aceste *Memorii* lenta transformare a ideilor, a convingerilor, a sentimentelor mele, care, trecînd prin nenumărate întîmplări, m-au condus la bine sau la rău. Înainte de prima tinerețe, nu prea judecam. Din această epocă datează tot ceea ce ține de copilăria și adolescența mea. Aceste pagini, după diferitele faze ale povestirii, vor fi deci adesea impregnate de nepăsare și de veselia vîrstei respective... Mai tîrziu, am început să caut cauzele diverselor fapte ce se petreceau zilnic sub ochii mei.

Dacă în cursul unei existențe pline de atîtea întîmplări m-am abătut uneori de la linia dreaptă ca să revin apoi la ea și pentru totdeauna, poate că o să vi se pară că mediul în care am fost aruncat, eu, biet orfan părăsit, a pricinuit, în mod fatal, acele deviații.

Vă rog să credeți, Sire, că nu pentru a satisface binevoitoarea dumneavoastră curiozitate, oricît de multă cinste mi-ar face ea, am adunat aceste pagini, scrise de atîta vreme ; ci pentru faptul că ele vă vor întări poate și mai mult generoasele dumneavoastră intenții.

Umilă și obscură, sau mai curînd tocmai pentru că a fost atît de umilă și de obscură, viața mea e plină de învățăminte : căci e povestea sinceră a unui om care a trăit așa cum a trăit, care a văzut și a trecut prin ceea ce a trecut și toate acestea nu se poate să nu aibă un tîlc pentru majestatea-voastră, fiindcă povestea vieții mele e de fapt povestea majorității oamenilor săraci și părăsiți de toți...

Sacra datorie pe care o am de îndeplinit aici mă va împiedica de acum încolo să mai părăsesc Franța, Sire ; dar vă rog să mă credeți că voi păstra veșnic amintirea

bunătăţii voastre şi că în fiece zi voi mulţumi Domnului că m-a ajutat să salvez o viaţă care depinde numai de domnia-voastră ca să devină deosebit de dragă şi nespus de preţioasă omenirii.

Am onoarea de a fi, Sire, prea umilul vostru servitor,
Martin"

E cu neputinţă de exprimat impresiile contelui Duriveau după ce citi acea scrisoare şi nerăbdarea, curiozitatea nestăpînită cu care descuie cutia albă de lemn unde se găseau *Memoriile* lui Martin. În cutie se afla o grămadă de foi de hîrtie de diferite mărimi, scrise în diverse epoci ; prima parte a acestor *Memorii* se şi îngălbenise de vreme. Contele Duriveau înşfăcă manuscrisul, coborî grăbit în odaia sa, unde se încuie cu cheia şi, la flacăra lumînărilor, începu să citească *Memoriile* lui Martin.

Orologiul din castelul Tremblay vesti chiar în acel moment că era unu noaptea.

Capitolul XII

Limousin. — Teoria beţiei. — Relicva. — Iepuroaica. — Negustor ambulant şi vraci. — Nevoia de afecţiune.

Nu păstrez decît o idee confuză şi incompletă despre evenimentele dinainte de a împlini opt sau nouă ani. To-

tuşi, din acest trecut obscur şi atît de îndepărtat, păstrez imaginea unei femei tinere şi deosebit de frumoase, ale cărei degete agere făceau aproape tot timpul să sune fusele meseriei de dantelăreasă, şi-mi amintesc de dantelele pline de ăcele strălucitoare de aramă ; clinchetele sonore ale fuselor erau marea mea bucurie şi mi se pare că le mai aud şi astăzi ; seara, această bucurie se schimba în admiraţie. Culcat în pătuţul meu, o vedeam pe acea femeie tînără, lucrătoare neobosită (poate că era chiar mama mea), trudind la lumina unei lumînări a cărei strălucire era dublată de apa limpede dintr-un glob de sticlă aşezat în faţa sfeşnicului. Vederea acelui cămin luminos îmi pricinuia un soi de încîntare şi de extaz cărora doar somnul le punea capăt. Pe urmă, urmează o lungă lacună în amintirile mele, pricinuită. cred, de o boală.

Dar începînd cam din cel de al unsprezecelea an, îmi aduc aminte de tot ; amintirile mele sînt, de data asta, precise, fără lacune şi de o fidelitate de necrezut mai ales în privinţa persoanelor.

La vîrsta de unsprezece ani slujeam, după puterile mele, ca ucenic la un zidar numit sau poreclit Limousin ; nu-l părăseam o clipă, eram umbra lui, călcînd întotdeauna grăbit pe urmele paşilor săi, încît toţi cei care ne vedeau ajunseseră să spună : „Uite-l pe Limousin şi cîinele său". După cum se obişnuia în ţinutul nostru, duceam pe umăr targa de tencuit în care amestecam mortarul pe care i-l dădeam stăpînului meu. Acea povară era atît de grea pentru vîrsta mea fragedă, încît am mers multă vreme adus de spate şi cu capul plecat. Mai tîrziu, e adevărat, trupul mi s-a îndreptat datorită însă unor mijloace cam ciudate.

În orice anotimp, mergeam cu capul şi cu picioarele goale, îmbrăcat în nişte haine vechi, purtate, pînă se hărtăniseră, de către Limousin. Îmi amintesc mai ales de o

pereche de pantaloni de postav gălbui, peticiți în douăzeci de locuri cu petice de diferite culori. Mi-i dăduse după ce-i purtase vreo doi ani și vă rog să țineți seama că-i cumpărase de la a cincea sau a șasea mînă. Datorită faptului că eram foarte mic, pantalonii, roși în genunchi, îmi fuseseră pur și simplu agățați de gît cu o sfoară trecută prin betelie, în vreme ce prin buzunarele care-mi ajungeau la subțioară făcusem două găuri pe unde-mi scoteam mîinile. Plin de tencuială și de ghips întărit, acel veșmînt ciudat semăna mai curînd cu un perete decît cu o stofă oarecare.

Hrana mi-era alcătuită în mod invariabil dintr-o bucată de pîine tare și neagră, însoțită la nouă dimineața și la trei după amiază de coada și de capul unei scrumbii sărate, legate între ele prin șira spinării, fiindcă Limousin mînca întotdeauna mijlocul scrumbiei. Coada mi se părea mult mai gustoasă decît capul. Seara, după ce mă întorceam de la lucru, stăpînul meu — care făcea de două ori pe săptămînă o supă cu grăsime — îmi dădea cîte o porție rece, în care înmuiam pîinea, după care ne culcam pe o saltea de paie ; iarna ne înveleam cu un fel de plapumă plină cu fîn. Contrar obiceiului majorității compatrioților săi, stăpînul meu nu se reîntorcea la sfîrșitul toamnei în ținutul său. Fiind aproape de un tîrg destul de mare, al cărui nume l-am uitat, Limousin căpătase aprobarea de a-și construi, pe un teren pietros și părăsit, o nenorocită de colibă unde locuiam.

În timpul sezonului în care începeau construcțiile, Limousin era aproape întotdeauna solicitat de către starostele zidarilor din tîrg. Dacă mai tîrziu, în ciuda șomajului forțat, se ivea vreo lucrare urgentă de zidărie, Limousin se angaja imediat s-o facă. Dacă nu, lucra la terasamente, în vreme ce eu mă duceam să adun de pe

străzi balegă de cal pe care Limousin o vindea mai apoi unui grădinar din tîrg.

Ne culcam cînd se înnopta şi ne sculam cînd se lumina de ziuă fără să aprindem vreodată vreo lumînare. Cînd era ger mare, ne petreceam lungile nopţi de iarnă şi uneori şi zilele cînd nu aveam de lucru într-un soi de amorţeală despre care bănuiesc că se asemăna cu hibernarea în care se scufundă unele animale în timpul iernii. Nu era nici veghe, nici somn, ci un fel de întrerupere momentană a vieţii şi a nevoilor ei. Îmi amintesc că în timp ce afară viscolea, puteam sta o zi sau chiar două fără să mănînc nimic şi fără să-mi fie foame ; această stare nu era cîtuşi de puţin dureroasă. Mi se părea că-mi simt sîngele răcindu-mi-se treptat şi măduva spinării înţepenindu-mi. După acea senzaţie, care era foarte neplăcută, urma o toropeală tolerabilă atîta vreme cît rămîneam nemişcat ; cea mai mică mişcare îmi căşuna o adevărată suferinţă. De patru sau cinci ori pe lună, adică în fiecare duminică, această viaţă sobră, monotonă, se schimba într-un mod ciudat. Limousin era un bărbat înalt şi slab, osos, robust, în vîrstă de vreo cincizeci de ani. Tovarăşii săi spuneau despre el că era mereu cu gîndurile aiurea, ca şi cum ar fi visat la ceva ; avea o fire blîndă, echilibrată, era un muncitor foarte harnic şi priceput, dibaci şi neobosit ; taciturn, abia scotea cîte o vorbă şi, odată intraţi, seara, în coliba noastră, nu-mi adresa adesea nici un cuvînt pînă a doua zi. Duminica însă Limousin devenea alt om.

Încă din zorii zilei, o servitoare de la hanul din tîrg sosea cu un măgar în al cărui samar se aflau o bucată de slănină sărată, cîteva ouă tari, o jumătate de pîine mare, albă, şi un butoiaş conţinînd cam zece sticle cu vin de regiune ; servitoarea odată plecată, Limousin încuia uşa, aşeza butoiaşul la îndemînă, lîngă saltea, iar pe saltea

punea slănina, ouăle şi pîinea ; după asta, începea să bea pînă ce-şi pierdea complet judecata.

Nu voi uita niciodată ziua în care Limousin, după ce băuse două sau trei sticle cu vin, mai avînd încă o oarecare continuitate în gîndire, mi-a dezvăluit această stranie teorie a beţiei :

— Vezi tu, Martin, duminica este a mea ; dacă nu m-aş aghezmui în ziua asta, aş bea toată săptămîna şi, în plus, aş deveni leneş, invidios, certăreţ, iar într-o bună zi, hoţ, dacă nu cumva şi mai rău. Nu-mi place să beau la crîşmă. Acolo beţia ţi se preschimbă în mînie, în strigăte, în înjurături, în bătaie, şi-ţi pierzi demnitatea ; iar eu nu beau ca să mă iau la gîlceavă, nu beau nici de dragul vinului (aş bea rachiu dacă n-ar fi atît de nesănătos) ; eu beau, şi am dreptul să beau, pentru a evada din cocioaba asta de patru sau de cinci ori pe lună. Adevăratul beţiv bea de unul singur. Jean-Pierre bea ca să uite că şi-a auzit toată săptămîna copiii plîngînd de foame şi nevasta, de mizerie. Bea, mai ales, ca să uite că-i va auzi din nou săptămîna viitoare. Simon bea ca să uite că a auzit-o şi că o va auzi din nou pe bătrîna lui mamă bolnavă gemînd de luni pînă sîmbătă. Alţii beau ca să uite de munca lor zdrobitoare. Aşa că noi, oameni de treabă, după o săptămînă de lipsuri, de trudă şi de necazuri, unde dracu să găsim nişte distracţii oneste, nişte plăceri mai delicate, pe măsura pungii noastre şi a ignoranţei în care trăim ? Unde să găsim uitarea tuturor necazurilor noastre ?

Limousin se arăta foarte fidel şi consecvent acestui mod de a privi beţia ; cînd începea lucrul — şi asta se întîmpla în mod invariabil în fiece luni — nu găseai muncitor mai harnic, mai sobru şi mai onest ca el. Odată l-am întrebat de ce nu se îmbată în fiecare seară din moment ce beţia era ceva atît de plăcut. El mi-a răspuns cu asprime :

— Păi cu ce să mă îmbăt dacă nu muncesc ? Iar de furat, află că n-am chef să fur ! Dacă aș cîștiga atîta încît să pot cumpăra în fiece zi vin, atunci aș fi un om fericit și n-aș mai avea nevoie să beau ca să uit !

Abia acum înțeleg adevăratul sens al acelor cuvinte ale stăpînului meu și aproape că mă simt uimit de justețea lor. Copil părăsit, am trăit destul printre nefericiții și necăjiții de toate soiurile, pentru a ști că aproape întotdeauna, la noi, oamenii din popor, beția se datorează nevoii de a uita de necazuri și de lipsuri.

Sigur că există și excepții. Astfel, după mulți ani după ce l-am părăsit pe Limousin, am devenit sluga de încredere a unui mare senior despre care voi vorbi mai tîrziu. Încă tînăr, avea o avere imensă. Soția lui, plină de virtuți, era deosebit de frumoasă. Și cu toate acestea, mă duceam să-l caut în taină pe acel mare senior prin tavernele cele mai infecte din cartierul halelor, din Paris, unde se îmbăta criță în cea mai desfrînată companie. Ziua în amiaza mare, îl aduceam beat mort, pe o portiță dosnică, în vechiul și splendidul castel pe care familia lui îl avea de peste două secole și pe care tatăl lui i-l lăsase moștenire, așa cum avea să-l lase și el moștenire fiului său... Sătul pînă în gît de averea cîștigată fără trudă, nutrind o adevărată aversiune față de distracțiile elevate, sila față de orice bucurie firească îl aduseseră pe acel bogat senior în aceeași situație ca și pe Limousin, zidarul sărman, care n-avea după ce bea apă. Astfel, bogatul căuta într-o beție zgomotoasă și josnică uitarea bogăției sale, în vreme ce săracul căuta într-o beție solitară (deci într-un mod mult mai demn) uitarea necazurilor sale.

În fiecare duminică, închis toată ziua cu Limousin, în fundul cocioabei noastre pustii, asistam — plin de o uimire stupidă, amestecată cu spaimă — la extravagantele

divagaţii pe care vinul i le inspira stăpînului meu. Cînd i se părea că e posesorul tuturor umbrelelor din Franţa (asta fiindcă-şi dorea de foarte multă vreme o umbrelă mare pe care nu şi-o putea cumpăra), cînd i se părea că e tambur-major, cu panaş pe frunte, cu baston în mînă, aşezat într-o trăsură trasă de şase cai albi, cu valtrapuri roşii. În ceea ce priveşte numărul cailor, culoarea lor şi a valtrapurilor şi atelajul, nu făcea niciodată rabat. Probabil că uniforma de tambur-major era în ochii lui Limousin idealul măreţiei unui costum. Cocoţat pe un scaun şchiop, cu pumnul stîng în şold, cu mîna dreaptă sprijinită pe stînjenul de măsurat, stăpînul meu, clătinîndu-se, saluta în dreapta şi în stînga, plin de bunăvoinţă, în vreme ce eu aveam sarcina să strig cu voce puternică :

— Trăiască Limousin, că-i băiat bun !

Luni dimineaţă, Limousin mă trezea ca de obicei ; chipul, gesturile, accentul, atît de însufleţite în ajun, redeveneau calme şi reci ; după exuberanţa din ziua precedentă, urma o indiferenţă taciturnă. Stăpînul meu îşi relua munca obişnuită cu ardoarea obişnuită, întotdeauna primul cînd începea lucrul, întotdeauna ultimul cînd înceta lucrul. În cursul săptămînii cred că nu-mi adresa nici douăzeci de cuvinte.

Înainte de a continua, vreau să vă vorbesc despre un personaj care va juca un rol foarte important în povestirea mea. Personajul despre care vreau să vă vorbesc era un negustor ambulant, binecunoscut în ţinut şi poreclit lepuroaica. Acest om părea să fie prieten de multă vreme cu Limousin. Contrar obiceiurilor noastre solitare, negustorul ambulant trecea de multe ori seara pe la noi şi stătea vreme îndelungată de vorbă cu stăpînul meu. Unele gesturi, unele cuvinte, unele priviri schimbate între ei mă făceau să cred că vorbeau despre mine, dar n-am izbutit niciodată

să aflu ceva despre aceste discuţii misterioase. Îmi amintesc doar că într-o zi, Limousin, în urma unei astfel de discuţii, îmi ceru să examineze ceea ce numea el „relicva" mea. Era vorba despre un vechi buton argintat, cu o emblemă, pe care-l purtam la gît, atîrnat de o sforicică. Niciodată n-am ştiut cum şi nici de cînd aveam acel obiect căruia îi dădeam dealtfel prea puţină importanţă şi pe care-l păstram din obişnuinţă ; după ce l-a privit cîteva minute, cu un aer gînditor, Limousin mi l-a dat îndărăt şi după asta nu mi-a mai vorbit despre el.

Iepuroaica se servea de meseria de negustor ambulant ca de o manta de vreme rea pentru a acoperi tot soiul de alte fapte necurate : pe faţă, vindea prin sate cîntece, almanahuri şi iconiţe ; pe ascuns, se ocupa cu farmece şi vrăjitorii, îmbolnăvea sau vindeca animale, găsea obiectele pierdute, vindeca bolile pe care, chipurile, le aduna într-un sac misterios (treabă care dealtfel costa destul de scump), vindea cărţi despre magie, ca, de pildă, *Marele şi micul Albert*, dar mai ales cărţi cu poze obscene. Am aflat mai tîrziu aceste amănunte, şi încă multe altele. Călătorind prin diverse ţinuturi ale Franţei, ba, se spunea, chiar şi la Paris, ambulantul-vrăjitor nu apărea niciodată în tîrgul nostru sau prin împrejurimi vara, cînd îşi exercita meseria de saltimbanc. Nu venea în tîrgul nostru decît iarna, şi chiar şi atunci pentru scurtă vreme : nimeni nu ştia unde stă ; îşi dădea „consultaţiile" la vreunul dintre clienţii care-l chemau, refuzînd categoric să primească pe cineva acasă la el, indiferent cine ar fi fost.

Acel om, încă tînăr, avea un chip greu de uitat : spîn, fără sprîncene, avea totuşi o chică neagră ca cerneala şi lungă ca pletele unei femei. Îşi strîngea părul într-o coadă răsucită într-un coc, prins cu un pieptene de aramă deasupra chipului său palid şi pămîntiu, aproape tot timpul

schimonosit, căci Iepuroaica atrăgea mulțimea în jurul său atît prin grimase, cît și prin costumul lui ciudat. În pofida atîtor elemente grotești, aspectul său era mai curînd sinistru decît rizibil. Ochii galbeni, rotunzi, pătrunzători, ca ochii păsărilor de pradă, buzele subțiri, aproape inexistente, dovedeau șiretenie și răutate. Bărbia spelbă, vestimentația bizară, alcătuită dintr-o vestă rotunjită la margini și împodobită cu blană și dintr-un fel de fustă de culoare roșcată pe care o purta peste pantaloni făcuseră să i se dea o poreclă feminină — Iepuroaica [1] — fiindcă se zicea că alerga zi și noapte, prin munți și văi. Măgarul mare, negru, numit Lucifer, încărcat cu sacii negustorului ambulant-vraci-saltimbanc, avea și el o înfățișare deosebită : în urechile găurite i se legănau doi imenși cercei de aramă. Din pricina greutății acelor „bijuterii", urechile lui Lucifer, în loc să stea drepte, în sus, ca la orice măgar, stăteau orizontal ; un inel mare de aramă, gravat cu tot felul de semne simbolice și împodobit cu șapte clopoței, trecut prin nasul măgarului, completa cabalistica lui podoabă, asortîndu-și aspectul bizar cu cel și mai bizar al stăpînului său. Inteligența lui Lucifer era tot atît de cunoscută în ținut ca și răutatea lui : indica ora bătînd în pămînt cu copita, sau se oprea în fața vreunei fete căreia îi cam plăcea să se zbînțuiască, în vreme ce stăpînul său își împărțea cărticelele și cîntecelele printre spectatori : cînd nu mai avea ce face, Lucifer se repezea cu dinții lui albi, să muște lumea ; măgarul ăsta îmi inspira tot atîta teamă cît și stăpînul său. După trei sau patru vizite misterioase pe care negustorul ambulant i le-a făcut lui Limousin, spaima mi-a dat insomnii și fierbinți. La ultima întrevedere, vraciul, după ce m-a privit

[1] *La hase*, în franceză, înseamnă iepuroaică. În Sologne, țăranii îi spun iepuroaicei *la levrasse*.

cu multă atenţie, m-a tras spre el şi, spre marea mea durere, a făcut să-mi trosnească toate încheieturile de la mîini şi de la picioare, după care, foarte satisfăcut, i-a şoptit cîteva cuvinte lui Limousin, care i-a răspuns cu brutalitate şi cu un aer supărat :

— El ? Niciodată, auzi ? Niciodată !

De atunci, stăpînul meu nu l-a mai văzut pe negustorul ambulant care a plecat înjurînd. În urma acestei discuţii, stăpînul mi-a zis să am mare grijă de „relicva" mea, fără să-mi spună mai multe în legătură cu acest lucru.

Din pricina vieţii aproape animalice pe care o duceam, aveam adesea crize de înduioşare ; inima parcă mi se umfla şi-mi bătea mai repede, ochii mi se umpleau de lacrimi şi simţeam o dorinţă irezistibilă de afecţiune care mă determina să-mi îndeplinesc îndatoririle cu şi mai multă grijă. De multe ori, intrînd în coliba noastră, fericit că-mi isprăvisem cu bine treburile, părîndu-mi-se că întrezăresc pe chipul rece al stăpînului meu o expresie fugară de bunătate, îi luam mîna şi, izbucnind în lacrimi, i-o sărutam cu multă efuziune. Limousin, care sigur că habar n-avea de sentimentele mele, mă privea mirat, apoi ridica din umeri, îşi trăgea mîna şi-mi spunea :

— Bine, Martin, bine... Jos, băiete, jos...

Ca şi cum aş fi fost un cîine ale cărui gudurături îl deranjau. Mă ghemuiam pe salteaua de paie, înăbuşindu-mi suspinele, ascunzîndu-mi lacrimile, de teama de a nu-mi necăji stăpînul sau de a nu-l face să rîdă, şi adormeam plîngînd.

Acum, cînd îl înţeleg mai bine pe stăpînul meu, îi iert răceala ; din pricina obiceiului său de a se îmbăta cu regularitate, el nu trăia — dacă mă pot exprima astfel — în lumea noastră. Acest om, de obicei atît de rece, atît de

trist, atît de taciturn, odată sub imperiul halucinaţiilor sale, vărsa lacrimi de înduioşare, îşi exprima cele mai mişcătoare sentimente sau se lăsa în voia unei bucurii fără margini. Aşa că dovada ataşamentului meu trebuia să-i fi fost complet indiferentă. Respins de el, încercam să-mi caut alţi prieteni. Dar degeaba, toţi îşi băteau joc de mine. Odată, unul Beauceron mi-a zis, rîzînd în hohote, că nu-s decît un căţelandru, şi atît.

— De ce mă faci cîine ? i-am răspuns supărat. Nu sînt cîine, sînt om...

— Tu, om, replică Beauceron, tu, care n-ai nici tată, nici mamă şi care trebuie să fii copilul vreunei tîrfe ? !

Încă nu cunoşteam semnificaţia acelui ultim cuvînt rostit de Beauceron ; totuşi, mi-am dat seama că mă jignise ; pentru prima oară în viaţa mea, deşi copil, am simţit ce înseamnă furia şi ura. M-aş fi năpustit asupra lui Beauceron fără să mă gîndesc că era cu mult mai puternic decît mine, dar brusc mi-au venit în minte cuvintele: „N-ai nici tată, nici mamă". Mînia mi s-a schimbat într-o durere care mi-a frînt inima, forţele m-au părăsit şi am recăzut pe piatra pe care stătusem pînă atunci. Ascunzîndu-mi faţa în mîini, am început să plîng.

— Haide, Martin, nu plînge, ce dracu ! Nu ştii de glumă ? îmi zise Beauceron, mişcat de lacrimile mele şi care, în fond, era un om de treabă.

Atunci, abătut, necăjit, descurajat, am început să mă gîndesc că datorită beţiei, în fiece duminică stăpînul meu scăpa de trista realitate şi se hrănea cu iluzii. Tot ascultîndu-i monologurile ciudate, descrierile minunate ale unor ţinuturi fermecate pe care le străbătea — în reveriile lui — o curiozitate amestecată cu spaimă a început

a se strecura încet în sufletul meu. Poate părea ciudat că dorința de a mă îmbăta nu mi-a venit din prima zi în care l-am văzut pradă halucinațiilor, cînd a început să-mi dezvolte teoria lui despre beție, despre beția în care găsea, în fiecare săptămînă, uitarea trecutului, a prezentului și a unui viitor nu mai puțin păcătos. Mă ținusem tot timpul departe de orice ispită în nădejdea că mă voi bucura de atenția stăpînului meu. Dar după dureroasele și zadarnicele încercări în care tot ceea ce era mai expansiv în mine fusese cu brutalitate respins, m-am socotit îndreptățit să mă îmbăt și eu, ca să uit trecutul, prezentul și viitorul. Nu mă putea reține teama că l-aș supăra pe Limousin ; nu-l simțeam nici apropiat, nici depărtat. Nu mă trata cu asprime, dar nici nu mi-a spus vreodată o vorbă bună. De îndată ce ne apucam de lucru, nu făcea altceva decît să strige cu vocea lui răgușită „dă-mi aia !", iar eu îi aduceam troaca plină cu mortar, pe care, de îndată ce-o goleam, mă duceam s-o umplu din nou. Seara, reîntorși în coliba noastră, mîncam fără să scoatem o vorbă ; cu alte cuvinte, îmi cîștigam pîinea pe care mi-o dădea. Deci nimic nu mă putea opri să beau, fiindcă nu nutream pentru el nici tandrețe, nici gratitudine, nici venerație. Totuși, în ciuda tuturor acestor motive, am rezistat multă vreme tentației poate din virtute, poate din pricină că nu puteam ascunde o parte din vinul stăpînului meu, poate din pricina unor temeri vagi să nu ajung ca el, în sfera unor viziuni extraordinare, pline de un farmec misterios. În sfîrșit, nehotărîrea mea încetă, lăsînd la o parte orice scrupule. Mai întîi trebuia să-mi procur vinul, ceea ce era un lucru foarte dificil. Stăpînul meu nu scăpa o clipă din ochi butoiașul și avea o asemenea îndemînare în a-i da pe gît conținutul, încît nu adormea niciodată înainte de a-l

goli. Am meditat multă vreme la mijloacele „de atac". În sfîrșit, aproape sigur de reușită, așteptam ocazia care n-a întîrziat să se ivească. Îmi voi aduce aminte toată viața de acea ultimă duminică a lunii noiembrie. Se făcuse foarte frig ; un strat gros de zăpadă acoperise pămîntul. Petrecusem o noapte foarte agitată, lipsită de somn. Dimineața, ca de obicei, servitoarea de la hanul din tîrg ne-a adus în coliba noastră amărîtă butoiașul cu vin și proviziile ; după ce-a plecat, stăpînul meu a baricadat ușa și și-a pus butoiașul cu vin, care avea o canea, la căpătîi, lîngă mindirul de paie. Apoi, înarmîndu-se cu un pahar vechi de tablă, taciturnul Limousin se așeză pe salteaua de paie și începu să bea pahar după pahar, fără să rostească un cuvînt ; de obicei tăcea, pînă ce aburii vinului i se urcau la cap. În timpul acelor preliminarii, ghemuit în colțul cel mai întunecat al colibei, nu-l scăpam din ochi pe Limousin. Fie din pricina frigului, fie din cine știe ce alte motive, contrar obiceiului, stăpînului meu îi trebui mult mai multă vreme pînă să se îmbete. În sfîrșit, încet, încet, am văzut topindu-i-se masca de gheață care toată săptămîna îi împietrea chipul. Fața palidă i se coloră, ochii stinși începură a-i străluci. Se îndreptă brusc și, cu o voce vibrantă, începu să lălăie un cîntec de pahar. Mult prea ocupat pentru a mai trage cu urechea la divagațiile lui, făceam pe adormitul, cu mîinile pe genunchi, cu fruntea sprijinită în mîini ; dar, din sfert în sfert de ceas, mă tîram de-a lungul zidului, apropiindu-mă pe nesimțite de butoiaș. Afară se întuneca din ce în ce, fiindcă reîncepuse să ningă cu fulgi mari și deși. Coliba noastră, luminată doar de două gemulețe murdare așezate deasupra ușii, era aproape cufundată în întuneric ; datorită obscurității, am început să mă apropii mai repede și cu mai mult curaj

de butoiaș. Dar iată că stăpînul, rîzînd în hohote, mă strigă brusc. Am rămas nemișcat, prefăcîndu-mă că sforăi ușor, ca să creadă că dorm adînc.

— Doarme... zise Limousin. Eh ! O să mă duc singur la nuntă... După care începu să vorbească și să gesticuleze cu o veselie crescîndă.

Primul meu succes m-a făcut mai îndrăzneț : după aproape două ceasuri, ajunsesem lîngă butoiașul așezat între perete și căpătîiul saltelei de paie. Profitînd de faptul că stăpînul meu se întorsese o clipă cu spatele, m-am furișat în spațiul care rămăsese între perete și butoiaș. Nici n-am apucat să mă ghemuiesc în acel loc, că stăpînul mă și strigă cu o voce din ce în ce mai behăitoare. Am rămas mut și nemișcat. Stăpînul se lăsă apoi să cadă greoi pe saltea, ținînd în mîna dreaptă paharul de tablă, fiindcă în butoiaș se mai afla încă destul vin. Îl vedeam pe Limousin din profil : era îmbrăcat cu o cămașă subțire și cu o pereche de pantaloni zdrențuiți și plini de găuri. Lumina chioară care intra pe cele două gemulețe de deasupra ușii îi cădea pe fața radioasă, care parcă înflorise. Limousin fredona un cîntec vesel. Acel chip plin de seninătate, de fericire aproape că radia în întunericul din șandramaua noastră, în vreme ce afară viscolul sufla cu furie și învîrtejea zăpada. În momentul în care mă pregăteam să fur din vinul stăpînului, am mai avut o ultimă reținere ; dar văzîndu-i chipul atît de fericit în mijlocul mizeriei și sărăciei în care trăiam, n-am mai ezitat. Un cui gros, al cărui vîrf al ascuțisem bine, și coada unei pipe a tovarășului meu de muncă, pe care m-am prefăcut că i-am spart-o din greșeală, în timpul mesei, au fost singurele instrumente cu ajutorul cărora mi-am pus planul în aplicare. Cu vîrful cuiului am găurit partea de jos a butoiului, iar cu țeava

pipei am început să trag vinul direct în gură. La început, gustul acru al acelui vin de regiune care ţi se urca repede la cap nu mi-a plăcut ; dar nu peste mult timp, am simţit o căldură plăcută răspîndindu-mi-se prin vine ; apoi mi-am simţit arterele de la tîmple umflîndu-mi-se, inima bătîndu-mi cu putere, iar privirea împăienjenindu-mi-se. După o serie de sclipiri luminoase, mă cuprinse o ameţeală atît de violentă, încît m-am apucat cu amîndouă mîinile de butoiaş, simţind cum îmi fuge pămîntul de sub picioare. În spaima mea, am început să strig :

— Stăpîne... ajutor !

Din acel moment nu-mi mai aduc aminte de nimic. Mi se pare totuşi că l-am văzut pe Limousin ridicîndu-se în picioare, de cealaltă parte a butoiaşului, dar, pierzîndu-şi echilibrul, a căzut înapoi, pe saltea, rîzînd cu hohote. Cînd mi-am venit în fire, m-am simţit îngheţat pînă în măduva oaselor ; deschizînd ochii, am constatat că mă aflam în mijlocul unei păduri, culcat în zăpadă, şi că ziua era pe sfîrşite. Simţeam că-mi plesneşte capul de durere ; cu judecata încă tulbure, am privit în jurul meu cu un amestec de spaimă şi de curiozitate. Cum de ajunsesem în acea pădure pe care n-o cunoşteam ? Ce se petrecuse între mine şi Limousin ? Oare mă aflam departe de colibă ? Să mă fi alungat ? Aceste gînduri incoerente se învălmăşeau şi se ciocneau în mintea mea cînd iată că un zgomot nu prea îndepărtat şi care-mi era destul de bine cunoscut mă făcu să tresar. Era un clinchet sonor de clopoţei acoperit cînd şi cînd de glasul piţigăiat al unui om care cînta un cîntec de bîlci. Vocea era a Iepuroaicei, negustorul ambulant, însoţit de măgarul său Lucifer, al cărui clopoţei se auzeau pînă departe.

Capitolul XIII

Urmările beției lui Martin. — E luat de Iepuroaică. — Maica Major. — Camera perucilor. — Paiața refuză să facă ce i se cere. — Vizită amicală.

La apropierea Iepuroaicei, am vrut să fug ; dar n-am putut ; picioarele îngreunate mi se muiară și am căzut grămadă lîngă un copac. Aproape imediat, prin tufișurile destul de depărtate, l-am văzut pe negustorul ambulant. În ciuda frigului, saltimbancul era, ca de obicei, cu capul gol și cu părul strîns într-un coc, în vîrful capului, după moda chinezească. Vesta, dintr-un postav gros, cafeniu, era îmbrăcată peste fusta veche, de un roșu-închis. Măgarul, la fel de ciudat împodobit ca și stăpînul său, aproape că dispăruse sub o enormă pînză cerată, neagră, care acoperea baloturile negustorului ambulant. Mai să juri că era vorba de niște valtrapuri de înmormîntare. Astfel încărcat, cu capul lui mare și urît, cu urechile drepte împodobite cu cerceii aceia enormi de aramă, măgarul mi se păru și mai înfricoșător. Cu fiecare pas pe care negustorul îl făcea spre mine, spaima mea creștea. Am vrut din nou să fug, dar, încremenit de groază, mi-a fost cu neputință să mă mișc. Îmi mai rămînea o ultimă nădejde : întunericul care începuse a deveni din ce în ce mai des. Cîțiva fulgi de zăpadă cădeau încet din cerul plumburiu ; poate că aveam norocul să nu fiu zărit datorită trunchiului unui copac enorm în dosul căruia mă ascunsesem. Iepuroaica se afla acum doar la cîțiva pași de mine, cîntînd cu voce din ce în ce mai pițigăiată. Dar, brusc, își întrerupse cîntecul : mă zărise. Se opri drept în fața mea, împreună cu măgarul. Cuprins de groază, am mai avut puterea să mă ridic în genunchi, să-mi împreun mîinile și aproape fără

să-mi dau seama ce spun, să strig : „Îndurare !“ Apoi am căzut grămadă, tremurînd din toate mădularele. Văzîndu-mă. negustorul m-a privit cu un aer surprins, apropiindu-se tot mai mult de mine, în vreme ce măgarul negru, înaintînd odată cu stăpînul său, își întindea capul lui mare spre mine și mă adulmeca neliniștit.

— Ce faci aici ?

N-am răspuns.

— E și Limousin prin împrejurimi ?

Din nou am tăcut.

— Răspunde ! strigă negustorul ambulant cu glas mînios, aplecîndu-se spre mine și scuturîndu-mă de braț.

Cuprins de spaimă, am recurs la o minciună :

— Stăpînul meu m-a izgonit...

— De ce ?

— Fiindcă... fiindcă eram leneș.

Negustorul ambulant mă țintui cu privirea. Sigur că-și dăduse seama de minciuna mea, căci zise cu un aer îndoielnic :

— Limousin te-a izgonit pentru că erai leneș ? Mi se pare ciudat, pentru că nu mi s-a plîns niciodată de lenevia ta. De fapt, nu l-am mai văzut pe stăpînul tău de cinci sau șase luni, adăugă el reflectînd la acest lucru. Apoi spuse : Deci ai devenit un leneș, un netrebnic !

— Ei, nici chiar așa ! am strigat.

— Atunci de ce ți-a făcut vînt stăpînul tău ?

N-am știut ce să-i mai răspund.

După o tăcere destul de lungă, în timpul căreia negustorul m-a privit cu atenție, mi-a zis :

— Și-acum ce-o să se întîmple cu tine ?

— Nu știu.

— Părinții tăi unde sînt ?

— N-am nici tată, nici mamă.

— Unde stăteai înainte de a te lua Limousin ?

— Nu știu.

— Nimeni pe lumea asta n-are grijă de tine ?

— Nimeni.

Negustorul ambulant tăcu din nou ; apoi se apropie și mai mult de mine, ca pentru a mă observa mai bine, căci începuse a se întuneca. Dar socotind că cercetarea lui era insuficientă, negustorul ambulant zise :

— Ridică-te în picioare !

Cum spaima m-a împiedicat să-l ascult, negustorul ambulant m-a înșfăcat cu o putere pe care nu i-aș fi bănuit-o niciodată, m-a apucat de după ceafă cu o mînă ca de fier și m-a ridicat în picioare ; apoi, pipăindu-mă pe tot trupul cu degetele lui tari și ciolănoase, a început a spune cu jumătate de glas pe măsură ce înainta în investigațiile sale :

— Pieptul e bun... membrele bune... spinarea bună... îi trebuie niște mîncare bună și atît... Atunci îi vor reveni și forța și supleţea ; în mai puțin de doi ani voi scoate om din el... Noroc că e încă mic...

Acest examen, care-mi spori groaza, odată terminat, Iepuroaica mă întrebă :

— Nu vrei să te mai întorci la stăpînul tău ?

— O, nu, mi-e prea frică !

— Ai dreptate. O să-ți bată urechile în cuie de ușa colibei, dacă nu cumva te va pedepsi și mai rău.

Am început să tremur.

— Unde-ai să dormi la noapte ?

— Nu știu...

— Și-n nopțile următoare ?

— Nu știu...

— Ai să mori de frig în pădurea asta sau te vor mînca lupii.

Am început să tremur.

— Hai, nu mai plînge... Te cheamă Martin ?

— Da, domnule.

— Ei bine, Martin, în noaptea asta îţi voi oferi eu adăpost. După asta, vom vedea... Urcă-te pe măgar !

În ciuda situaţiei disperate în care mă aflam, departe de a accepta ospitalitatea propusă, am scos un strigăt de spaimă şi am luat-o la goană. Dar tîlharul, făcînd două salturi de o agilitate surprinzătoare, a pus mîna pe mine, zicînd :

— Aha ! Ţi-e frică de mine !

— Da, domnule.

— Mă refuzi ?

— Prefer să mor în pădurea asta, să fiu mîncat de lupi decît să merg cu dumneata, am strigat împreunîndu-mi mîinile şi căzînd în genunchi.

— Şi de ce ţi-e frică de mine, Martin ? mă întrebă Iepuroaica pe un ton mieros, care, în loc să-mi potolească teama, mi-o spori şi mai mult. N-ai de ce te teme ! Voi fi ocrotitorul tău !

— Prefer să mă întorc la fostul meu stăpîn...

— Acum e prea tîrziu... Nu-l vei revedea niciodată !

După care mă luă în braţele sale noduroase înfrîngînd lesne slaba mea rezistenţă, scoase o curea din buzunar, îmi legă zdravăn mîinile la spate şi, ridicîndu-mă ca pe un fulg, mă duse pînă la măgarul său, îndepărtă valtrapul acela negru care-l acoperea, mă trînti peste baloturile cu mărfuri şi mă acoperi cu pînza cerată, spunîndu-mi :

— Noapte bună, Martin, noapte bună ! Apoi, adresîndu-se măgarului, strigă : La drum, Lucifer !

Şi Lucifer o luă din loc. Peste zi căzuse o mare cantitate de zăpadă, aşa că atît paşii măgarului, cît şi ai negustorului nu se auzeau deloc. Cuprins de spaimă, lăsîndu-mă în voia legănatului lui Lucifer, nu auzeam din cînd

în cînd, în toiul tăcerii profunde a nopții, decît vocea pătrunzătoare și pițigăiată a negustorului ambulant cîntîndu-și plicticosul lui cîntec :

„Frumoasă burboneză
Vrei să-ți îneci amarul
In inima ca jarul etc...“

Nu știu cît timp am mers astfel prin pădure ; auzind de două ori clipocitul unei ape, am bănuit că măgarul trecea printr-un vad, în vreme ce negustorul, al cărui glas nu se mai auzea, trecea probabil pe puntea destul de șubredă. După ce-am călătorit timp de două sau trei ceasuri, măgarul s-a oprit brusc. Am auzit zgomotul unui clopot tras cu putere și, după cîteva minute, o voce groasă, răgușită, a întrebat pe un ton posomorît :

— Cine-i acolo ? Cine bate la ora asta ?

— Eu sînt, maică Major, răspunse negustorul ambulant, căci vocea răgușită și bărbătoasă aparținea unei femei. Da, eu sînt, bătrîno, adăugă Iepuroaica.

— Da ? Tu ești ?

— Eu, cine vrei să fie ? strigă furios negustorul. Ce naiba, nu mă mai recunoști ?

— Ei, drăcia dracului ! Deci tu ești ! Cine naiba se aștepta să vii pe o astfel de vreme ? Și tu și Lucifer păreți două troiene de zăpadă ! Așteaptă, cobor imediat...

Nu peste mult, am auzit zgomotul tîrșit al unei porți care se deschidea. Măgarul înainta cu precauție — căci coboram o pantă abruptă — apoi se opri. Glasul negustorului se auzi din nou.

— Adă o lumînare în odaia cu plete...

— De ce ? Odaia ta te așteaptă gata pregătită... răspunse femeia cu glasul gros.

— Adă totuşi o lumînare... E ceva pe care să se poată dormi în odaia aceea ?

— Sigur... Există o ladă cu pănuşe proaspete de porumb acoperită cu o cuvertură.

— Du-te şi adă o bucată de pîine, bere şi slănină, zise negustorul.

— În camera cu plete ? întrebă mirată femeia cu voce groasă.

— Da, îi răspunse bărbatul.

La cîteva minute după acest dialog, am simţit cum se ridică pînza cerată ce mă acoperise. Aerul îngheţat m-a izbit în faţă.

— Vrei să mergi pe jos sau vrei să te duc în braţe, Martin ? mă întrebă cu aceeaşi voce mieroasă negustorul.

Şi, ajutîndu-mă să cobor de peste baloturi, îmi desfăcu mîinile din cureaua cu care mi le legase.

— Pot merge singur, i-am spus în prada unei spaime de nedescris.

— Atunci dă-mi mîna şi bagă de seamă să nu cazi, fiindcă e polei.

După ce m-am clătinat de mai multe ori coborînd cîteva trepte îngheţate, am intrat — în urma negustorului — într-o cămăruţă boltită. Un foc zdravăn de vreascuri de plop încinsese căminul şi lumina cu flăcările lui cămăruţa.

— Iată-ţi adăpostul, mîncarea şi patul, zise negustorul arătîndu-mi cu degetul o ladă plină cu pănuşe de porumb şi un scaun fără spătar pe care se aflau o bucată de slănină, o bucată de pîine şi un ulcior cu bere.

— Acum, adăugă el, ciupindu-mă de ureche, cu un aer patern, poftă bună şi noapte bună, Martin !

Apoi Iepuroaica ieşi din cameră şi încuie uşa de două ori. Rămas singur, încălzindu-mă la jăratecul din cămin, am început să-mi vin în fire, căci pînă atunci crezusem că visez. Vreascurile de plop amestecate cu curpeni de

viță-de-vie aruncau limbi de flăcări albastre și albe și-și răspîndeau în odaie mireasma sănătoasă și aromată. Acea lumină veselă era suficientă ca să lumineze zidurile goale și albe ale odăii. Ridicînd din întîmplare ochii spre tavan, abia atunci am observat că de grinzile ieșite în afară atîrnau etalate, netezite și etichetate, un mare număr de plete lungi, de toate culorile : blonde, castanii, ba chiar și roșcate. Erau atît de dese și atît de strălucitoare, încît ai fi zis că sînt de mătase. Acel spectacol straniu mă umplu de o nouă spaimă. Mi-am închipuit că toate acele plete aparțineau unor cadavre. În imaginația mea, mi s-a părut chiar că unele dintre ele erau pline de sînge. Din ce în ce mai îngrozit, am alergat la ușă, dar ușa era încuiată și foarte solidă. Neputînd fugi, m-am străduit să nu mai ridic ochii spre acel tavan înfricoșător. Celelalte obiecte care mă înconjurau îmi abătură atenția de la spaima mea. Lădoiul mare de lemn care-mi slujea de pat era plin cu pănușe, peste care am văzut — pe jumătate desfăcută — o cuvertură groasă de lînă. Slănina pe care mi-o dăduseră mi s-a părut foarte gustoasă, pîinea era albă, berea — proaspătă — acoperea cu spuma ei albă gura ulciorului de lut. În viața mea nu avusesem la dispoziție o odaie atît de bună, un pat atît de bun și o mîncare atît de bună ; totuși, mi-a fost cu neputință să mănînc și să mă întind — în ciuda oboselii — pe acel pat improvizat ; m-am așezat, tremurînd, pe dalele de piatră de pe jos, în fața focului, a cărui căldură îmi încălzea picioarele înghețate. Văzîndu-mă în puterea negustorului ambulant, în acel loc necunoscut, mi s-a părut că-mi părăsisem stăpînul de foarte multă vreme, că mă aflam la o distanță enormă de coliba noastră, de care totuși nu mă despărțea decît un drum de cîteva ceasuri. Uneori, credeam că încă mai eram beat ; atunci evenimentele al căror erou și martor fusesem mi se păreau simple iluzii ; vise din care aveam să

mă trezesc mai devreme sau mai tîrziu, sub acoperișul colibei noastre, sărmane. Încordarea datorată gîndurilor de tot felul împreună cu oboseala și cu spaima mi-au pricinuit mai întîi o puternică descurajare, după care am căzut într-un somn greu și agitat. Nu știu cît timp voi fi dormit, dar știu că am fost trezit brusc din somn de strigătele sfîșietoare și de rugăminţile unui copil. Afară abia se lumina de ziuă ; o lumină slabă datorată zorilor sau poate reflectării zăpezii se strecura prin gemuleţul aflat pe peretele din faţa căminului unde adormisem întins pe jos, cămin în care focul se stinsese. Strigătele copilului care mă treziseră încetară o vreme. Atunci am auzit glasul gros al femeii care-l primise pe negustor și căruia el îi spusese maica Major.

— Deci nu vrei să faci cercul [1] ?

— Nu pot... Nu mai am putere... răspunse o voce îndurerată.

— Unu, doi, îl faci sau nu ?

— Păi doar ţi-am spus că atunci cînd ajung, ca adineauri, cu capul la picioare, mă înăbuș ! răspunse copilul.

— Te învăţ eu acuși să nu te mai înăbuși ! răspunse cu glas tunător femeia.

Și, prin același perete, am auzit niște bufnituri seci, căzînd una după alta, însoţite de alt rînd de ţipete scoase de copilul care, plin de durere și de mînie, înjura de mama focului.

— Ei, acum îl faci ? întrebă vocea groasă a femeii.

— M-ai bătut atît de tare, încît am să încerc, răspunse copilul, clănţănind din dinţi.

— Hai, fără vorbe de prisos, zise femeia pe un ton amenințător.

[1] Vom explica mai tîrziu ce înseamnă aceste cuvinte tehnice (n. a.).

Urmă un moment de liniște.

— Faci pe paiața ! Ceea ce te sufocă e lenea !

Chiar în momentul în care femeia isprăvi de rostit aceste cuvinte, copilul fu apucat de un acces cumplit de tuse întretăiată, cînd și cînd, de horcăituri ; ai fi zis că e gata să se sufoce.

— Aha, te prefaci că te sufoci ? zise femeia. Ei, stai tu, că te fac eu acușica să cînți atît de tare, încît o să ți se lărgească exact cît trebuie gîtlejul !

Și ploaia de lovituri înfundate răsună din nou. De data asta, copilul nu mai striga ; cea care striga, înjura și blestema era femeia.

— Paiață nenorocită ! M-ai mușcat pînă la sînge ! Tîlharul ăsta e mai prefăcut și mai rău ca o mîță sălbatică ! Ah ! Mă muști, ticălosule ? Ia vino ! Vino să-ți plătesc eu așa cum meriți ! Dar nu aici, ci în pivniță, ca să nu-l trezești pe cel nou !

Și după zgomotul unei lupte slabe, însoțită de murmure și de strigăte înăbușite ce se îndepărtau, se înstăpîni liniștea. Tremuram din tot corpul ; „cel nou" nu puteam fi decît eu. Oare ce trebuia să facă acel copil cînd i se poruncea să „facă cercul" ? Ce însemnau acele cuvinte ciudate ? Probabil că era un lucru foarte dureros din moment ce-l auzisem aproape sufocîndu-se ! Oare aceeași soartă mă aștepta și pe mine ? Atunci mi-am amintit că, în ajun, negustorul ambulant îmi pipăise membrele, cu multă atenție și într-un fel ciudat, și-mi examinase pieptul, rostind cuvinte de neînțeles. Spaima mea crescu și mai mult cu cît era vorba despre lucruri necunoscute, misterioase. În sfîrșit, acea casă solitară, pletele de toate culorile ce atîrnau de grinzile din tavan, copilul pe care sigur că-l schingiuiau în pivniță pentru ca strigătele lui să nu ajungă pînă la mine, toate aceste circumstanțe îmi dublară spaima pînă într-atît, încît, uitînd de încercările za-

darnice din ajun, m-am năpustit spre uşă ; găsind-o încuiată de două ori, am alergat la fereastra prin care începuse a pătrunde lumina zilei. Dar fereastra avea un grilaj gros pe dinafară. Atunci, cuprins de o disperare de nedescris, m-am aruncat pe pănuşele de porumb, strigînd cu glasul întretăiat de lacrimi :

— Cine va avea milă de mine ? Nimeni, nimeni ! N-am nici tată, nici mamă !

Brusc, s-a deschis uşa şi în pragul ei a apărut negustorul ambulant.

— Bună ziua, Martin, mi-a zis cu vocea lui mieroasă, apropiindu-se de patul meu, crezînd că mai dorm încă, fiindcă mă culcasem pe burtă, ascunzîndu-mi chipul în mîini. Iepuroaica adăugă : Mai dormim încă, precum un mic şoricel ? Apoi mă scutură uşor.

M-am ridicat, cu chipul şiroind de lacrimi, şi am strigat, împreunîndu-mi mîinile :

— Lăsaţi-mă să plec de aici... Să mă înapoiez la stăpînul meu !

— Cum ? Vrei să te întorci la zidar, Martin ? zise el cu o voce cam acră.

— Nu vreau să rămîn aici !

Negustorul ambulant izbucni într-un hohot de rîs.

— Ha ! Ha ! Ha ! Vrei să te întorci la Limousin ca să-ţi ţintuiască urechile în uşă ?

— Prefer să mor la stăpînul meu decît să mor aici !

Şi sărind din lădoiul unde stăteam îngenuncheat, m-am năpustit spre uşa care rămăsese întredeschisă. Dar nebuneasca tentativă de a fugi a fost zadarnică. Negustorul m-a prins în pragul uşii şi m-a aşezat îndărăt, în pat, spunîndu-mi :

— Eu zic să fii înţelept, Martin. Vrei să fugi ca să te înapoiezi la stăpînul tău. Eşti nebun ! Cine-ţi va arăta drumul ? Nimeni ! Nu există nici o colibă în pădurea pe

care am străbătut-o ! Așa că deseară vei fi — cum te-am găsit eu ieri — ori gata să mori înghețat, ori mîncat de lupi. Și apoi — adăugă el pe un ton amenințător — află că eu nu mai vreau ca tu să ieși de aici. Fii liniștit, porțile sînt trainice, zidurile înalte. Cînd voi părăsi această casă, vei veni cu mine și — adăugă el reluîndu-și vocea mieroasă — n-ai să ai motive să fii necăjit, dragul meu Martin !

Văzîndu-mă în puterea lui, n-am mai încercat nici să-l înduioșez în ceea ce privea soarta mea, nici să-i schimb hotărîrea. Recăzînd în culcușul meu, am rostit singura frază care a constituit multă vreme expresia supremei mele disperări :

— N-am nici tată, nici mamă ! Nimănui nu-i va fi milă de mine !

— Ce tot spui că n-ai nici mamă, nici tată ? Eu voi fi de acum încolo tatăl tău, iar mamă, ei bine, află că vei avea una cum n-a mai existat niciodată, de asta sînt sigur !

Și Iepuroaica strigă, cu vocea sa stridentă, făcînd cîțiva pași către ușă :

— Ei, maică Major...

— L-am „legănat" puțin pe ticălosul ăla mic... Paiața... răspunse o voce tunătoare, care părea să iasă din măruntaiele pămîntului, dar care de fapt ieșea din pivnița unde femeia îl dusese pe copil.

— Hm ! Ai văzut ce mamă bună ? Cum își leagănă copilașii dragi ? La fel te va legăna și pe tine, dragă Martin.

— Da, cred, am șoptit tremurînd.

— Ia vino-ncoa', bătrînico ! Grăbește-te ! zise negustorul.

— Mii de draci ! Ai răbdare o clipă, ce naiba ! Iată-mă ! răspunse femeia cu o voce care făcu să se cutremure geamurile.

După cîteva momente, maica Major intra în odaie.

Era o femeie de vreo treizeci şi ceva de ani, înaltă de şase picioare. Umerii şi şoldurile enorme, buza superioară umbrită de o mustaţă neagră în toată regula, sprîncenele stufoase, faţa lată şi roşie, înfăţişarea ei bărbătească, vocea răguşită de soldăţoi, fizionomia aspră şi nerușinată, în sfîrşit, aparenţa ei cu totul virilă formau cel mai bizar contrast cu înfăţişarea negustorului ambulant. Am văzut mai tîrziu cum, datorită întîmplării care dăruise acelui bărbat un chip spelb şi o voce subţire de femeie şi acelei femei mustaţă şi trăsături bărbăteşti, aceştia îşi exploatau „harurile" prin iarmaroc, scoţînd parale bunicele. Printre diferitele meserii mai mult sau mai puţin cutezătoare, negustorul o practica mai ales pe cea de „saltimbanc nomad" ; dacă o părăsea în timpul iernii pentru cea de negustor ambulant, o făcea pentru că reprezentaţiile date în frig şi vînt nu erau bănoase şi nici posibile decît în timpul verii. Aşa se explica şi faptul că trupa de circari ai negustorului se împrăştia adesea. Vorbind despre diferitele meserii ale negustorului ambulant, trebuie s-o menţionez şi pe aceea de cumpărător de „plete tăiate pe loc", ceea ce explica astfel abundenţa de podoabe capilare atîrnate de grinzile din odaia mea. Da, Iepuroaica făcea parte dintre acei negustori care cînd anul e foarte friguros şi iarna mult mai aspră ca de obicei, salariile mai mici şi mai rare, cînd sărăcia nu mai e de îndurat, străbat cele mai sărace provincii din Franţa, ispitind, cu cincisprezece-douăzeci de bănuţi, fetele şi cumpărîndu-le, la acest preţ de nimic, părul lung şi mătăsos, uneori singura podoabă a acelor nefericite.

Însoţitoarea negustorului, „gigantica Major", poreclită astfel din cauza staturii şi a înfăţişării ei de tambur-major, îndeplinea, în reprezentaţiile publice, slujba de „femeia-uriaş", adevărat Alcide feminin, care — arcuin-

du-se ca un pod, sprijinită în mîini și în picioare, cu capul lăsat pe spate — putea ține pe trunchiul ei trei bărbați robuști din „societatea aleasă", pe care-i ruga să tropăie pe pîntecele ei, fără ca uriașa să clipească ; după care, trecînd la alte exerciții, se oferea să dueleze cu cei mai mari maeștri din garnizoane, sau să ridice greutăți imense cu dinții.

Cînd a intrat în odaia mea, maica Major era îmbrăcată în costum de lucru, fiindcă îi poruncise Paiaței să se arcuiască în formă de cerc (adică stînd în picioare trebuia să se îndoaie pe spate pînă ce-și atingea călcîiele cu capul). Costumul uriașei era alcătuit dintr-un maiou destrămat, cîrpit în douăzeci de locuri, odinioară de culoarea somonului ; acel maiou îi scotea în relief două pulpe ca ale lui Hercule, cu genunchii bolovănoși ca nodurile unui stejar. Un fel de tunică scurtă făcută dintr-un rest de jupon înnegrit și pătat de grăsime îi acoperea șalele, în vreme ce un vechi șal roșu, încrucișat peste pieptul monstruos, era înnodat la spate. În sfîrșit, pentru a-i completa aspectul bărbătos, părul negru și des, aspru ca o coadă de cal, era tuns scurt, „à la Titus". Așa arăta maica Major cînd am văzut-o pentru prima oară, ținînd în mînă un formidabil bici cu mai multe curele.

— Vino, Major, îi zise negustorul femeii uriașe. Iată-l pe micul Martin, care n-are mamă și care își dorește una. Nu-i așa că tu vei fi mama lui ?

— Oarecum, răspunse Major cu vocea ei groasă.

Și apropiindu-se de mine, mă luă în brațe și mă așeză în picioare aproape de fereastră, ca să mă poată examina mai bine.

— Trebuie totuși să-l văd pe mititelul ăsta nou, zise ea. Hai, fiule, sus capul cînd te examinez... E drăguț. Odată „cioplit", va fi ușor ca o veveriță. Și brațele și picioarele ?

la să vedem dacă sînt suple. Bun, perfect, o să-i înmuiem oasele... Şi o să-i desferecăm încheieturile...

Spunînd aceste cuvinte, femeia uriaşă îmi răsuci braţele şi picioarele în toate sensurile, făcîndu-le să trosnească din articulaţii ; faptul îmi pricinui o durere atît de cumplită, încît am scos un ţipăt ascuţit, încercînd să scap din mîna ei.

— Stai cuminte şi taci din gură ! Mai să crezi că te jupoi... zise uriaşa.

Continuîndu-şi examinarea, adăugă, pipăindu-mi şalele:

— Şi spinăruşa asta cocoşată ? Hai, hai, nu e cine ştie ce... Nu vrea, sărăcuţa de ea, decît să se îndrepte. Dar taci dracului din gură, sau te scutur de nu te vezi !

Şi ridică biciul. În ciuda acestei ameninţări a femeii Major, care, tocmai în acel moment, punîndu-mi enormul ei genunchi în spate, mă trase cu atîta putere îndărăt, încît am crezut că mi-a zdrobit şalele, am scos un nou ţipăt de durere.

— Ascultă, Martin, dacă nu eşti înţelegător, mă supăr, spuse negustorul, privindu-mă dintr-o parte.

— Fie-ţi milă de mine, i-am spus femeii Major.

— Milă, milă... Numai asta ştiu să cînte pe toate tonurile. Îi înveţi de mici să muncească, le dai casă şi masă pe gratis, şi ei pretind că le scoţi maţele ! strigă uriaşa, mîniată şi plină de indignare. Apoi, adresîndu-mi-se : Da' ce crezi c-o să-ţi dăm casă, o să te hrănim, o să te îmbrăcăm numai de dragul Celui-de-Sus ? Trebuie să-ţi cîştigi pîinea ! Şi ţi-o vei cîştiga, băiete, ţi-o vei cîştiga ! Eşti bine clădit, eşti tînăr, eşti subţire ; îţi dau cuvîntul meu că în două luni vei executa „promenada turcă" şi „saltul iepurelui", fără a mai pune la socoteală că vei merge în mîini, cu capul în jos şi cu picioarele în sus, ca şi cum te-ai fi plimbat astfel de cînd te-ai născut.

— Ceea ce te va scuti de încălţăminte, avînd în vedere că tu, Martin, nu porţi mănuşi... adăugă sentenţios negustorul ambulant.

Habar n-aveam ce voiau să facă din mine. Mi-am dat doar seama că nu voiau să mă omoare fiindcă vorbeau despre anumite exerciţii pe care trebuia să le execut peste două luni. M-am mai liniştit puţin. Dealtfel, Major, în ciuda vocii ei groase, a mustăţii, a umerilor enormi, a repezelii şi a biciului ei, îmi inspira mai puţină frică decît negustorul şi, din fericire, ea trebuia să se ocupe de educaţia mea.

— Hai, băiete, vino să-ţi săruţi mama, zise ea. Fii gentil ! Mîine începem prima lecţie. Azi îţi dau o zi liberă, ca să poţi face cunoştinţă cu Paiaţa, un puştan cam de vîrsta ta. Peste cîteva zile veţi avea şi o fată... Da, pungaşilor, o fetiţă de vîrsta voastră. Abia atunci o să faceţi un trio faimos, tîlharilor !

După care maica Major îmi făcu semn s-o urmez, se opri în faţa unei scări boltite care mai mult ca sigur ducea în pivniţă şi strigă :

— Hei, băiete, urcă-ncoace ! Te iert în cinstea noului-venit... Astăzi vă puteţi juca în curte. Dar de mîine începem treaba... Ce faci, băiete, nu vii ?

Copilul nu voia să vină.

— Atunci rămîi la răcoare dacă asta îţi face plăcere. Iar tu, tu te vei juca singur, Martin. Dar fereşte-te de afurisita de Paiaţă. E rău şi viclean ca dracu... Ah, uitasem... Ca să te încurajez, vreau să-ţi arăt ce veşminte frumoase vei avea dacă vei munci cu rîvnă. Ia vino încoace...

Şi femeia Major mă duse într-o cameră unde se afla un cufăr enorm pe care-l deschise şi din care scoase o veche vestă turcească din catifea roşie roasă, presărată cu paiete ce-şi pierduseră strălucirea.

— Ia îmbracă asta, Martin, să vezi ce frumos eşti !

Vesta, de două ori mai lungă decît talia, devenise redingotă. Cu toată spaima mea, mărturisesc că acel veşmînt mi s-a părut splendid, strălucitor şi că — cu toate temerile mele — speranţa că voi purta într-o zi un atît de magnific veşmînt mi-a dat o oarecare satisfacţie.

— Cînd, odată cu vesta asta, vei purta şi un maiou de culoarea pielii, o pereche de pantaloni cu paiete şi nişte papuci verzi, brodaţi, garnisiţi cu blană de pisică, vei semăna cu un heruvim, adăugă maica Major. Acum, dacă vrei, du-te în pivniţă, după Paiaţă, sau du-te în curte şi te joacă. Am să vă strig cînd o fi gata masa !

Maica Major ieşi să-l caute pe negustorul ambulant ; eu am rămas singur într-o curte destul de mare, înconjurată de ziduri înalte şi dărăpănate, dar închise bine de o poartă solidă. Spre această curte dădeau toate ferestrele acelei case cu o înfăţişare destul de sărăcăcioasă. Sub un hangar se afla o trăsură lungă şi înaltă, slujind, desigur, peregrinărilor negustorului şi trupei sale, cînd trupa era completă. Înălţimea zidurilor m-a împiedicat să văd dacă locuinţa se afla într-un tîrg sau într-un sat. Rămas cu gîndurile mele, mă obseda acel copil despre care îmi vorbise maica Major şi ale cărui ţipete le auzisem. Oricît de grea avea să fie noua mea viaţă, nu putea totuşi să fie mai aspră şi mai amărîtă decît cea din trecut şi dealtfel n-aveam s-o împart cu un băiat de vîrsta mea ? Numai la gîndul că-mi voi găsi un tovarăş de muncă, poate chiar un prieten, pînă şi condiţia cea mai dură mi se părea suportabilă. Fusesem pînă atunci atît de nefericit în încercările mele de afecţiune, încît întîlnirea cu Paiaţa în împrejurările date îi sporea preţul în ochii mei. Inima mea, pînă atunci atît de dureros apăsată, se dilată brusc. După spaimele prin care trecusem, urmă un val de speranţe. În acel moment, am uitat frica de misterioasele exerciţii la care fusesem condamnat şi care îi smulseseră Paiaţei stri-

găte înfricoşătoare. Nu mă mai gîndeam decît să mă duc să-l caut pe acel sărman copil. Suferea, era profund nefericit şi am socotit că fac o faptă bună ducîndu-mă după el şi încercînd să-i cîştig prietenia. Cum maica Major îmi arătase uşa pivniţei unde era închis, am alergat într-acolo. Scara boltită dădea sub curtea de afară ; am coborît cîteva trepte acoperite cu zăpadă şi am ajuns pe un fel de palier unde se afla uşa pivniţei. După ce ochii mi s-au obişnuit cu întunericul tăiat doar de o rază de lumină ce pătrundea printr-o răsuflătoare îngustă, l-am zărit pe băiat, ghemuit într-un colţ al pivniţei, stînd cu coatele pe genunchi şi cu bărbia sprijinită în căuşul palmelor. La început, am fost izbit de strălucirea ciudată a ochilor mari, cenuşii, ai acelui copil. Poate că mi s-au părut atît de mari şi pentru că chipul lui palid era foarte slab. Părea să aibă treisprezece sau paisprezece ani, dar era mult mai înalt decît mine. Obrajii scofîlciţi făceau să-i iasă în relief pomeţii foarte pronunţaţi ; gura, cu colţurile lăsate, cu buze foarte subţiri, îi dădea un aer răutăcios. Părul negru, aspru, des ca peria, îi crescuse în aşa fel încît după ce-i înconjura partea de sus a feţei, îngustîndu-i mult fruntea, cobora în unghi spre tîmplele care-i rămîneau descoperite. Rădăcina neagră a acelui păr se contura atît de bizar pe paloarea mată a frunţii, încît în umbră părea împodobit cu două coarne albe. Paiaţa purta o bluză veche şi găurită. Picioarele goale se odihneau pe pămîntul umed al pivniţei. Cînd mă văzu, rămase mut şi-mi aruncă o privire mirată, dar încrîncenată.

— Cred că ţi-e frig şi te plictiseşti în pivniţa asta, i-am spus cu glas blînd, apropiindu-mă de el. Nu vrei să vii sus ?

— Du-te dracului şi lasă-mă în pace ! Habar n-am cine eşti ! îmi răspunse cu brutalitate Paiaţa.

— Nici eu nu te cunosc, dar trebuie să rămîn aici, ca şi tine, la negustorul ambulant. Cînd te-au bătut, te-am auzit ţipînd şi, crede-mă, mi-a făcut rău...

Paiaţa începu să rîdă, apoi spuse :

— Eşti ca acel tîmpit de N. de D. Simte că i se face rău cînd aude cum sînt bătuţi alţii...

Iată care era limbajul acelui băiat de treisprezece sau paisprezece ani ; şi aşa a fost în tot timpul discuţiei noastre, din care am înlăturat înjurăturile şi blestemele.

Mai mult supărat decît mirat de răspunsurile sale, am continuat cu blîndeţe :

— Sigur că m-a necăjit să aud că te bate. Dacă m-ar fi bătut pe mine, ţie nu ţi-ar fi părut rău ?

— Mi-ar fi făcut plăcere, fiindcă n-aş fi fost bătut numai eu.

— De ce te porţi astfel ? Doar nu ţi-am făcut nici un rău !

— Mă doare-n cot...

— Deci eşti într-adevăr un băiat răutăcios ?

— Du-te dracului !

— Te rog, ascultă-mă...

— Mă rog ! Văd că ţii cu tot dinadinsul să-ţi car cîţiva pumni...

Şi Paiaţa, de care nu mă temeam, se năpusti asupra mea cu agilitatea unei pisici. Mai puternic decît mine, mă stîlci în bătaie ; cu o mînă mă apucase de gît, probabil pentru a-mi înăbuşi strigătele, iar cu cealaltă mă izbi peste faţă, peste piept, peste tot unde îi era la îndemînă. Năucit de acel atac brusc, la început n-am încercat să mă apăr. Dar îmboldit de durere, de mînia pe care mi-o inspira o o faţă atît de răutăcioasă, m-am desprins din mîinile Paiaţei, m-am luptat, i-am plătit loviturile cu lovituri, ba

chiar am izbutit să-mi pun jos adversarul. Ţinîndu-l — cu toate eforturile lui — nemişcat sub genunchi, n-am vrut să abuzez de victoria mea. Mai mult întristat decît mîniat că mi-a primit în acest fel avansurile amicale, i-am zis :

— De ce să ne batem ? N-ar fi mai bine să fim prieteni?

Şi părăsind poziţia mea avantajoasă, i-am lăsat Paiaţei libertatea mişcărilor. El profită de acest lucru, se aruncă asupra mea cu o furie sporită şi mă muşcă atît de tare de obraz, încît îmi dădu sîngele. Văzînd sîngele, mînia bătăuşului se schimbă în nebunie. Ochii îi sclipiră plini de ferocitate, mă trînti jos, sări peste mine, îmi rupse cazaca şi vru să mă muşte de piept... Am crezut că vrea să mă ucidă. N-am opus nici o rezistenţă ; nici frica, nici laşitatea nu mi-au paralizat forţele ; simţeam o profundă disperare cauzată de răutatea gratuită a acelui băiat un pic mai în vîrstă ca mine, faţă de care simţeam o bruscă simpatie. N-am opus nici o rezistenţă ; durerea morală era atît de intensă, încît abia simţeam muşcăturile ascuţite ale Paiaţei. Nu mă văitam, plîngeam în tăcere... Firile violente, răzbunătoare, se înflăcărează întotdeauna în toiul luptei ; aţîţarea asta aproape că-i îmbată ; dar se liniştesc repede cînd adversarul nu le opune nici un fel de rezistenţă ; aşa s-a întîmplat şi cu adversarul meu, care, crezîndu-mă leşinat, s-a ridicat cu buzele pline de sîngele meu. Prin răsuflătoarea pivniţei intra destulă lumină pentru ca Paiaţa să-mi poată vedea clar trăsăturile cînd s-a prăvălit din nou peste mine. L-am privit fix în ochi, fără pic de mînie. Mi-a spus după aceea că ceea ce-l izbise cel mai mult fusese resemnarea blîndă şi tristă, întipărită pe chipul meu ; n-a citit pe faţa mea nici ură, nici mînie, nici spaimă, ci doar o mîhnire profundă...

— Ai ochii deschiși... nu te aperi și nu plîngi ! strigă el. Na, lașule !

Și m-a lovit din nou.

— Omoară-mă, haide ! Nu mai vreau să-mi fii prieten !

— Nu mai vrei să-ți fiu prieten ?

— Nu... Și totuși, dacă ai fi vrut, am fi putut fi ca doi frați...

— Mititelul ăsta a turbat ! strigă Paiața, derutat din pricina resemnării mele, care-l impresionase fără voia lui. Cu cît îi faci mai mult rău, cu atît îți vorbește mai blînd !

— Îți vorbesc cu blîndețe pentru că te plîng...

— Mă plîngi... Tu, pe care te-am snopit în bătaie și te-am mușcat pînă la sînge... Cred că ar trebui să te plîngi pe tine, nu pe mine !

— Ești de plîns pentru că mi-ai refuzat prietenia.

— Ia mai du-te dracului, îmi zise Paiața din ce în ce mai mirat de resemnarea mea. Du-te dracului ! Tu ești la fel ca și cățelușa mea Mica...

— Ce-i cu cățelușa asta ?

— Am găsit-o și am vrut să-mi împart porția de mîncare cu ea. Am vrut să am și eu pe cine bate cînd eram bătut. Puteam să-i fac orice, niciodată nu se repezea la mine ! Cînd o făceam să sufere, se mulțumea să scheaune ! Nici măcar nu cuteza să urle... îi clănțăneau dinții de durere... Și după aceea venea să mă lingă pe mîini și să se culce la picioarele mele.

— Și pînă la urmă ai sfîrșit prin a o iubi, i-am zis.

— Pînă la urmă, văzînd că nu-i nimic de făcut cu ea, i-am legat un pietroi de gît și am aruncat-o în apă...

— Mai bine, decît s-o chinuiești degeaba...

— Te pomenești că ești chiar mai de plîns decît ea... zise Paiața pe un ton ironic.

— Ești mult mai de plîns decît ea, fiindcă tu ai ucis-o ! Iar acum ești singur cuc în loc să ai lîngă tine un biet animal atît de ataşat, atît de devotat, care te-ar fi urmat oriunde şi care poate că te-ar fi şi apărat...

— Laşule !

— Vezi ? Uită-te cum m-ai muşcat... pînă mi-a dat sîngele... Am strigat, am ţipat, m-am plîns ? Laş e cel care strigă şi ţipă !

Băiatul fu mişcat de acest răspuns, dar încerca să-şi ascundă emoţia.

— De ce nu te-ai apărat şi a doua oară la fel ca la început ? întrebă el. Deşi ești mai mic, ești tot atît de puternic ca şi mine. Mi-am dat seama de asta !

— Pentru că prima oară eram furios... A doua oară am fost trist pentru faptul că-mi voiai cu orice preţ răul.

Trăsăturile băiatului se destinseră. După răutatea oarbă, urmă — la el — dacă nu simpatie, cel puţin o vie curiozitate ; îmi spuse grăbit, ca şi cum ar fi vrut să lupte împotriva sentimentelor frumoase ce se trezeau în el :

— Din moment ce nu mă cunoşti, de ce vrei să fii prieten cu mine ?

— Ţi-am mai spus : pentru că te-am auzit ţipînd cînd te băteau, pentru că sîntem cam de aceeaşi vîrstă, pentru că ești şi tu la fel de nefericit ca şi mine şi poate tot la fel ca şi mine, fără mamă şi fără tată...

Auzind aceste cuvinte, chipul tovarăşului meu se întunecă, se întristă ; îşi lăsă capul în jos şi oftă adînc.

Capitolul XIV

Povestea Paiaței. — Moartea tăietorului de copaci. — Bogătașul cel rău. — Ologul. — Viitorul rezervat lui Martin. — Iubirile uriașei Major. — Cum înțelege Paiața prietenia. — Paiața se îndrăgostește.

Cum băiatul continuă să tacă, am repetat ultimele cuvinte :

— Ca și mine, i-am zis, poate că n-ai nici tată, nici mamă...

— Pe maică-mea n-am cunoscut-o, a răspuns el cu bruschețe, dar pe un ton mai puțin ironic și mai puțin aspru.

— Și tatăl tău ?

— Tata era tăietor de copaci, călător...

— Cum adică ?

— Călătorea și nu se oprea decît în locurile unde vedea că se doboară copaci ; atunci ne ridicam o colibă chiar acolo, în pădure, din vreascuri și din pămînt, și rămîneam atîta cît ținea doborîtul copacilor.

— Înseamnă că lucrai împreună cu tatăl tău.

— Îl ajutam și eu cît puteam : așezam lemnele pe care le tăia.

— Și tatăl tău unde e acum ?

— În pădure, răspunse Paiața, surîzînd sinistru.

— În pădure ?

— Da. Într-o zi și-a tăiat piciorul cu securea. Sîngele țîșnea din el ca dintr-un robinet și sărea la zece pași distanță. Speriat, plîngeam, strigam. zise Paiața cu glas emoționat, și țipam după ajutor. Tata își ținea strîns piciorul,

cu mîinile, dar sîngele i se scurgea printre degete. La un moment dat, mi-a zis : „Băiete, smulge niște mușchi și adu-l încoace cît poți de repede !“ Am smuls cît am putut și i l-am adus tatii, care și l-a pus pe rană, dar aproape imediat mușchiul deveni roșu.

— Și sîngele nu s-a oprit ?

— Nu. Atunci tata mi-a zis : „Fiule, adă niște pămînt umed. Poate că ăsta va fi mai bun decît mușchiul !“ Dar și pămîntul începu a se înroși la fel de repede ca și mușchiul și apoi vocea tatii începu a slăbi.

— Deci n-ai putut găsi ajutor nicăieri ?

— Ajutor... și băiatul ridică din umeri. Apoi tata mi-a zis : „Fiule, dă o fugă pînă la răscrucea cea mare. E acolo un plugar care ară... L-am văzut azi-dimineață... Du-te și roagă-l să vină încoace...“ M-am dus. „Tata și-a tăiat piciorul cu securea și te roagă să-l ajuți, i-am spus plugarului. Satul e departe ?“ „Vai, copile, cum poți crede că sînt doctori în sat ? Acolo lumea e mult prea săracă. Doctorii sînt în tîrg, iar tîrgul cel mai apropiat de aici se află la patru leghe ! Aș veni eu, dar nu mă pricep la răni, așa că nu-i pot fi de nici un ajutor tatălui tău !“ răspunse plugarul. Deci m-am întors singur lîngă tata. Cînd am ajuns, se afla în același loc, apăsîndu-și piciorul cu amîndouă mîinile, culcat într-o baltă de sînge. Văzîndu-mă, tata s-a îndreptat de spate. Avea fruntea plină de sudoare, chipul îi era alb ca hîrtia, buzele vinete. „Nu există doctori decît în tîrg, iar pînă acolo sînt patru leghe... Ce să fac, tată, ce să fac ?“ „Nimic, băiete, îmi voi pierde tot sîngele, șopti cu o voce atît de slabă, încît abia îl mai auzeam. Medicii... ajutoarele... sînt doar pentru cei bogați. Pentru noi, ăștia de jos, iată cine ne vine în ajutor cînd sîntem pe moarte...“ Și-mi arătă un cîrd de corbi ce trecea pe deasupra pădurii. Apoi tata făcu un efort pentru a se ridica în capul oaselor,

Își luă mîinile de pe picior · mîinile îi erau pline de sînge. Le întinse spre mine, spunînd : „Îmbrățișează-mă, băiatule... Pentru vîrsta ta, muncești destul de bine. Doamne, ce se va întîmpla cu tine ?“ Tata vru să-mi mai spună ceva, dar îl apucă un sughiț, recăzu pe spate și muri.

Rostind aceste ultime cuvinte, Paiața își duse mîinile la ochi și plînse. Am plîns și eu cu el, căci îmi inspira o milă profundă. Mi se părea că e mult mai de plîns decît mine. Îl văzuse pe taică-său murind sub ochii săi fără să-i poată da o mînă de ajutor.

— Și după aceea ce s-a întîmplat cu tine ? l-am întrebat după un moment de tăcere.

— Am rămas alături de mort să-l veghez. Apoi s-a făcut noapte. Cum eram rupt de oboseală, am adormit. M-am trezit în zori, înțepenit de frig. Trupul tatii se răcise în cămașa lui albă, pătată de sînge. Am dat o fugă pînă la răscruce ca să-l găsesc pe plugarul din ajun, să-i spun că tata murise și să-l rog să vină să mă ajute să-l îngrop. Plugarul însă nu se afla pe ogor. Am așteptat o vreme, dar văzînd că nu se întoarce, am revenit la coliba noastră. Am înșfăcat o bucată de pîine, căci mi-era foame, apoi m-am înapoiat lîngă trupul tatii ; corbii se și năpustiseră asupra lui și-i sfîșiau chipul. Am încercat să-i alung ; zburau puțin mai departe, apoi se reîntorceau. Atunci am luat securea tatii și am încercat să sap o groapă ca să-l înmormîntez ; dar n-am putut ; pămîntul era pietros și numai rădăcini. M-am dus să sap mai departe ; securea era prea grea, eu n-aveam putere s-o mînuiesc, și de îndată ce mă îndepărtam, corbii se năpusteau peste trupul tatii. Văzînd că începuse a se întuneca, am tîrît două trunchiuri de copac tăiate, de o parte și de alta a trupului, apoi am așezat altele de-a curmezișul, pe deasupra ; le-am fixat cu cele mai groase crengi pe care le-am găsit, iar peste ele am pus niște bolovani. Apoi am luat boneta, desaga și cuțitul

tatii ; securea era prea grea, saboţii prea mari, aşa că le-am lăsat acolo. După aceea m-am întors la coliba noastră, am luat restul de pîine şi am mers, am mers, pînă ce am ieşit la drum.

— Şi n-ai povestit nimănui că tatăl tău a murit, că trebuia să vină cineva să-l îngroape ca să nu fie înfulecat de corbi ?

Izbucnind într-un rîs cu hohote, Paiaţa strigă :

— I-ar fi durut în cot că tata crăpase fără nici un ajutor, mai rău ca un animal, într-o pădure, şi că avea să fie mîncat de corbi... Oamenii sînt răi, rîd de nenorocirea altuia, şi aşa cum îmi spunea Ologul — un cerşetor cu care am cerut o vreme de pomană — numai lupii nu se mănîncă între ei. Aşa că, băiete, fii pui de lup pînă ce vei fi lup.

— Tatăl tău te iubea ? l-am întrebat, nădăjduind să-l aduc la sentimente mai bune.

— Da, răspunse el, redevenind trist în loc de a se arăta răutăcios, da... nu m-a bătut niciodată ! Nu mă lăsa să-l ajut decît după puterile mele, fiindcă n-aveam pe atunci decît opt ani. Dacă ploua, îşi punea şorţul de piele în spinarea mea sau îmi făcea repede un adăpost din crengi şi frunze. Dacă sîmbăta n-aveam decît o singură bucată de pîine, mi-o dădea mie, lui nu-i era niciodată foame. Duminica, atunci cînd era frumos afară, îmi căuta prin cuiburi ouă de păsări sau prindeam veveriţe ; dacă ploua, stăteam în colibă şi el îmi cioplea cu cuţitul în lemn, mici trăsurele ca să mă distreze. Alteori îmi cînta balade. Cînd mă gîndesc la acele timpuri, vezi tu, simt o durere cumplită...

— Pentru că regreţi vremea cînd cineva te iubea... am spus plin de înduioşare. Vezi şi tu ce bine e să te

iubească cineva... În lipsa tatălui tău, a unui frate, lasă-mă să-ți fiu eu frate !

Paiața tăcu. M-am hazardat să-l apuc de mînă. La început nu și-a retras mîna ; apoi, făcînd o mișcare bruscă, se îndepărtă de mine, zicînd :

— Fleacuri ! Tîmpenii ! Lupii n-au prieteni ! Iar eu voi fi un lup, cum zicea Ologul.

Necutezînd să insist mai mult, de teamă să nu-l înfurii din nou, am zis :

— Și după ce-ai ieșit la drumul mare, după moartea tatălui tău. ce-ai făcut ?

— După ce am mîncat bucata de pîine pe care o aveam în desagă, am intrat într-o casă arătoasă, aflată în drum, și am mai cerut o bucată de pîine. Un bărbat burtos, care avea un fular pe cap și care-și lua masa sub un spalier plin de trandafiri. mi-a zis cu glas aspru : „Nu dau niciodată de pomană vagabonzilor !" „Dar tata a murit și n-am de lucru !" „Am vreo obligație să-ți procur ceva de lucru ? Nu ! Atunci, cară-te ! Zdrențele de pe tine put atît de tare, încît mi se întoarce stomacul pe dos !" „Dar, domnule, eu..." „Aici, Castor ! zise grăsanul, chemînd un cîine mare care veni în goană din fundul grădinii. Șo pe el ! Mușcă-l ! Mușcă-l !" Mi-am luat picioarele la spinare și am fugit, ieșind din curte și ascunzîndu-mă în dosul unui tufiș aflat pe marginea drumului. Am adunat cîteva pietre și am spart două geamuri. De fapt, aș fi vrut să sparg capul acelui tîlhar care, în loc să-mi dea o bucată de pîine, și-a asmuțit cînele să mă muște, zise Paiața, care se simțea și acum plin de ură față de acel om bogat. Ah. n-am să uit niciodată acest lucru ! adăugă el cu o mînie crîncenă. .

— Ce s-ar fi întîmplat dacă ți-ar fi dat o bucată de pîine ? Oare omul ăla să fi fost chiar atît de rău ?

— Bogaţii sînt toţi nişte tîlhari. Nu dau decît ceea ce li se ia cu forţa, zicea Ologul şi avea dreptate.

— Şi cînd ai văzut că nu mai ai ce mînca, ce-ai făcut?

— Era toamnă şi pomii erau plini de fructe. Le-am culeş şi am mîncat pe săturate.

— Şi ce-i cu cerşetorul despre care mi-ai vorbit ?

— Într-o zi dormeam ascuns într-un tufiş aflat pe marginea drumului. Brusc, am auzit un zgomot, m-am trezit şi m-am uitat printre crengi : era cerşetorul, un om cu picioarele retezate din şold, care mergea ajutîndu-se de mîinile pe care şi le vîrîse în doi saboţi întocmai ca în nişte mănuşi ; se aşeză, îşi scoase chingile cu ajutorul cărora îşi atîrnase picioarele de gît şi şi le destinse, apoi se ridică în picioare, începu să tropăie, să sară şi să ţopăie ca să şi le dezmorţească. Era tot atît de olog ca şi mine.

— Atunci de ce făcea pe ologul ?

— Ca să înşele lumea şi să capete de pomană. Tot fîţîindu-se de-a lungul tufişului, a dat cu ochii de mine. Furios că a fost surprins asupra faptului, a înşfăcat unul dintre saboţi, a venit lîngă mine şi mi-a zis : „Dacă vei săvîrşi prostia să spui cuiva că nu-s olog, te prind imediat şi-ţi zdrobesc ţeasta cu sabotul ăsta de lemn. Ai înţeles ?“ M-am speriat şi am început să plîng. Pe vremea aceea eram o mămăligă ca tine, plîngeam din orice ! „Cui vrei să spun că nu eşti olog ?“ i-am replicat. „Părinţilor tăi, dacă eşti de pe aici !“ „Nu-s de pe aici şi n-am părinţi !“, „Atunci cum te descurci ?“

— Mda, l-am întrerupt, cam la fel mi s-a întîmplat şi mie cu Iepuroaica.

Paiaţa a continuat, fără să ia în seamă întreruperea mea.

— Deci, „cum te descurci ?“ m-a întrebat ? „Dorm pe cîmp şi mănînc mere şi struguri cînd găsesc.“ „N-ai vrea să cerşeşti împreună cu mine ? N-ai să poţi face pe ologul,

treaba asta îți dă niște dureri cumplite în picioare și faci bătături în palme. Chiar am de gînd să-mi schimb meseria : vreau să fac pe orbul. Tu vei fi băiatul meu, mă vei călăuzi. Vom cîștiga bine și vom mînca zdravăn." Am consimțit. Am așteptat să se întunece, apoi am pornit la drum și am mers, am mers mult, pentru a părăsi locurile unde se dăduse drept olog. A doua zi, am început să cerșim, el făcînd pe orbul, iar eu dîndu-mă drept fiul lui.

— Era rău cu tine ?

— Cînd nu căpăta nimic de pomană, zicea că e din vina mea și seara mă smintea în bătaie.

— Și de ce n-ai părăsit un stăpîn atît de rău ?

— Îl uram, dar nu-l puteam părăsi. Unde să mă fi dus ? Cel puțin, cu el eram aproape sigur că am ce mînca. Și apoi mă învăța o mulțime de lucruri...

— Ce anume ?

— Ei bine, mă învăța cam ce fel de viață trebuie să duc ca să nu mă dau la fund...

Cum nu pricepeam, l-am privit mirat.

— Ești cam tîmpit, băiete, mi-a zis el cu dispreț. Apoi adăugă, parcă din milă pentru naivitatea mea : Ologul m-a învățat că numai lupii nu se sfîșie între ei și că mort, copt, trebuie să devin lup ; că dacă unul mai puternic ca tine îți face un rău, trebuie neapărat să te răzbuni și tu pe unul mai slab ; că nimănui nu-i pasă de tine ; că poți face orice cu condiția să nu fii prins ; că oamenii cinstiți sînt niște fraieri, iar cei bogați niște tîlhari ; că numai tîmpiții muncesc, că nu sînt răsplătiți după munca lor și crapă de foame.

— Tatăl tău nu-ți spunea astfel de lucruri, nu-i așa ?

— Tata trudea ca un cal și a murit pentru că nu i-a dat nimeni ajutor ! Eu nu voiam decît să muncesc ca să-mi pot cîștiga o bucată de pîine, dar m-au alungat punîndu-și potăile să mă muște, spuse Paiața rîzînd amar. Ologul nu

muncea ; el, care se plimba de colo-colo și înșela pe toată lumea, avea tot ce-i trebuia ; nu-i lipsea nimic. Luam adesea niște cine faimoase cu ceea ce cîștigam peste zi. Așa că vezi și tu că Ologul avea dreptate.

Am tăcut încurcat, fiindcă nu aveam ce-i răspunde. Paiața a continuat ca și cum i-ar fi făcut plăcere să-și aducă aminte de acele vremuri :

— Și apoi, îmi vorbea despre femei ! spuse Paiața, ai cărui ochi străluciră de o ardoare precoce.

— Despre femei ? l-am întrebat cu o mirare naivă.

— Da, despre iubitele lui pe care le bătea ca să-i dea banii pe care îi cîștigau.

Nu pricepeam despre ce era vorba, dar de teamă să nu-mi atrag iarăși ironiile Paiaței, am zis :

— Și pînă la urmă... l-ai părăsit pe cerșetor ?

— Ne-au arestat pe amîndoi...

— Cine ?

— Jandarmii.

— De ce ?

— I-au spus Ologului, mie nu mi-au spus nimic ; ne-au închis într-un pod ; a doua zi, trebuia să ne ducă în oraș. Noaptea, trezindu-mă, l-am văzut pe presupusul olog cum făcea o gaură în zid ca să fugă fără mine. I-am spus că dacă nu mă va lua cu el, voi țipa. I-a fost frică, l-am ajutat să lărgească acea gaură și am fugit amîndoi. Odată departe de locul cu pricina, mi-a spus : „Uite ce e, băiete... mă stînjenești, din pricina ta mă vor recunoaște imediat...“ Și mi-a tras una cu bastonul în cap. Am căzut grămadă, pierzîndu-mi cunoștința. Am crezut că m-a ucis, dar am căpătîna tare, mi-am venit în fire. După ce-am rămas singur, am cerșit pe străzi și pe la popasurile de poștă ; una peste alta, nu era zi în care să n-am ce mînca. După un an, l-am întîlnit pe negustorul ambulant, cu toată trupa lui. I-am

cerut cîțiva bănuți ; el a observat că eram sprinten și m-a întrebat dacă am părinți.

— Ca și pe mine...

— I-am răspuns că nu, că n-aveam părinți și că trăiam din cerșit. Mi-a spus că dacă eram de acord, putea să-mi facă o situație, să-mi dea haine frumoase, mîncare bună, cîțiva bănuți de buzunar și că, în loc să merg pe jos, aveam să merg cu trăsura. Am primit. M-a urcat în trăsura lui și mi-a spus că, în loc de Pierre, mă voi numi Paiața. De atunci am rămas la el. Și voi rămîne pînă cînd...

Paiața se întrerupse.

— Pînă cînd vei rămîne la el ?

— Asta e treaba mea, răspunse Paiața cu un aer sumbru și gînditor.

— Și meseria despre care spunea că te învață ?

— A trecut un an de cînd o învăț. O s-o înveți și tu, n-ai grijă ! Ai să vezi despre ce e vorba !

— Ce va trebui să fac ?

— Să te străduiești să distrezi lumea !

— Să distrez lumea ?

— Da, pe la bîlciuri.

L-am privit pe băiat cu mirare.

— Da ! Eu am și apărut în public ; maica Major mă ținea pe picioare, eu ședeam cu capul în jos, cu brațele încrucișate și trebuia să apuc de jos, cu dinții, o monedă de doi bănuți ; sau îmi puneam un picior pe după gît, iar cu celălalt trebuia să fac piruete și alte figuri.

— Asta vor să mă învețe ? am strigat înfricoșat.

— Da, și asta se învață cu nenumărate lovituri de bici și scoțîndu-ți oasele din loc. Țipetele tale mă vor trezi de nenumărate ori, așa cum te-au trezit și țipetele mele, zise Paiața cu un surîs crud.

— Vai, Doamne, cît ai avut de îndurat !

— La început, nu prea mult, căci maica Major mă învăța cu încetul și fără să mă bată. Mă îmbrăca bine și-mi dădea pe ascuns dulciuri. Cînd lucram în public, mă ajuta și-mi ușura munca. Dar acum scroafa asta grasă mă ține în zdrențe, îmi dă mai mult pîine și apă decît mîncare și mă rupe în bătăi pentru orice fleac. Cică trebuie să învăț în opt zile exercițiile cele mai grele... mă năucește, pentru că atunci cînd stau prea multă vreme cu capul în jos, mă sufoc...

— Și de ce maica Major, odinioară atît de bună cu tine, e acum atît de rea ?

— Fiindcă odinioară eram amantul ei.și fiindcă acum nu mai vreau să fiu, răspunse Paiața cu o infatuare plină de dispreț.

Pentru a treia oară nu pricepeam ce voia să zică și, în candoarea mea, am strigat :

— Cum ? Amantul ei ? Cum adică ?

Noul meu prieten izbucni într-un hohot de rîs și-mi spuse :

— Tu nu știi ce înseamnă a fi amantul unei femei ? Ești chiar atît de naiv la vîrsta ta ?

(Trecusem de unsprezece ani, iar Paiața cred că era cu vreo doi ani mai mare decît mine.)

— Nu, nu știu, i-am spus încurcat de neștiința mea.

Atunci, cu o siguranță de necrezut și pe un ton de o superioritate batjocoritoare, fără menajamente sau scrupule, Paiața mi-a pătat inocența copilărească și mi-a istorisit, cu lux de amănunte, cum l-a sedus maica Major. În acea epocă, cînd aproape că nici nu aveam noțiunea răului și a binelui, n-am fost și nici nu puteam fi îngrozit de tot ceea ce era respingător și oribil în monstruoasa depravare a acelei megere ; așa că cinica revelație a Paiației nu mă făcu să simt decît o mirare fără seamăn, însoțită de acel soi de rușine pricinuită de spaima de a nu

fi ridicol ; căci mă ruşinasem grozav de a fi rămas atîta vreme neştiutor.

— Şi acum de ce nu vrei să mai fii amantul uriaşei ?

La început, Paiaţa nu-mi răspunse. Apoi, dînd glas acelei nevoi de expansiune firească îndrăgostiţilor de toate vîrstele şi gîndindu-se pentru prima oară că un prieten e, în acelaşi timp, un confident, cedînd de asemenea unui sentiment de simpatie pe cît de inexplicabil, pe atît de involuntar, simpatie pe care i-o inspirasem brusc, mi-a spus, cu tot atîta emoţie pe cîtă sinceritate :

— Ascultă... cînd ai venit, simţeam dorinţa să-ţi fac rău, pentru că de multă vreme şi mie îmi fac ăştia numai rău... Te-ai apărat cu curaj, m-ai îngenuncheat şi asta m-a înrăit şi mai tare. În acel moment eram gata să te strîng de gît, dar cînd am văzut că nu vrei să te aperi, că plîngi nu pentru loviturile încasate, ci pentru faptul că nu voiam să fiu prieten cu tine, drace ! asta a avut asupra mea un efect ciudat... de afecţiune... Mi-am simţit inima tot atît de grea ca în ziua cînd s-a prăpădit taică-meu şi nu-mi pot da seama cum de-am simţit dorinţa de a vorbi despre el şi de a-ţi istorisi viaţa mea... pe care n-am istorisit-o nimănui. Acum, dacă tu mai vrei să fii prieten cu mine...

Şi cum, plin de o bucurie fără seamăn, m-am aruncat de gîtul Paiaţei, acesta mi-a tăiat elanul spunîndu-mi :

— Un moment... Dacă vrei să fim prieteni, eu voi fi şeful...

— Tu vei fi şeful !

— Vei face ce-ţi voi porunci ?

— Voi face tot ce-mi vei spune să fac...

— Dacă-mi vor face rău, mă vei răzbuna ?

— Fii liniştit, te voi răzbuna.

— Îmi vei spune tot ce vor discuta între ei negustorul şi uriaşa ?

— Îţi voi spune tot.

— Nu-mi vei ascunde nici unul din gîndurile tale ?

— Nu-ţi voi ascunde nimic. Dar nici tu mie !

— Tot ce vreau eu să faci pentru mine voi face şi eu pentru tine ! strigă băiatul cu însufleţire. Dar eu vreau să fiu şeful pentru că aşa e firea mea ! Îţi voi spune totul, tu îmi vei spune totul, te voi răzbuna, după cum mă vei răzbuna şi tu pe mine şi vom complota împreună. Eşti de acord ?

— Da... Din toată inima ! am strigat fericit şi mîndru de a-mi fi ajuns scopul — după atîtea necazuri — şi de a avea şi eu un prieten.

— Acum, zise Paiaţa cu o grabă ce-mi dovedi cît era de încîntat de a fi găsit un confident, trebuie să-ţi spun de cine sînt îndrăgostit.

— Deci n-o mai iubeşti pe maica Major ! i-am spus, plin de mirare.

Paiaţa ridică din umeri.

— Oare toată viaţa ta ai să fii atît de prost ? Apoi adăugă pe un ton de afectuoasă compasiune : Văd că-mi va fi destul de greu să te dezgheţ. Dar voi fi pentru tine ceea ce a fost Ologul pentru mine.

— Îţi mulţumesc, i-am spus, pătruns de recunoştinţă ; de cine eşti îndrăgostit, din moment ce n-o mai iubeşti pe maica Major ?

— Am să-ţi spun, răspunse Paiaţa.

Cînd Paiaţa rostise cuvintele „trebuie să-ţi spun de cine sînt îndrăgostit", ochii lui mari, cenuşii, străluciră în chip ciudat. Chipul palid i se coloră uşor ; chipul, care pînă atunci mi se păruse aspru şi ironic, căpătă o expresie de o blîndeţe plină de patimă ; devenise aproape frumos.

— Cînd am intrat în trupa circului, zise el, această trupă era alcătuită dintr-un măscărici, dintr-un albinos care înghiţea săbii şi dintr-o fetiţă de zece ani, foarte urîtă, slabă ca un cui şi neagră ca o broască, ce dansa, cînta la

ghitară și care lucra destul de bine cu maica Major. Dar acea fetiță — din pricina exercițiilor pe care le făcea mereu cu gîtul, brațele și picioarele goale — avea o sănătate șubredă, tremura tot timpul și tușea... o tuse seacă... O obligau de o sută de ori să cînte și să se îndoaie, fapt care o omora încet, încet. Dealtfel, era ca o mielușea în ceea ce privea blîndețea și nespus de sociabilă cu toată lumea. Odată exercițiile terminate, se așeza într-un colț, nu scotea o vorbă și nu rîdea niciodată. Avea niște ochișori albaștri, blînzi și triști și, în ciuda urîțeniei sale, îți făcea plăcere s-o privești. Maica Major — care devenise geloasă din pricina mea — își spori răutățile împotriva ei, după intrarea mea în trupă, și încă atît de crîncen, încît fetița se îmbolnăvi grav și muri într-unul din turnee. Nu știu de unde venea și nici cum pusese negustorul ambulant mîna pe ea.

— Sărmana fetiță ! Am crezut că de ea ai fost îndrăgostit.

— Nu, nu, stai să vezi... Negustorul îi spunea Rochița-cu-Volane, după cum mie mi-a zis Paiața. După ce-a murit, i-a zis uriașei : „Trebuie să găsesc neapărat o altă Rochiță-cu-Volane, dar mult mai drăguță ; o fetiță de vîrsta celeilalte face frumos într-o trupă, mai ales dacă micuța e frumoasă și cîntă și lucruri decoltate, pentru a-i înflăcăra pe nerozi". „Ai dreptate, i-a răspuns maica Major, trebuie să găsim o altă Rochiță-cu-Volane." Peste două luni, trupa noastră se risipi : albinosul înghiți strîmb o sabie și intrase în spital, iar măscăriciul ne părăsise ca să intre la seminar.

— La seminar ?

— Da, un loc unde înveți ca să ajungi popă : păcat de el, fiindcă știa o mulțime de glume bune. Deci în trupă nu mai rămăseserăm decît maica Major, eu și Iepuroaica. Vremea se schimbase, se făcuse frig, se isprăvise cu reprezen-

taţiile. Deci am pornit încoace, unde stăm de obicei iernile, cînd, într-o seară, ne-am oprit în tîrg ca să petrecem noaptea. Cum se stricase ceva la trăsură, Iepuroaica o duse la un rotar, apoi se întoarse la han din cale-afară de mulţumit. „Am rezolvat problema, îi spuse el maicii Major; am găsit o altă Rochiţă-cu-Volane !" „Da ? Unde ?" „La rotar ; are unsprezece copii, dintre care şase sînt fete. Cel mare e băiat şi are vreo cincisprezece ani : crapă cu toţii de foame, o foame crîncenă, fără a mai pune la socoteală că nevastă-sa e bolnavă. Dar ştii ce-am văzut în mijlocul acelei liote de copii ? O fetiţă de zece-unsprezece ani, o adevărată comoară ! Are nişte plete bălaie superbe, lungi şi buclate, doi ochi negri, mari şi migdalaţi, o gură ca o cireaşă, un trup subţire şi drept ca o trestie şi, pe deasupra, o înfăţişare delicată, fină şi plină de drăgălăşenie. Sigur că e puţin cam palidă, fiindcă e moartă de foame, la fel ca şi restul familiei. Dar cu carne şi cu lapte va deveni albă şi trandafirie. Parcă o şi văd cu o fustă roşie cu paiete de argint, înclinîndu-se graţios din înaltul piramidei pe care o vei ţine pe umeri, sau cîntînd cu frumoasa ei voce de copil cîntece decoltate ca, de pildă : *Amicul meu, Vincent,* sau *Maica Arsouille.* [1] O să plouă cu bani peste noi, ascultă-mă pe mine !" „Şi cum vom pune mîna pe fetiţa asta ?" întrebă maica Major. „Stai că-ţi povestesc imediat. I-am spus rotarului : «Omule, dumneata şi familia dumitale crăpaţi de foame, de sete şi de frig !» «Într-adevăr, mi-a răspuns el, am unsprezece copii şi toţi mici, plus nevasta bolnavă; e mai mult decît poate îndura un om ; n-am decît două braţe, dar am douăsprezece guri de hrănit...» «N-ai vrea să ai numai unsprezece ?» Rotarul s-a uitat prostit la mine. «Da, ţi-o iau eu pe cea mai mare dintre fetiţe, uite,

[1] Obscenitatea acestor cîntece e mult prea cunoscută, aşa că e de prisos să mai insist asupra lor (n. a.).

pe blondina aceea care ne priveşte cu ochii ei uimitor de mari şi de negri ; mi-o laşi pînă la optsprezece ani, iar eu o învăţ o meserie bănoasă...»"

Povestirea prietenului meu fu întreruptă de maica Major, care strigă din gura pivniţei :

— Hei, Martin, Paiaţo, veniţi la masă !

— Ne cheamă, îmi spuse grăbit noul meu prieten. Ajuns la căruţaş, ceea ce am văzut şi auzit despre Jeannette m-a făcut să mă îndrăgostesc pe loc de ea.

. . . . . .

Iată de cînd datează prietenia mea cu Paiaţa. Peste cîteva săptămîni, am cunoscut-o şi pe noua Rochiţă-cu-Volane [1]. Personaje ciudate, aproape inexplicabile, pe care le-am iubit întotdeauna tot atît de mult cît m-au iubit şi ele şi pe care, în cursul vieţii mele, nu mai puţin aventuroase decît a lor, aveam să le întîlnesc de atîtea ori în împrejurări atît de diverse.

Capitolul XV

Noua Rochiţă-cu-Volane. — Jeannette şi Paiaţa se îmbolnăvesc. — Măscăriciul Poireau. — Ura lui împotriva lui Léonidas. — Răzbunarea omului-peşte.

La început, plîngînd şi copleşită de o amărăciune profundă, strigîndu-i întruna pe tatăl, pe mama şi pe fraţii ei,

[1] Căreia îi vom spune, de aici înainte, pe scurt, Basquine (n.t.).

Jeannette se îmbolnăvi destul de grav, încît toată lumea se temu să nu moară. Dar frageda ei tinereţe şi incredibila sa rezistenţă o salvară ; după o vreme, păru să renască, mai frumoasă şi mai încîntătoare ca niciodată.

Sosirea lui Basquine, aşteptată cu atîta ardoare de amicul meu, avu asupra lui un efect ciudat. La început dragostea, apoi neliniştea cumplită prin care trecuse aşteptîndu-l pe patron să vină de la rotar acţionară atît de violent asupra firii impulsive a acelui băiat nestăpînit, încît atunci cînd află de la mine că Basquine sosise şi că se găsea în căruţa condusă de maica Major, inima i se goli de sînge, creierul îi luă foc, se simţi dintr-odată rău şi acea comoţie fu urmată de o fierbinţeală cumplită. Cum Basquine se îmbolnăvise şi ea încă de la sosire, patronul se văzu obligat — spre marele său regret — să se oprească timp de o lună într-un orăşel, ca să-i îngrijească cum trebuie pe cei doi copii, nu din afecţiune, nici din respect faţă de nişte semeni bolnavi, ci din interes pentru treburile sale, căci exerciţiile mele, ale Paiaţei şi ale fetei, împreună cu exhibiţiile omului-peşte, îi aduceau venituri serioase. Legăturile mele de prietenie cu Paiaţa erau foarte strînse. Dar îmbolnăvirea lui şi a lui Basquine le strînseră şi mai mult, făcîndu-le de nezdruncinat. Şi iată cum.

Patronul, profitînd de acea şedere neaşteptată, plecă împreună cu măgarul lui, Lucifer, prin împrejurimi, dedîndu-se comerţului său preferat : achiziţionarea de plete. Între timp a venit şi măscăriciul trupei, care-şi făcuse o coadă mare, roşie ; se numea Poireau (Praz) şi-i luase locul lui Giroflée, fostul comic al trupei, care intrase la seminar ; Poireau era un băiat înalt, costeliv, deşălat, cu trăsături destul de regulate, dar ofilit de destrăbălare şi de răutăţi. În discuţiile lui obişnuite nu rostea nici două vorbe

care să nu fie însoțite de înjurături sau de cuvinte obscene, de o grosolănie revoltătoare. Acel nefericit a devenit imediat favoritul maicii Major, și chiar dacă Paiața nu mi-ar fi explicat unele lucruri, cinismul cu care acea Messalină năbădăioasă și măscăriciul cu un nume atît de caraghios se iubeau fără rușine pe unde apucau tot mi-ar fi dezvăluit ceea ce prietenul meu poate că din jenă mi-ar fi ascuns... Și, din nenorocire, i-a dezvăluit acest lucru și lui Basquine, acea fetiță atît de pură, atît de candidă, sărmană mielușea fără pată, aruncată fără voia ei în acea cloacă, în acel mediu de destrăbălare nerușinată în care era obligată să trăiască de acum încolo. Dar nu vreau să anticipez asupra unor revelații oribile. Ele vor urma în curînd, iar mie îmi trebuie curaj, nu glumă, ca să-mi amintesc de acea perioadă din viața mea, un curaj cu atît mai mare cu cît, necunoscînd încă viciul, nu simțeam pe atunci nici un fel de indignare împotriva a ceea ce mă indignează cumplit în acest moment.

Patronul plecînd, maica Major și Poireau, absorbiți de iubirea lor, Paiața și Basquine bolnavi, am rămas doar cu omul-pește pentru a-i veghea pe cei doi copii și a avea grijă de gospodărie. Grijile domestice, întreținerea și supravegherea veșmintelor trupei, a materialelor etc. fuseseră lăsate în grija omului-pește, aflat sub autoritatea lui Poireau, care făcea pe dictatorul. Nu pot pricepe de ce Poireau a manifestat încă de la început o puternică aversiune față de Léonidas Requin, pe care îi plăcea să-l jignească, să-l înjure, ba chiar să-l și bată, cu o lașă răutate ; căci, în ciuda numelui său eroic, Léonidas era cel mai inofensiv și cel mai temător dintre oameni ; dar demnul laureat al Sorbonei, chemînd în ajutorul său filozofia stoică și maximele divinului Seneca, suporta și îndura toul cu o resemnare de necrezut.

— Vezi tu, Martin, îmi spunea acea naivă și bună ființă, aici am ce mînca, ce bea, unde mă culca, am un adăpost, haine, am răgazul să-l citesc pe Seneca luînd spuma de pe supă sau supraveghind friptura pusă la cuptor de maica Major ; și apoi, vezi tu, dragă Martin, în viață nu e totul chiar atît de roz, și cînd îmi aduc aminte că după ce am muncit în zadar, ca un negru, toată copilăria și tinerețea mea, am stat două zile flămînd și fără adăpost și că, din disperare, am vrut să mă înec, nu mai cutez să acuz soarta. În ceea ce privește răzbunarea, adăugă el cu un oftat plin de regret, sînt puternic ca un purice și curajos ca un iepure ; maica Major m-ar zdrobi doar c-o palmă, iar Poireau m-ar fărîma cu picioarele lui mari. Dar cum trebuie să mă răzbun pe ei, ei bine (și aici vocea lui Léonidas se preschimbă în șoaptă), le pun din cînd în cînd cîte un pumn de sare în supă și le scuip în friptura pe care mă obligă să le-o servesc ! Da, știu că e urît, că e josnic ce fac, dar o fac totuși în fiecare zi ! Și cînd îi văd cu cîtă poftă înfulecă friptura, ei bine, mă simt răzbunat !

Ocupat exclusiv cu treburile lui domestice și culinare, Léonidas nu prea putea să mă mai ajute cu nimic, așa că am rămas singurul care-i îngrijeam pe Basquine și pe prietenul meu, ce se îmbolnăviseră cam în același timp. Din nefericire, boala Paiației se complică, transformîndu-se în febră tifoidă ; cum medicul a poruncit să fie izolat de Basquine, îmi petreceam mai toată ziua îngrijindu-i pe cei doi. Sosită seara, culcată imediat, plîngînd cu hohote, în trăsura noastră mare, Basquine se îmbolnăvise grav chiar în aceeași noapte și nu-l văzu pe prietenul meu decît la vreo lună după ce intrase în trupa noastră. Disperarea fetiței de a fi fost luată din mijlocul alor săi se manifesta la început prin hohote neîncetate de plîns și prin cuvintele : „Tată, tată, scapă-mă !", ca și cum tatăl ei ar mai fi putut s-o audă. Apoi, cînd nu mai putu plînge, căzu pradă unei

crize de nervi, urmată în curînd cînd de o posomorală copleşitoare, cînd de un somn tulburat de vise înfricoşătoare. Îmi petreceam alături de ea tot timpul pe care nu-l petreceam lîngă prietenul meu. Fetiţa abia mă băga în seamă : mohorîtă, concentrată, neîncrezătoare, nu rostea o vorbă ; fu chemat un medic s-o vadă ; fetiţa nu răspunse la nici o întrebare şi se încăpăţînă să nu ia nici unul dintre medicamentele prescrise. Chipul ei încîntător, alb ca marmora, slăbise groaznic în cîteva zile. Frumosul ei păr blond, buclat de la natură, acum umed din pricina transpiraţiei reci, îi atîrna în laţe drepte în jurul obrazului, căzîndu-i apoi pe gît şi pe umeri. Privea fix în tavan cu ochii ei roşii şi umflaţi de atîta plîns şi-şi încrucişase mîinile mici pe piept. Într-o zi i-am spus :

— Ascultă, Basquine, dacă eşti înţelegătoare şi-ţi iei medicamentele din ceaşca asta, îţi vei revedea în curînd tatăl !

Prea slăbită pentru a se putea ridica în capul oaselor, întoarse spre mine doar capul ; ochii i se umeziră, lacrimile începură să-i curgă pe obraji, buzele îi tremurară, apoi îmi spuse cu glasul ei dulce şi slăbit :

— Nu mă minţi ?

— Nu... nu te mint...

— Chiar crezi că dacă beau ce-i în ceaşca asta, îl voi revedea pe tata ?

— Da, cred, i-am răspuns.

— Atunci dă-mi ceaşca !

Şi dintr-o înghiţitură sorbi doctoria. Din acel moment începu să-mi arate oarecare încredere, întrebîndu-mă întruna cînd îşi va revedea tatăl. Sfaturile şi exemplele Paiaţei, spaima de bătaie, nevoia de a-mi ascunde greşelile faţă de cumpliţii mei stăpîni mă obligaseră să mă familiarizez cu minciuna. Aşa că nu mi-a fost greu s-o amăgesc pe Basquine că-şi va vedea în curînd tatăl, care, cu sigu-

ranță, am adăugat, o va lua cu el. Păstrez și acum în minte primele mele discuții cu Basquine și, amintindu-mi de ele după atîta vreme, sînt uimit de educația pe care căruțașul o dăduse copilei sale — să fie dreaptă, cinstită și bună — căci aproape întotdeauna cînd se vorbește despre noi, oamenii din popor, se spune, cu o certitudine absolută, fie de bine, fie de rău : „La așa părinți, așa copii". Sărmana micuță... Viața avea în curînd s-o inițieze, așa cum mă inițiase și pe mine, în limbajul murdar și obscen al corifeilor trupei noastre, ba chiar și mai rău, căci îmi mai rămîn de făcut unele mărturisiri penibile, jenante. Am a mai vorbi despre rolul meu ciudat în ceea ce privește iubirea precoce dintre Basquine și Paiața, rolul de corupător pe care l-am jucat cu o incredibilă ingenuitate, orbit cum eram de afecțiunea mea profundă, aproape fanatică pentru Paiață. Iată cum și în ce împrejurare am rostit pentru prima oară numele prietenului meu în fața lui Basquine.

Încă din primele zile ale convalescenței, am început să discut cu ea despre tatăl ei, căinîndu-l că probabil muncea foarte mult ca să-și poată hrăni numeroasa familie. Fetița îmi răspunse :

— Da, tata muncea mult... Lucra chiar și duminica, ba uneori și noaptea. Îl vedeam, fiindcă ne culcam cu toții, alături de mama, în hambar. Odată tata a lucrat trei nopți la rînd... Tot găurind o roată, se așezase în genunchi ; dar fiind din cale-afară de obosit, la un moment dat a ațipit cu fruntea sprijinită de roată. Plîngînd, mama ne-a rugat să nu ne mișcăm, ca să nu-l trezim pe tata. „Se istovește în halul ăsta ca să aveți voi pîinea cea de toate zilele. Rugați-vă Sfintei Fecioare să aibă grijă de el și de noi și să-l răsplătească așa cum merită, căci nu cred să existe pe lume un tată mai bun ca el", ne-a zis mama.

— Și Sfînta Fecioară l-a răsplătit pe tatăl tău ?

— Nu, mi-a răspuns cu tristeţe fetiţa, clătinînd căpşorul ei buclat şi oftînd. Nu, nu l-a răsplătit niciodată... Ba, dimpotrivă...

— Păi dacă nu l-a răsplătit, atunci la ce bun să te mai rogi degeaba ?

— Ei drăcie, uite că habar n-am ! Dacă mama ne zicea să ne rugăm, noi ne rugam...

Mi-am amintit brusc de moartea înfricoşătoare a tatălui Paiaţei. Şi omul acela muncise cu o neobosită ardoare. Şi el îşi iubise copilul. Şi totuşi murise părăsit de oameni şi de Sfînta Fecioară. Apoi omul-peşte... După ce-a trudit fără odihnă toată copilăria şi adolescenţa, voise să scape de mizerie, sinucigîndu-se. Paiaţa, discipolul Ologului, avusese deci dreptate să repete fără încetare : „Cei de muncesc sînt nişte proşti. Crapă de foame şi de sărăcie". Istorisirea fetiţei confirma — din păcate — încă o dată dezolantele maxime ale Paiaţei.

— Vezi şi tu că taică-tău s-a spetit muncind şi Sfînta Fecioară n-a avut milă de el şi nici nu l-a răsplătit ; tatăl Paiaţei a crăpat muncind, şi a murit undeva, în adîncul unei păduri, ciugulit de corbi. Aşa că ce rost are să te omori muncind ? Mai bine să te distrezi cît poţi, să-ţi baţi joc şi să faci pe tontul...

Dar cum încă răul şi viciul nu mă atinseseră, am rămas uimit de expresia mirată şi totodată tristă şi curioasă a fetei cînd m-a auzit vorbind astfel. Ceea ce era bun în mine s-a revoltat la gîndul de a da eu prima lecţie de deznădejde şi de corupţie acelei fiinţe inocente, aşa că am adăugat :

— Dealtfel... Paiaţa îţi va explica mai bine decît mine aceste lucruri.

Auzind pentru prima oară rostindu-se numele prietenului meu, Basquine mă privi mirată şi-mi zise :

— Cine e Paiața ?

— Unul dintre camarazii noștri, un copil ca și noi...

— Și unde e ?

— E în altă parte a trăsurii... Căci și el e bolnav... Nu-ți mai aduci aminte de el cînd a trecut prima oară patronul pe la tatăl tău și a vrut să te ia ?

— A, da, acum îmi aduc aminte... După ce-a plecat, tata s-a oprit de cîteva ori din lucru și a venit să mă îmbrățișeze... Era trist, dar totuși mulțumit... „Nu, n-o să mi-o ia nimeni pe mica mea Jeannette !“ zicea el.

— Și a doua zi dimineață ?

— A doua zi ?

— Nu-ți amintești că a venit la voi un băiat, ca să caute, chipurile, un portofel pe care-l pierduse stăpînul său ?

— A, da... A scotocit prin toate colțurile... l-am ajutat și eu... dar el, în loc să caute, se uita tot timpul la mine, și cum, la un moment dat, mă aplecasem alături de el, m-a sărutat pe gît fără să-l vadă careva... Am rîs cu hohote...

— Ei bine, băiatul acela a fost Paiața. De atunci, el nu te-a mai putut uita... S-a gîndit tot timpul la tine... Dacă ai ști cît de mult te iubește...

— Mă iubește ? Și de ce ?

— Ei drăcie, i-am replicat destul de încurcat, pentru că ești drăguță, blîndă, bună... De cînd te-a văzut, a vorbit tot timpul despre tine... Cred că nici dacă i-ai fi fost soră nu te-ar fi îndrăgit mai mult...

— Păi atunci am să-l iubesc și eu...

— Și bine vei face, căci e atît de nefericit...

— Cine, el ?

— Te cred ! Gîndește-te că, atunci cînd era încă mic, i-a murit tatăl, că corbii se năpustiseră peste leșul lui și că el se străduia zadarnic să-i alunge...

— O, Doamne, zise Basquine, şi ochii i se umplură de lacrimi.

— Dar asta nu-i tot... Rămas singur, la o vîrstă mult mai crudă decît a noastră, a fost obligat să cerşească pe drum ca să nu moară de foame... În epoca aceea a întîlnit un cerşetor foarte rău care l-a obligat să ceară de pomană împreună cu el şi care-l snopea în bătaie, aproape în fiecare zi.

— Să fii orfan, să ceri de pomană pe străzi, să fii bătut... repetă Basquine, care sigur că, în ciuda sărăciei sale cumplite, nu-şi închipuia că alţii o puteau duce cu mult mai rău decît ea.

— Mai tîrziu, patronul l-a găsit cerşind pe stradă, şi l-a luat cu el ; s-a purtat groaznic cu bietul băiat ! Atît de rău, încît la un moment dat a vrut să fugă.

— Şi de ce n-a fugit ?

— Din cauza ta.

— Din cauza mea ?

— Da. De cînd te-a văzut, n-a mai vorbit decît despre tine, şi cum patronul spusese că mai devreme sau mai tîrziu tot la noi vei ajunge, Paiaţa a zis : „N-au decît să-mi facă ce vor ; voi rămîne pînă ce va sosi Basquine, şi atunci n-o voi mai părăsi !"

La această oră, cînd experienţa şi reflecţia mă ajută să-mi completez aceste amintiri atît de limpezi în memoria mea, îmi explic mirarea şi tulburarea lui Basquine auzindu-mă dîndu-i aceste dovezi de afecţiune pe care ea i le inspirase Paiaţei ; în neştiinţa vîrstei, în candoarea inimii sale, biata fată simţea pentru prietenul meu o milă imensă şi era gata să-l iubească întocmai ca pe un frate din moment ce şi el o iubea pe ea ca pe o soră. Probabil că ceea ce a înduioşat-o cel mai mult pe acea naivă şi inocentă făptură a fost nefericirea pe care Paiaţa o îndurase încă

din cea mai fragedă copilărie, căci — după ce m-a ascultat în tăcere o vreme — mi-a spus :

— Află că atunci cînd tata va veni să mă ia, va trebui să-l luăm și pe acest băiat cu noi din moment ce este atît de persecutat de soartă. La noi, vezi, uneori răbdăm de foame, alteori răbdăm de frig, dar nici unul dintre ai noștri n-a cerșit vreodată, iar mama și tata nu ne-au bătut pentru că sîntem cuminți și nimeni dintre noi n-are obiceiul să mintă sau să facă ceva rău... Și tu, adăugă ea, și tu va trebui să mergi cu noi, pentru că ai fost atît de bun cu mine...

— Ei. dacă Paiața nu s-ar fi îmbolnăvit, fii sigură că el te-ar fi îngrijit mai bine decît mine...

— Și de ce crezi că m-ar fi îngrijit mai bine decît tine?

Acel teribil „de ce" atît de caracteristic copiilor mă cam puse în încurcătură, dar am izbutit s-o scot la capăt spunîndu-i :

— Pentru că el te iubește mai mult ca mine ! Și te iubește pentru că te cunoaște de mult mai multă vreme decît mine !

Acest motiv nu păru s-o mulțumească pe Basquine decît pe jumătate. Rămase visătoare o vreme, apoi îmi spuse cu o naivă curiozitate :

— Cînd am să-l văd și eu pe acest băiat ?

— Cînd se va face bine.

— Deci e mult mai bolnav decît mine...

— Este... Deocamdată nici nu mă recunoaște...

— Din moment ce pot să mă ridic din pat, am să merg cu tine să-l îngrijesc. Anul trecut, sora mea Eliza s-a îmbolnăvit și află că am îngrijit-o doar eu, făcînd ceea ce-mi spunea mama...

— Asta nu se poate... Ar fi mult prea periculos pentru tine...

— Dar pentru tine nu e periculos ?

— Nu, pentru că eu sînt sănătos, iar tu ai fost destul de rău bolnavă şi te poate întoarce boala...

După o nouă tăcere, Basquine îmi spuse, pe gînduri :

— Doamne, cît aş vrea să vină mai repede tata să ne ia pe toţi trei de aici !

La o bună bucată de vreme după această discuţie, care dealtfel n-a fost singura de acest gen, fiindcă îi vorbeam întruna despre prietenul meu, mi se păru că Basquine începe să manifeste o oarecare afecţiune pentru Paiaţa. Acesta, pentru prima oară de cînd se îmbolnăvise, începu a se simţi mai bine. Mă recunoscu şi, după ce făcu un efort pentru a-şi aminti un anumit lucru, mă întrebă :

— Unde-i Basquine ?

— E aici... Numai că a fost şi ea foarte bolnavă...

— Şi ea ? strigă Paiaţa cu spaimă. Şi acum ? întrebă, întorcîndu-se, tremurînd, către mine.

— Acum e bine...

Fără să răspundă nimic, Paiaţa izbucni în lacrimi. Mi-am aruncat braţele în jurul gîtului său, iar el m-a strîns la piept atît cît îi îngăduiau forţele sale slăbite. Rupînd primul tăcerea, mi-a zis cu o expresie de recunoştinţă imposibil de redat :

— Aproape că nu mai recunoşteam pe nimeni.. şi totuşi te vedeam uneori, ca prin vis, ducîndu-te şi venind... Zi şi noapte, tu erai lîngă mine, şi acest lucru mă făcea să mă simt în siguranţă, fiindcă nu ştiu de ce îmi intrase în cap că maica Major voia să mă otrăvească... Apoi, întrerupîndu-se brusc, întrebă : Şi Basquine ? Cine a avut grijă de ea ?

— Eu, cine să aibă ?

— Tu ? Dar tu ai fost tot timpul lîngă mine !

— N-am fost tot timpul... Cînd dormeai liniştit — şi asta se întîmpla mai ales noaptea — stăteam de veghe la căpătiiul lui Basquine...

— Deci o vegheai şi pe ea ! Apoi, după un moment de tăcere, adăugă cu voce gravă, sinceră, aproape solemnă : Vezi, Martin, tu ai dreptul să-mi ceri să mă arunc şi în foc pentru tine... Şi ea, la fel... Dar, după o scurtă pauză, schimbîndu-se brusc la faţă, strigă : Cum, ai stat tot timpul singur cu ea ?

— Da... Şi ce-i cu asta ?

Paiaţa făcu o mişcare bruscă, vrînd parcă să se năpustească asupra mea, dar neavînd putere, căzu îndărăt, pe pernă, şi începu să plîngă.

— Ei bine, da, plîng... Plîng de ciudă, de gelozie şi de neputinţa de a mă răzbuna... Dar lasă, că mă fac eu bine !

— O, i-am spus surîzînd, de asta eşti necăjit ? Află că Basquine ştie totul despre tine şi că... te iubeşte...

— Cum asta ? Doar nu m-a văzut decît o dată la tatăl ei...

— Dar de cînd e aici, eu i-am vorbit întruna despre tine ! I-am povestit cît eşti de nefericit, cum a murit tatăl tău, cum ai rămas orfan, i-am vorbit despre tot ce-ai îndurat din partea Ologului şi mai ales despre tot ce înduri aici...

— I-ai spus tu toate astea ? I-ai spus toate astea ?

— Ba încă şi multe altele... I-am spus că ai fi putut fugi de aici, unde te chinuiesc fără milă, dar că ai rămas ca s-o aştepţi pe ea... Că de cînd ai văzut-o, la tatăl ei, nu te-ai gîndit decît la ea...

Auzind aceste cuvinte, chipul prietenului meu se schimbă din nou. În ochii lui se putea citi atîta recunoştinţă, încît aproape că te impresiona. Acel băiat atît de ursuz şi de neîmblînzit se aşează cu greu în genunchi, în

patul său, fiindcă era încă foarte slăbit de boală, şi-mi spuse aproape şoptit :

— Martin, fratele meu, iartă-mă...

— Hai, lasă, îţi faci singur rău, am spus văzîndu-l cum se chinuia.

— Martin, trebuie să mă ierţi că am îndrăznit să te bănuiesc... tocmai pe tine !

— Crezi că am ce să-ţi iert ? Ei bine, află că sînt cum nu se poate mai fericit să văd că începi să te faci bine şi că... ei da, şi că mi-ai spus „frate" !

— Da... De-acum încolo, pentru mine tu eşti fratele meu... Ba chiar mai mult decît un frate ! şopti Paiaţa cu un glas în care se citea o bucurie de nespus.

...Timpul a trecut, Paiaţa şi eu ne-am maturizat. Ne-am reîntîlnit, dar fiecare de pe alte poziţii ; niciodată însă nu-mi voi putea reţine lacrimile amintindu-mi de acea scenă din copilăria noastră.

Peste o săptămînă de la această discuţie, Paiaţa era complet restabilit. Într-o dimineaţă — cerul era întunecat şi se pregătea de furtună (nu ştiu de ce m-a tulburat acest fapt) — l-am condus pe prietenul meu, pentru prima oară, la Basquine... În ciuda bucuriei sincere pe care o simţeam, văzînd cît de fericit era prietenul meu, nu ştiu de ce inima mi s-a strîns şi ceva parcă s-a zdrobit în mine. Să fi presimţit, fără voia mea, că începînd din acea zi, din acel moment, soarta acelui băiat nefericit avea să fie crîncenă şi că eu fusesem instrumentul — plin de candoare şi de naivitate — al acelui destin tragic ? Atît din discreţie, cît şi pentru a nu tulbura cu tristeţea mea bruscă şi in-

voluntară acea primă întrevedere, m-am îndepărtat după ce i-am spus lui Basquine :

— Iată-l pe băiatul, pe fratele meu, despre care ţi-am vorbit atîta.

— Ah, da, zise cu naivitate Basquine, află că am şi început să-l iubesc.

După mai bine de un ceas, văzîndu-i pe maica Major şi pe măscărici întorcîndu-se pe neaşteptate din pricina vremii proaste, am dat buzna în odaia unde-i lăsasem singuri pe cei doi copii. Ţineam să-i previn de întoarcerea stăpînilor, mai ales că voiau să se mai prefacă bolnavi o vreme, ca să scape de crîncena corvoadă a exerciţiilor. Aşa că am intrat...

Basquine, stînd în pat, se juca în mod candid cu pletele negre ale Paiaţei, care crescuseră mult în timpul bolii. Băiatul, aşezat pe un scăunel, la picioarele fetei, cu coatele sprijinite pe genunchi, cu bărbia rezemată în mîini, o contempla în tăcere, cu o tandreţe nesfîrşită, amestecată cu o timiditate plină de teamă, care mă izbi. Reîntoarcerea mea bruscă nu păru să-i surprindă deloc pe cei doi prieteni ai mei. Paiaţa se ridică, veni spre mine şi, arătîndu-mi-o pe Basquine, îmi spuse cu o voce emoţionată :

— Martin... Iat-o pe fata cu care mă voi însura mai tîrziu...

— Da... El va fi soţul meu. De îndată ce tata va veni să ne ia înapoi, Paiaţa îl va ajuta la treabă... Şi tu, Martin, la fel.

— Da, Martin e ca şi fratele noastru, aşa că va veni cu noi... Nu ne vom despărţi niciodată, nu-i aşa, Basquine ?

— Niciodată, zise fetiţa, cu o graţie încîntătoare. Martin este fratele nostru, al amîndurora.

Capitolul XVI

Are loc o mare reprezentație. — Planuri de fugă. — Educația și succesele lui Basquine.

Ne apropiam de sfîrșitul lui septembrie. De opt luni Basquine făcea parte din trupă. După diverse peregrinări, am ajuns la Senlis, unde urma să dăm o mare reprezentație. Încă din ajun se puteau citi pe niște afișe uriașe care împînzeau tot orașul :

MARE REPREZENTAȚIE
Pentru inaugurarea trupei acrobatice a celebrului Joseph Bonin

PRIMA PARTE

Scene comice între măscărici și stăpînul său. Cîntece vesele interpretate de micuța Basquine, în vîrstă de 8 ani (o făcuseră mai mică). *și prietenul ei, măscăriciul*

PARTEA A DOUA

Marea piramidă umană alcătuită din femeia Hercule, Martin, Paiața și Basquine. Cel mai mare dintre copii nu are nici 13 ani. (Altă minciună, întrucît eu mergeam pe 13, iar Paiața era cu aproape doi ani mai mare ca mine.)

Apoi veți mai vedea :

Faimosul om-pește, pescuit în apele fluviului Nil de către un amator. Natura i-a înlocuit brațele cu două su-

perbe înotătoare ; trăiește și doarme în apă și se hrănește numai cu pește viu, pe care-l va mînca crud în fața onoratului public.

Reprezentația se va termina cu un duel între femeia Hercule și maestrul Academiilor de scrimă de la Petersburg, Constantinopole și Caudebec.

Patronul, obținînd un amplasament convenabil, la marginea Parisului, nu departe de ultimele case din oraș, ne-am stabilit tabăra în acel loc. Un colț vast, acoperit, era destinat exercițiilor. Intrarea publicului se afla la picioarele scenei, dealtfel destul de înaltă, împodobită cu diferite picturi, dintre care cea mai mare era a omului-pește. Trăsura noastră de nomazi, unde locuiam toți, se afla în spatele cortului, care, prelungit în acea parte și despărțit de scenă printr-un perete de pînză, slujea de grajd și totodată de magazie de furaje pentru cei trei cai și pentru voinicul și negrul măgar, Lucifer. În ajun, făcusem o repetiție generală. Toate exercițiile ieșiseră nemaipomenit de bine. De cinci luni, de cînd dura turneul nostru acrobatic, parcă nici o reprezentație nu se anunța sub auspicii mai bune. Atît de mare e puterea obișnuinței, încît, în afară de orele de lecții, de chinurile aproape continue, îmi înduram cu destulă ușurință soarta. Odată în fața publicului, mă străduiam din toate puterile, și vanitatea mea se simțea flatată ori de cîte ori eram aplaudat. Fără îndoială că m-aș fi resemnat să accept în mod serios, pentru viitor, profesia de saltimbanc dacă n-aș fi nutrit nădejdea de a fugi împreună cu Paiața și cu Basquine. Dacă-l întrebam pe prietenul meu cînd ne vom lua tălpășița, îmi răspundea întotdeauna cu un aer misterios :

— Încă n-a sosit vremea. Eu vreau mai mult decît tine s-o ștergem de aici, dar trebuie să pîndim ocazia.

— Păi în orice noapte l-am putea părăsi pe patron ! Vezi bine că acum nu ne mai încuie trăsura !

— Așteaptă ! Am putea fugi oricînd, dar încă n-a sosit vremea, răspundea Paiața cu ură ; nu vreau să-i părăsesc pe patron, pe măscărici și pe maica Major fără să le plătesc ceea ce le datorez. Trebuie să-mi vină și mie rîndul odată și-odată să le plătesc ce am de plătit !

Așteptam deci cu răbdare momentul hotărît de Paiață pentru fuga noastră, cînd am aflat, pe neașteptate, că ora libertății noastre, în sfîrșit, sosise.

Cînd dădeam reprezentații în oraș, locuiam la han. Acum, însă, stabilindu-ne pe cîmp, ne culcam claie peste grămadă în trăsura aceea uriașă, împărțită în cabine întocmai ca o navă. În timpul mesei care a urmat după repetiția generală, Paiața mi-a făcut numeroase semne al căror sens l-am înțeles perfect ; am încercat să mă apropii de el în scurtul interval de timp dintre sfîrșitul mesei și ora de culcare.

— De data asta, Martin, îmi spuse în șoaptă Paiața, tulburat de importanța știrii pe care mi-o dădea, de data asta, gata, am șters-o ; vezi să fii pregătit...

— Deci la noapte ne vom lua zborul ?

— Cu neputință... Și am să-ți spun și de ce... Mîine seară... Mîine seară ai grijă să nu adormi. Cînd ne vom așeza cu toții în paturi, închide ochii, dar să nu cumva să adormi... În sfîrșit, mîine seară, adăugă el, vom fi liberi ca păsările cerului, liberi și răzbunați ! Dacă ai ști, Martin, de cîtă vreme pîndesc momentul ăsta !

Vocea groasă a maicii Major întrerupse discuția dintre noi.

— Gata ! La culcare, lua-v-ar toți dracii să vă ia ! strigă uriașa apucîndu-l de braț pe măscărici.

— Mda... mîine seară vei dormi pe săturate, șopti Paiața, îngroșîndu-și vocea și imitînd-o pe uriașă.

Basquine alergă rîzînd după prietenul meu, în vreme ce patronul, rămas încă la masă, aruncă spre cei doi copilandri o privire mai întîi sumbră, apoi ironică, şi pe urmă înflăcărată.

În curînd noaptea învălui în umbrele ei trăsura în care ne înghesuisem claie peste grămadă.

Ceea ce mi-a mai rămas să vă spun e dureroasa transformare pe care o suferise între timp Basquine, fetiţa sărmană, odinioară atît de naivă şi de candidă. În clipa de faţă, cînd privesc cu alţi ochi trecutul, îmi dau seama ce influenţă poate avea mediul asupra unor copii. Revolta şi groaza pe care acel mediu mi le provoacă şi azi îmi dovedesc că eu, cel puţin, am apucat pe drumul drept... Amintirea acelui abis de ticăloşie, de corupţie şi de desfrînare îmi arată clar că nu e de ajuns să-ţi fie silă de un astfel de mediu, ci că trebuie să depui în acelaşi timp eforturi uriaşe pentru a preveni, pentru a împiedica tinerele vlăstare să cadă într-o asemenea genune. Basquine, acea fetiţă nefericită, cînd îşi părăsise familia, era inocentă şi pură cum sînt toţi copiii de vîrsta ei, crescuţi sub ochii atenţi şi grijulii ai părinţilor. După opt luni de zile... dar ce spun eu... După trei sau patru luni de zile de stat în trupa noastră, auzind întruna glumele deşănţate şi înjurăturile fără perdea ale măscăriciului, ocările, blestemele şi vorbele pline de cinism ale tuturor celor din jur, Basquine la început roşi, apoi rîse, iar pînă la urmă sfîrşi prin a înjura şi blestema şi ea la fel ca noi toţi. Dealtfel, tot la fel păţisem şi eu... Doar trăiam în aceeaşi atmosferă coruptă.

Revenindu-şi după boala de care zăcuse şi deşi mai vorbea din cînd în cînd despre tatăl ei, Basquine îşi uită în-

cet, încet regretele, distrată de veselia noastră grosolană. Paiața și cu mine ne străduiam cît puteam să-i risipim tristețea în care cădea ori de cîte ori își aducea aminte de familie. Basquine dovedi ea însăși, cu timpul, o mare înclinare către dans și către cîntec, aș zice mai curînd pentru cîntecele decoltate pe care o învățau maica Major, patronul și măscăriciul. Înzestrată cu o deosebită suplețe și cu o grație de neînchipuit la un copil atît de sărman, fetița începu în curînd a dansa dumnezeiește. Vocea limpede, ca de cristal, plină de farmec și de drăgălășenie, contrasta în mod ciudat cu vorbele deșucheate ale cîntecelor.

Prima oară cînd Basquine a apărut în public, într-una din reprezentațiile noastre, a avut un succes nebun. Patronul a adunat o sumă enormă. Începînd din acel moment, Basquine a simțit o atracție irezistibilă pentru scenă. Și, dealtfel, ce ființă, chiar mult mai coaptă la minte decît ea, ar fi rezistat în fața acelor valuri de aplauze furtunoase, atît de măgulitoare, de îmbătătoare, chiar dacă aparțineau unui public de duzină, grosolan și ignorant, care se înghesuia și se îmbrîncea la intrare, la singurul gen de spectacol accesibil sărăcimii ? După spectacole, deci după fiecare triumf — căci fata făcea furori cu cîntecele și dansurile ei — încîntătorul chip al lui Basquine strălucea de bucurie și de orgoliu ; se obișnuise pînă într-atît cu acea viață plină de emoții ațîțătoare, de călătorii făcute în condiții îngrozitoare și de bucurii grosolane, încît, după șase luni, îmi spunea, dusă pe gînduri :

— Cred că aș muri de plictiseală dacă aș mai fi obligată să duc viața de odinioară, de la noi de acasă. Sigur, mă doare ori de cîte ori mă gîndesc la mama, la tata, la frații și la surorile mele, dar...

Într-adevăr, la început Basquine se gîndea foarte des la familia ei. Mai tîrziu, am văzut-o din ce în ce mai rar cu ochii înlăcrimați. Odată am văzut-o pe Basquine foarte speriată, un soi de spaimă involuntară și inexplicabilă. Ca întotdeauna, cîntase și dansase cu multă grație și fusese rechemată în scenă ; dar fata dispăruse. Au căutat-o peste tot ; pînă la urmă, am găsit-o eu în trăsura noastră, ascunsă printre lăzile cu furaje. Plîngea cu lacrimi fierbinți, era palidă și răvășită.

— Ce ai, surioară ? De ce plîngi ? am întrebat-o.

— Nu știu, mi-a răspuns cu voce schimbată, mi-e frică !

— De cine ? De lumea asta care te cheamă ?

— Da. De lumea care mă cheamă... Mi-e teamă că odată și-odată îmi vor face mult rău...

Să fi fost oare instinctul ? Să fi presimțit că acea carieră în care abia pășise îi pregătea o soartă crîncenă ? Nu-mi dau seama ; dar deși copil, știu că acea ciudățenie a lui Basquine m-a tulburat foarte tare.

— Știu că n-am de ce mă teme, a spus Basquine ștergîndu-și ochii de lacrimi, și cu toate astea mi-e frică... Apoi adăugă : Te rog să nu-i spui nimic prietenului tău... E brutal și ar fi în stare să mă bată, zicînd că sînt fricoasă...

Paiața pusese într-adevăr, în practică, josnicele principii ale Ologului și, cum Basquine era „viitoarea lui soție", fiind și cea mai mică dintre noi, uneori o bătea ca să-i știe de frică. Apoi, imediat după asta, îi era atît de milă și se căia atît de tare, încît își provoca singur cîte o durere fizică de zece ori mai puternică decît palmele date fetiței.

— Te-am bătut, îi spunea el, ca să-ți arăt că eu sînt stăpînul și nu din plăcerea de a-ți face rău, fiindcă, uite, mi-am făcut mie însumi un rău de zece ori mai mare.

Te-am bătut, Basquine, dar să știi că te iubesc nespus de mult...

Din nefericire, influența Paiaței asupra lui Basquine nu se mărginea doar la cîte o bătaie. Veninul pildelor rele este atît de subtil, se răspîndește cu o rapiditate atît de uluitoare, încît principiile execrabile ale cerșetorului vagabond, Ologul, și făcuseră de acum trei victime : mai întîi Paiața, apoi eu și pe urmă Basquine. Tot auzindu-l pe prietenul meu că oamenii onești și harnici erau niște martiri ai muncii lor cinstite (Paiața ni-l dăduse de exemplu chiar pe taică-său) ; tot auzindu-l lăudînd viclenia, înșelătoria și în unele cazuri chiar furtul, ca mijloace ale unei vieți lenețe și vagabonde ; tot auzindu-l repetînd că de la cei bogați nu ne vom alege decît cu disprețul, cu cruzimea față de cei abandonați și că deci trebuie să-i privim pe bogați ca pe niște dușmani ; după ce ne-a arătat, încetul cu încetul, răul pe care-l puteam și noi face în chip de represalii, Basquine căzu în curînd — dealtfel așa cum căzusem și eu — în prăpastia rătăcirilor Paiaței. Influența pe care el a exercitat-o însă asupra fetei a fost de două ori mai puternică decît asupra mea, fiindcă sărmana ființă începuse să-l iubească, un soi de dragoste amestecată cu frică și cu milă. Resentimentul pentru felul brutal în care se purta cu ea ceda întotdeauna în fața unei admirații profunde față de neîmblînzita energie și firea întreprinzătoare a acelui băiat. Într-o zi, după ce o bătuse zdravăn, Paiața, avînd crîncene mustrări de conștiință, puse să i se tatueze pe piept, în partea stîngă, cuvintele : *„Lui Basquine, dragoste pe viață. Dragoste sau moarte."*

Cam așa se comportau Basquine și Paiața în ajunul marii reprezentații pe care urma s-o dăm la Senlis, după care eu, Basquine și Paiața trebuia s-o ștergem.

Capitolul XVII

Marea reprezentație. — Cîntecele vesele. — Basquine și măscăriciul. — Gelozia maicii Major. — Gelozia Paiaței.

Niciodată n-am văzut o zi de toamnă mai frumoasă ca cea în care urma să aibă loc marea noastră reprezentație de la Senlis. Soarele strălucea radios. Către ora 4 după amiază, la intrarea în teatrul nostru în aer liber era o înghesuială nemaipomenită.

După „marea paradă", veni rîndul „scenei vesele", cîntată de măscărici și de Basquine. Cînd fata apăru pe scenă — cum începuse a se bucura de un bun renume — toată lumea tăcu, se făcu liniște deplină, apoi se auzi un murmur de admirație.

— Cît e de drăguță...

— Cît de bine e făcută...

— Arată ca o femeiușcă...

— Ce păr splendid are...

— Și ce îndrăzneață pare...

— Vai, ce chip frumos poate să aibă...

— Ehe, dac-ar avea patru sau cinci ani în plus, cu fața și cu trupul ăsta... Pe legea mea, s-ar îmbogăți !

— Păi nu vedeți ce talie are ? Și ce picior ? Și ce gropițe pe umeri ?

Măscăriciul intră în scenă, cu o înfățișare care te înduioșa, o salută cu stîngăcie pe Basquine, apoi începu a cînta împreună cu ea un cuplet cam deșucheat. Mulțimea rîdea de se prăpădea. Asistam nevăzut la această scenă, uitîndu-mă printr-o gaură făcută într-unul din faldurile mari ale pînzei ce înconjura scena, cînd — la cîțiva pași de mine — am zărit-o pe maica Major. Ea nu mă putea

vedea ; m-am speriat de mînia, de ura aproape sălbatică ce i se citeau pe fața fardată din gros, căci se pregătea să intre în scenă. În ochi îi mocnea un foc sumbru : buzele sale groase, peste care crescuse o mustață subțire, îi tresăreau întruna. De două sau trei ori își ridică brațele strîngîndu-și pumnii enormi, ca și cum ar fi amenințat pe cineva. În primul moment nu mi-a dat prin minte că acea megeră răzbunătoare, avîndu-l ca amant pe măscărici, putea fi geloasă pe acel ticălos a cărui amărîtă pantomimă, în scena cu Basquine, o făcuse să turbeze de gelozie. După scena dintre măscărici și Basquine, uriașa dispăru imediat pe o scară interioară. Ridicînd una dintre bucățile de pînză care înconjurau scena, m-am apropiat de Basquine ca s-o felicit, căci avusese un succes imens, deși nimic nu era mai revoltător decît să auzi acea voce cristalină și pură rostind acele cuvinte deșănțate. Aplauzele frenetice continuară, entuziasmul acelui public de duzină fu atît de mare, încît un mare număr de bănuți, ba chiar și piese de un franc năpădiră scena. Imediat după această mărinimie, începură a răsuna imperioase strigătele de bis. Pe jumătate ascuns între pînze, am felicitat-o plin de căldură pe Basquine, căci ceea ce mă întristează profund acum mă bucura enorm atunci.

— Un adevărat triumf, i-am spus lui Basquine, dînd la o parte pînza.

— Să nu mai vorbim despre asta, răspunse fata, plină de însuflețire, cu obrajii în flăcări, cu ochii strălucind. Și totuși află că sînt nebună de bucurie. Doamne, cît e de palpitant !

În acel moment, strigătele de bis răsunară cu și mai multă putere.

Basquine ridică ușor din umeri și, arătîndu-mi cu o privire ironică publicul, îmi spuse cu o voce încă plină de emoția trimfului :

— Uite-i cum s-au aprins... Dar asta încă nu-i nimic: Cînd voi intra a doua oară în scenă, am să-i fac să ia foc !

— Iar eu am să te strîng de gît dacă mai intri încă o dată în scenă ! Nu vreau ca măscăriciul să te mai atingă şi să se mai uite la tine aşa cum s-a uitat ! şopti în spatele meu o voce sumbră.

M-am întors. Era Paiaţa, palid, cu chipul răvăşit de mînie şi de gelozie.

— Dar nu-i din vina mea ! Aşa e rolul ! zise Basquine tremurînd şi întorcîndu-se către pînza după care se ascundea Paiaţa.

— Bis ! Bis ! Auziţi ? Basquine şi măscăriciul repede în scenă ! strigă patronul.

— Îţi interzic să mai intri în scenă ! strigă Paiaţa mînios, dispărînd după draperia de pînză.

— Ce aştepţi, domnişoară ? Publicul a luat foc ! Repede în scenă ! strigă din nou patronul.

— Nu ! răspunse hotărîtă Basquine.

Şi făcu un pas îndărăt, ca şi cum ar fi vrut să se retragă în spatele scenei.

— Nu fă mutre ! Publicul o să se supere şi vom pierde o mulţime de bani !

— Puţin îmi pasă ! zise Basquine pe un ton hotărît.

Patronul, nemaistrăduindu-se s-o convingă, spuse doar atît : Ai să mi-o plăteşti ! Apoi, după ce se înclină de cîteva ori, se adresă publicului, care tăcu : Anunţ onoratul public că fetiţa urmează să mai apară pe scenă într-un exerciţiu destul de greu, aşa că nu se poate obosi prea mult cîntînd şi dansînd.

Şi cum strigătele furioase porniră din nou, patronul adăugă, cu vocea lui ascuţită de scapet, care domină zarva :

— Onoratul public să fie liniştit, căci nu va pierde nimic. După exerciţii, fetiţa va cînta din nou acele cîntece care v-au plăcut atît de mult !

Dar cum această făgăduială fu departe de a potoli mulțimea dornică s-o mai audă pe Basquine, patronul porunci orchestrei, alcătuită din trei clarinetiști și patru haidamaci care cîntau la trombon :

— Muzica ! Și cît mai tare, ca să acoperiți strigătele publicului !

Părăsisem scena înaintea lui Basquine, cu scopul de a-mi găsi prietenul și de a-i potoli gelozia. În momentul în care mă strecuram de-a lungul pînzei ce împrejmuia scena, am auzit vocea groasă a maicii Major. Deși voia să vorbească încet și deși se străduia să nu se înfurie, vorbele ei ajungeau pînă la mine. M-am oprit imediat.

— Vrei să-i sucești capul, tîlharule, dar lasă, c-am să-i sucesc eu, mai înainte, gîtul năpîrcii ăștcia mici ! Te pîndesc de multă vreme !

— N-ai s-o omori, grăsano ! Ești prea lașă pentru așa ceva, răspunse vocea răgușită a măscăriciului.

— N-am s-o ucid ? Așa crezi ? Păi, cînd facem piramida, e de-ajuns doar *să tușesc !* zise maica Major, apăsînd în mod ciudat pe aceste ultime două cuvinte.

— Oh, să tușești ! strigă speriat măscăriciul. Da, tot ce se poate ! Dar n-ai să ai curajul să faci așa ceva de față cu atîta lume !

Cum pînza după care se aflau cei doi începu a se mișca, am șters-o încetișor, să nu mă vadă.

Cînd am înțeles cît de pornită era maica Major împotriva lui Basquine, m-am îngrozit. Și așa fata mă chemase de cîteva ori în ajutor ca s-o apăr de asiduitățile măscăriciului, rugîndu-mă să nu-i spun nimic Paiației, de frica unei nenorociri. Așa că biata fată, pe de o parte, se temea de gelozia maicii Major, pe de alta, de ura măscăriciului.

Tocmai eram pe punctul de a-i spune totul Paiaței ; dar gîndindu-mă că, oricum, după spectacol, tot aveam să părăsim toți trei trupa, și necrezînd că maica Major avea să-și pună chiar în acel spectacol amenințarea în practică, am socotit că e mai prudent să tac. Am ajuns lîngă prietenul meu aproape odată cu Basquine. Biata fată se apropiase de el, cu ochii umezi, cu un chip pe care se putea citi un ciudat amestec de respect, de teamă și de dragoste.

— Spune un cuvînt și nu voi mai apărea deloc în seara asta, murmură ea cu voce schimbată. Apoi adăugă pe un ton hotărît : Chiar dacă patronul m-ar tăia în bucăți, dacă tu nu-mi dai voie, nu voi mai apărea în seara asta !

— Acum mi-e indiferent, fiindcă nu mai ai de apărut decît împreună cu mine ! Cu mine, cu Martin și cu maica Major ! răspunse Paiața cu o voce pe care se străduia să și-o înăsprească.

Dar privirea, dar chipul lui îi trădau tulburarea pe care i-o pricinuiseră devotamentul și hotărîrea categorică ale fetei. Vrînd să-și ascundă înduioșarea, se întoarse zicînd :

— Mă duc, fiindcă mă cheamă !

Deși ne părăsi brusc, am avut totuși răgazul să-i văd ochii plini de lacrimi.

— Ei, Doamne, acum ce mai are ? întrebă Basquine, care nu observase tulburarea Paiaței.

— Plîngea... Și n-a vrut să-l vezi tu...

— Plîngea ? Păi de ce ?

— Pentru că era tulburat de ceea ce i-ai spus, de ceea ce i-ai făgăduit... Că dacă el ține neapărat, tu ești gata să nu mai apari deloc în seara asta !

— Oh, vezi, vezi ? În ciuda a tot ceea ce spune și ce face, e totuși atît de bun la suflet ! strigă fata, profund mișcată.

Capitolul XVIII

Piramida umană. — Dejucarea planului de răzbunare. — Duelul dintre maica Major și președintele Academiilor de scrimă din diverse țări. — Pudoarea omului-pește.

Maica Major dădu buzna peste noi. Era îmbrăcată în costumul ei de „sălbatică" ; pe frunte avea o coroană alcătuită din pene lungi, roșii și negre ; purta o cazacă din stofă vărgată, imitînd blana de tigru ; cazaca nu-i ascundea genunchii butucănoși, îmbrăcați în ciorapi de culoarea pielii. Sub stratul gros de fard care-i acoperea fața, era albă ca varul. Sprîncenele stufoase i se încruntau fără voia ei, iar privirea mi se păru sinistră. Aceste lucruri mă izbiră cu atît mai mult cu cît ni se adresă cu o blîndețe neobișnuită.

— Repede, repede, copii, ne spuse ea prietenoasă. Nu mai avem timp decît să ne pregătim intrarea pentru piramida umană, al cărei punct de atracție vei fi tu, îngerașule, îi zise maica Major lui Basquine, apucînd-o de bărbie și sărutînd-o pe frunte.

Această mîngîiere ipocrită mă făcu să tremur. Deci primejdia de care mă temusem pentru Basquine era mult mai aproape decît îmi închipuiam.

— Și șmecherul ăla mare unde e ? O să ne facă să întîrziem...

— Paiață ! am strigat.

— Iată-mă-s ! zise prietenul meu dînd fuga.

Paiața și cu mine luam și noi parte la piramida umană. Eram îmbrăcați conform tradiției saltimbancilor : un maiou de culoarea somonului, care ne acoperea de la gît și

pînă sub tălpile picioarelor ; pantaloni roşii, bufanţi şi cusuţi cu paiete ; ghete roşii garnisite cu blană de pisică.

— Hai, Basquine, sus ! zise maica Major aplecîndu-şi spatele şi sprijinindu-şi mîinile pe genunchi.

Într-o secundă, Basquine se căţără de-a lungul spinării maicii Major, pe urmă, atingîndu-i umerii, o adevărată platformă pentru fetiţa de nici doisprezece ani, Basquine rămase în picioare, aşteptînd ; apoi uriaşa ne apucă de mînă pe noi doi, pe Paiaţa şi pe mine. Cîteva clipe i-am simţit mîna tremurînd atît de tare, ca şi cum maica Major ar fi fost tulburată de o emoţie violentă. Temerile mele în privinţa fetei sporiră. M-am uitat cîteva clipe la chipul maicii Major. Pieptul ei enorm se ridica şi se lăsa atît de tare sub pînza vărgată ca de tigru, încît acea mişcare se transmise imediat şi umerilor, singurul punct de sprijin pentru Basquine, care se văzu obligată să facă două sau trei mişcări imperceptibile pentru a-şi restabili şi a-şi păstra perfect echilibrul. Brusc îmi veniră în minte cuvintele spuse de uriaşă măscăriciului : „E de-ajuns doar să tuşesc..." Pentru ca piramida umană să fie completă, Paiaţa şi cu mine trebuia să ne urcăm pe umerii uriaşei, iar fata să se ridice apoi pe umerii noştri. O mişcare bruscă a maicii Major — care ne ţinea pe toţi trei — era de ajuns ca piramida să se prăvale, iar Basquine să se prăbuşească de la nouă sau zece picioare înălţime, căzătură ce putea fi dacă nu mortală, în tot cazul extrem de periculoasă pentru o fetiţă fragedă. Or, acea mişcare bruscă maica Major putea s-o facă — nepedepsită şi perfect motivată — simulînd un acces puternic de tuse, care, zguduind masiva făptură a femeii, ne făcea pe toţi trei să ne pierdem un echilibru şi aşa foarte greu de păstrat. Acest gînd îmi trecu prin minte cu rapiditatea unui fulger în clipa în care Basquine coborî în mijlocul scenei de pe umerii uriaşei pentru a ne lăsa pe noi doi să ne urcăm. Să-l previn

pe prietenul meu despre temerile mele, era cu neputință, căci eram despărțiți de enorma rotunjime a maicii Major. Ar fi trebuit să refuz categoric să iau parte la acel exercițiu și atunci piramida sigur că nu s-ar mai fi putut realiza ; dar, cuprins de spaimă și de tulburare, nu mi-a venit în minte această idee, așa că, supunîndu-mă mașinal obișnuinței, m-am cățărat pe umărul drept al uriașei, în vreme ce Paiața se cățărase pe cel stîng. Maica Major, cu spatele ușor încovoiat, cu mîinile sprijinite în șolduri, nemișcată ca o cariatidă de marmoră, rămase neclintită sub dubla noastră greutate ; de îndată ce simți că ne-am găsit echilibrul, femeia îi șopti lui Basquine :

— E rîndul tău... Urcă-te...

Totul s-a petrecut cu o rapiditate de necrezut, căci toate acele exerciții foarte periculoase și foarte obositoare nu durau decît cîteva momente. Odată urcat pe umărul maicii Major, înainte de a-i putea împărtăși prietenului meu temerile, am fost silit — ca și el — să-mi găsesc mai întîi echilibrul, apoi, cu brațul stîng să mă prind de talia Paiaței, în vreme ce el se prindea de talia mea. Am găsit totuși o secundă prielnică în care i-am șoptit Paiaței :

— Fii atent la viața fetei...

— Fii liniștit, mi-a șoptit, crezînd că-l sfătuiam să fie prudent.

— Nu-i vorba de asta... uriașa i-a pus gînd rău...

Dar Paiața n-a mai fost atent la mine. După ce s-a agățat de tunica și chiar de cocul maicii Major pentru a se urca pe umerii acesteia, unde rămase o clipă, în spatele nostru, Basquine își puse piciorul în mîna Paiaței, mînă pe care acesta o ținea în dreptul șoldului, în chip de treaptă; ușoară ca un fulg, făcînd o nouă săritură, Basquine ajunse pe umărul Paiaței, pe care se sprijini cu piciorul stîng, în vreme ce cu dreptul se sprijinea de umă-

rul meu. Apoi, încrucișîndu-și brațele, salută publicul, înclinîndu-și capul, cu o gingășie deosebită. Admirîndu-i măiestria, grația și curajul, publicul o răsplăti cu un ropot de aplauze. În aceeași clipă, am simțit brusc cum umerii maicii Major încep să se ridice, fiindcă uriașa, roasă de ură, se pregătea să tușească zdravăn ; dar chiar în acel moment, Basquine, atîtată de aplauze, își retrase piciorul stîng de pe umărul Paiaței și și-l duse, cu grație, spre spate. Biata fată nu mai avea acum alt punct de sprijin decît virful piciorului care se afla pe umărul meu. Supunîndu-mă unui îndemn pornit dinlăuntrul ființei mele care probabil că presimțea primejdia, m-am aruncat brusc în față, întinzînd brațele, exact în clipa în care maica Major izbucni într-o tuse violentă. Basquine, al cărei singur sprijin eram, și care, în acea clipă, era ușor aplecată în față, căzu odată cu mine. Am avut norocul de nesperat ca, în căderea noastră împreună, s-o pot prinde în brațe, iar eu să cad, de pe umerii uriașei, drept în picioare, ținînd-o pe Basquine strîns în brațe. La acea zguduire neașteptată Paiața își pierdu echilibrul ; dar și pentru el, ca și pentru mine, un asemenea salt nu era periculos. Cînd ne văzu pe toți trei în picioare, zîmbind, publicul crezu că așa era exercițiul și aplaudă, mai, mai să-și rupă palmele. Am salutat, am luat-o pe Basquine în brațe, care era încă năucită de cele întîmplate, și i-am spus Paiaței să vină după mine. Am dispărut toți trei în dosul unei bucăți mari de pînză, lăsînd-o pe maica Major pradă tusei sale prefăcute și atît de tulburată că-i dejucasem planul, încît rămase cîteva secunde împietrită, întocmai ca o statuie, ceea ce determină publicul s-o fluiere și s-o huiduiască. Pentru a o scoate din năuceala în care se afla, i-am zis maestrului Academiilor din Petersburg, Caudebec etc., care aștepta nerăbdător în culise :

— Ordinea spectacolului s-a schimbat ! E rîndul dumitale. Du-te repede, maica Major abia te așteaptă să dueleze cu dumneata.

Voiam astfel să am un scurt răgaz ca să-i pot povesti Paiaței și lui Basquine prin ce primejdie trecuserăm și, în special, fata. Maestrul de scrimă intră în scenă și se înclină, elegant, în fața maicii Major. Dar aceasta, furioasă ca un taur în arenă, fiindcă Basquine scăpase cu viață, și totodată bucuroasă că are pe cine-și vărsa necazul, înșfăcă într-o clipă de pe o masă masca, mănușile, plastronul și floreta și începu să-l atace pe nefericitul și pirpiriul maestru cu furia unui uragan dezlănțuit ; după ce-și rupse floreta într-o înfruntare corp la corp, văzîndu-se dezarmată, în furia ei oarbă, continuă lupta, dar nu cu floreta, ci cu pumnii ei uriași, în așa fel încît scrima se transformă în pugilat. Cu mare greutate și în hohotele de rîs ale publicului, cîțiva bărbați izbutiră să-l smulgă pe pirpiriul maestru din mîinile maicii Major. După toată această tevatură, spectacolul continuă cu apariția omului-pește. Léonidas Requin se arătă a fi la înălțime ; mîncă o frumoasă anghilă vie, o știucă și o duzină de zvîrlugi care se zbăteau, după care făcu unele mișcări aidoma unui pește, datorită înotătoarelor albăstrui cu arc care, prinse artistic și văzute de departe, la lumina chioară și plină de fum a lumînărilor de pe scenă, semănau leit cu mișcările unui pește uriaș. Dar iată că tocmai cînd spectacolul era pe terminate, un oarecare — mai sceptic, se vede treaba — se ridică și strigă :

— Dau zece bănuți ca să pot cerceta de aproape înotătoarele omului-pește !

Această periculoasă manifestare de neîncredere găsi, din nefericire, ecou și un mare număr de spectatori se ridicară strigînd :

— Şi noi... Şi noi... Dăm şi noi zece bănuţi ca să vedem de aproape înotătoarele !

Temîndu-se de o invazie a acelor curioşi indiscreţi, patronul făcu semn jandarmilor care supravegheau reprezentaţia şi, sigur pe sprijinul lor, spuse publicului :

— Încep prin a-l pune pe omul-peşte sub protecţia legii şi a forţei armate... căci n-am anunţat nicăieri, în afişul meu, că aveţi voie să vă apropiaţi de el şi cu atît mai puţin să-i pipăiţi înotătoarele.

Şi cum protestul a fost primit cu rîsete pline de ironie, patronul a adăugat, plin de măreţie :

— Totuşi, pentru a arăta onoratului public că omul-peşte n-are a se teme nici de cel mai scrupulos examen, de cel mai minuţios control, accept propunerea dumneavoastră, dar cu o condiţie...

— Aha, da, vedeţi ? Pune condiţii ! strigară scepticii.

— Da, domnilor, pun o condiţie, zise patronul, dar o condiţie foarte simplă, şi anume că numai patru persoane alese dintre dumneavoastră se vor putea apropia de omul-peşte.

— De ce numai patru persoane ?

Patronul îşi plecă, modest, ochii, apoi răspunse :

— Domnilor, omul-peşte trăieşte în apă gol-puşcă... Nu vă pot spune mai mult, adăugă patronul pe un ton sentenţios. Oricum, domnilor, eu v-am prevenit ! Poftiţi, vă rog, să vă satisfaceţi curiozitatea !

— Cînd cei patru curioşi s-au apropiat de cada mea, mi-a povestit mai tîrziu omul-peşte, m-am prefăcut alarmat, iar cînd au dat să mă pipăie, am spart o băşică de porc aflată tot timpul lîngă mine... Într-o secundă, apa limpede şi curată s-a făcut neagră ca cerneala, iar din cadă a ţîşnit un miros de sulf atît de puternic şi de puturos, încît cei patru curioşi şi-au astupat nasul şi n-au ştiut cum să se cărăbănească mai repede. „V-am spus, domni-

lor, a adăugat patronul, că omul-peşte e foarte ruşinos. A procedat şi el exact ca sepia, care, atunci cînd e urmărită, înnegreşte apa în jurul ei."

La ora nouă seara, cînd, în sfîrşit, ultimele lampioane ale circului nostru s-au stins, ne-am pregătit şi noi să mîncăm. Paiaţa, care îşi avea planul lui, trecînd pe lîngă mine, îmi spuse repede :

— Treaba merge bine... Totul e gata ! La noapte o ştergem...

Capitolul XIX

Masa. — Planurile patronului, ale măscăriciului şi ale maicii Major. — Fuga. — Răzbunarea.

Locul care ne fusese indicat pentru a ne face acrobaţiile aflîndu-se departe de casele din Senlis, locuiam cu toţii în trăsura nomadă. Deşi încasările fuseseră considerabile, masa de după reprezentaţie a fost tristă. Maica Major, încă fierbînd de mînie că n-o omorîse şi nici măcar n-o rănise pe Basquine, era mohorîtă şi tăcută, aruncîndu-i, din cînd în cînd, cîte o privire înverşunată măscăriciului. Acesta îi trăgea vîrtos cu băutura, dar în seara aceea se părea că renunţase la obişnuita lui sporovăială deşănţată şi obscenă. Timid ca întotdeauna, omul-peşte mînca discret,

făcîndu-se mic, pentru a nu deranja pe nimeni, încercînd să nu atragă atenţia nimănui asupra sa, doar-doar o scăpa de înjurăturile măscăriciului. Patronul părea profund preocupat. Deşi era în general destul de sobru, acum însă bea pahar după pahar ; ai fi spus că ţinea cu tot dinadinsul să se ameţească. De mai multe ori i-am surprins privirea strălucitoare şi înflăcărată îndreptată spre Basquine ; chipul lui avea o asemenea expresie, încît m-au trecut fiori şi am început să tremur ; mica noastră tovarăşă de muncă, în vreme ce asculta cu atenţie planul pe care-l făcuse Paiaţa de a fugi, se străduia să se arate de o veselie zgomotoasă. Numai că acele explozii de rîs erau urmate de tăceri cam lungi, care probabil că ascundeau temeri pe care numai eu le pricepeam, ştiind că în acea noapte urma să părăsim pentru totdeauna trupa. Paiaţa, dimpotrivă, afişa o posomorală extremă. În timpul mesei căscă zgomotos, pretinzînd că era foarte obosit, apoi, în clipa în care socoti că nu-l vede nimeni, se ridică de la masă, aruncîndu-mi o privire semnificativă. Dar cînd trecu prin spatele scaunului patronului acesta — care nu părea să-i fi dat atenţie Paiaţei — îl înşfăcă, oprindu-l să meargă mai departe :

— Unde te duci ?

— Să mă culc. Sînt obosit, nu mai pot...

— Ne vom culca toţi odată, spuse patronul. Pînă atunci, rămîi aici...

— Mi-e indiferent, zise Paiaţa, pot să mă culc şi jos ; voi dormi la fel de bine ; vă rog să mă treziţi cînd veţi termina de mîncat !

Şi se întinse de-a lungul uneia dintre bucăţile de pînză care-l despărţea de un mic compartiment ce slujea drept grajd măgarului patronului.

— Lucifer, să nu fii măgar şi să-mi arzi vreo copită în spate, prin pînza asta, zise Paiaţa, prefăcîndu-se că pică de somn şi întinzîndu-se pe jos.

Basquine îmi aruncă, pe ascuns, o privire dezamăgită ; Paiața ne prevenise că, sub pretextul că se duce la culcare, pe la jumătatea mesei se va ridica de pe scaun, fiindcă mai avea de pus la punct cîteva lucruri indispensabile fugii noastre, spunîndu-ne să nu fim neliniștiți de lipsa lui. Dar văzînd că patronul nu-l lasă să plece și-i poruncește să rămînă, am socotit totul pierdut. Ne-am închipuit că stăpînul nostru ne ghicise planul și că avea de gînd să ne întindă cîteva curse răutăcioase. Nu peste mult, temerile mele sporiră, fiindcă patronul scoase un carnet din buzunar, scrise cîteva cuvinte, cu creionul, și, rupînd foaia, i-o întinse maicii Major peste capul omului-pește. Uriașa luă foaia și-l privi mirată pe patron.

— Copiii nu pot înțelege astfel de farse, îi zise el aruncîndu-i o privire ciudată lui Basquine.

Maica Major citi biletul și o bucurie plină de răutate i se răspîndi pe chip.

— S-a făcut ! zise ea. Apoi, întinzînd măscăriciului biletul, îl întrebă pe un ton plin de neîncredere : Și tu ? Ce părere ai de treaba asta ?

— Mde... Treaba lui, zise măscăriciul rizînd prostește. Cînd s-o sătura el, o iau eu...

— Așa crezi tu ? strigă furioasă maica Major. Dar eu nu-s aici ?

— Ei, sînteți de acord ? întrebă patronul, fără să-i pese de mînia uriașei.

— Da... Sigur... răspunseră maica Major și măscăriciul.

Mi-am aruncat privirea spre locul unde se culcase Paiața. Dar acesta dispăruse. Probabil că se tîrîse pe sub pînză, pînă în grajdul lui Lucifer, măgarul cel negru. Să fi fugit înainte sau după ce acoliții patronului citiseră biletul acestuia ? Habar n-aveam, dar neliniștea mea crescu.

Patronul, care își umplu un pahar mare cu vin, le făcu semn maicii Major și măscăriciului să-i urmeze exemplul.

— În sănătatea Pisicuței !

Această urare a fost primită cu niște hohote de rîs din partea măscăriciului și a maicii Major care mi s-au părut false și sinistre. Ridicîndu-se de la masă, maica Major zise cu vocea ei groasă și răgușită :

— Paiața, Basquine, Martin, haideți la culcare, botoșilor !

— Ești surd ? strigă patronul, aplecîndu-se spre locul unde cu cîteva minute mai înainte îl văzuse pe prietenul meu culcîndu-se. Iaca ! A șters-o ! zise el uimit. A dispărut Paiața !

— Cu atît mai bine, răspunse maica Major, dacă s-a dus în trăsură, o să-l dăm afară, să doarmă sub cerul liber !

— Ai dreptate, răspunse patronul, schimbînd o privire complice cu maica Major. Foarte bine ! Pungașul să doarmă afară !

— Și n-o să bea nici vin cu zahăr, cum or să bea Basquine și Martin înainte de a face nani... adăugă uriașa.

— Aflați că m-am uitat în cele trei compartimente ale trăsurii, zise măscăriciul întorcîndu-se după ce lipsise cîteva minute, și Paiața nu-i acolo !

Spunînd aceste cuvinte, am observat cum măscăriciul i-a strecurat un pachețel maicii Major.

— Ei, fiindcă Paiața se ține de glumă, rosti patronul, păi măcar gluma să fie bună și să țină toată noaptea !

În fiece moment așteptam să-mi văd prietenul apărînd. Dar n-a mai venit... Era cu neputință să credem că ne părăsise și că fugise singur. Doar ne spusese că în noaptea aceea aveam să scăpăm... E adevărat, încă nu știam cum, dar aveam să aflăm la vremea potrivită. Așa că atunci cînd maica Major ne-a strigat : „La culcare !" și eu și Bas-

quine ne-am ridicat de la masă. După ce a discutat cîteva minute, în şoaptă, cu uriaşa, patronul l-a chemat pe măscărici şi i-a spus şi lui ceva la ureche. Cum cele trei personaje se aflau în umbră, n-am putut vedea ce fac. Mi s-a părut însă că aud două sticle ciocnindu-se una de alta. În vremea asta, omul-peşte, care păruse complet străin de ceea ce se petrecea în jurul lui, începu a strînge masa : farfuriile şi paharele noastre de tablă. Apropiindu-se de mine, Basquine mă întrebă încet, cu voce schimbată :

— Paiaţa n-a venit... Unde o fi oare ? Ce-o fi făcînd ?

— Nu ştiu, i-am răspuns destul de necăjit.

Trecînd pe lîngă noi, omul-peşte — încărcat cu farfurii şi pahare — ne şopti repede :

— Să nu beţi vinul îndulcit... Şi fiţi atenţi la noapte...

— Gata ! Puştimea la culcare ! strigă maica Major întorcîndu-se spre noi. Pungaşul de Paiaţa n-are decît să se culce cu măgarul Lucifer dacă asta-i face plăcere !

După cîteva minute, lumînările erau stinse şi închise într-o cutie, împreună cu vesela. Afară nu mai rămăseseră decît cortul nostru fără acoperiş, cîteva scaune, scena şi măgarul Lucifer, care începu să ragă zgomotos. Am intrat cu toţii în trăsura unde urma să ne petrecem — ca de obicei — noaptea. Trăsura, după cum am mai spus, era împărţită în trei compartimente : în faţă, magazia, despărţită printr-o uşă de compartimentul unde se ţineau costumele; de aici, o altă uşă dădea în cabină, care nu avea decît o portieră în spate. Lumina şi aerul pătrundeau în interiorul trăsurii prin nişte mici lucarne prevăzute cu grilaje de fier ; portiera fusese solid zăvorîtă de patron, care ne zise, mie şi lui Basquine :

— Pentru că aţi trudit din greu astăzi şi fiindcă aveţi nevoie de o odihnă bună, în loc să vă culcaţi cu noi, în cabină, veţi dormi fiecare separat. Tu, Martin, treci în ma-

gazie, iar tu, Basquine, rămîi în cabina cu haine ; în plus, pentru că v-aţi purtat bine, veţi bea fiecare, înainte de culcare, cîte un pahar mare de vin îndulcit cu zahăr. Veţi dormi adînc şi liniştit, iar mîine veţi fi odihniţi şi în formă pentru o nouă reprezentaţie. Apoi, întorcîndu-se către cabină, întrebă : Ei, maică Major, ai pregătit vinul ăla ?

— Într-un minut, patroane ! Aştept să se topească zahărul.

— Martin, du-te în compartimentul tău ; îţi aduc eu acolo vinul ! îmi spuse patronul deschizînd uşa compartimentului din faţă. Vezi că e acolo o saltea pusă jos... Întinde-te pe ea şi vei dormi ca un rege.

Îmi era cu neputinţă să nu mă supun acestui ordin, să refuz să-l execut. Aruncîndu-i lui Basquine o privire consternată, m-am îndreptat agale spre ceea ce se numea „magazie". Dar chiar în clipa aceea, maica Major, deschizînd uşa cabinei, îi spuse repezit patronului :

— Da' vino odată, omule ! Poireau are o idee colosală !

Patronul ne lăsă singuri şi, intrînd în cabină, încuie uşa compartimentului cu costume.

— Să nu bem vinul cu zahăr, iar tu să nu mă părăseşti în noaptea asta ! spuse Basquine. Şi palidă, tremurînd, cu chipul răvăşit, se aruncă în braţele mele, spunînd : Oh, mi-e frică !

Fără să-i răspund, am dat fuga şi am pus zăvorul pe uşa pe unde dispăruse patronul. Abia apucasem să-l trag, că acesta — dînd să intre în odaia cu haine — strigă cu un accent de mînie şi mirare :

— Ce, v-aţi încuiat ?

Gîfîind speriaţi, nu i-am răspuns.

— Deschideţi, v-am adus vinul făgăduit !

— Nu deschide, îmi şopti Basquine din ce în ce mai speriată, căci biata fată pricepuse ceea ce, în candoarea mea, încă nu înţelegeam.

— Martin ! Basquine ! Deschideţi ! strigă patronul, zgîlţîind uşa.

Chiar în acel moment se auziră cîteva bătăi în uşa cabinei.

— Aha, ăsta-i caraghiosul de Paiaţa, care a rămas pe din afară ! zise măscăriciul. Nu-i deschideţi...

— Oh, Paiaţa ! şopti Basquine. Sîntem salvaţi !

— Ei, aveţi de gînd să deschideţi sau spargem uşa ? strigă patronul furios.

— Paiaţa e aici, trebuie să cîştigăm timp, i-am şoptit lui Basquine.

Fata înţelese, îmi făcu un semn să tac şi strigă, încercînd să-şi ascundă emoţia :

— Cine bate ?

— Cum cine bate ? Eu, patronul !

— Voi deschide peste cîteva minute, zise ea.

— De ce nu imediat ?

— Păi, pentru că...

— Pentru că ?...

— Pentru că vreau... să-ţi joc un mic renghi ! răspunse Basquine cu o notă de veselie.

— Ah, eram sigur de asta ! răspunse patronul, liniştindu-se. Îţi arde de glume, strengăriţo ! Hai, deschide ! Ai glumit destul..

— Crezi ? Ai adus vinul îndulcit ?

— Sigur ! am două pahare mari : unul pentru tine şi unul pentru Martin !

În timpul acestei discuţii, mi-am aruncat ochii prin lucarnă, doar-doar voi vedea sau voi auzi ceva ; dar, spre marea mea mirare, am simţit un miros puternic de fum şi, în întunericul nopţii, am zărit mai întîi o limbă subţire de foc, care, în cîteva clipe, a crescut uimitor, îndreptîndu-şi lumina roşie şi strălucitoare către pînza albă a cortului

nostru. Am sărit jos de pe scaunul pe care mă urcasem, i-am spus lui Basquine ce am văzut afară, cînd iată că o bucată din podeaua compartimentului cu haine, unde ne aflam, căzu la doi paşi de picioarele noastre, ca şi cum cineva ar fi tăiat-o mai dinainte cu fierăstrăul şi ar fi sprijinit-o mai apoi cu ceva ca să nu cadă ; pe urmă, prin deschiderea aceea cam de o jumătate de metru pătrat am văzut ivindu-se capul şi umerii Paiaţei.

— Repede ! ne-a şoptit. Coborîţi repede !

Şi a dispărut ca să ne facă nouă loc.

— Treci tu prima ! i-am spus lui Basquine.

În cîteva secunde fata a dispărut prin trapă. În clipa în care mă pregăteam să trec şi eu, uşa fu zgîlţîită cu putere de către patron, dar chiar în acel moment am auzit vocea maicii Major strigînd speriată :

— Foc ! Foc !

După ce-am ieşit şi eu din trăsură, aproape că am fost orbit de o flacără uriaşă ce se înălţa în stînga şi lumina cîmpul pînă hăt, departe. În faţa mea, l-am văzut pe Paiaţa ţinînd în mînă o torţă aprinsă. Ca să mă apuce de mînă şi să mă dea la o parte, apoi să arunce torţa în trăsură, prin deschizătura pe unde ieşisem, a fost pentru Paiaţa treabă de cîteva secunde. Focul, ajutat de curentul de aer care intra prin trapă, s-a întins cu o repeziciune uimitoare. În cîteva minute, trăsura a fost cuprinsă de flăcări şi pe dinăuntru şi pe dinafară, căci Paiaţa înghesuise numeroase grămezi de paie lîngă portieră, singura ieşire ce le mai rămăsese celor închişi în trăsură.

— Se vor prăji cu toţii ca nişte diavoli ce sînt, a zis Paiaţa, căci s-au încuiat în cabină ! Uşa compartimentului cu haine e şi ea încuiată şi, ca să fiu mai sigur, am mai bătut portiera în cuie, pe dinafară.

— Auzi-i cum strigă, zise Basquine la fel de speriată ca și mine de urletele ce răsunau din trăsura care ardea.

— În curînd n-or să mai strige, zise Paiața. Apoi adăugă : Repede, pe măgar ! În două ceasuri vom fi în pădure ! Cunosc drumul !

— Toți trei pe un singur măgar ? am strigat eu. Nu se poate ! Urcă-te tu cu Basquine. Eu voi încerca să vă ajung pe jos !

— Urcă pe măgar ! strigă Paiața, plin de mînie.

Și făcîndu-mi vînt, aproape că mă azvîrli în spinarea lui Lucifer, care, gata înhămat și speriat de moarte din pricina flăcărilor, răgea, își pleoștea urechile, tropăia și încerca să rupă funia care-l ținea legat de un stîlp.

— Ești mai ușor decît mine, îmi spuse Paiața ; rămîi acolo unde ești și așeaz-o în fața ta pe Basquine... Vezi s-o ții bine... Eu mă voi așeza pe crupă... Repede, repede....

Ușoară ca o pasăre, Basquine se așeză în fața mea. Urletele celor închiși în trăsură deveniseră înfricoșătoare. Dintr-o lovitură de cuțit, Paiața tăie frînghia care-l ținea pe Lucifer. Speriat, animalul se năpusti înainte ; în aceeași clipă Paiața sări pe crupa lui și, ținîndu-se de mine, îmi spuse :

— Lasă-l pe Lucifer să meargă singur... Nu-l îndruma, fiindcă a și apucat-o pe drumul cel bun.

Greutatea noastră nu însemna nimic pentru acel măgar de o vigoare extraordinară ; chiar dacă am fi cîntărit de trei ori pe atîta, și tot nu s-ar fi resimțit, mai ales acum, cînd era atît de speriat din pricina focului. Ținîndu-se bine de mine, Paiața se întoarse pentru a arunca o ultimă privire plină de ură și de răzbunare către trăsura în flăcări, de-acum departe de noi, și, întinzînd pumnul către ea, strigă :

— Am așteptat multă vreme, tîlharilor, dar mi-a venit și mie rîndul !

După care, ne-am văzut de drum în noaptea întunecoasă în care nu se zăreau — din cînd în cînd — decît scînteile potcoavelor izbite de cîte o piatră de măgarul care gonea nebunește...

Capitolul XX

Planuri de viitor. — Speranțe năruite. — Martin, Basquine și Paiața iau în stăpînire o insulă.

Lăsînd în urma noastră trăsura în flăcări, am galopat aproape toată noaptea. Cu puțin înainte de a se face ziuă, Lucifer, aflat la capătul puterilor, s-a prăbușit. Ne-a fost cu neputință să-l mai urnim din loc ; atunci am așteptat să se facă ziuă, în mijlocul unei păduri unde am petrecut cîteva ceasuri, nebuni de bucurie. Spaima și mila inspirate de cumplita răzbunare a Paiaței ni s-au șters din minte și lui Basquine și mie cînd ne-am amintit cu cîtă cruzime și răutate fuseserăm tratați. În bucuria fără margini pe care o simțeam, cred că am făcut peste douăzeci de planuri, unul mai smintit ca altul. Aveam, în sfîrșit, să ducem și noi o viață liberă și lipsită de griji, căci acum eram bogați, enorm de bogați ; cel puțin așa ne spusese Paiața, iar noi

nu aveam nici un interes să-l contrazicem. Dealtfel, în zori, urma să ne arate comoara. Acea bogăţie neaşteptată ne mira, ne încînta, dar Basquine şi cu mine eram mai ales sensibili la fericirea de a fi stăpîni pe noi şi pe voinţa noastră. Ne-am aşezat la piciorul unui copac mare, în plină pădure. La cîţiva paşi de noi zăcea trupul neînsufleţit al lui Lucifer. Paiaţa se apropie de el şi desprinse din şa doi săculeţi destul de grei, pe care în graba şi spaima noastră atunci cînd fugisem nici nu-i observasem. Paiaţa dezlegă primul săculeţ şi scoase afară — spre surpriza şi dezamăgirea noastră — o pereche de pistoale vechi şi o pungă cu praf de puşcă.

— Asta-i'tot? strigă Basquine. Asta-i comoara noastră?

— Cu astea ne vom apăra în noaptea asta şi în următoarele în cazul că tîlharul de patron a scăpat din cuptorul acela încins şi a pornit-o după noi.

— A, bine, zise Basquine. Acum banii... Să-i vedem...

— Iată-i, zise triumfător Paiaţa, arătîndu-i al doilea sac, burdușit bine şi închis cu o încuietoare de argint înnegrită de vreme.

— Oare să fie plin cu argint ? întrebă Basquine.

— Cum cu argint ? replică Paiaţa cu dispreţ. Apoi, scoţînd din buzunar o cheiţă, mi-o dădu spunîndu-mi : Martin, descuie tu...

Am vîrît cheiţa în mica broască de argint şi sacul s-a deschis.

— Ia un fişic de bani, mi-a spus Paiaţa.

Am luat la nimereală două sau trei fişicuri de deasupra, lungi cam cît degetul gros, înfăşurate cu grijă în hîrtie, sigilate la un capăt, iar la celălalt hîrtia era doar strînsă bine.

— Uită-te în fişic, îmi spuse Paiaţa.

Am desfăcut capătul nesigilat şi am strigat :

— Dar e aur !

— Aur ! a strigat la rîndul ei Basquine. Tot sacul e plin cu aur !

— Mai desfă un fişic ! mi-a zis Paiaţa cu o satisfacţie din ce în ce mai mare.

I-am dat lui Basquine fişicul pe care-l ţineam în mînă şi eu am desfăcut un altul.

— E tot aur ! am strigat.

— Tot sacul e plin cu aur ! a rostit radios Paiaţa. Fişicurile sînt pline cu bani de aur ! N-am avut timp să-i număr, dar trebuie să fie cincisprezece sau douăzeci de mii de franci.

— Cincisprezece sau douăzeci de mii de franci ? !

Dar iată că Basquine începu să rîdă cu hohote, privind fişicurile.

— Ce ai ? Ce te-a apucat rîsul aşa, deodată ? am întrebat-o.

— Ah ! strașnică farsă ! strigă Basquine, rîzînd şi mai tare. De fapt, ştii ce-i tot aurul ăsta al tău ? zise Basquine, adresîndu-se Paiaţei. Nimic altceva decît plumb. Poftim, priveşte !

Şi desfăcîndu-şi palma, ne arătă o mulţime de rondele de plumb de mărimea unui franc. Deasupra lor se afla un ludovic de aur strălucitor pe care-l văzusem cînd desfăcusem fişicul la capăt. Paiaţa păli şi cîteva clipe rămase împietrit. Apoi, apucînd sacul de fund, îl răsturnă pe iarbă. Cincisprezece fişicuri căzură grămadă. Paiaţa se trînti în genunchi şi le rupse rînd pe rînd, în două. Vai ! Toate erau pline cu rondele de plumb, ca şi primul. Doar în patru dintre fişicuri am găsit deasupra cîte un ban de aur. După ce Paiaţa a constatat cu propriii săi ochi că averea noastră „colosală" se reducea doar la patru ludovici, a început să zbiere furios :

— Tilharul, hoțul de patron !

— Cum ? l-am întrebat mirat.

— Ei da ! strigă el bătînd din picior cu furie. Știam că avea bani ascunși. Șase luni l-am urmărit. Căci nu voiam să-l părăsesc fără să mă răzbun și fără să-i iau ceva parale, ca să trăim și noi mai bine... În sfîrșit, alaltăieri, i-am dibuit ascunzătoarea. Am aranjat totul pentru ca tîlharul să fie pîrjolit. I-am înșfăcat comoara, am cărat-o atîta drum, ca acum să constatăm că acea comoară nu era decît plumb, plumb curat, afară de patru ludovici ! Hoțul ! Banditul !

Timp de cîteva minute, am rămas consternați, văzînd cum ni se prăbușesc toate planurile. Dar Basquine rupse prima tăcerea, strigînd veselă :

— Ei și ? Pagubă-n ciuperci ! Sîntem liberi ca păsările cerului, vremea e minunată, pădurea e o frumusețe, și apoi, cu patru ludovici, n-o să murim de foame ! Ne vom plimba, vom rîde, vom bea lapte în primul sat în care vom ajunge, iar tu, i se adresă ea prietenului meu, n-are rost să fii atît de cătrănit.

Dar acesta, dînd-o la o parte, strigă :

— Lasă-mă în pace, eu n-am chef de rîs...

Chipul lui Basquine se întristă brusc. Îl privi pe prietenul meu cu un aer temător și mîhnit și-i spuse cu blîndețe :

— Nu te supăra... te rog...

— Ne-am crezut atît de bogați, și acum... rosti acesta cu amărăciune.

— Ascultă, amice, i-am strigat, dacă regreți doar pentru tine banii, să-ți fie de bine ! N-ai decît să-ți faci sînge rău cît poftești... Dacă-i regreți pentru noi, n-are rost. Fiindcă pentru noi cea mai mare fericire e că sîntem liberi și că sîntem toți trei împreună !

— Martin are dreptate, spuse cu timiditate Basquine. Cît timp sîntem împreună, puțin ne pasă de bani.

— Drace ! Mie totuşi îmi pare rău că n-am izbutit să pun mîna pe bani !

— Află că nouă nici nu ne pasă ! Iar dacă tu continui să te gîndeşti întruna la afurisiţii ăia de bani, care valorează mai mult decît noi, te priveşte, dar n-ai dreptate !

Paiaţa păru sensibil la acest reproş. Căci, după ce dădu un picior sacului gol, strigă vesel :

— La urma urmelor, ştiţi că aveţi dreptate ? De ce să-mi fac atîta sînge rău ? La ce bun ? Am fost păcăliţi, şi cu asta, basta ! Îmbrăţişează-mă, Basquine. Îmbrăţişează-mă şi tu, Martin ! Să adunăm cei patru galbeni şi, înainte, spre viaţa liberă !

Ne-am îmbrăţişat toţi trei, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, întocmai ca cei trei eliberatori ai Elveţiei, pe malul lacului, apoi am căutat cei patru ludovici pe care Paiaţa i-a pus în buzunar zicînd :

— Oricum, ne vor prinde bine !

Părăsind trupul neînsufleţit al lui Lucifer, am pornit la întîmplare, prin mijlocul celei mai frumoase păduri pe care am văzut-o vreodată (pădurea din Chantilly), într-o minunată şi blîndă dimineaţă de toamnă. După două sau trei ceasuri de mers (întrerupte de cîteva opriri în faţa tufelor cu mure), întîmplarea ne-a călăuzit paşii la marginea unui rîuleţ al cărui mal era acoperit de tot soiul de ierburi sălbatice deasupra cărora bîzîiau, zburau şi străluceau mii de gîze de toate culorile, printre care şi uimitoarele libelule cu aripi transparente, cu trupul de smarald şi cu ochii de rubin. Ne-am distrat, urmărind acele insecte scînteietoare, cu toată nepăsarea vîrstei noastre. Spre uimirea mea, Paiaţa se arăta cel mai înflăcărat dintre noi trei în practicarea acelui joc. Nu l-aş fi crezut pentru nimic în lume capabil să simtă atîta plăcere alergînd după libelule. Trăsăturile, de obicei dure, şi chipul încruntat i se destinseseră, expresia aceea ironică şi sarcas-

tică ce nu se potrivea unui băiat de vîrsta lui fusese înlocuită de o alta, cu totul nouă pentru mine, plină de o bucurie naivă și copilărească. Ai fi zis că maturizarea lui timpurie începuse să se risipească în acea superbă singurătate și libertate.

— E ciudat, îmi spuse el oprindu-se și lăsînd-o pe Basquine să se joace singură, cu cîțiva pași înaintea noastră, dar pădurea asta, soarele, tăcerea deplină care ne înconjoară, totul îmi amintește de zilele frumoase de odinioară, cînd, foarte mic, îl ajutam pe tata la tăiatul copacilor.

Tot alergînd astfel, am urcat în susul rîulețului pînă la locul unde apele sale, despărțindu-se, înconjurau o insuliță care nu părea să aibă mai mult de un pogon. Era foarte povîrnită, iar din mijlocul stîncilor cenușii, scăldate de apele rîulețului, se înălțau niște copaci uriași. Văzînd acel loc pitoresc și atît de sălbatic, ne-am oprit, plini de admirație și mai ales de curiozitate.

— Ah, ce insuliță frumoasă ! strigă Basquine, împreunîndu-și mîinile. Cît trebuie să fie de frumos în acel loc !

— Păi să ne îndreptăm într-acolo, zise Paiața.

— Și să stăm toată ziua, am adăugat. Trebuie să fie și pe insulă mure ca și în pădure, așa că vom avea ce mînca.

— Fără a mai pune la socoteală castanele, adăugă Paiața, arătîndu-ne niște castani uriași ce se înălțau dintre stînci. Vom mînca o sumedenie de castane coapte în spuză. Ce plăcere ! Gata ! Pe insulă ! strigă el cu aerul unui cuceritor. Veniți după mine !

— Și foc ca să coacem castanele ? întrebă Basquine.

— Păi n-am chibrituri ? Căutăm vreascuri uscate, iar de rest am eu grijă. Știu să mă descurc de minune în pădure ! Cînd îl ajutam pe tata la tăiat copaci, eu eram întotdeauna cel care făcea focul. Haidem pe insulă !

— Stai un pic... Cum traversăm rîuleţul ? Dacă e adînc? Ce facem cu Basquine ?

— Fii liniştit, zise Paiaţa, eu ştiu să înot... Mă duc să văd cît e... Dacă e mai adînc decît pare, sînt destul de solid ca să vă duc pe rînd, pe fiecare dintre voi, în spinare...

Spunînd acestea, îşi scoase bluza, cămaşa, îşi sufecă pantalonii pînă la genunchi şi se descălţă.

— Bagă de seamă ! strigă Basquine neliniştită.

— Nu-ţi fie frică, i-am spus, înoată foarte bine... L-am văzut cu ochii mei.

Paiaţa intră curajos în apă, sondîndu-i adîncimea — pe măsură ce înainta — cu o creangă de arin. Ce bucurie pe noi cînd l-am văzut sosind pe celălalt mal, cu apa ajungîndu-i doar pînă la brîu !

— Are un nisip fin pe fund, parcă-i gresie ! ne-a strigat. Aşteptaţi puţin, să mă odihnesc ! Eu şi Martin te vom ţine strîns, de braţ, Basquine, aşa să n-are de ce să-ţi fie frică !

Cum a spus, aşa a şi făcut. Fiindcă rîuleţul nu era mai adînc de un metru, peste puţin am păşit veseli pe insulă, căţărîndu-ne pe stîncile care o acopereau aproape în întregime, şi în mijlocul căreia se împleteau crengile unor stejari, brazi şi castani uriaşi. Afară de o mică potecă, abia bătută de piciorul omului, pe care am nimerit peste cîteva minute şi care şerpuia printre stînci, nu se mai vedea nici un alt drum. Ici, colo, pe cîteva porţiuni de pămînt, creşteau nişte ierburi înalte şi sălbatice. În zece minute, am ajuns în faţa unei colibe nelocuite, fără uşă, fără fereastră şi totuşi părăsită de puţină vreme, căci, în partea în care ne aflam, era înconjurată de cîteva prăjini de teren în care fuseseră plantaţi cartofi şi alte legume rădăcinoase ; o mulţime de peri bătrîni încărcaţi de o cantitate uriaşă de fructe se înălţau ici şi colo, în mica grădină de zarzavat,

în vreme ce un butuc de viță-de-vie, plin de ciorchini mari de struguri cu boabe de un roșu-violet, se sprijinea pe unul dintre pereții colibei.

Nevăzînd și neauzind pe nimeni, am intrat în coliba alcătuită din două încăperi, fără nici un fel de de mobilă. Sigur că locuința fusese ocupată de vreun pădurar plătit să supravegheze insula, căci numeroase turme de cerbi și de căprioare din pădurile învecinate veneau să se adape și să se scalde în rîuleț, străbătînd apoi acea insulă solitară.[1]

Încîntați de descoperirea noastră, făcurăm înconjurul colibei. Un alt perete dădea către o peluză verde, mai mult lungă decît lată, închisă între stîncile cenușii, străjuită de niște castani deosebit de frumoși, copaci seculari care-și împleteau crengile, aidoma unui leagăn, de la un capăt la celălalt al peluzei. La cîțiva pași de colibă, un mic izvor curgea din crăpătura unei stînci și, din piatră în piatră, cădea întocmai ca o cascadă mică într-un bazin natural plin cu brînciute sălbatice, de unde pornea apoi mai departe, străbătînd cine știe ce tainițe subterane.

— Dacă nu întîlnim pe nimeni pe insulă, strigă Paiața, propun să rămînem aici o zi sau două... Avem apă, cartofi, castane, struguri, pere... Putem trăi ca niște zei...

— Eu, strigă încîntată Basquine, propun să rămînem opt zile !

— Vom rămîne atît cît ne va plăcea, am spus.

— S-a făcut ! zise Paiața. Dar mai întîi să ne asigurăm că nu e nimeni care să ne alunge de aici !

---

[1] Am revenit în acel loc care, dintr-o mulțime de motive, avea să-mi lase amintiri de neuitat și am aflat atunci că acea insuliță, situată în stînga „deșertului" — platou imens, stîncos și necultivat, care desparte pădurile din Ermenonville și din Chantilly — se numea insula Molton. Coliba era, cînd am vizitat eu insula, complet ruinată. (Nota lui Martin.)

— Într-adevăr ! S-ar putea să ne alunge, zise cu tristețe Basquine. Ce păcat...

— Să nu ne facem sînge rău degeaba, i-am zis. Să cercetăm mai întîi insula în lung și-n lat, mai ales că e atît de mică.

Într-adevăr, după un ceas ne-am convins că eram singurii stăpîni ai acelei insule.

Seara, cu puțin înainte de apusul soarelui, Basquine, îngenuncheată lîngă micul bazin cu apă limpede și rece, spăla niște cartofi mari și frumoși, în vreme ce Paiața, așezat lîngă ea, cojea castane ; cît despre mine, aplecat deasupra sobei din colibă, aprinsesem un foc de lemne uscate în cenușa căruia trebuia să coacem cartofii și castanele ce urmau să ne completeze masa, alcătuită din ciorchini grei de struguri și dintr-o duzină de minunate pere aurii.

Astfel s-a desfășurat prima zi pe care am petrecut-o pe insula noastră. ..

Capitolul XXI

Influența mediului în care trăiești. — Cîntecul. — Ultima noapte petrecută pe insulă. — Paiața revine la sentimente mai bune. — Surpriză neplăcută.

Petrecuserăm doar două zile în calmul și în singurătatea insulei noastre, și iată că schimbările în bine pe care

le observasem la cei doi tovarăşi ai mei, ba chiar şi la mine, începuseră să se accentueze. Să se fi datorat aerului, mediului înconjurător ? Nu ştiu. Ceea ce ştiu însă e că, după ce-am părăsit trupa negustorului ambulant şi atmosfera coruptă în care trăisem pînă atunci, deveniserăm mai buni şi tindeam către puritate. Felul în care am petrecut cea de a doua seară pe insulă îmi va rămîne viu în amintire întreaga viaţă.

Trudisem cu tragere de inimă toată ziua ca să scoatem din pămînt cartofi şi alte legume ce începuseră a fi de acum acoperite de tot felul de buruieni. Am adunat crengi uscate ca să facem focul şi, în calitatea mea de „fost zidar", am aşezat la locul lor cîteva ţigle de pe acoperiş, în vreme ce Paiaţa şi Basquine culegeau fructe. Munca aceasta avu pentru noi atîta farmec, încît nu ne-am odihnit nici măcar un ceas. După ce am mîncat cartofi copţi în spuză şi nişte fructe delicioase, ne-am culcat toţi trei pe peluza verde ce se întindea în faţa casei. După o vreme, soarele apuse ; seara era caldă, minunată şi, cu toate că încă nu ieşise luna, stelele scînteiau destul de tare, luminînd întunericul nopţii. Nu adia nici cea mai uşoară pală de vînt. Aerul era atît de pur, de liniştit, încît, cu tot susurul izvoraşului care ţîşnea din stîncă, distingeam zeci de alte zgomote : cînd murmurate şi estompate ca un plîns, cînd limpezi şi argintii ca clinchetul unui clopot de cristal. Contrar obiceiului nostru, rămăsesem tăcuţi şi visători.

— Cît de frumos e susurul izvorului ! zise brusc Basquine.

— Da ! replică Paiaţa. Exact la asta mă gîndeam şi eu ; e cu totul altfel decît muzica pe care o auzeam în timpul exerciţiilor.

— Da, aşa e, am spus şi eu, oftînd.

Şi toţi trei am redevenit tăcuţi. Peste puţin, cîntecul nu ştiu cărei păsări, cîntec trist, monoton, dar de o infinită gingăşie, se auzi de mai multe ori, de departe, de tot mai departe. Apoi pasărea tăcu. Nu se mai auzea decît murmurul izvoraşului. Acel cîntec trist, solitar, mă făcu, nu ştiu de ce, să mă înduioşez brusc.

— Pasărea a tăcut, zise Paiaţa pe un ton plin de regret. Păcat, nu-i aşa, Basquine ?

Fata nu răspunse.

— Basquine, ai adormit ? întrebă Paiaţa.

— Nu, răspunse ea încet, plîngeam...

— De ce ?

— Nu ştiu... Nu mi-e rău, mă simt fericită aici, cu voi doi... Dar mi-am adus aminte de tata... de mama, de surorile mele... Atunci am început să plîng aproape fără să-mi dau seama şi uite că plînsul ăsta mi-a făcut bine...

Mă aşteptam ca Paiaţa să rîdă de fată sau s-o certe ; nu făcu nici una, nici alta. Îi spuse doar cu un glas plin de tandreţe :

— Plîngi, dacă-ţi face bine... Uneori e mult mai bine decît să rîzi... Şi apoi, vezi tu...

Dar Paiaţa nu-şi isprăvi fraza, fie că era el însuşi foarte emoţionat, fie că voia să-şi ascundă faţă de noi emoţia. Timp de cîteva minute păstrarăm cea mai profundă tăcere. Dar Paiaţa o întrerupse, spunînd :

— Basquine, dacă nu mai plîngi, cîntă-ne tu ceva, din moment ce pasărea a tăcut...

— Cu plăcere, dar ce ?

— Orice vrei tu.

Biata fată nu avea de ales decît un cîntec din multele deşucheate pe care le învăţase. Altceva nu ştia. Aşa că începu cu glasul ei de copilă, glas de o puritate angelică :

„Bună, Vincent,
Te-ntorseşi în sat
Ca să-mi faci de-ndat'
Un...“

— Nu, nu ! Fără cuvinte ! strigă brusc Paiaţa, întrerupînd-o. Numai melodia, fără cuvinte...

— Şi eu prefer astfel, zise Basquine. Nu ştiu de ce, dar abia acum observ că astfel de cuvinte mă deranjează, mă fac să roşesc...

Ca şi Paiaţa, am fost şi eu — pentru prima oară — revoltat auzind vocea cristalină a fetei, al cărei accent blînd şi melancolic nu mi s-a părut niciodată mai încîntător, rostind cuvintele deocheate ale cîntecului de mahala. Basquine avusese aceleaşi sentimente, de silă şi de ruşine, din moment ce ne mărturisise că în seara aceea cuvintele cîntecului „o deranjau“...

Datorită cărui fapt să fi simţit toţi trei acea gingăşie subită ? De ce să se fi ruşinat Basquine, obişnuită să cînte cele mai obscene cuplete, şi de ce să ne fi jenat noi, atît de obişnuiţi să le ascultăm ? Atunci nu mi-am putut da seama de acea ciudăţenie. Dar în clipa de faţă, cînd am mult mai multă experienţă, mi se pare că văd în manifestarea acelei gingăşii neaşteptate, ca dealtfel şi în schimbarea în bine a sentimentelor noastre, influenţa salutară a solitudinii şi a unei munci atrăgătoare ; o nouă dovadă că cea mai încrîncenată sau mai precoce corupţie nu este niciodată de nevindecat. Nu ! În anumite medii ea cedează în faţa aspiraţiilor involuntare către ceea ce e bine, drept, frumos, momente divine, cînd sufletul dezamăgit tinde să urce din nou spre sfera din care a căzut ; momente preţioase, dar din păcate foarte rare, cînd orice reabilitare mai este încă posibilă.

La rugămintea Paiaței, Basquine începu să cînte, fără cuvinte, cîntecul *Amicul meu, Vincent*, dar mult mai lent și mai trist, fapt ce dădea acelui cîntec comun o notă ciudat de melancolică. Apoi, întocmai ca o pasăre ce se avîntă spre cer după ce a țopăit o vreme pe pămînt, Basquine, însufleţindu-se încet, încet, izbuti să transforme acea primă melodie într-o improvizaţie încîntătoare, plină de farmec și de melancolie. Era un cîntec plin de naivitate, trist, tandru, înaripat, dacă se poate spune astfel, pe care un poet l-ar fi comparat poate cu cîntecul unui heruvim, implorînd cu glasul lui copilăresc iertarea păcatelor. Mi-a venit în minte această comparaţie pentru că Basquine începuse să cînte stînd jos ; dar pe măsură ce părea să se supună nu știu cărei misterioase inspiraţii, într-un moment pe care aproape că nici nu l-am observat, fata s-a așezat în genunchi și a continuat să cînte cu mîinile împreunate și cu adorabilul ei chip îndreptat spre cerul strălucind de stele. Paiaţa și cu mine o ascultam pe Basquine într-un soi de extaz ; niciodată pînă atunci nu mai cîntase astfel. Paiaţa se apropiase de mine și, fără să vrem, ne-am așezat și noi în genunchi, ca și Basquine. Nu peste mult timp am simţit fruntea prietenului sprijinindu-se de umărul meu și lacrimile lui fierbinţi îmi căzură pe mînă. Cum nu-l văzusem niciodată plîngînd astfel, vă puteţi închipui emoţia mea cînd i-am simţit, în întuneric, lacrimile. Mi-am aruncat braţele pe după gîtul lui, am încercat să-i vorbesc, dar el mi-a spus în șoaptă, cu vocea întretăiată :

— Las-o... Las-o să cînte... Îmi face nespus de bine. Am impresia că cere iertare cerului și pentru mine... Sărmana de ea... Nu se gîndea la rău... Nici eu nu m-am gîndit odinioară la rău... Dar pe mine m-au pierdut alţii, în vreme ce pe ea am pierdut-o eu... pe ea, pe care mi-am făcut-o ibovnică, Martin... Înţelegi ?

Oricît-de extraordinare mi se vor fi părut atunci acele mărturisiri și remușcări tardive ale Paiaței, nu m-au mirat ; cîntecul lui Basquine mă cufundase într-o emoție puternică. După mulți ani de la această scenă, cînd Basquine ajunsese cea mai mare și mai strălucită cîntăreață, depășind cu mult pe cele mai mari artiste, ea mi-a mărturisit că, în ziua aceea, cu inima plină de o tristețe infinită, gîndindu-se la tatăl ei, la viitorul sumbru pe care i-l pregătea viața care-o vestejise de timpuriu, intuise — prin acea improvizație dezolantă — arta, arta în tot ce are ea mai frumos, mai înălțător, mai uman. „Cuvintele nu pot exprima ceea ce am simțit eu în seara aceea, ceva nespus de tandru și în același timp sfîșietor, mi-a spus Basquine. Mi se părea că o altă voce cînta în mine, iar eu nu făceam decît să repet ceea ce-mi șoptea vocea aceea, pînă într-atît îmi reda de fidel sentimentele. Îmi voi aminti întotdeauna, cu emoție, de acel cîntec, iar în momentul de față, adăugă ea cu un surîs trist, nu-l pot repeta fără să nu izbucnesc în lacrimi."

După cîteva minute, vocea vibrantă a lui Basquine, pe care o ascultam într-o tăcere deplină, începu a slăbi, a scădea tot mai mult, ca un cîntec de jale ce se pierde în depărtare. Apoi fata își plecă ușor capul în piept și rămase tăcută. Dar, neauzindu-ne vorbind, își întoarse repede ochii spre noi și ne văzu îmbrățișați.

— Ce-i cu voi ? strigă ea, auzindu-ne suspinînd. Căci, înduioșat de plînsul Paiaței, începusem să plîng și eu. Ce-i cu voi ? repetă ea îngenunchind în fața noastră și apăsîndu-ne ușor mîinile. Plîngeți ?

— Da, plîngem, așa cum ai plîns și tu mai adineauri, răspunse Paiața, și aceste lacrimi ne fac bine... Apoi, strîngîndu-ne pe amîndoi la pieptul lui, strigă cu un accent pe care n-am să-l uit niciodată : Totuși... nu sîntem chiar atît de răi !

Nu, oh, nu ; nu voi uita niciodată pe ce ton a rostit Paiața aceste cuvinte, plin de căință pentru relele pe care le făcuse, de dureroasa nedreptate pe care i-o făcuse soarta și de dorința sinceră de a păși pe calea binelui.

Făcusem două paturi din crengi și mușchi, unul pentru mine, în prima cameră, celălalt pentru Basquine și Paiața, în cea de a doua cameră. În noaptea aceea, Paiața a dormit cu mine, după ce-a sărutat-o pe Basquine pe frunte, zicîndu-i :

— Noapte bună, surioară !

Paiața dormi puțin ; l-am simțit agitîndu-se toată noaptea. De mai multe ori l-am auzit oftînd adînc. La primele licăriri ale zorilor, se trezi. Era gînditor, blînd și grav. Am intrat încet în odaia unde Basquine încă mai dormea. Dar cum fata avea somnul ușor ca o păsărică, ne auzi, deschise ochii mari și ne privi, surîzînd mirată. Am ieșit toți trei afară. Pe cer încă mai scînteiau cîteva stele. Zarea începea să se împurpureze. Aerul era de o prospețime fără seamăn : zeci de miresme se înălțau din ierburile stropite de rouă. Dimineața se anunța demnă de seara din ajun.

— Ascultă, Basquine, și tu, Martin, zise Paiața, poftindu-ne să ne așezăm alături de el pe unul din blocurile de stîncă ce mărgineau peluza ; trebuie să vorbim deschis, fiecare să spună, fără jenă, ce anume are în cap ; nu sîntem decît noi trei...

Mirați de tonul Paiaței, Basquine și cu mine l-am privit în tăcere. El a continuat :

— Ca să vă vină mai ușor, am să încep eu. N-aveți decît să rîdeți de mine după aceea cît veți vrea... Eu voi fi foarte sincer...

— Să rîdem de tine ? De ce ? l-am întrebat.

— Pentru că sînt un laș... Pentru că-l reneg pe Ologul despre care v-am vorbit... Pentru că mă reneg pe mine însumi. Dar mi-e indiferent. Trebuie să fiu sincer ! Apoi, adresîndu-mi-se, zise : Martin, îți aduci aminte cum am devenit prieteni ? Ne-am bătut, apoi ți-am vorbit despre tatăl meu... Pe urmă am devenit prieteni, apoi am fugit toți trei și-am gonit prin păduri...

— Da... Asta ți-a amintit de tatăl tău... Și de vremea cînd erai mic și-l ajutai la tăiat copaci...

— Adevărat. Iar de două zile, de cînd ne aflăm aici singuri, în acest splendid loc, lucrînd pămîntul, adunînd lemne pentru foc, culegînd fructe, trăind ca niște țărani, ei bine, nu mă mai recunosc. Cum de m-am schimbat astfel ? Nu-mi pot da seama, dar m-am schimbat ! Astă-noapte n-am dormit deloc... m-am pipăit, m-am întrebat, dar nu mi-am putut răspunde decît atît : „De cînd a murit bietul tata, am dus o viață ticăloasă și eu și alții... Așa că trebuie să-i pun capăt. Destul ! Nu mai vreau să trăiesc ca mai înainte !"

Și cum noi îl priveam din ce în ce mai uimiți, el continuă :

— ...Vă miră ? Și pe mine. Dar vă mărturisesc că nu mai pricep nimic. Ceea ce știu precis e că de cînd nu-i mai am în spate pe patron, pe maica Major, pe măscărici, respir alt aer, cu toate că, pe ici, pe colo, am inima grea, pentru că...

Și uitîndu-se lung la Basquine, nu mai avu curajul să termine fraza. După o vreme, însă, oftă din adîncul rărunchilor și continuă :

— Spre nenorocirea mea, i-am întîlnit pe Olog, apoi pe patron și toată banda lui... Asta m-a dat gata... Dar există ceva aici, înăuntru, care se opune... (Și se lovi cu pumnul în piept.) Și iar revin la ce e urît și josnic... Gata ! Nu mai zic nimic despre mine. Pungaș netrebnic, am făcut

destul rău și altora, dar și mie ! Și din nou o privi pe Basquine cu o expresie plină de dragoste, dar și de o milă profundă. Apoi adăugă : Și totuși ei îi datorez o parte din schimbarea mea. Ieri seară, în timp ce ea cînta, ca și cum ar fi cerut cerului iertare și pentru mine, am simțit cum mi se topește inima ! Cît ar fi de minunat dacă am putea rămîne mai multă vreme în colțișorul ăsta, unde nu facem nimănui nici un rău ! Ducînd o astfel de viață, numai noi trei, vom deveni mai buni și, odată vindecați de vorbele veninoase ale Ologului, hotărîți să muncim cinstit...

Dar un incident supărător îl întrerupse pe vorbitor. Preocupați de ceea ce ne spunea Paiața, Basquine și cu mine nici n-am auzit și nici n-am văzut sosind un anumit personaj care s-a apropiat de noi și ne-a spus cu glas răspicat :

— În numele legii, vă arestez ! Urmați-mă la domnul primar !

Capitolul XXII

Paznicul de cîmp. — Mijlocul de a scăpa de un funcționar public. — Fuga. — Planuri. — Întîlnirea. — Scipion, Robert, Régine. — Capriciile „domnului vicônte".

La somația amenințătoare și neașteptată : „Urmați-mă la domnul primar", am rămas toți trei nemișcați și cu-

prinşi de frică. Personajul care ne speriase astfel era un bărbat încă tînăr, înalt, bine legat, energic şi hotărît. Peste bluza albastră, purta centironul oficial de paznic de cîmp, iar în mînă ţinea — vîrîtă în teacă — o sabie mare de cavalerie. Un cîine enorm, ridicînd din cînd în cînd spre el ochii săi roşii şi încrîncenaţi, stătea lipit de piciorul lui şi părea să-i fie un ajutor de temut. Cum primul meu gînd a fost că ne urmărea în legătură cu trăsura patronului, am aruncat celor doi prieteni ai mei o privire consternată.

— În numele legii, vă arestez, repetă paznicul de cîmp, înaintînd către noi. Haideţi la domnul primar.

— Dar de ce vreţi să ne arestaţi, domnule ? întrebă Paiaţa, cel mai curajos dintre noi. N-am făcut nimănui nici un rău !

— Sînteţi vagabonzi, răspunse paznicul de cîmp cu o voce ameninţătoare. Un văcar m-a anunţat că v-a văzut intrînd pe insulă acum trei zile...

— E adevărat, domnule, dar n-am mai plecat de aici.

— Şi cum aţi putut trăi ?

— Cu legumele şi cu fructele pe care le-am găsit.

— Găsit ? Cum adică „găsit" ? strigă paznicul de cîmp. Dar ăsta e furt curat, flăcăilor ! Deci sînteţi şi vagabonzi, şi hoţi !

— Furt ? Să iei ce-ţi trebuie pentru mîncare ? l-am întrebat.

— Noi am crezut că nu păgubim pe nimeni, domnule, zise cu timiditate şi Basquine.

— Chiar aşa, bălăioaro ? Aşa crezi tu ? O să vedem dacă şi părinţii voştri sînt de aceeaşi părere. Din ce sat sînteţi ?

— Noi, domnule, n-avem părinţi, răspunse Paiaţa. Şi nu sîntem din nici un sat.

— Cum ? N-aveţi părinţi ? Şi nu sînteţi din nici un sat ? strigă paznicul de cîmp.

— Nu, domnule ! Eu n-am nici mamă, nici tată. Martin, pe care-l vedeți aici, e un copil găsit, iar fata...

— Dar unde locuiați înainte de a veni aici ? întrebă paznicul, din ce în ce mai bănuitor.

La această stînjenitoare întrebare, Paiața răspunse cu îndrăzneală :

— Venim de foarte departe, domnule ! Am făcut peste o sută de leghe pînă aici, cerînd de pomană pe drum...

— Ah ! Ah ! strigă paznicul. Din ce în ce mai bine. Sînteți, după cît se pare, niște mici cerșetori vagabonzi și pe deasupra și hoți. Părinți n-aveți, nimeni n-are cine să vă ceară înapoi, așa că stați cum nu se poate mai bine.

— Ce ne veți face, domnule ? întrebă cu candoare Paiața, dîndu-se doi, trei pași înapoi. Apoi îmi șopti : Du-te și ia doi pumni de cenușă din vatră, vino repede și așează-te în spatele meu ! Apoi rosti cu glas tare, fără îndoială pentru a nu spori neîncrederea paznicului de cîmp : Hai să-i spunem totul domnului paznic... Martin, du-te și caută hîrtiile noastre...

— Mă duc, i-am răspuns, îndreptîndu-mă grăbit spre colibă.

— Aveți acte, la vîrsta voastră ? întrebă paznicul. Oricum, am să vă predau jandarmilor, care vă vor duce chiar în seara asta la închisoarea cerșetorilor, de unde nu veți ieși decît ca să fiți închiși într-o casă de corecție pînă la vîrsta de optsprezece ani. Ce, nu vă așteptați la una ca asta, nu-i așa ?

— Cum, să stăm în temniță pînă la optsprezece ani ? strigă Paiața, uitîndu-se cu coada ochiului îndărăt, să vadă dacă mă întorsesem. În închisoare, pentru că am. mîncat cîțiva cartofi pe care i-am găsit în pămînt ?

— Da, în închisoare, zise paznicul, așa că urmați-mă la domnul primar. Am tăifăsuit destul, pungașilor ! Acum, gata, la drum ! Dacă nu, vă înșfac pe voi doi de urechi și

poruncesc ciinelui s-o aducă pe bălăioară, spuse paznicul de cîmp, chemîndu-și înfricoșătorul dulău.

Dar Paiața, care, tot vorbind, îl făcuse pe paznic să se întoarcă, se năpusti asupra lui, îl apucă de mîini, pe la spate, și, ținîndu-l zdravăn, îmi făcu semn să-i arunc cenușa în ochi. Am executat cu multă îndemînare ordinul Paiaței. Capul mare, cît un dovleac, al paznicului a dispărut în mijlocul unui nor de cenușă. Nefericitul slujbaș, orbit pe moment, și-a dus mîinile la ochi, tropăind de usturime, copleșindu-ne cu înjurături și strigîndu-și potaia :

— Pe ei, Mouton, pe ei, mușcă-i !

Dar Paiața, după ce i-a dat drumul paznicului, a înșfăcat în grabă doi pumni de nisip și, în clipa în care Mouton se năpustea, lătrînd, asupra noastră, i-a aruncat, cu atîta îndemînare, nisipul în gura larg căscată, încît Mouton, tușind, scuipînd și sufocîndu-se, începu să urle ca și cum ar fi fost strîns de gît, în vreme ce stăpînul său, frecîndu-se la ochi, scotea la rîndul său strigăte furioase, clătinîndu-se la fiecare pas pe care se încumeta să-l facă. Fără să pierdem o clipă, am ieșit, alergînd, la poteca pe care o cunoșteam. Am ajuns la rîuleț, l-am străbătut repede, apoi, luînd-o iute la picior, ne-am ascuns într-una din părțile cele mai stufoase ale pădurii.

— Omul acela trebuie să fie foarte rău din moment ce-a venit să ne tulbure pe insulița aceea unde nu făceam rău nimănui, zise Basquine cînd am mai slăbit goana și am început să ne gîndim la situația noastră critică.

— E trist, zise Paiața gînditor. Dacă ne-ar fi prins și ne-ar fi închis...

— Cum ? E adevărat ? Ne-ar fi închis pentru că sîntem niște bieți copii abandonați ?

— Da. Omul acela nu mințea. Cînd am fost arestat împreună cu Ologul, jandarmii mi-au spus același lucru. „N-ai părinți, n-ai casă, ești un vagabond" ; și m-au dus

la pușcărie. Dar pînă la urmă, și eu și Ologul am șters-o !

— Dumnezeule, ce-i de făcut ? am întrebat.

— Eu, zise Paiața, propun să ne întoarcem la tatăl lui Basquine.

Văzînd spaima zugrăvită pe chipul fetei, Paiața adăugă:

— Fii liniștită, știu ce-i voi spune tatălui tău... E rotar ; eu și cu Martin vom intra ucenici la el. Dar ce ai, Basquine ? Plîngi ?

— Tata... Poate că a și murit, spuse fata, hohotind de plîns. Apoi adăugă pe un ton sfîșietor : Ah, dacă ne-am fi putut întoarce acasă acum un an, așa cum mi-ați tot făgăduit amîndoi...

— Într-adevăr, zise Paiața, întunecat. Te-am mințit, te-am înșelat... Dar vremea regretelor a trecut. Haidem totuși în satul tău...

— Nu voi cuteza niciodată să dau ochii cu mama, zise Basquine tremurînd de rușine.

— Te înțeleg, îi spuse Paiața. Poate că ai dreptate. De fapt, numai eu sînt vinovat de cele întîmplate.

Și copleșit, își plecă încet capul.

— Ascultați, am strigat, am o idee grozavă ! Paiața spunea că, fiindcă un om bogat a refuzat să-l ajute după ce murise taică-său, și-a închipuit că toată lumea e rea. Ei bine, eu propun să mergem din oraș în oraș ; dintr-o sută de persoane, vom găsi una care să ne asculte și căreia să-i fie milă de noi.

— Martin are dreptate, nu-i așa, Paiațo ? întrebă Basquine. Dacă unul ne refuză, vom bate la altă poartă, și tot așa mereu, pînă ce vom da peste un om cu inimă bună.

— Cu cei patru ludovici de aur, vom putea trăi totuși cîteva zile, am spus.

— Mii de draci ! strigă Paiața, bătînd din picior cu ciudă.

— Ce ai ? Ce ți s-a întîmplat ?

— Cei patru ludovici... Ei bine, de frică să nu-i pierd, i-am ascuns sub o piatră într-un colț al colibei, și cînd am plecat, i-am uitat acolo. Așa că iată-ne fără un sfanț...

— Liniște ! am strigat. Se aude zgomotul unei trăsuri.

— Să nu ne mișcăm pînă nu trece, zise Paiața.

Am rămas muți și încremeniți, pitiți în mijlocul unui tufiș unde ne oprisem ca să ne odihnim.

Trăsura se apropia din ce în ce, apoi, la un moment dat, s-a oprit. Uitîndu-mă printr-o gaură din acel tufiș des, am văzut cel mai frumos echipaj cu putință : era o caleașcă purtată de patru cai superbi ; pe capra caleștii, un vizitiu îmbrăcat cu o vestă lungă, cafenie, cu guler albastru ca cerul ; doi servitori în livrele scumpe, tot cafeniu cu albastru, splendid împodobite cu galon de argint, stăteau în picioare, la spatele trăsurii. Trei copii și o femeie încă tînără ocupau interiorul caleștii. Caii odată opriți, unul dintre servitori coborî de pe scaunul din spate și, cu pălăria în mînă, se apropie de portieră. Înainte ca omul să scoată vreun cuvînt, un băiețaș de cîțiva ani, cu un chip încîntător, încadrat de niște plete lungi, blonde și buclate, strigă poruncitor :

— Să coborîm aici ! Vreau să coborîm aici !

— Domnișoară, zise valetul adresîndu-se tinerei femei — guvernanta, după cum am aflat mai pe urmă — domnișoară, domnul viconte vrea să coboare. Să deschid portiera ?

Guvernanta tocmai se pregătea să răspundă, cînd copilul, tropăind furios din picioare, strigă :

— Dar ți-am spus că vreau să cobor aici ! Deschide imediat ușa, vreau să cobor !

— Din moment ce domnul Scipion vrea să coboare, deschide-i, zise guvernanta pe un ton plin de respect.

După ce desfăcu scărița caleștii, valetul întinse brațele ca să-l prindă pe copilul căruia i se spunea „domnul vi-

conte" sau „domnul Scipion". Dar acesta, ridicînd nuiaua pe care o ţinea în mînă, îl respinse pe valet, spunîndu-i :

— Nu mă atinge... Vreau să cobor singur...

— Domnul Scipion vrea să coboare singur, zise gravă guvernanta, făcîndu-i valetului semn să se îndepărteze.

„Domnul Scipion" coborî cum puţu, dar destul de uşor, cele trei trepte ale scăriţei, în vreme ce cei doi lachei, oameni înalţi de şase picioare, cu perucile pudrate, stăteau fiecare, cu pălăriile în mîini, de o parte şi de alta a portierei. După ce a pus piciorul pe pămînt, Scipion, văzîndu-l pe celălalt băieţaş că se pregătea să coboare, strigă :

— Nu, tu nu, Robert ! Rămîi acolo ! Vreau ca Régine să coboare prima. Doar e trăsura mea !

Robert ridică din umeri cu un aer destul de contrariat, dar se resemnă. O fetiţă încîntătoare, ceva mai înaltă decît Basquine, dar cam de aceeaşi vîrstă, coborî încet din trăsură şi fu urmată de Robert şi de guvernantă.

Aceasta, adresîndu-se vicontelui de cîţiva anişori, zise :

— Scipion, vrei să mănînci acum sau mai tîrziu ?

— Mîncăm acum, nu-i aşa, Régine ? o întrebă băieţelul pe fetiţă.

— Oh, răspunse aceasta cu un aer ironic, nu pot spune nici da, nici nu. Dacă voi spune da, tu, care eşti atît de voluntar şi-ţi place să contrazici pe toată lumea, vei spune nu.

— Asta aşa e, adăugă Robert, fiindcă Scipion e cel mai mic, trebuie să-i facem toate gusturile.

— Trebuie, pentru că eu am trăsură şi voi nu aveţi, răspunse plin de orgoliu vicontele.

— Dar şi tata are trăsură, zise Robert jignit în amorul său propriu.

— Da, dar nu are decît una şi nu ţi-o dă niciodată, pe cînd tata are cinci sau şase trăsuri, iar asta e numai a mea, pentru că nu mă plimb decît eu cu ea.

— Eu, zise veselă Régine, sînt și mai de plîns decît Robert, pentru că tata n-are nici un fel de trăsură.

— Așa că-ți ofer un loc în trăsura mea, zise vicontele cu un aer de cuceritor.

În timpul acestei discuții, servitorii scoaseră din lada trăsurii un coș cu mîncăruri alese, așezară pe iarbă o măsuță pe care o acoperiră cu o față de masă și înșirară pe ea diverse gustări consistente. Argintăria și cristalele străluceau în razele soarelui pe jumătate ascuns de crengile stejarilor uriași care umbreau răscrucea. Paiața, Basquine și cu mine, ascunși în tufișul nostru, ținîndu-ne răsuflarea, contemplam acel lux orbitor, atît de nou pentru noi, dîndu-ne din cînd în cînd coate la fiecare dintre lucrurile uluitoare pe care le vedeam servite pe platouri de argint. Căci nu mîncasem nimic din ajun ; cred că era ceasul trei sau patru după amiază. Vederea acelor gustări apetisante ne aținta și mai rău foamea. Dar, spre marea noastră uimire, cei trei copii abia dacă se atingeau de mîncare. Vicontele Scipion avea în spatele lui pe unul dintre valeții galonați care-l servea plin de respect, încercînd — la fel ca și guvernanta — să prevină cele mai mici dorințe ale acelui copil răsfățat. Vicontele abia se atinsese de o felie de nu știu ce fel de pateu care-mi aținta în mod deosebit pofta de mîncare, cînd, luîndu-și paharul plin cu apă și vin, îl vărsă peste pateu, rîzînd cu hohote.

— Scipion, de ce strici pateul ? întrebă guvernanta.

— Nu vreau pateu ! zise vicontele.

— Dar eu aș fi mîncat ! strigă Robert.

— Ei bine, vei mînca altceva. Ai de unde alege ! Și dacă vrei să știi, pateul era al meu... Dar iată că domnul viconte strigă dintr-odată cu un aer mirat și în același timp mîniat : Cum ! Nu există smîntînă ?

— Scipion, știi că smîntîna îți face rău, iată de ce n-am luat ! zise guvernanta.

— Dar eu vreau smîntînă ! Vreau smîntînă ! Să se ducă cineva să-mi caute smîntînă !

Și cum guvernanta se ținea tare, domnul viconte se înroși ca racul de furie, fiind apucat de una dintre acele mînii de copil răzgîiat al cărei paroxism deveni în curînd atît de violent, încît se transformă în convulsii.

Speriată, guvernanta îi zise unui servitor :

— Accesul ăsta de furie îl poate îmbolnăvi pe domnul Scipion. Ia trăsura și duceți-vă să căutați cu toții niște smîntînă !

— Paștele mă-ti cu smîntîna ta cu tot ! spuse printre dinți Paiața.

— Dar unde vom găsi smîntînă ? o întrebă lacheul pe guvernantă. În plină pădure e cam greu să ne procurăm așa ceva !

— Duceți-vă pînă la Mortfontaine... Acolo veți găsi sigur. Dumneata te vei duce într-o parte, Jacques în alta. Faceți ce știți, dar să nu veniți fără smîntînă. Altfel, domnul Scipion va avea iar una din crizele acelea atît de periculoase pentru el.

Obișnuiți, fără îndoială, încă de multă vreme, să se supună capriciilor „domnului viconte", cei doi servitori se urcară în spatele trăsurii după ce-i spuseră vizitiului s-o ia la goană spre Mortfontaine.

— Sînt supărată, Scipion, că ai trimis trăsura, zise, după cîteva minute, guvernanta, după ce caii dispăruseră din vedere. Cerul s-a înnorat, s-ar putea foarte bine să izbucnească furtuna și să plouă înainte de întoarcerea servitorilor.

— Și ce mă privește asta pe mine ? Eu vreau smîntînă! răspunse cu încăpățînare vicontele și, ca să-i treacă vremea, începu să arunce cu nisip, cu iarbă și cu pămînt în

bunătățile de pe masă, din care Régine și Robert încă nu apucaseră să guste.

După foamea cumplită pe care o răscolise în mine vederea acelor bunătăți, a urmat imediat o preocupare mai puțin materială : mi-a fost cu neputință să-mi mai desprind privirea de pe chipul încîntător al Réginei. Pînă atunci, cea mai frumoasă fetiță pe care o văzusem fusese Basquine. Dar Régine era de o frumusețe cu totul opusă lui Basquine, oferind un contrast izbitor cu prima, fără însă s-o anihileze, încît admirația ce-o simțeai pentru una nu putea diminua cu nimic admirația pentru cea de a doua. Basquine era blondă, dar tenul ei, la început de un albtrandafiriu, acum devenise — din pricina vieții nomade și a traiului în plin soare — mat și bronzat, ca tenul unei brunete : Régine, dimpotrivă, avea părul negru ca abanosul și pielea de un alb strălucitor : trei alunițe, trei mici puncte catifelate — una în colțul ochiului stîng, spre tîmplă, alta puțin mai sus de buza superioară și ultima pe bărbie — făceau să iasă și mai mult în evidență albeața strălucitoare a acelui ten și purpura buzelor sale. În ciuda celor trei alunițe care-i dădeau atîta farmec, chipul fetei mi se păru puțin cam prea serios pentru vîrsta ei. Ochii mari, negri, erau pătrunzători, dar în același timp și gînditori. În vreme ce gura ei micuță, cu buze frumoase, și bărbia ușor pronunțată îi dădeau un aer de fermitate și reflecție, pletele lungi, negre și buclate, i se încolăceau în jurul gîtului elegant și delicat ca de pasăre. Era îmbrăcată într-o rochie de muselină albă și avea niște pantalonași tot albi, împodobiți cu dantelă. Picioarele micuțe îi erau vîrîte în ciorapi ajurați și încălțate în niște sandale cu talpa groasă, din piele foarte fină. În loc de cordon, avea o panglică lată, roșie ca cireașa, la fel ca și pălăria ei mare și rotundă, de pai.

Toate aceste amănunte îmi sînt încă atît de vii în minte ! Cine ar fi zis că într-o zi... Dar nu, fiecare lucru la timpul său...

Uitînd de foame, de Basquine şi de Paiaţă, de toate dificultăţile situaţiei noastre, nu-mi puteam desprinde privirile de pe chipul acelei fetiţe. De două sau de trei ori mi-am simţit obrajii şi fruntea arzînd, în vreme ce inima sau bătea prea încet, sau bătea prea tare. Fără pilda, fără lămuririle iubirii mult prea timpurii ale Paiaţei, rara frumuseţe a acelei fetiţe poate că nu mi-ar fi prilejuit acea admiraţie, acea tulburare care se transformă în curînd într-o profundă simpatie : căci Régine mi se păru tot atît de discretă şi de rezervată pe cît era vicontele de răzgîiat şi de capricios. De două sau de trei ori chiar îl înfruntă cu un aer plin de demnitate sau cu o ironie fină care mă încîntară.

Celălalt băiat, Robert, înalt aproape cît Paiaţa, dar mult mai plăpînd, avea un chip foarte plăcut ; făcea un pic pe „micul domn" şi discuta destul de des, în şoaptă, cu Régine. Fără voia mea, acea intimitate începuse să mă irite. Băiatul era îmbrăcat, ca şi Scipion, cu o vestă rotunjită, cu un pantalon de culoare deschisă, iar cămaşa avea la gît un guleraş plisat, pe sub care era înnodată o cravată mică de satin.

Insist asupra acestor detalii mai întîi pentru că mi s-au fixat atît de tare în memorie, încît, deşi au trecut atîţia ani, i-aş recunoaşte pe fiecare de la prima vedere, şi apoi pentru că ţinuta atît de elegantă a acelor copii fericiţi avea să ofere în curînd un contrast ciudat cu zdrenţele noastre. Căci, odată deposedaţi de sclipitoarele noastre costume acrobatice, eram imediat îmbrăcaţi în cele mai oribile zdrenţe.

Deci, tăcuți și ascunși în tufiș, asistam la gustarea celor trei copii. Trăsura lor plecase, tunetul începuse a bubui în depărtare, rafale puternice de vînt vesteau apropierea furtunii. Dar iată că Paiața, pînă atunci gînditor și absorbit, se ridică brusc și ne zise :

— Urmați-mă !

Îndepărtînd ramurile în dosul cărora ne ascunsesem pînă atunci, am apărut toți trei la răscrucea unde se aflau guvernanta, Régine, Robert și vicontele Scipion.

Chipul palid și scofîlcit al Paiației, ce purta pe cap o tichie grecească de sub care îi atîrna părul lung, negru și ciufulit, bluza lui flendurită, trupul bine legat, mult prea înalt pentru vîrsta lui, trăsăturile aspre și privirea hotărîtă, veșmintele hărtănite ale lui Basquine și zdrențele care atîrnau pe mine trebuie să-i fi înfricoșat cumplit pe cei trei copii. Cînd ne zăriră. Robert și Régine se apropiară instinctiv de guvernantă ; doar Scipion, mai puțin intimidat decît ceilalți, deși era cel mai mic, strigă :

— Ia te uită... Trei sărăntoci ! Ce caută aici ? Sînt urîți și murdari !

Paiața, cu tichia în mînă, se apropie de guvernantă și-i spuse cu un glas blînd, emoționat, ce contrasta cu figura lui energică :

— Stimată doamnă, vreți să faceți o faptă bună pentru care veți fi răsplătită atît dumneavoastră, cît și acești copii ?

— Dar... răspunse guvernanta, surprinsă, habar n-am ce vreți să-mi cereți. De ce v-ați ascuns în pădurea asta ?

— Stimată doamnă, răspunse cu căldură Paiața, am să vă răspund cinstit : toți trei sîntem orfani, fără nici un ban. Venim de departe ; făceam parte dintr-o trupă de circari și, cînd am văzut că patronii noștri aveau de gînd să facă din noi niște făpturi fără inimă, am fugit de la ei.

Dumneavoastră sînteţi bogată... ajutaţi-ne să devenim oameni cinstiţi. Nu cerem decît să muncim. Am fost atît de nefericiţi pînă acum, încît, oricît de puţin s-ar interesa cineva de soarta noastră, ar însemna foarte mult pentru noi. Daţi-ne un colţişor în casa dumneavoastră pînă ne veţi trimite la ucenicie sau unde veţi dori. Tot ceea ce vrem e să ne cîştigăm cinstit pîinea.

Guvernanta rămăsese mută, interzisă.

Vrînd să-mi ajut prietenul, am adăugat :

— Vorbiţi cu tatăl acestui mic domn (şi l-am arătat pe Scipion) să se milostivească de mine. Tatăl celuilalt domn (şi l-am arătat pe Robert) să aibă grijă de prietenul meu, iar frumoasa domnişoară să se îngrijească de fetiţa care e cu noi. Vă asigur că n-o să vă căiţi !

— Oh, sigur că nu, domnişoară, zise Basquine, îndreptîndu-şi privirea rugătoare către Régine, pe care n-o părăseam din ochi ; căci, văzută de aproape, frumuseţea ei părea mult mai strălucitoare, aşa că m-am simţit tulburat pînă în străfundul sufletului.

— Hai, isprăviţi ! zise guvernanta cu un aer uşor înţepat. Ceea ce-mi cereţi e lipsit de bun-simţ.

— Totuşi, sîntem trei copii nefericiţi, zise Paiaţa cu voce mişcătoare, trei copii demni de plîns şi care merită puţină milă...

— Sărăntocii, zise Scipion cu o mutră dispreţuitoare, vor să fie prietenii noştri ! Mă vedeţi pe mine mergînd alături de nişte cerşetori că ăştia ?

— Domnule, îi zise Paiaţa cu voce pătrunzătoare, ai fost întotdeauna fericit, nu-i aşa ? N-ai suferit niciodată nici de foame, nici de frig, nici din pricina mizeriei. N-ai fost niciodată bătut... Ei bine, pune-te puţin în locul nos-

tru, în locul nostru, care am îndurat toate astea, şi sînt sigur că atunci vei fi bun cu noi ..

— Lunganul ăsta e tîmpit ! strigă Scipion. Auzi, mă întreabă dacă am răbdat de foame sau de frig...

Am văzut cum Paiaţa strîngea din dinţi, lucru ce i se întîmpla întotdeauna cînd încerca să-şi stăpînească mînia. Singura ce părea emoţionată era Régine. De două ori chipul ei alb se înroşi ca purpura ; se apropie de Basquine cu interes, cu rezervă, cu teamă. Încurajată, Basquine făcu un pas spre ea, întînzîndu-i mîinile, dar fie din teamă, fie că şovăia încă, Régine se trase repede cîţiva paşi îndărăt. Apoi, păru să-şi învingă şovăiala. Dar o privire severă a guvernantei, însoţită de cuvîntul : „Régine !", paralizâ orice iniţiativă a fetiţei.

Cerul se întuneca din ce în ce. Cîteva fulgere sclipiră printre arborii pădurii ; guvernanta începu a se nelinişti serios, căci nu se putu abţine de a-i zice, acră, lui Scipion:

— Din pricina unuia dintre capriciile dumitale prosteşti am lăsat trăsura să plece şi iată că vine furtuna !

— Şi ce mă priveşte asta pe mine ? Eu vreau smîntînă şi o voi avea !

Guvernanta se adresă Paiaţei, care, umil, cu ochii plecaţi, cu fruntea scăldată de sudoare, aştepta respectuos un răspuns la cererea noastră.

— Eu, zise femeia, sînt guvernanta domnului Scipion, fiul domnului conte Duriveau ; domnul Robert şi domnişoara Régine mi-au fost încredinţaţi de părinţii lor ca să-şi ia gustarea împreună cu domnul Scipion. Aşa că eu nu-mi pot asuma sarcina de a avea grijă de voi, căci ceea ce-mi cereţi e absurd, e o nebunie. Dacă ne-am ocupa de toţi micii cerşetori pe care-i întîlnim, unde-am ajunge ?

— Doamnă, zise Paiaţa cu lacrimi în ochi, fie-vă milă de noi ! Luaţi-ne cu dumneavoastră şi duceţi-ne la domnul

conte. pe care ne vom da toată silința să-l rugăm să ne ajute. Luați-ne cu dumneavoastră... Ne vom ghemui în spatele trăsurii...

— Cerșetorii ăștia în trăsura mea ? strigă vicontele stupefiat. Ia te uită la ei ce pretenții !

— Dacă l-ați cunoaște pe domnul conte Duriveau, răspunse guvernanta oftînd, ați afla că ar fi ultimul om de pe lumea asta care s-ar preta la o asemenea nebunie. Tot ceea ce pot face pentru voi este să...

Apoi, întrerupîndu-se, guvernanta socoti că n-ar strica să dea o lecție de caritate micilor săi elevi. Își scoase punga din buzunar, luă din ea trei monede de cîte zece bănuți fiecare și, după ce dădu cîte o monedă fiecăruia din cei trei copii bogați, le spuse cu gravitate :

— Vedeți, dragii mei, ce diferență există între voi și acești trei copii sărmani. Trebuie să fiți buni și milostivi cu ei. duceți-vă și dați-le fiecăruia cîte zece bănuți. În plus, pot să mănînce resturile care au rămas de la masa voastră.

— Dar, zise cu timiditate Régine, Scipion a aruncat nisip și pămînt în mîncare...

— Fii liniștită, Régine, zise guvernanta, nu sînt chiar atît de delicați încît să facă mofturi pentru un pic de nisip. N-au mîncat în viața lor asemenea bunătăți. Apoi, întorcîndu-se către noi, spuse : Vi se vor da cîte zece bănuți... Întindeți mîinile ca să vă dau resturile de mîncare...

— Doamnă, zise trist Paiața, cîțiva bănuți și cîteva resturi de mîncare nu vor schimba cu nimic situația noastră. Nu pomană e ceea ce cerem noi...

— Fiindcă sînteți atît de nemulțumiți, ia căraţi-vă și lăsați-ne în pace ! V-am dat ce-am putut să vă dăm ! Plecați, fiindcă ați devenit pur și simplu insuportabili...

— Dacă servitorii mei erau aici, v-ar fi alungat cu picioare în fund, zise Scipion.

— Într-adevăr, calicii ăştia sînt plicticoşi, adăugă şi Robert, aruncînd la picioarele noastre moneda lui de zece bănuţi. Apoi strigă : Şi acum, căraţi-vă !

În loc să arunce şi el moneda la picioarele Paiaţei, Scipion vru să i-o arunce în obraz, dar îl nimeri în piept.

— Văd că n-au de gînd să plece, zise guvernanta. Zău dacă am mai văzut aţîta îndărătnicie ! Hai, adunaţi-vă banii, luaţi sau nu resturile de mîncare şi lăsaţi-ne în pace ! Altfel, vă avertizez că, dacă apare vreun paznic, voi cere să fiţi arestaţi !

În acel moment răsună un tunet violent. Palid de mînie, Paiaţa înaintă spre guvernantă şi-i strigă, privind-o furios :

— Aşa, va să zică... Ei bine, află că nu vrem pomana voastră ! Nu vrem resturile de mîncare unde s-au bălăcit mucoşii ăştia ! Ai priceput ?

După acea primă explozie de mînie, Paiaţa rămase un moment tăcut, aruncînd în jur nişte priviri întunecate, ca şi cum ar fi conceput un plan sinistru. Apoi, brusc, cu agilitatea unei pisici sălbatice, se năpusti asupra guvernantei, pe care o apucă de gît, strigîndu-mi :

— Martin, ai grijă de cei doi puşti... Tu, Basquine, n-o scăpa din ochi pe fată !

M-am năpustit asupra lui Robert, care, înşfăcînd, curajos, o sticlă, mi-o aruncă în cap. M-am ferit şi, strîngîndu-mi adversarul în braţe — îndemînatic şi viguros cum devenisem între timp — l-am pus lesne la pămînt, în vreme ce Scipion, plin de curaj, se tot crampona de picioarele mele, încercînd să mă muşte ; dar cu un genunchi pe pieptul lui Robert şi cu o mînă în gîtul lui, mi-a fost

destul de ușor să-l înșfac cu cealaltă mînă pe Scipion de păr și să-l țin astfel la respect ; Basquine, ascultînd de porunca Paiaței, o apucase zdravăn de mîini pe Régine, zicîndu-i :

— Nu te zbate... Nu-ți voi face nici un rău...

Tot ceea ce vă povestesc se petrecuse cu o rapiditate uimitoare. După ce am executat poruncile Paiaței, ne-am aruncat privirea ca să vedem cum se descurcase cu guvernanta. Biata femeie, albă ca varul de spaimă și ușor de stăpînit de către prietenul nostru — foarte puternic și mult prea înalt pentru vîrsta lui — fusese legată de un copac cu eșarfa ei lungă de mătase. Scoțînd apoi din sîn pistoalele pe care ni le arătase cînd murise Lucifer, Paiața le îndreptă spre guvernantă, spunîndu-i :

— Dacă scoți un strigăt, îți zbor creierii !

Vederea armelor puse capac spaimei bietei femei : închise ochii și leșină ; dacă n-ar fi fost legată zdravăn de copac, ar fi căzut grămadă în iarbă. Apoi Paiața se apropie de masă, își puse pistoalele pe ea, umplu trei pahare cu vin de Madera și ne spuse mie și lui Basquine :

— Lăsați-i dracului pe ticăloșii ăia mici... Cum mișcă vreunul, cum l-am curățat !

Și făcu semn spre arme. La acea cumplită amenințare, Robert și chiar și Scipion, în ciuda îndrăznelii sale, rămaseră înțepeniți de spaimă, în vreme ce Régine, miloasă din fire, alergă spre guvernantă, încercînd s-o ajute să-și vină în fire. Paiața ne arătă cu privirea paharele pline ochi, îl luă pe al său, îl ridică și zise cu o înflăcărare sălbatică, pe care n-o voi uita niciodată :

— Ură împotriva celor bogați ! Să ne amintim întotdeauna că, în adîncul inimii noastre, am vrut să devenim oameni cinstiți, dar ei ne-au amenințat cu închisoarea și

ne-au respins cu dispreț și cruzime ! Acum vedeți și voi că Ologul avea dreptate ! Să bem pentru cei săraci !

Și-și goli paharul dintr-o sorbitură.

— Ură celor bogați ! strigă și Basquine, golindu-și paharul.

Și pentru prima oară am văzut pe chipul ei copilăresc o expresie de răutate care m-a speriat.

— Ură celor bogați ! am spus eu, ca și ceilalți.

Oricît de puerilă vi s-ar părea această scenă, ea mi-a lăsat în suflet o amintire de neuitat.

Tunetul bubui cu un zgomot cumplit, vîntul începu să sufle, ploaia să cadă cu stropi mari, și aproape că se și întunecase sub acea boltă de verdeață, căci ziua se apropia de sfîrșit, iar cerul se acoperise de nori negri.

Acel pahar de vin, băut dintr-o sorbitură pe stomacul gol, nu ne îmbătase, ci ne crease o puternică stare de surescitare.

— Acum, zise Paiața, întorcîndu-se către Robert și Scipion, care, necutezînd să fugă, se vîrîseră sub masă, plîngînd cu lacrimi fierbinți, acum, pentru că micii bogătași și-au bătut joc de sărăcia noastră, o să le arătăm și lor ce-i sărăcia. Apoi, aplecîndu-se și înșfăcîndu-l pe Robert de vestă, îl trase lîngă sine, cu toată împotrivirea acestuia, zicîndu-i : La drum... Ai să vii cu noi, ai să cerșești împreună cu noi și ai să trăiești la fel ca noi... Martin, adăugă el plin de ironie, ia-l pe „domnul viconte"... Dar mai gîndindu-se, Paiața îl abandonă brusc pe Robert, spunînd : Pe tine te las... Ai o mutră mai mult de copil timpit decît de băiat rău. Pe cînd „domnul viconte", care pare a fi răutatea întruchipată, va veni cu noi. Tu, Martin, fiindcă n-ai încă o ibovnică și fiindcă văd că-ți place grozav bruneta, ia-o, ți-o dăruiesc, e a ta !

— Da, strigă Basquine, cu un soi de bucurie răutăcioasă, ia-o pe mica bogătaşă, Martin ! Şi pe mine m-au smuls de lîngă tata la o vîrstă şi mai fragedă !

— Gata ! Să plecăm ! zise Paiaţa, apucînd cu o mînă pistoalele şi tîrîndu-l cu cealaltă, după sine, pe Scipion, care se zbătea şi scotea nişte ţipete înfricoşătoare. Haideţi ! La drum, prin pădure ! Trăsura se poate întoarce dintr-o clipă într-alta ! Martin, ia-ţi „iubita" şi s-o ştergem ! Iar tu, caraghiosule, dacă mai scoţi un strigăt, îţi zbor creierii, adăugă Paiaţa, lipind unul din pistoale de fruntea lui Scipion.

Cu capul înfierbîntat de vinul pe care-l băusem, cu mintea tulburată de frumuseţea Réginei, am alergat către ea şi, deşi se crampona de veşmintele guvernantei, strigînd după ajutor, am smuls-o şi am luat-o în braţe ; era atît de uşoară, încît, în ciuda rezistenţei sale disperate, am plecat cu ea imediat.

— Treci în faţă, Basquine, zise Paiaţa, şi croieşte-ne drum prin pădure. Peste zece minute se va înnopta şi ne vor pierde urmele.

După ce s-a zbătut o vreme, Régine, obosită şi zdrobită, ca şi cum ar fi ajuns la capătul puterilor, s-a lăsat moale în braţele mele, şi-a pus capul pe umărul meu, iar obrazul ei rece l-a atins pe al meu. Făcusem de-acum o bucată bună de drum, cînd, speriat, am strigat :

— Paiaţo, fata se simte rău !

— Las-o-ncolo, a zis Paiaţa, izbucnind într-un rîs crud, continuînd să-l tîrască pe Scipion după el ; o faci tu acuşica să-şi vină în fire !

Şi cum între timp se înnoptase, ne-am înfundat din ce în ce mai adînc în pădure.

Capitolul XXIII

Viaţă rătăcitoare. — Furtul. — Claude Gérard şi doamna Honorine, menajera preotului. — Diversele îndatoriri ale unui învăţător de ţară.

Claude Gérard ! Nu pot să scriu acest nume fără un profund sentiment de admiraţie, de dragoste şi de nesfîrşită recunoştinţă ! Vă voi spune imediat cum l-am cunoscut pe Claude Gérard.

Trecuse cîtva timp de cînd — în pădurea din Chantilly — eu o răpisem pe Régine, iar Paiaţa îl tîra după el pe vicontele Scipion. După ce-am tot rătăcit prin acea pădure, întîmplarea ne-a scos în cale nişte jandarmi care-şi făceau rondul. Scipion începu să urle după ajutor. Speriaţi, le-am dat drumul celor doi copii, iar noi am luat-o la fugă prin pădure. Întunericul, desimea tufişurilor, agilitatea noastră ne-au ajutat să scăpăm de jandarmi. În zori, am ieşit din pădure şi ne-am îndreptat spre Louvres, întorcînd Parisului spatele. Decepţionaţi, fiindcă nădejdea noastră de a fi buni fusese spulberată, toate vechile noastre cusururi au revenit parcă şi mai pline de ură, şi mai amare, şi mai încrîncenate ca înainte. Refuzul, dispreţul cu care fuseserăm trataţi constituiau — în ochii noştri — scuza de a ne fi întors de unde plecasem. Eram veseli, ironici, obraznici. Mergînd drept înainte, dar ocolind marile oraşe, unde poliţia era mult mai vigilentă, cerşeam prin sate, cîntam prin crîşme, mai furam ici cîte o rufă pusă la uscat, colo cîte o găină rătăcită, vînzîndu-le apoi pe drum, pretinzînd că le găsisem. Nu duceam niciodată lipsă de cumpărători. Dormeam prin hambare sau prin grajduri, unde eram primiţi din milă ; alteori ne pe-

treceam nopțile prin morile de grîu, unde ne făceam cîte un culcuș, căci toamna se isprăvise și venise iarna.

La un moment dat, ne-am apropiat de un sat destul de modest ; îl zărisem de departe, într-o vale, din vîrful colinei pe unde urca drumul, colină pe care se afla o cruce mare, cioplită din piatră. Ziua se apropia de sfîrșit ; nădăjduiam să găsim în acel loc un adăpost pentru noapte, căci frigul începuse să se întețească. Eram atunci la începutul lui februarie. Tăind peste cîmp, am ajuns în curînd la primele case din acel sat. Una dintre ele, mai izolată, o locuință sărmană și amărîtă, avea o fereastră deschisă către poteca pe care ne aflam. De cealaltă parte a potecii se întindea un teren acoperit cu tufișuri dese de grozamă. Paiața mergea în frunte, după el, Basquine, apoi eu. Dar iată că Paiața se opri brusc, privi cu atenție prin fereastra scundă a locuinței sărăcăcioase, scoase o exclamație de uimire și, întorcîndu-se spre noi, spuse cu însuflețire :

— Bani ! Mai bine de o sută de franci...

Ne făcu semn să tăcem, apoi ne apropiarăm încet de fereastră. Uitîndu-ne înăuntru, am văzut un colț retras, despărțit printr-un gard de nuiele de staulul vacilor. Paiața ne arătă cu degetul, în acel colț retras, o saltea de paie, pe care străluceau — luminate de ultima rază a soarelui ce apunea — o mulțime de monede de cinci franci. În casă era liniște ; dacă străbăteai grajdul, vedeai, în partea cealaltă, o ușă deschisă ce dădea într-o curte plină cu bălegar. După o clipă de gîndire, Paiața șopti :

— Basquine, du-te și stai la pîndă pe potecă ; eu și cu Martin vom intra în casă pe fereastră ; Martin se va duce să încuie ușa ce dă în partea cealaltă a casei, ca să nu fiu surprins de careva cît timp voi aduna banii... căci, oricum, tot voi pierde un pic de vreme...

— S-a făcut, i-am răspuns, adună banii ! Eu mă duc să încui ușa.

— În caz că vom fi urmăriți, șopti Paiața, fiecare o va lua la goană în altă direcție ; după trei, patru ceasuri ne vom aduna toți trei în vîrful colinei, lîngă crucea aceea cioplită din piatră...

— Da, am zis și eu și Basquine. Cunoaștem locul.

După ce-i făcu semn lui Basquine să se ducă să stea la pîndă pe potecă, Paiața încălecă fereastra și, dintr-un salt, fu în casă. L-am urmat și, în vreme ce el alerga spre saltea ca să adune banii, eu m-am îndreptat spre ușa locuinței ; dar chiar în clipa în care mă pregăteam s-o trag spre mine, un bărbat pe care nu-l văzusem apărut brusc și, deși surprins, mă întrebă cu blîndețe :

— Ce faci aici, băiete ?

În loc să-i răspund, am scos un strigăt puternic, menit să-l avertizeze pe prietenul meu, iar eu l-am apucat de picioare pe noul-venit, strîngîndu-l cu atîta putere, încît, din pricina acelui atac neașteptat, omul și-a pierdut echilibrul și a căzut ; cîteva secunde a încercat în zadar să se ridice, fiindcă mă cramponasem de el cu o înverșunare turbată. Dar cum nu-i puteam ține piept multă vreme, la un moment dat, omul m-a înșfăcat cu o mînă viguroasă, m-a scos din grajd și m-a dus în curte, desigur ca să mă vadă mai bine, nebănuind că în vremea asta era furat și că eu eram complice la furt. L-am urmat fără cea mai mică rezistență. Mă gîndeam cu bucurie că Paiața și Basquine avuseseră tot timpul să se facă nevăzuți.

— Aha, deci ! Așa arăți ! zise Claude Gérard.

Și el și glasul lui arătau mai mult mirare decît mînie.

— Al cui ești ? De ce te-ai aruncat astfel peste picioarele mele ? Apoi, privindu-mă mai cu atenție, adăugă : Nu ești din satul ăsta ?

Am rămas mut.

— De unde eşti, băiete ? De unde vii ?

Am continuat să tac, convins că, cu cît se prelungea mai mult interogatoriul, cu atît ceilalţi doi prieteni ai mei aveau mai multe şanse să fugă şi să rămînă nepedepsiţi.

— Hai, băiete, îmi spuse Claude Gérard cu o blîndeţe paternă, explică-te... Povestea asta mi se pare ciudată... Tremuri, pari tulburat, eşti palid... Ia uită-te în ochii mei !

Pentru prima oară am ridicat ochii către Claude Gérard. Era, pe atunci, învăţător în acel sat, funcţie pe care el o acceptase ca pe un sacerdoţiu. Am văzut în faţa mea un bărbat de vreo treizeci de ani, robust, îmbrăcat ca vai de lume, cu o bluză roasă ici şi colo ; picioarele goale îi dispăreau pe jumătate în nişte saboţi căptuşiţi cu paie. Purta o pălărie veche, de fetru gri, cu fundul turtit şi cu boruri largi, aidoma celor pe care le poartă căruţaşii. Trăsăturile pronunţate nu-i erau chiar regulate, dar m-au izbit prin expresia lor de blîndeţe melancolică şi de seriozitate.

— Deci nu vrei să-mi răspunzi ! zise Claude Gérard cu o mirare amestecată cu oarecare neliniste. Mă gîndesc... zise el, că mă aflam în curte de o jumătate de ceas şi că nu te-am văzut intrînd. Cum de te aflai în grajd ? Atunci, venindu-i în minte o idee bruscă, strigă : Fereastra din odăiţa mea era deschisă.. Şi tot acolo lăsasem şi banii... Apoi adăugă : Nu, nu e cu putinţă... Un copil... Totuşi, de ce m-a apucat de picioare şi m-a trîntit ? A scos şi un strigăt... probabil un semnal...

Şi tot vorbind astfel, Claude Gérard m-a înşfăcat de braţ ; a trecut, împreună cu mine, prin staulul vacilor şi s-a îndreptat grăbit spre ceea ce numea „odaia" lui ; a intrat, şi-a aruncat privirea spre saltea şi a văzut că banii dispăruseră. Atunci, scuturîndu-mă zdravăn, a strigat :

— Nefericitule ! Mi-au furat banii şi tu ştiai !

N-am spus nimic.

— Cine mi-a furat banii ? Răspunde ! strigă el cu voce mînioasă.

Aceeaşi tăcere din partea mea.

— Oh, Dumnezeule, zise Claude Gérard, ducîndu-şi disperat mîinile la frunte. Banii aceia, pe care tocmai mi-i adusese... să mi-i fure !

Profitînd de disperarea lui Claude Gérard, am dat să fug. Dar m-a prins chiar în clipa în care încălecam fereastra.

— Hoţii al căror complice e acest copil nefericit nu pot fi departe ! strigă el. Apoi, privindu-mă cu un amestec de mînie, de durere şi de milă, murmură : La vîrsta asta, şi hoţ ! Dumnezeule !

Şi fără să mai adauge nimic, mă tîrî după el ; mă obligă să trec repede prin grajd, prin curte şi se opri în faţa unei mici barăci, dar zidită solid, din cărămidă, puţin mai înaltă decît coteţul unui cîine ; în ciuda rezistenţei mele disperate, am fost închis în acea chiţimie ; Claude Gérard a încuiat uşa pe dinafară, trecînd o bară grea de fier prin două inele groase. Văzîndu-mă prizonier, am încercat să scap. Dar zidurile erau solide şi nu aveam cum le străpunge. Uşa, groasă, avea două sau trei găuri mici. Am încercat să mă uit prin ele, dar n-am avut nici ce vedea şi nici ce auzi. Dîndu-mi seama că era cu neputinţă să fug de acolo, am început să fiu bîntuit de cele mai negre gînduri. Uitînd de primejdia în care mă aflam, m-am gîndit la pericolele care-i pîndeau pe cei doi prieteni ai mei, căci dacă Claude Gérard ar fi dat alarma, dacă toţi locuitorii satului ar fi început să bată drumurile din jur, cei doi ar fi fost în mod sigur prinşi şi arestaţi. Această idee mă înnebu-

nea, mai puțin totuși decît posibilitatea unei despărțiri de Paiața și de Basquine.

După un ceas, am văzut o duzină de vaci intrînd în curte și îndreptîndu-se spre staul, conduse de un băiat de vîrsta mea. Cam tot atunci, o femeie îmbrăcată mai acătării intră în curte și, cu un glas ascuțit și poruncitor, strigă de mai multe ori, cu nerăbdare :

— Claude Gérard ! Claude Gérard !

Auzind strigătele, micul văcar ieși din staul și-i zise femeii :

— Învățătorul nu-i acasă, doamnă Honorine.

— Cum ? Nu-i acasă ? replică acră doamna Honorine. Dar unde dracu e ?

— Nu știu. Nu-i nimeni în odaia lui și fereastra e deschisă.

— Iată-mă silită să-l aștept pe domnul învățător, zise doamna Honorine vorbind de una singură, cu o mînie fățișă.

Și doamna Honorine începu a se fîțîi de colo-colo, trecînd pe lîngă coșmelia mea cu o furie crescîndă. Era o femeie de vreo treizeci și cinci de ani, destul de scundă și de bondoacă. Avea sprîncenele dese și negre, obrajii grăsuni și viu colorați și un aer trufaș. Purta o rochie frumoasă de mătase, un lanț de aur la gît și o bonetă cu funde, din care i se vedea părul negru și lucios împărțit în două printr-o cărare. Doamna Honorine tuna și fulgera cînd, în sfîrșit, l-am văzut reîntorcîndu-se pe Claude Gérad, cu chipul palid și răvășit. Era singur... Inima îmi tresăltă de bucurie. Paiața și Basquine erau salvați, nu mai putuseră fi ajunși.

Văzîndu-l pe Claude Gérard, doamna Honorine îi ieși, înțepată, înainte și, cu obrajii roșii de mînie, strigă cu brutalitate :

— Știi că a trecut aproape un sfert de ceas de cînd te aștept ? Unde ai fost ? Răspunde, omule ! Unde ai fost ?

Învățătorul părea că abia o aude pe femeie. Își trecu mîna peste chipul schimbat, scăldat de sudoare, murmurînd copleșit : „Nu mai e nici o speranță ! Dumnezeule ! Toți acei bani, pierduți !"

Acum nu mai exista nici o îndoială. Basquine și Paiața nu mai aveau de ce se teme.

Tot atît de uluită pe cît era de mînioasă din pricina tăcerii învățătorului, doamna Honorine strigă :

— Zău că e de mirare ! Vorbesc cu Claude Gérard, și el nici măcar nu-mi răspunde.

— Iertare, doamnă, iertare, zise Claude Gérard cu voce schimbată, venindu-și în fire, m-am dus...

— Și ce mă privește pe mine unde te-ai dus ? A trecut aproape un sfert de ceas de cînd te aștept.

Spre uimirea mea, învățătorul nu suflă o vorbă despre furtul a cărui victimă fusese. Stăpînindu-și emoția, îi vorbi doamnei Honorine cu multă blîndețe și respect :

— Sînt necăjit că v-am făcut să așteptați, doamnă. N-am știut că veți veni încoace. Cu ce vă pot servi ?

— Mai întîi, aș vrea să știu de ce n-ai măturat în sacristie, așa cum ți-am poruncit dimineață...

— Am început să mătur, dar între timp a venit ora de școală și...

— Puțin îmi pasă de clasa și de școala dumitale ! Te plătim ca să faci curat în biserică !

— Așa e.

— Atunci, dacă e așa, de ce ești atît de leneș ? Și porumbarul ? Au trecut opt zile de cînd n-ai mai călcat pe acolo. E dezgustător, zău așa ! A trebuit să se urce domnul preot în porumbar și să facă el însuși curățenie în cotețul porumbeilor. E foc pe dumneata !

— Îngăduiți-mi, doamnă...

— Vei spune că nu ești plătit ca să faci curat în porumbar. Așa e, dar ai putea să-i faci acest mic serviciu domnului preot!

— Știți foarte bine cîte servicii îi fac domnului preot, răspunse învățătorul cu un calm și cu o blîndețe de neînchipuit. De îndată ce voi avea un moment liber, voi face curat și în porumbar.

— Păi ar fi cazul să-ți găsești acest moment!

— Îl voi găsi, doamnă Honorine.

— Așa nădăjduiesc și eu. Și acum altceva... Mîine, în zori, trebuie săpată o groapă. De fapt, asta m-a trimis domnul preot să-ți spun... Dar domnul învățător umblă brambura...

— O groapă, zise Claude Gérard. Probabil pentru doamna aceea tînără, nu-i așa? S-a prăpădit?

— Da, s-a prăpădit, răspunse sec doamna Honorine.

— Biata femeie, zise Claude Gérard, plin de milă. Să mori atît de tînără... și atît de frumoasă...

— Eu n-am obiceiul să le plîng pe aceste femei frumoase care, oricît de baronese sau de mari doamne ar fi ele, își părăsesc bărbații pentru amanți, răspunse acră doamna Honorine.

— Dar femeia asta timp de doi ani, cît a locuit aici, în sat, a trăit absolut singură, neavînd pe lîngă ea decît o servitoare. Ce-i puteți reproșa? întrebă Claude Gérard pe un ton aspru.

— Ei, trăia singură pentru că, înainte de a veni aici, iubitul a părăsit-o; se pare că era un bărbat teribil de frumos...

— Ce durere cumplită pentru biata fetiță a acelei femei! zise melancolic Claude Gérard. A venit aici ca s-o vadă pe maică-sa murind.

— Cred că bărbatul ei trebuie să fie un nătîng din moment ce i-a trimis fata...

— Vai, doamnă, nu credeți că a fost destul de pedepsită din moment ce-a fost despărțită de propria sa fiică ?

— De ce n-a fost la locul ei ?

— Oricît de vinovată ar fi o femeie, poți s-o refuzi să-și vadă copila, atunci cînd cere s-o îmbrățișeze pentru ultima oară, înainte de a muri ?

— Da. Eu aș fi refuzat-o !

— Sînteți prea aspră, doamnă, mult prea aspră ! Și n-aveți dreptul...

— Poate ! Dar dumneata ai avut dreptul să mă faci să te aștept atît ? Vezi ca mîine sacristia să fie măturată și porumbarul curățat. [1]

[1] Oricît ar rivaliza odiosul cu ridicolul în acest tablou privind situația jalnică a unui învățător de țară, singurul om care mai luminează mintea celor umili, vă rog să nu vedeți în aceste relatări nici cea mai mică exagerare. Citim într-o excelentă carte oficială, și, prin urmare, foarte moderată, dar scrisă sub imperiul celor mai generoase gînduri : „Susținem deci că învățătorul de țară este adesea privit ca un cerșetor (pag. 212), că între cioban și el este preferat ciobanul (pag. 213) ; că primarii, cînd vor să-i dea învățătorului dovadă de prietenie, îl poftesc să mănînce la bucătărie" (pag. 214). Și mai departe : „Veșnic obsedați de ideea de a-i da învățătorului «exorbitanta» sumă de două sute de franci pe an, mulți dintre consilierii municipali au vrut ca, pentru acești bani, învățătorul să facă o mulțime de alte treburi care nu-i mai îngăduie să-și vadă de școală : «Învățătorul trebuie să fie toboșar și gropar, să repare orologiul satului, să cumuleze funcțiile de cantor și de sacristan, să cumpere împărtășania, să spele albiturile din altar și să mături biserica»" (pag. 234).

Notele următoare la care ne trimite autorul cărții citate sînt. extrase din rapoartele a patru sute nouăzeci de inspectori școlari din Franța.

„Îi veți găsi pe învățătorii de țară prost îmbrăcați, stînd în clasă în saboți, fără ciorapi, fără jiletcă și fără cravată. În ciuda tristelor idei pe care mi le-am format despre învățămîntul desfășurat la țară, eram totuși departe de a-mi închipui că învățătorii se află într-o asemenea stare deplorabilă. Primind de la fiecare elev doar cîte treizeci, patruzeci, iar uneori chiar douăzeci și cinci de centime pe lună, însurați, avînd o droaie de copii,

— Voi încerca, doamnă Honorine.

— Contez pe dumneata, zise menajera preotului, îndepărtîndu-se cu un pas ţanţoş.

Capitolul XXIV

Locuinţa lui Claude Gérard. — Noi obligaţii impuse unui învăţător de ţară. — Oferta făcută lui Martin. — Martin e eliberat. — Ce găseşte la locul întîlnirii.

Blîndeţea nemaipomenită, calmul desăvîrşit al lui Claude Gérard mi-au produs o impresie ciudată ; nu ştiu de ce, dar m-am simţit înduioşat. Am început să am remuşcări că luasem parte la un furt ce părea să-i fi căşunat acelui om un mare necaz.

---

mă întreb ce se va întîmpla cu ei ? (pag. 214) Nealegîndu-se din slujba lui de învăţător decît cu cel mult o sută de franci pe an, B. s-a vîrît slugă la un fermier. În contract sînt stipulate toate atribuţiile unui învăţător : e cantor, sacristan, gropar, secretarul neplătit al domnului primar şi sluga domnului preot. În Saint-Antonin, învăţătorul, slugă la primărie, clopotar şi gropar, lipsea...", (pag. 214).

Am avut prilejul să citîm de mai multe ori această excelentă carte, intitulată : *Tabloul învăţămîntului primar în Franţa, după documente autentice, după rapoartele adresate ministrului Instrucţiunii publice de patru sute nouăzeci de inspectori însărcinaţi să viziteze toate şcolile din Franţa*, carte scrisă de domnul Lorrain, profesor de retorică (n. a.).

Cînd doamna Honorine s-a hotărît să plece, se făcuse aproape noapte. Claude Gérard se îndreptă către staul, dar, aducîndu-şi probabil aminte de mine, se întoarse din drum, deschise uşa chiţimiei unde mă vîrîse şi-mi spuse :

— Vino după mine.

Cum învăţătorul o luase înainte, l-am urmat în ceea ce numea el „odaia" sa. Un gard făcut din acele împletituri de nuiele de care te slujeşti pentru a îngrădi vitele despărţea de staulul vacilor locşorul unde se odihnea Claude Gérard. La lumina slabă a unei lumînări pe care o aprinsese, am văzut deasupra saltelei de paie pe care dormea învăţătorul cîteva rafturi încărcate cu cărţi. Într-un colţ, sprijinită de perete, o tablă neagră de lemn, unde se mai zăreau încă urmele unor cifre scrise cu creta, în vreme ce pe o masă şchioapă erau rînduite un număr destul de mare de caiete de scris. L-am privit pe învăţător cu nelinişte, neştiind ce avea de gînd să facă cu mine. „Mai mult ca sigur, îmi spuneam, că mă va sili să divulg numele complicilor mei, iar apoi mă va da pe mîna jandarmilor, care mă vor duce la închisoare, unde voi rămîne pînă la optsprezece ani. Dar mai curînd mor decît să-i denunţ pe Basquine şi pe Paiaţa", cugetam plin de eroism, gîndindu-mă cu spaimă la despărţirea noastră, poate foarte lungă, poate pentru totdeauna. Cum să-mi regăsesc prietenii ? Cum să scap de acolo ca să mă duc să mă întîlnesc cu ei în locul pe care-l hotărîsem ? Fără să-mi adreseze un cuvînt, Claude Gérad luă de pe un raft o bucată de pîine neagră şi un săculeţ cu nuci pe care le aşeză în mijlocul mesei, împreună cu un ulcior cu apă rece, apoi, tăind o felie groasă de pîine, mi-o întinse, împreună cu un pumn de nuci, spunîndu-mi cu voce calmă :

— Dacă ţi-e foame, mănîncă !

În ciuda neliniștii și a mîhnirii, simțeam o foame devastatoare. Toată dimineața alergasem flămînzi pe cîmp. Am fost deci deosebit de sensibil la oferta ospitalieră a acelui om care avea de ce se plînge de mine. În timp ce mușcam din bucata de pîine, destul de uscată, și spărgeam nucile cu ajutorul unui cuțit aflat pe masă, Claude Gérard, așezat pe saltea, mă cerceta cu atenție. După cîteva minute zise cu glas șoptit, ca și cum și-ar fi vorbit sie însuși :

— Și totuși pe chipul acestui copil se citește blîndețe și inteligență !

Ușa staulului, închisă doar în clanță, se deschise brusc și un glas gros strigă :

— Hei, Claude Gérard !

— Ce e ? întrebă învățătorul. Cine e acolo ?

— Eu, Bijou, porcarul domnului primar (vocea rosti „primăr") : vin din partea lui și am alergat încoace cu sufletul la gură !

— Ce vrei ? întrebă Claude Gérard. Intră !

— Mulțumesc, zise porcarul, dar rămîn aici, fiindcă sînt grăbit.

— Mă rog... Dă-i drumul !

— Domnul primăr îți trimite vorbă să vii mîine dimineață, în zori, cu clopotul și să aduni lumea pentru ce ți-o spune el. Să vii înainte ca oamenii să apuce să plece la cîmp ! Asta-i !

— Uite ce e... spune-i domnului primar că nu voi putea face acest lucru, întrucît domnul preot mi-a poruncit ca mîine, în zori, să sap o groapă unde o va înmormînta pe doamna aceea tînără care s-a prăpădit. Or, treaba asta nu poate fi amînată.

— Ei, drăcie ! Știu eu ce să zic ? Domnul primăr a zis că să-ți mai zic... A, da ! Că spălătoresele au venit să i se

plîngă cum că spălătoria trebuie musai curățată, fiindcă s-a înnegrit și a început să pută ; domnul primăr a mai spus că mîine, după slujbă, să vii să curăți spălătoria.

— Bijou, răspunse Claude Gérard cu un calm desăvîrșit, din care răzbătea totuși o ușoară ironie, spune-i domnului primar că domnul preot mi-a poruncit ca, după slujbă, să fac curat în cotețul porumbeilor, așa că sînt foarte încurcat, fiindcă nu știu ce să aleg : spălătoria de rufe sau cotețul porumbeilor... Totuși, spălătoria interesînd întregul sat, parcă m-aș apuca de ea după ce voi isprăvi de săpat groapa, iar din clopot am să sun după ce se vor întoarce oamenii de la cîmp.

— Mă duc să-i spun, dar iar o să se înfurie pe dumneata și o să ragă, căci mai tot timpul rage ca un măgar !

— Noapte bună, Bijou, zise învățătorul, vrînd ca în felul acesta să pună capăt discuției.

— Noapte bună, Claude Gérard, zise și porcarul ; deci o să-i spun domnului primăr că mîine dimineață nu poți suna din clopot.

Și ușa se închise după cel trimis de primar.

Sigur că atunci nu puteam avea idee despre multitudinea și varietatea funcțiilor unui învățător de țară și totuși m-am mirat grozav cînd am auzit-o pe doamna Honorine poruncindu-i lui Claude Gérard să curețe porumbarul, să sape o groapă și să mături prin biserică. Uimirea mea a crescut și mai mult cînd l-am auzit pe porcarul primarului venind să-i poruncească învățătorului, în numele stăpînului său, să sune clopotul ca să se adune oamenii, să curețe spălătoria publică etc. Ceea ce m-a izbit, în mod deosebit, a fost resemnarea și blîndețea cu care Claude Gérard părea să accepte acea avalanșă de treburi, făgăduind să îndeplinească toate acele porunci atît de diverse. După plecarea porcarului, Claude Gérard

rămase un moment tăcut, apoi îmi spuse privindu-mă cu atenție :

— Ascultă... banii pe care mi i-ați furat nu erau ai mei. Îmi fuseseră doar încredințați mie. Complicii tăi au scăpat, nu i-am mai prins, așa că banii s-au dus pe apa sîmbetei. Cînd îmi vor fi ceruți, ce-o să le dau oamenilor ? Căci se aflau acolo o sută douăzeci de franci. Sînt prea sărac și cîștig prea puțin ca să pot economisi vreodată această sumă. N-am decît un mijloc ca să dovedesc că banii mi-au fost furați : să te dau pe mîna jandarmilor, ca să te aresteze, fiindcă ai fost complice la furt.

Claude Gérard tăcu cîteva secunde fără să mă părăsească din ochi. Amenințarea sa — care, așa cum am aflat mai tîrziu, n-a fost decît o încercare — m-a făcut să tremur.

— Ți-e teamă că o să fii arestat ? m-a întrebat.

— Că o să fiu arestat singur, da ! Pentru că odată în închisoare, voi fi despărțit pentru totdeauna de prietenii mei și aș prefera să fiu ucis de un glonte decît să renunț să-i mai văd...

— Deci prietenii tăi mi-au furat banii... Îi iubești chiar atît de mult ?

— Da ! Oh, îi iubesc nespus de mult, i-am răspuns cu lacrimi în ochi.

— Cred că spui adevărul. Asta înseamnă că ai inimă. Dar cum poți iubi niște hoți, niște oameni ticăloși, care, fără îndoială, au abuzat de faptul că ești încă un copil ca să facă din tine complicele lor ?

N-am răspuns nimic ; am crezut că-i mai prudent să-i ascund faptul că și complicii mei erau cam tot de vîrsta mea, să nu dau nici un fel de amănunte despre Basquine și despre Paiață, să-l las pe Claude Gérard să creadă ce-o vrea. Cum tăcerea mea se prelungea, învățătorul continuă :

— Ce sînt părinții tăi ? Cum te-au putut lăsa, atît de tînăr, de capul tău ?

— N-am părinți.

— N-ai părinți ?

— Nu. Sînt un copil găsit.

— Ah ! Înțeleg, spuse Claude Gérard, oftînd cu milă. Asta e ! La început abandonul, apoi exemplul viciului, apoi viciul. Sărmană ființă nefericită, nu mai am puterea să te acuz !

Chipul melancolic al institutorului exprima o milă atît de plină de duioșie, încît m-am simțit tulburat. După ce se gîndi cîteva minute, Claude Gérard adăugă :

— La anii tăi, reîntoarcerea pe calea cea dreaptă e aproape întotdeauna posibilă. Să vedem... Te rog să-mi spui adevărul. Fii cinstit și mărturisește-mi totul și poate că...

— N-am nimic de mărturisit, i-am replicat cu brutalitate. Nu vreau să denunț pe nimeni. Porunciți să mă închidă dacă vreți !

În loc să se înfurie din pricina unui asemenea răspuns, învățătorul zise :

— La închisoare ? Cînd am dat peste tine, cînd am văzut că mi-au furat banii, crezi că n-aș fi putut să te dau pe mîna jandarmilor să te aresteze ? Crezi că n-aș fi putut reclama furtul dacă nu mi-aș fi spus în sinea mea : „Să-l trimit la pușcărie ?“ Dacă ai fi fost om în toată firea, n-aș fi șovăit ! Furtul e o faptă josnică și trebuie pedepsită. Dar la anii tăi, copil nefericit ce ești, poate că încă nu e totul pierdut ; dacă te-aș vîrî însă în închisoare, orice speranță ar fi pentru totdeauna pierdută. Ai rămîne acolo pînă la optsprezece ani și ai ieși înrăit și de neschimbat.

— Atunci, domnule, lăsați-mă să plec, am strigat împreunindu-mi mîinile, cînd am văzut sclipind o rază de speranță. Oh, vă rog în genunchi, lăsați-mă să plec încă în seara asta !

— Și unde ai să te duci ?

— Voi încerca să mă întîlnesc cu prietenii mei.

— Și dacă te vei întîlni cu ei, ce vei face ?

— Vom rămîne împreună.

— Ca să furați în continuare ?

— Oh, nu ! Nu furăm tot timpul !

— Cum adică ?

— Noi nu furăm decît atunci cînd n-o mai putem scoate la capăt.

— Drace ! Nu vreți să riscați să vă aresteze.

— Știu că nu-i frumos să furi ! Dar cînd crăpi de foame, trebuie să mănînci, nu ?

— Fiindcă nu furați zilnic, în restul timpului cum trăiți?

— Cerem de pomană... și uneori Basquine cîntă prin crîșme, am spus eu năucit.

— Basquine ? a întrebat învățătorul, privindu-mă uimit.

N-am răspuns nimic, regretînd amarnic că-mi scăpase acel nume. Cîteva clipe învățătorul a tăcut. Apoi a adăugat, dînd impresia că nu observase reticența mea.

— De ce ții atît de mult să-ți întîlnești prietenii ?

— Pentru că am jurat să nu ne despărțim niciodată.

— De obicei, un copil de vîrsta ta nu face astfel de jurăminte față de oamenii mari !

— Dar prietenii mei nu sînt oameni mari ! am strigat.

Văzînd că regretam această mărturisire involuntară, Claude Gérard a adăugat :

— Haide, nu sînt supărat că mi-ai spus adevărul. Poate că acest lucru îți va prinde bine și ție și prietenilor tăi !

L-am privit pe învățător cu uimire, dar și cu neîncredere ; el și-a dat seama, căci a continuat pe un ton plin de franchețe și de bunătate :

— N-ai încredere în mine ; am aerul unui om rău ? Te-am bătut în momentul în care am descoperit furtul ? Ți-am vorbit cu asprime ? Nu ți-am arătat mai mult milă decît mînie, în ciuda faptei tale ? Și știi de ce, copil sărman ce ești ? Pentru că sînt convins că mai există ceva bun în tine, că n-ai luat-o razna de tot, ca prietenii tăi ! Spune-mi, cam ce vîrstă au ei ?

— Basquine e cu aproape doi ani mai mică decît mine, iar Paiața cu vreo doi ani mai mare ca mine, am răspuns, incapabil să mai rezist în fața privirii pătrunzătoare a învățătorului.

— O fetiță... atît de fragedă și complice la furt... și furtul săvîrșit de celălalt băiat ! Dar e înfricoșător ! Doamne, ce ființe nefericite ! Prin ce împrejurare ciudată v-ați împrietenit toți trei ? Nici prietenii tăi n-au părinți ?

— Nu, domnule.

— Și de multă vreme vagabondați astfel și cerșiți pe drumuri ?

— De cîteva luni, domnule.

— Mai adineauri am avut impresia că tragi nădejde să-ți regăsești prietenii dacă te las să pleci... Sigur că v-ați înțeles să vă întîlniți undeva...

— N-am spus asta...

— Nu, dar e de presupus. Prietenii tăi, pe care nu i-am putut prinde, sigur că te așteaptă undeva, prin împrejurimile satului.

— Vă jur că nu, domnule ! am strigat speriat de puterea de pătrundere a învățătorului. Și dealtfel, chiar dacă

aș ști unde sînt, mai curînd m-aș lăsa ucis decît să-i trădez... Apoi am adăugat, făcînd pe vicleanul și fiind foarte mîndru că mă pot arăta și eu tot atît de isteț ca și el : M-ați întrebat toate astea ca să-i puteți aresta pe prietenii mei și să vă puteți recupera banii...

Claude Gérard surîse trist.

— Nutrești asemenea gînduri cînd eu m-am arătat atît de indulgent față de tine... E rău, băiete... Dar, la urma urmei, cum ai putea să fii altfel după viața pe care ai dus-o ? Te plîng ! Pleacă, sărmane ! Nu mai vreau să te văd !

— Dacă am dus o viață de cîine, nu-i vina noastră, am spus mișcat de mărinimia învățătorului. De două ori am încercat să devenim cinstiți, dar ne-au alungat ca pe niște cîini... Cu atît mai rău, căci vom rămîne așa cum sîntem !

— Deci și tu și prietenii tăi aveți uneori conștiință, adică regretați că duceți o viață urîtă ?

— Da, și nu o dată ! Așa cum spunea într-o zi Paiața plîngînd : „Și totuși nu sîntem răi !"

Aceste ultime cuvinte părură să-l tulbure pe Claude Gérard. Se plimbă, în tăcere, cîteva minute, prin cameră, apoi, apropiindu-se de mine, zise :

— Ascultă-mă ! Te cred în stare să redevii bun dacă un om cinstit ar avea grijă de tine ! Dacă vrei, poți rămîne aici, dar te avertizez că vei duce o viață plină de lipsuri și grea. Pîinea neagră pe care ai mîncat-o astă-seară e hrana mea de fiece zi ; vei dormi, ca și mine, în grajdul ăsta, vei împărți pe din două, cu mine, toate treburile care îmi revin : dar te voi smulge unei vieți degradante care, mai tîrziu, te-ar putea duce și la crimă. Voi dezvolta în tine tot ce ai mai bun, te voi învăța să scrii și să citești și te voi ajuta ca într-o bună zi să-ți cîștigi în mod cinstit pîinea. Simt față de tine un interes ciudat, care mă

miră foarte mult, avînd în vedere împrejurările în care ne-am cunoscut. Acesta e un moment hotărîtor în viața ta ; a sosit ceasul în care trebuie să alegi între bine și rău.

— Domnule...

— Încă puțin... Aș dori să te opresc lîngă mine, dar nu te pot constrînge. Dacă primești, trebuie s-o faci de bunăvoie, fiindcă altfel ai putea în orice clipă să fugi din casa asta. Așa că gîndește-te bine și hotărăște !

Acel viitor trist, consacrat muncii neistovite, mă speria. N-am răspuns nimic și totuși m-am simțit profund mișcat de bunătatea învățătorului, care a adăugat :

— Și iată acum ce-ți propun privitor la prietenul tău și la fetița care vă însoțește.

L-am privit pe Claude Gérard cu mirare.

— E încă destul de devreme... Noaptea e senină, fereastra asta e destul de joasă. Dacă știi unde te așteaptă prietenii tăi, du-te și întîlnește-te cu ei.

Și Claude Gérard deschise larg fereastra.

Luna strălucea în toată splendoarea ei ; am văzut cîmpia nesfîrșită, iar undeva, în zare, colina pe unde trecea drumul și unde Paiața, Basquine și cu mine ne dădusem întîlnire, lîngă crucea cioplită din piatră. Nepricepînd intențiile lui Claude Gérard, am rămas locului. El continuă :

— Dacă prietenii tăi simt dorința să revină la o viață cinstită, spune-le că voi găsi două persoane care vor face pentru ei ce m-am oferit să fac eu pentru tine... Dar cu aceeași condiție : că vor duce o viață aspră și grea. Să le spui, de asemenea, că banii pe care i-au furat nu erau ai mei și că furtul lor îmi va pricinui mari necazuri. Dacă prietenii tăi mai au o fărîmă de bunătate în inima lor, vor veni aici împreună cu tine și-mi vor aduce îndărăt banii pe care altfel îi vor cheltui prostește. Aici vor găsi un adă-

post, o bucată de pîine și învățătură ; în plus, nici nu veți mai fi despărțiți.

— Nu vom mai fi despărțiți ? am strigat.

— Nu. Prietenii tăi vor locui în sat. Veți urma împreună cursurile școlii de aici. Dacă prietenii tăi, dimpotrivă, persistă în rău, lasă-i... Dacă nici ție nu-ți surîde propunerea mea, du-te cu ei și te rog să nu te mai întorci aici... Dar află de la mine, băiete, că într-o zi vei regreta amarnic !

Am rămas nemișcat, cu privirea ațintită în ochii lui Claude Gérard, împărțit între emoția pe care mi-o pricinuiseră cuvintele sale și frica de a nu cădea în vreo capcană.

Mirat de tăcerea mea, învățătorul zise :

— Pleacă ! Ce mai aștepți ?

— Nu îndrăznesc. Poate că vreți să mă înșelați.

Claude Gérard ridică din umeri și zise cu o uimire fără margini :

— Să te înșel ? Cum aș putea să te înșel ? Îmi dau seama că ești destul de tare ca să reziști la amenințările mele dacă te-aș sili să-mi divulgi locul unde urmează să te întîlnești cu prietenii tăi...

— Da, asta e adevărat ! N-aș spune nici dacă m-ați omorî !

— Ei bine, te las să pleci...

— Ca să mă urmăriți ?

— Luna luminează ca ziua și cîmpul e pustiu cît vezi cu ochii. Dacă ți se pare că te urmăresc, n-ai decît să te oprești.

Negăsind nici un răspuns la asemenea vorbe, am tăcut.

— Haide, mi-a strigat Claude Gérard, grăbește-te ! Au trecut trei sau patru ceasuri de la săvîrșirea furtului. Vă-

zînd că nu vii, s-ar putea ca prietenii tăi să se plictisească să te mai aştepte... Hai, grăbeşte-te... Grăbeşte-te !

Vă mărturisesc că, deşi tulburat de dovezile de milă şi de interes arătate de Claude Gérard, nu mă gîndeam decît la întîlnirea cu Paiaţa şi cu Basquine, la a duce laolaltă cu ei acea viaţă rătăcitoare dacă cei doi ar fi refuzat propunerile învăţătorului. Aşa că m-am năpustit spre fereastră. În momentul în care mă pregăteam s-o încalec, Claude Gérard m-a apucat de braţ şi mi-a spus cu un glas schimbat :

— Îmbrăţişează-mă, copil nefericit ce eşti ! Poate că Cel-de-Sus îţi va călăuzi paşii şi te va aduce îndărăt... fie singur, fie împreună cu prietenii tăi !

M-am aruncat în braţele lui Claude Gàrard fără să-mi mai pot reţine lacrimile, căci de mai multe ori, în timpul acelei discuţii, mi-am simţit ochii umezi. Cum puteam să nu fiu mişcat de îngăduinţa fără margini, de părintească bunătate cu care mă tratase acel om, pe mine, complicele unei fapte urîte, care putea să aibă pentru el cele mai neplăcute urmări ? Poate că fără oarba mea slăbiciune pentru Basquine şi pentru Paiaţa, aş fi acceptat generoasa propunere a lui Claude Gérard ; atunci, însă, m-am smuls din braţele lui şi am sărit afară pe fereastră. Totuşi, în clipa în care am pus piciorul pe pămînt, am şovăit o clipă dacă să părăsesc sau nu adăpostul ce mi se oferise. După ce-am alergat cîţiva paşi, m-am oprit ; m-am gîndit de cîtă ingratitudine aş da dovadă dacă aş pleca fără să rostesc un cuvînt de mulţumire, aşa că m-am întors repede. La lumina lunii, l-am văzut pe învăţător aşezat pe prichiciul ferestrei ; plin de tristeţe, mă urmărea cu privirea.

— Rămîneţi cu bine, domnule, i-am spus cu inima strînsă, vă mulţumesc că aţi fost atît de bun cu mine şi nu m-aţi dat pe mîna jandarmilor...

— Eu nu mă pot resemna să-ţi spun : „Du-te cu bine !", dragă băiete, răspunse învăţătorul cu un glas plin de duioşie ; tot mai trag nădejde că te vei întoarce. Mi se pare cu neputinţă ca să rămîi nesimţitor la tot ce ţi-am spus, la tot ce ţi-am oferit, căci atunci, adăugă el cu o tristeţe de nespus, ar însemna că nu mai e nimic de aşteptat de la tine. Fie ca soarta să-ţi îndrepte paşii pe calea cea dreaptă !

— Nu cred că mă voi mai întoarce, domnule, i-am spus clătinînd din cap. Îmi iau rămas bun pentru totdeauna...

Apoi am luat-o la goană îndreptîndu-mă către locul unde ne dăduserăm întîlnire. Viaţa rătăcitoare pe care o duceam mă făcuse să am o memorie deosebită a locurilor ; aşa că, după ce am străbătut un adevărat labirint de poteci ce se întretăiau peste cîmp, am ajuns destul de uşor la drumul principal. După un sfert de oră de mers, m-am oprit pe ridicătura de pămînt, de unde mai puteam zări mica fereastră a învăţătorului. Se vedea de departe, luminată slab, iar în acea lumină palidă zăream conturîndu-se silueta lui Claude Gérard stînd în continuare pe prichiciul ferestrei şi urmărindu-mă cu privirea. Am coborît pe partea cealaltă a ridicăturii de pămînt, unde m-am oprit. Căsuţa nu se mai vedea, aşa că am luat-o repede la picior. Cu cît mă îndepărtam de acel soi de far al salvării, cu atît gîndurile mele bune o luau razna. M-am gîndit la viaţa amărîtă şi aspră la care aş fi fost condamnat dacă aş fi acceptat propunerea lui Claude Gérard. Şi comparînd viaţa pe care mi-o propusese el cu viaţa liberă, rătăcitoare, veselă, scutită de orice efort, plină de neprevăzut, din al cărei farmec şi apucasem să gust, acea viaţă dusă împreună cu cei doi prieteni ai mei din copilărie, nu-mi mai puteam explica şovăielile şi mă ocăram singur pentru slăbiciunea de care dădusem dovadă. După un ceas, am văzut de departe crucea cioplită din piatră unde ne dădusem întîl-

nire în cazul în care am fi fost urmăriți. Drumul, pustiu și tăcut, era luminat din plin de lună. Eram mai mult decît sigur că-mi voi întîlni prietenii. Ar fi putut fugi fără nici o primejdie, dar erau probabil foarte îngrijorați de soarta mea. Nu-i credeam în stare să părăsească acele locuri fără să încerce să-mi dea de urmă. Vrînd deci să-i avertizez cît mai repede cu putință de întoarcerea mea, deși mă despărțea încă o distanță destul de mare de locul întîlnirii, m-am oprit și am scos strigătul cunoscut doar de Basquine și de Paiața. Nu vă pot spune cu cîtă neliniște și cu cîtă nerăbdare așteptam să mi se răspundă la semnal. Dar am așteptat degeaba. Nu mi-a răspuns nimeni. „Sînt prea departe, n-au cum să mă audă", mi-am spus alergînd spre crucea cioplită din piatră ale cărei brațe străluceau luminate de lună, dar al cărei postament masiv dispăruse într-o umbră deasă. Datorită agilității și repeziciunii cu care alergasem, în cîteva minute am ajuns la picioarele crucii. Dar cei doi prieteni ai mei nu se aflau acolo. În zadar mi-am aruncat privirile în jur, în zadar i-am chemat, i-am strigat. Nici un glas n-a răspuns chemărilor mele. Răpus de oboseală, gîfîind disperat, m-am aruncat la picioarele crucii izbucnind în lacrimi, suferind îngrozitor din pricină că cei doi prieteni mă părăsiseră. Dar brusc mi-am simțit palmele — cu care mă sprijineam de pămînt — ude ; m-am uitat și am văzut alături de mine o mică băltoacă neagră în mijlocul căreia se afla o bucată de stofă alburie ; am luat-o în mînă și trei monede a cîte cinci franci, ascunse în ea, căzură strălucind în lumina lunii. Dar care nu mi-a fost spaima cînd, în bucata de stofă, am recunoscut șalul ponosit pe care-l purtase, în ziua aceea, Basquine ! Șalul era plin de sînge, băltoaca neagră în care îmi udasem palmele era o baltă de sînge !

Șalul, cele trei monede strălucitoare, căzute din întîmplare sau uitate acolo, îmi dovedeau că Basquine și Paiața

veniseră la întîlnire după ce furaseră banii. Dar ce anume li se întîmplase pe urmă ? Să fi fost sîngele lui Basquine ? Sau sîngele Paiaței să fi udat astfel pămîntul ? În urma cărei întîmplări misterioase cursese acel sînge ?

Toate aceste gînduri înfricoșătoare se învălmășeau atît de cumplit în capul meu, încît, la un moment dat, am simțit cum mi se tulbură mintea ; m-a apucat o ameteală groaznică și am căzut grămadă fără cunoștință, la picioarele crucii, ținînd în mînă șalul lui Basquine.

Capitolul XXV

Ezitare. — Martin se îndrăgostește. — Se reîntoarce la Claude Gérard. — Prima noapte petrecută la învățător.

Nu știu cît timp am rămas cufundat în acel leșin, nemaigîndindu-mă la nimic, nemaivăzînd nimic. Cînd mi-am venit în fire, era întuneric beznă, căci luna dispăruse. Dar cele trei monede de cîte cinci franci și șalul lui Basquine m-au adus la realitate. Ce să fac, încotro să mă îndrept ? Să aștept zorile ca să pornesc în căutarea Paiaței și a lui Basquine ? Cum aveam să-i mai ajung ? În ce parte să-mi îndrept căutările ? Acel sînge, proaspăt vărsat, să fi fost al lui Basquine ? Să fi fost al Paiaței ? Dacă vreunul dintre ei fusese grav rănit sau poate chiar ucis, celălalt unde se

ascunsese ? La ce spital fusese dus cel rănit sau unde îi fusese ascuns cadavrul ?

Mă rătăcisem în hățișul incertitudinilor și nu mai știam ce hotărîre să iau. Sătul de a mai căuta o ieșire din acel labirint de gînduri negre, mi-a venit brusc în minte oferta generoasă a lui Claude Gérard. E adevărat că nu mă mai ispitea gîndul de a duce de unul singur acea viață vagabondă și aventuroasă care mă încîntase atîta timp cît fusesem împreună cu Basquine și Paiața. Pe de altă parte, Claude Gérad mi-o spusese foarte sincer : dacă-i acceptam propunerea, trebuia să mă resemnez și să duc o viață plină de privațiuni, muncind din greu ; or, obișnuința lenei și a independenței și începuseră să prindă rădăcini în mine, gîndindu-mă cu groază la lungul șir de zile lipsit de bucurii, în care aveam să fiu ocupat pînă peste cap cu tot felul de treburi. Totuși, oricît de grea mi-ar fi fost viața, aș fi avut asigurate un pat și pîinea zilnică ; în plus, deși între mine și învățător exista o mare deosebire de vîrstă, poate că afecțiunea lui m-ar fi ajutat să suport mai ușor pierderea celor doi prieteni ai mei din copilărie. Căci, acea nevoie de dragoste, de înțelegere, în loc să slăbească, devenise, în ultima vreme, din ce în ce mai puternică ; în noua mea situație mi-ar fi fost cu neputință să mă resemnez și să trăiesc de-acum încolo singur, știind dealtfel, din experiență, cu cîtă greutate izbutisem să-mi găsesc un prieten. Toate acele gînduri făcură ca balanța să încline din ce în ce mai mult în favoarea lui Claude Gérard, deși îmi dădeam seama că între el și mine nu vor exista niciodată intimitatea, încrederea și camaraderia care existaseră între mine și Paiața ; Claude Gérard îmi impunea foarte mult, și cum mă cunoșteam foarte bine, îmi dădeam seama că recunoștința și respectul pe care le nutream față de învățător nu aveau să se schimbe niciodată într-o tandră familiaritate.

Nu știu cît timp vor fi durat acele șovăieli deloc onorabile pentru mine, mărturisesc, dacă nu mi-ar fi venit brusc în minte un gînd ciudat. Nu puteam uita pentru nimic în lume întîlnirea mea cu acea fetiță încîntătoare care se numea Régine, pe care o răpisem în pădurea din Chantilly, răpire foarte nevinovată dealtfel, în ciuda îndemnurilor urîte ale Paiaței. Căci toată cutezanța mea s-a mărginit la un sărut cast pe fruntea palidă și înghețată a acelei fetițe pe care o dusesem — leșinată — în brațe, pînă în clipa cînd, speriați de apariția jandarmilor, Paiața și cu mine ne-am abandonat captivii : el pe vicontele Scipion, iar eu, pe Régine. De atunci, rămăsesem îndrăgostit nebunește de acea fetiță pe care n-o puteam uita. În toiul durerii și al tulburării în care mă aruncase soarta celor doi prieteni dispăruți, nici eu nu-mi pot da seama cum de mi-a apărut în gînd chipul Réginei. Dar tot șovăind dacă să accept sau nu propunerea lui Claude Gérard, mi-a venit în minte Régine și mi-am zis : „Pentru nimic în lume nu m-aș fi despărțit de prietenii mei. Dar acum, din moment ce această nenorocire s-a întîmplat, am impresia că, urmînd sfaturile lui Claude Gérard, m-aș putea apropia de Régine, și că acest gînd ar face ca viața să mi se pară mai puțin grea, mai puțin aspră".

În clipa de față, cînd îmi analizez cu cea mai mare atenție amintirile, ei bine, îmi aduc perfect de bine aminte că, oricît de neverosimil mi se pare acum acest gînd, el a fost totuși cel care m-a determinat să mă întorc la casa învățătorului : gîndul că, devenind mai bun, voi reuși să mă apropii de Régine.

Luînd deci, de jos, șalul pătat de sînge al lui Basquine și cele trei monede de cîte cinci franci, m-am întors în sat. Ajuns la ridicătura de pămînt de unde se zărea căsuța învățătorului, am văzut că fereastra încă mai era lu-

minată. „Mă așteaptă", mi-am zis. Și nu știu de ce am simțit un soi de resentiment împotriva învățătorului. Siguranța lui mă umilea profund ; așa că, în ciuda hotărîrii mele, m-am întors îndărăt din drum. Aveam cincisprezece franci rămași din banii furați, cîteva zile aveam cu ce trăi ; dar, amintindu-mi că acei bani erau pătați de sîngele lui Basquine sau al Paiației, mi-a fost groază să mă ating de ei, așa că m-am îndreptat din nou spre casa învățătorului. Ajungînd aproape de locuința acestuia, m-am oprit la o distanță de cîțiva pași, ascuns în întuneric ; pe urmă, m-am uitat la Claude Gérard prin fereastra care rămăsese întredeschisă. De fapt, nu-l priveam, ci îl spionam, plin de amărăciune. El urma să fie de acum încolo „stăpînul meu", și în timp ce se credea singur, mă străduiam să surprind pe chipul lui dacă era cu totul alt om decît cel care mi se arătase mie. Așezat în fața măsuței de care se sprijinea într-un cot, învățătorul își ținea fruntea cu mîna stîngă, iar cu dreapta scria.

După cîteva minute, pana păru să-i scape din mînă. Apoi, îndreptîndu-și capul, rămase o vreme nemișcat, apăsîndu-și tîmplele cu mîinile, și, spre marea mea uimire, am văzut că plîngea. Dar, după cîteva clipe, ștergîndu-și lacrimile cu dosul mîinii, se ridică și începu să se plimbe prin odăiță.

Curios, neliniștit, îi urmăream toate mișcările. După ce s-a plimbat astfel o vreme prin odaie, s-a apropiat de fereastra întredeschisă și, după o tăcere destul de lungă, întreruptă doar de două sau trei oftaturi, a zis ca pentru sine :

— Eh, băiatul acela nefericit n-o să mai vină ! E pierdut... M-am înșelat în privința lui...

Și a închis fereastra.

Neîncrederea, ideile preconcepute au cedat încă o dată în fața atracției pe care o exercita asupra mea acel om. Pentru a nu bănui că-l spionasem, am lăsat să treacă o vreme înainte de a bate în geam. Abia am ciocănit, cu timiditate, că fereastra s-a și deschis. Mi se pare că aud și acum exclamația de uimire și de bucurie cu care m-a primit. Dintr-un salt, am fost în cameră. Claude Gérard m-a strîns la pieptul lui cu o bucurie de nedescris.

— Domnul fie binecuvîntat, spuse el. Nu, nu m-am înșelat ! Bietul băiat ! Deci te-am cîntărit bine ! Apoi adăugă : Și prietenii tăi ? Exemplul tău nu i-a putut convinge ?

I-am istorisit lui Claude Gérard zădărnicia căutărilor mele și i-am arătat, tremurînd, șalul plin de sînge al lui Basquine și cele trei monede.

— Poate că s-a săvîrșit o crimă, mi-a spus el, cu un aer grav și gînditor. Mîine, fără să te compromit ca pe complice la furt, voi încerca să găsesc mijlocul de a dezlega acest mister. Liniștește-te, băiete, și mai ales odihnește-te ! Ai mare nevoie, după cumplitele emoții prin care ai trecut ! Tu culcă-te pe saltea ! Eu mă duc în staul... Mîine îmi vei istorisi trecutul și vom vorbi împreună despre viitor. Hai ! Noapte bună... Dar nu mi-ai spus cum te cheamă ?

— Martin, domnule.

— Martin ! strigă, pălind, Claude Gérard. Martin ! repetă el cu o expresie greu de definit. Și zici că nu-ți cunoști părinții ? Nici pe tatăl și nici pe mama ta ?

— Nu, domnule ! Oricît m-aș strădui, nu-mi aduc aminte decît că am fost ucenic la un zidar, apoi am fost luat de niște saltimbanci pe care i-am părăsit acum cîteva luni, împreună cu cei doi prieteni ai mei...

— Sînt nebun ! spuse cu glas tare Claude Gérard. Ce idee ! Nu, e cu neputință ! Dar numele... Dar interesul

ciudat care mă leagă de acest copil... Fleacuri ! Aş fi simţit acelaşi interes pentru orice altă fiinţă nefericită gata să se prăbuşească în prăpastie ! Totuşi, acest nume... Cred că din pricina lui îl voi iubi şi mai mult pe acest copil ! Apoi, adresîndu-mi-se, spuse : Nu-ţi aduci aminte de nici o imprejurare... dar nu, lasă, dormi ! Avem timp mîine să stăm de vorbă !

— Nu mi-e somn, domnule ! Sînt mult prea trist...

— Atunci povesteşte-mi cum vei putea, în cîteva cuvinte, dar sincer şi cinstit, viaţa ta pînă azi.

I-am istorisit tot sau aproape tot ; i-am ascuns doar sentimentele mele faţă de micuţa Régine. Povestirea mea naivă, sinceră, îl înduioşa şi-l înfuria pe noul meu stăpîn. Îmi mărturisi groaza pe care i-o inspiraseră, rînd pe rînd, Iepuroaica, maica Major, măscăriciul ; soarta lui Basquine îi frînse inima. Îl învinui, dar totodată îl şi plînse pe prietenul meu, Paiaţa. Ajungînd la istorisirea episodului din pădurea din Chantilly, i-am povestit despre „vicontele" Scipion Duriveau, nume şi titlu de care şi eu şi prietenii mei ne-am amintit adesea, fie pentru a ne bate joc de titlul dat unui ţînc, fie pentru a ne aminti de obrăznicia şi răutatea precoce a acelui mic bogătaş. Doar cît am rostit numele lui Duriveau, şi Claude Gérard a şi sărit în sus de pe scaun. Pe chip i se citea o asemenea suferinţă, ca şi cum cineva l-ar fi lovit drept în inimă. După ce a rămas o vreme tăcut, mi-a spus, surîzînd amar :

— Şi tu rosteşti cu duşmănie numele de Duriveau, nu-i aşa ?

— Ei drăcie, i-am răspuns surprins de o astfel de întrebare, ţîncul ăla de vicontе, cum îi spuneau servitorii, s-a arătat faţă de noi atît de rău, atît de dispreţuitor, încît...

— Ei bine, află că şi eu rostesc acest nume cu aversiune, cu silă... Iată o legătură în plus între noi doi !

— Deci îl cunoașteți și dumneavoastră, domnule, pe acel mic viconte ? Și cu dumneavoastră a fost la fel de rău și de disprețuitor ?

— Nu... Dar taică-său, oh, taică-său... n-am să-l pot ierta niciodată... Apoi, întrerupîndu-se brusc, Claude Gérard își trecu mîna peste frunte și zise : Văd că durerea mi-a rătăcit mintea ! Ce mă apuc eu să-i povestesc acestui copil ? O, amintiri, amintiri ! Și oftînd adînc, îmi spuse: Continuă, băiete !

După ce m-a ascultat cu interes, Claude Gérard m-a îmbrățișat și mi-a zis :

— Mă felicit încă o dată, dragă băiete, că te-am putut salva ! Dacă ai mai fi petrecut o vreme vagabondînd, n-aș mai fi putut scoate nimic din tine. Ceea ce te-a susținut sau, mai bine zis, ceea ce te-a salvat a fost prietenia, afecțiunea profundă pe care le-ai nutrit pentru amicii tăi și pe care le-au nutrit și ei pentru tine. A fost de ajuns un singur sentiment bun și generos în inimile voastre pentru a vă feri de corupția deplină. Încă ceva, Martin... Făgăduiește-mi că-mi vei vorbi despre toate necazurile, toate îndoielile, toate gîndurile tale negre. Făgăduiește-mi mai ales că, în cazul în care situația pe care ți-am oferit-o eu ți se pare prea tristă, prea amărîtă, mi-o vei spune cinstit, pe față, în loc să fugi pe furiș de aici. Dacă ai să-mi spui tot, voi încerca să te ajut într-un fel care să fie cît mai aproape de gusturile, de înclinările tale, de care aș dori mai întîi să-mi dau și eu seama. După cele ce mi-ai povestit, atît cît mă pricep eu la oameni, sînt sigur că ești un băiat curajos, plin de bunăvoință, destul de inteligent ca să-ți dai seama de adevăr : socot de asemenea că ești destul de tare ca să treci peste dezamăgirile inevitabile pe care le vei îndura, dar care cel puțin nu te vor surprinde. Și acum, gata ! În curînd se va face ziuă. În-

cearcă să te odihnești puțin. Eu însumi simt nevoia să dorm... Noapte bună !

Și Claude Gérard, după ce mă culcă pe salteaua lui și suflă în lumînare, se trînti pe paie, în staul. Am încercat în zadar să adorm, dar n-am putut, pentru că eram prea tulburat. Atunci am început să mă gîndesc la cele spuse de Claude Gérard. Lucru ciudat : poate tocmai pentru că-mi zugrăvise viitorul în culori destul de întunecate, făcînd apel la curajul, la bunăvoința și la inteligența mea, am simțit cum cresc în propriii mei ochi, cum sînt gata să înfrunt acel viitor sumbru a cărui asprime nu mi-o ascunsese.

Pînă la urmă, răpus de oboseală, am adormit în toiul acelor reflecții. Dar somnul mi-a fost neliniștit și atît de ușor, încît, după două ceasuri, m-am trezit la zgomotul pașilor lui Claude Gérard care mergea totuși în vîrful picioarelor. M-am ridicat imediat în capul oaselor. Cele două ore de somn mă liniștiseră și-mi puseseră sîngele în mișcare.

— N-am vrut să te trezesc, mi-a zis Claude Gérard pe un ton plin de regret, dar din moment ce te-ai sculat, încearcă să adormi din nou.

— Mulțumesc, domnule, dar am dormit destul. Dacă aveți să-mi dați vreo poruncă, sînt gata s-o execut.

Și m-am ridicat în picioare.

— Nu, Martin, fiindcă am de făcut un lucru trist...

— Să săpați o groapă pentru acea sărmană doamnă care s-a prăpădit...

— Cine ți-a spus acest lucru ? a întrebat el mirat.

— Ieri, am răspuns lăsînd ochii în jos, după ce m-ați închis în chițimia aia și ați plecat după prietenii mei, am văzut-o pe cucoana aia bondoacă și am auzit ce v-a spus cînd v-ați întors...

— Acum pricep... Ei bine, da, trebuie să sap o groapă...

— Nu vreți să mă luați cu dumneavoastră, domnule? Am să vă ajut... Și ca să vă spun drept, prefer să vă urmez decît să rămîn singur.

— Bine, zise Claude Gérard, cu un surîs melancolic. Din moment ce o vreme va trebui să trăiești alături de mine, ziua de azi va fi pentru tine o încercare și o inițiere. Hai, vino !

L-am urmărit pe învățător cu privirea ; am văzut că ia din staul un hîrleț și o lopată.

— Nu-mi dați voie să duc eu lopata și hîrletul ?

— Tu du hîrletul, că e mai ușor...

Stăpînul meu a luat lopata, a făcut cîțiva pași și, în ușa grajdului, s-a întîlnit cu văcarul, care i-a spus rîzînd :

— Azi ai să ai o clasă grozavă, Claude Gérard !

— De ce, băiete ?

— Păi ai să ai mult mai mulți elevi ca ieri.

— Cum așa ? Cine-s elevii ăștia ?

— Vacile mele, cine să fie !

— Vacile tale ? Dar văd că de cîteva zile le scoți pe cîmp cît predau eu lecțiile.

— Da, dar stăpînul meu a zis : „Dacă vacile mele ies trei, patru ceasuri pe cîmp, iarna, eu pierd cel mai bun bălegar. Așa că să rămînă în staul și să nu mai iasă nicăieri".

— Foarte bine, lasă-le în staul ; mă voi strădui ca elevii mei să nu fie stingheriți de vecinătatea lor ! Apoi, întorcîndu-se spre mine, zise : Să mergem, Martin...

Cu hîrletul în mînă, l-am urmat pe învățător, care ducea lopata.

Învățătorul-gropar, lecțiile ținute în grajd, cu toată neștiința mea, mă mirară peste poate. De două sau de trei ori am fost pe punctul de a-mi manifesta fățiș acea mi-

rare, dar n-am cutezat, şi nu peste mult timp am ajuns împreună cu Claude Gérard în cimitirul satului.

În momentul cînd am pătruns înăuntru, răsărea soarele ; era un cimitir sărman, unde nu vedeai decît cruci umile, pe jumătate ascunse în iarba din care se înălţau ici şi colo cîţiva chiparoşi. Drept în mijloc, pe o unică ridicătură de pămînt, se afla un loc gol, destul de mare. Spre el se îndreptă Claude Gérard, zicîndu-mi :

— Hai, băiete, la treabă ! Noroc că dezgheţul a înmuiat pămîntul. Eu o să sap cu lopata ; tu o să arunci pămîntul cu hîrleţul. Să ne grăbim, căci acuşi va sosi şi sicriul... Apoi adăugă, ca şi cum ar fi vorbit pentru sine : A murit ieri şi o îngroapă în dimineaţa asta ! Bine că sînt sigur că s-a prăpădit, fiindcă graba asta dă loc uneori la nişte nenorociri cumplite !

— Ce nenorociri, domnule ?

— Păi se întîmplă ca unele persoane să fie îngropate de vii.

— De vii ?! am strigat îngrozit.

— Da... Sînt doar cufundate într-o letargie profundă... Şi cînd se trezesc... ei bine, cînd se trezesc închise într-un sicriu îngust peste care apasă şase picioare de pămînt... Linişteşte-te, băiete, nu te speria aşa ! Dacă m-aş fi temut de acest lucru, n-aş fi săpat groapa asta, ci aş fi vegheat... Dar, mai adineauri, m-am informat despre felul cum a murit. Medicul din oraşul vecin, un om deosebit de priceput, a constatat moartea, şi declaraţia unui om de talia lui nu poate da naştere la nici o îndoială. Se zice că biata femeie a cerut să fie îngropată cu cea mai frumoasă rochie a ei şi cu toate podoabele pe care le purta pe vremuri. Probabil că această ultimă dorinţă trebuie să fi fost legată de vreo amintire a ei. Hai, Martin, la treabă ! Asta-i groapa unei martire, zise învăţătorul după o vreme,

aruncîndu-şi pălăria veche de pai, suflecîndu-şi mînecile şi ştergîndu-şi, cu dosul mîinii, sudoarea de pe frunte.

— Cum adică ? l-am întrebat.

— Da, e groapa unei femei care, deşi mare doamnă, şi-a petrecut viaţa plîngînd aproape în fiecare zi. Ei, băiete, necazurile nu se ascund numai sub zdrenţe !

— Şi ce anume a făcut-o să sufere atîta pe această mare doamnă ?

Fie că învăţătorul n-a auzit întrebarea, fie că n-a vrut să-mi răspundă, şi-a lăsat capul în jos şi a început să sape cu şi mai multă vigoare. Apoi, după o vreme, a spus oftînd :

— Deie Domnul ca fata ei să fie mai fericită !

— Are o fată ?

— Cam de vîrsta ta. A sosit aici acum cîteva zile. A fost multă vreme despărţită de mama ei, pe care o idolatriza. Dar cînd nefericita femeie a simţit că e pe moarte, a cerut să-şi vadă fata. După nenumărate rugăminţi, i-au trimis-o. în sfîrşit... Dar, din păcate, nu s-a putut bucura prea mult de prezenţa ei. Doamne, cît curaj îi trebuie copilei ăsteia !

— Curaj, domnule ? De ce ?

— Ca să vină pînă aici, în urma sicriului în care zace maică-sa...

— Dacă nici cei bogaţi nu-s fericiţi, atunci mă întreb cine mai e ?

— Cei care pot spune : „Mi-am făcut datoria, am făcut un lucru util, oricît de modest ar fi el. Am întins mîna unuia mai slab şi mai nefericit decît mine, n-am nedreptăţit pe nimeni şi n-am făcut rău nimănui !"

Aceste maxime erau diametral opuse celor ale Ologului, şi chiar dacă nu m-au convins, m-au mirat foarte tare.

— Nădăjduiesc, zise învăţătorul, că într-o zi vei înţelege sensul acestor cuvinte. Deseară, după ce vom petrece ziua asta împreună, prima pe care o vei fi petrecut fără să mai ai sub ochi vreun exemplu rău, să-mi spui şi mie cum te simţi...

Tot vorbind astfel, învăţătorul isprăvi de săpat groapa. Abia apucă să iasă afară din ea, că am şi auzit venind convoiul de înmormîntare. Nu departe de groapă se afla un chiparos cu trunchiul gros, unde, la porunca stăpînului meu, am dus lopata şi hîrleţul. Din acel loc am privit convoiul de înmormîntare alcătuit dintr-un preot, un paraclisier, un copil din cor şi un muzicant. Patru ţărani îmbrăcaţi în bluze groase duceau sicriul, care era urmat doar de două persoane : o femeie îmbrăcată în negru, care ţinea de mînă o fetiţă îmbrăcată şi ea în negru. De la distanţa la care mă aflam nu le puteam distinge chipurile, dar cînd convoiul s-a apropiat de groapă, am recunoscut-o pe Régine, însoţită de o femeie în vîrstă. Dacă n-ar fi fost chiparosul de care mă sprijineam, cred că aş fi căzut grămadă de uimire şi de frică ; noroc că învăţătorul n-a observat tulburarea mea. El rămăsese pe marginea gropii pe care trebuia s-o astupe după ce sicriul ar fi fost coborît în pămînt. Tremurînd de frică să nu fiu văzut şi recunoscut de Régine, m-am ascuns după trunchiul rămuros al chiparosului, m-am aşezat în genunchi şi abia am mai cutezat să respir. Chipul Réginei era alb şi încremenit ca marmora. Cele trei aluniţe dădeau un aer ciudat acelui chip. Fata nu plîngea ; privirile ei goale nu urmăreau decît sicriul ; cea mai mică mişcare a acelei fetiţe semăna cu a

unui automat. Mergea cu paşi sacadaţi, ca şi cum întreaga ei fiinţă ar fi fost dominată de o puternică tensiune nervoasă. Amintindu-mi de brutalitatea cu care o răpisem în pădurea din Chantilly, mi-am amintit şi de frumuseţea ei. Văzînd-o atît de schimbată, mi s-a rupt inima de mila ei. Femeia în vîrstă, care o ţinea pe Régine de mînă, plîngea în hohote. Avea un chip blînd şi bun. Am avut impresia că preotul rostea rugăciunile cam grăbit şi cam distrat. Cînd sicriul a fost coborît în groapă, Régine a fost gata să leşine. Femeia în negru a cuprins-o cu braţul pe după talie şi a ţinut-o strîns lipită de ea. Lucru ciudat! Fata nu vărsa o lacrimă ; cu privirea fixă, cu chipul împietrit, mişca doar uşor din buzele albe, ca şi cum ar fi vrut să spună ceva.

De îndată ce slujba se isprăvi, preotul, paracliserul, cîntăreţul şi copilul din cor o şterseră, înainte ca groapa să fie umplută cu pămînt. La marginea gropii, pe care Claude Gérard începu s-o umple, nu rămaseră decît femeia în negru şi Régine. Isprăvindu-şi treaba, Claude Gérard o contemplă în tăcere — ca şi mine — pe fetiţa îngenunchcată. Dar atenţia mi-a fost abătută de la această contemplare de un miros puternic de tutun. Întorcînd brusc capul, am zărit pe deasupra gardului viu al cimitirului mutra sinistră a unui bărbat care fuma din pipă ; avea o faţă roşcovană, iar părul uşor încărunţit îi era acoperit cu o şăpcuţă prea mică pentru capul lui. Indiferenţa şi cinismul acelui om erau atît de vădite, încît, scîrbit, am întors capul. Cînd m-am uitat din nou, dispăruse. În aceeaşi clipă, am auzit zgomotul unei trăsuri care se apropia în goană şi care se opri la poarta cimitirului. Aproape imediat îşi făcu apariţia un mulatru destul de în vîrstă, îmbrăcat în negru şi purtînd pe braţ o mică mantie şi o pă-

lărie de fetiță. Apropiindu-se de femeia în negru, îi spuse destul de sec :

— Hai, Gertrude, ceremonia s-a sfîrșit. Știi care sînt poruncile domnului baron !

Gertrude i-o arătă cu privirea pe fetița îngenuncheată.

— Că doar n-o rămîne toată ziua aici ! zise mulatrul. Un sfert de oră în plus sau în minus, tot aia e ! Moarta nu mai învie ! Și știi ce-a poruncit domnul baron...

— Régine, zise guvernanta, trebuie să plecăm... altfel te vei îmbolnăvi ! Hai, vino !

Dar cum Régine nu se mișcă, mulatrul, apropiindu-se de ea, îi zise :

— Domnișoară, am primit poruncă să vă aduc acasă imediat după înmormîntare ! Așa dorește domnul baron, tatăl dumneavoastră. Binevoiți deci să mă urmați ! Cum fata nici nu se clinti, mulatrul adăugă : Domnișoară, vă rog să veniți... dacă nu, voi fi obligat să vă iau în brațe.

Și cum fata tot nu se clinti, mulatrul o luă în brațe. Mă așteptam la țipete, la pînsete, la zbateri. Dar nu se întîmplă nimic. Régine nu opuse nici o rezistență, nu rosti nici un cuvînt. Singurul lucru pe care-l făcu, fu să întoarcă imediat capul către mormîntul mamei sale, pe care nu-l părăsi din ochi atîta timp cît îl mai putu vedea.

Peste puțin, Gertrude și mulatrul care o ducea pe fetiță dădură colțul potecii, așa că i-am pierdut din vedere. După cîteva minute, am auzit caii pornind în galop. Acea scenă ciudată și neașteptată m-a tulburat profund. A trebuit ca învățătorul să mă strige de două ori ca să-mi vin în fire. Dealtfel, era și el la fel de tulburat ca și mine. Și cum amîndoi eram cu gîndurile aiurea, am uitat — sprijinite de trunchiul chiparosului — lopata și hîrlețul cu care săpaserăm groapa și ne-am înapoiat în sat.

Capitolul XXVI

Ziua unui învăţător. — Spălătoria. — Şcoala. — Pomana.

„Mama Réginei a murit şi, oricît de nefericită ţi-ar fi soarta, poate că va fi ceva mai bună decît cea rezervată acelei sărmane fetiţe", îmi spusese Claude Gérard. Această frază rezuma toată tristeţea spectacolului la care asistasem. Şi deşi obsedat de acest gînd, am îndeplinit conştiincios, spre marea satisfacţie a stăpînului meu, tot ceea ce mi-a dat să fac în ziua aceea. Dealtfel, diversitatea ocupaţiilor de peste zi ale unui învăţător — ocupaţii care pur şi simplu m-au uimit — nu mi-au mai lăsat răgazul să mă gîndesc la Régine. În cursul dimineţii, am aflat că fetiţa nu avea să mai revină vreodată în acel sat. Casa în care locuise maică-sa pînă în clipa morţii fusese scoasă în vînzare.

Şi iată cam ce treburi a mai avut de făcut învăţătorul satului în ziua aceea, după ce în zori făcuse pe groparul. După ce s-a isprăvit cu înmormîntarea, ne-am îndreptat spre casă, unde Claude Gérard s-a înarmat cu un fel de greblă mare de lemn, prevăzută cu o coadă lungă. Mie mi-a dat să duc o găleată şi o lopată în formă de căuş, la fel ca cele de care se slujesc marinarii ca să scoată apa din barcă. Apoi am pornit la drum, eu, foarte curios să ştiu ce urma să facem, învăţătorul, calm ca de obicei.

În cîteva minute, am ajuns pe un mic teren gol, la marginea satului, teren la capătul căruia un mic izvor subteran alimenta cu apă spălătoria publică, al cărei rezervor, împrejmuit în mod grosolan cu nişte pietre plate care-i alcătuiau marginile, era atunci negru de mîl. În ciuda

frigului, Claude Gérard și-a scos saboții, și-a suflecat pantalonii pînă la genunchi, și-a ridicat bluza lungă, legîndu-se cu o funie peste mijloc, și mi-a zis :

— Acum o să curățăm spălătoria. Tu să nu intri în apă, ca să nu răcești. Intru numai eu ; o să adun nămolul cu unealta-asta ce seamănă cu o greblă, tu îl vei pune în găleată și-l vei răsturna la rădăcina plopilor de colo...

Văzînd uimirea din ochii mei. Claude Gérard mi-a spus foarte liniștit :

— Probabil că te miră, Martin, să vezi un învățător, un om cu carte, cum se spune pe la noi, făcînd o astfel de treabă...

— Într-adevăr, domnule, mă miră grozav...

— Și ți se pare umilitor pentru mine, nu-i așa ?

— Da, domnule.

— Și de ce ?

— Păi, domnule, cînd ești tobă de carte, ca dumneavoastră, să intri în nămolul ăsta și să-l aduni, mi se pare foarte umilitor...

— Ascultă, Martin, bietele femei care vin să-și spele rufele în apa asta plină de noroi le duc înapoi acasă mai murdare decît le-au adus ; în plus, mai au și un miros groaznic de nămol. Așa încît pruncii pe care-i înfașă în scutecele murdare și puturoase se îmbolnăvesc adesea de friguri ; dar odată spălătoria curățată și mîlul ăsta îndepărtat, nu se mai întîmplă nimic neplăcut.

— Bine, domnule, dar mai există și alte persoane care ar putea face acest lucru...

— Ai dreptate, dar vezi că aici e vorba de un lucru pe care am făgăduit să-l fac eu, așa că trebuie să mă țin de cuvînt. Și apoi ia gîndește-te la bogătașii și la nobilii care, în fiece primăvară, vin aici să vîneze și care, pentru plăcerea de a ucide cîteva sărmane păsări, intră în mocirlă

pînă la genunchi. Hai, Martin, curaj ! Munca noastră va fi folositoare tuturor. Să ne grăbim, fiindcă la prînz trebuie să fim înapoi ca să pregătim sala de clasă...

Şi Claude Gérard se apucă cu nădejde de treabă, adunînd un nămol gros şi frăgîndu-l la marginea bazinului, de unde îl luam eu cu lopata şi-l puneam în găleata pe care, de îndată ce se umplea, mă duceam s-o vărs la rădăcina plopilor. Cum munca pe care o făceam mi se părea respingătoare, învăţătorul — ca şi cum mi-ar fi ghicit gîndurile — îmi spuse :

— La primăvară vom veni să admirăm aceşti plopi... Datorită nămolului pe care tu îl răstorni la rădăcina lor, vei vedea cît vor fi de verzi şi de stufoşi ; căci acest nămol, atît de nedorit în spălătorie, e un foarte bun îngrăşămînt pentru aceşti copaci. Şi acum spune-mi, Martin, te mai simţi umilit cînd ştii că datorită ţie aceşti copaci vor creşte mai frumoşi şi mai viguroşi ca niciodată, doar pentru faptul că ai aruncat cîteva găleţi cu nămol la rădăcina lor ?

— Nu, domnule ! Dimpotrivă, voi veni să-i privesc cu plăcere, am strigat încîntat de vorbele învăţătorului.

Şi ca să vedeţi cum e făcut omul, treaba care la început mă îngreţoşase acum o făceam cu plăcere, ba chiar cu satisfacţie. Dacă insist asupra acestor învăţăminte practice, o fac pentru că ele au avut o influenţă hotărîtoare asupra vieţii mele ; trebuie să mărturisesc, de asemenea, spre lauda mea, sau mai curînd spre lauda lui Claude Gérard, că învăţămintele sale simple, clare şi logice au pătruns imediat în mintea şi în inima mea, în timp ce sfaturile Ologului date mie de prietenul meu Paiaţa erau acceptate cu o silă instinctivă.

După ce-am isprăvit de curăţit spălătoria, ne-am întors repede acasă, am înfulecat cîte o bucată de pîine neagră şi cîteva nuci, apoi l-am ajutat pe Claude Gérard să

facă, în grajd, pregătirile necesare pentru a-şi ţine lecţiile. Cum vacile nu ieşeau decît rar afară din pricina vremii proaste, elevii se obişnuiseră de mult cu prezenţa lor acolo, în timpul iernii. Ca să vă spun drept, niciodată n-am putut să mă lămuresc dacă elevii se aflau în grajd, ŝau vacile în clasă, întrucît spaţiul era împărţit aproape în mod egal în spaţiu bovin şi spaţiu uman. În partea dreaptă se aflau ieslea, troaca şi un morman de balegă veche de vreo două, trei luni, care exala un miros insuportabil, în vreme ce de-a lungul peretelui din stînga, îl ajutam pe Claude Gérard să pună cîteva scaune şchioape, fără spătar, pe care el aşeza nişte planşe. În faţa acelor mese improvizate, am pus mai multe şiruri de bănci înfipte în noroiul gros de pe jos, căci locul fiind în pantă, în acea parte se scurgeau toate murdăriile animalelor aflate în partea dreaptă. Bineînţeles că toate acele pregătiri le făceam aproape pe întuneric, căci grajdul — lung de vreo douăzeci de picioare — nu era luminat decît de uşa de la intrare, la un capăt, iar la celălalt, de ferestruica din cămăruţa învăţătorului. Prin tavanul, foarte scund, din grinzi învelite în pînze de păianjeni, se vedeau fînul şi paiele ce umpleau podul. Cînd venea frigul, se închidea uşa, şi atunci două treimi din grajd erau cufundate în întuneric ; aşa că din treizeci de copii, doar cinci sau şase puteau să citească la lumina zilei ce pătrundea prin ferestruică. Învăţătorul se străduia să treacă peste acest inconvenient, chemînd, rînd pe rînd, elevii din partea întunecoasă a grajdului în odăiţa sa şi punîndu-i să scrie şi să citească sub ochii lui.

Abia isprăvisem de pregătit scaunele şi băncile, că elevii şi începură să sosească. Cerul, destul de senin dimineaţă, se întunecase, iar afară se făcuse frig; nu peste mult timp, începu să şi ningă, aşa încît, siliţi să închidem uşa,

în grajd se făcu aproape întuneric. Ghemuit într-un colț, asistam, cu o vie curiozitate, la prima lecție pe care o vedeam în viața mea. Rusticii elevi ai învățătorului, în loc să fie zgomotoși, nesupuși, zurbagii și plictisiți sau indiferenți, erau, dimpotrivă, liniștiți, cuminți și atenți ; ba chiar mi s-a părut că sînt nu numai interesați de ceea ce li se preda, ci că își însușeau cu plăcere lecțiile lui Claude Gérard, față de care nutreau o dragoste aproape filială.

Lecția continua astfel de mai bine de o jumătate de ceas, cînd, din cauza răsuflării atîtor suflete — oameni și animale — în grajd se făcuse atît de cald. încît balega se încinsese și aerul devenise de nerespirat ; și mie și altor copii ni se făcuse greață, ne apucase o durere groaznică de cap, iar sudoarea curgea șiroaie pe fruntea noastră. A trebuit să deschidem ușa grajdului ca să nu ne sufocăm. Din pricina curentului puternic de aer rece care a năvălit în grajd, am început să tremur, iar sudoarea mi-a înghețat pe frunte. După cîteva minute, cineva a închis ușa, dar și mie, și celorlalți copii, la fel de hărtăniți și de zdrențăroși ca și mine, au început să ne clănțăne dinții de frig. Am aflat, mai tîrziu, de la Claude Gérard, că trecerile acelea bruște de la cald la frig, aerul viciat în care trăiau acei copii îi făceau pe mulți dintre ei să se îmbolnăvească grav, uneori chiar să și moară ; rar se nimerea cîte un elev care să vină la școală timp de cincisprezece zile la rînd.

După ce orele de școală se isprăviră — era într-o sîmbătă — mi s-a întîmplat un lucru pe care n-am să-l uit niciodată. Claude Gérard a luat de jos un sac gol, împărțit în două, iar mie mi-a dat un coș, spunîndu-mi :

— Hai, Martin, vino după mine ! Și adăugă surîzînd : De data asta ai să te miri și mai tare de umilința la care mă voi expune...

— Cum adică, domnule ?

— Mergem să cerșim din poartă-n poartă, prin sat...: E vorba de hrana noastră pentru săptămîna viitoare... Leafa pe care mi-o dă primarul pentru funcția de învățător, și pentru toate celelalte treburi de care ai văzut că trebuie să mă ocup, este atît de mică, încît sînt obligat, ca și confrații mei din alte sate, să recurg la mila publică pentru a-mi asigura pîinea zilnică ; apoi, școlarii mei sînt atît de săraci, încît părinții lor preferă să-și plătească mica lor taxă școlară în natură. Hai, băiete, spune-mi cinstit... nu-i așa că pentru mine treaba asta e o culme a umilinței ?

— Mie, care sînt obișnuit cu cerșitul, i-am spus lui Claude Gérard, treaba asta nu mi se pare umilitoare... Dar pentru dumneavoastră, domnule, care sînteți un om atît de învățat și care aduceți atîtea servicii satului...

— Așa e, Martin, îmi dau și eu seama cîte servicii aduc acestui sat și tocmai pentru asta nu mă simt deloc umilit să primesc de la fiecare atît cît poate să-mi dea. Dacă, dimpotrivă, aș fi fost un puturos, un om inutil, ar fi fost o rușine să primesc de la acești oameni sărmani o bucată de pîine. Așa că hai să mergem, Martin ! Poate că astă-seară vei mînca mai bine decît ieri, căci proviziile ni s-au terminat.

Claude Gérard era în general iubit, ba chiar respectat de săteni ; totuși, avînd în vedere sărăcia lui, precum și treburile umilitoare pe care era silit să le facă, era pus alături de un cioban destoinic sau de un căruțaș cinstit și deștept. Îl iubeau mai ales oamenii sărmani care ne-au primit prietenoși și ne-au dat fiecare ce-au putut : unul, o mînă de legume uscate, altul, o mînă de fructe uscate; alții ne-au dat un obroc de secară, alții un obroc de cartofi ; în schimb, am fost prost primiți de către țăranii înstăriți, care nutreau față de învățător un fel de gelozie amestecată cu dispreț, care se reflecta în numeroasele lor

încercări de a-l umili ; noroc însă că nu-l puteai umili prea uşor pe unul ca Claude Gérard. Cîţiva mici proprietari, care făceau parte din tagma preotului, nu vedeau cu ochi buni şcoala. „Dacă toată lumea va şti să citească — spuneau ei — păi atunci prin ce se vor mai deosebi copiii noştri de copiii calicilor din sat ?" Aşa că aceşti bogătani făceau tot ce puteau pentru a-l împiedica pe învăţător să-şi facă meseria. L-au obligat să-şi ţină orele de clasă într-un grajd împuţit, iar ţăranilor pe care-i aveau în slujba lor le interziseseră să-şi mai trimită copiii la şcoală. De la aceşti bogătani n-am primit aproape nimic; unul ne-a dat o jumătate de pîine tare ca piatra, altul o bucată de slănină rîncedă, altul o bucată de brînză mucegăită. Cam asta a fost tot ce-am căpătat de la notabilii satului. De cîteva ori — deşi eram un copil nefericit, abandonat, vagabond şi, pînă mai ieri, un biet cerşetor — mi-am simţit inima revoltîndu-se şi fruntea înroşindu-mi-se de ruşine, auzind vorbele aspre şi pline de dispreţ pe care bogaţii le rosteau cînd ne aruncau jalnica lor pomană. Totuşi, cînd ne-am înapoiat acasă, şi sacul învăţătorului şi coşul meu erau aproape pline. Începuse a se înnopta. Zăpada, continuînd să cadă din belşug cît am lipsit noi, în uşa grajdului se ridicase un troian. Vrînd s-o dea la o parte, Claude Gérard căută lopata şi hîrleţul pe care le uitasem în cimitir după ce învăţătorul acoperise groapa în care se odihnea mama Réginei.

— Şi hîrleţul şi lopata au rămas rezemate de chiparosul din cimitir, i-am spus lui Claude Gérard. Mă duc după ele, domnule.

— Bine, Martin, căci dacă zăpada continuă să se adune în faţa uşii, la cel mai mic dezgheţ ne inundă. Dar mai ştii drumul ?

— Da, domnule, fiţi liniştit... Şi m-am îndreptat repede spre cimitir.

Între timp, ninsoarea stătuse, şi deşi luna era acoperită mereu de nori groşi de zăpadă, lumina destul ca să pot distinge clar obiectele. Cînd am intrat în cimitir, vîntul începuse să bată atît de tare, încît alungase o bună parte din norii care pînă atunci tot acoperiseră luna, aceasta strălucind acum în toată splendoarea ei. Zăpada acoperea ca un linţoliu întreg cimitirul. Tăcerea profundă ce domnea în acel loc era întreruptă doar de şuieratul ascuţit al vîntului care apleca cei cîţiva chiparoşi. Nu-mi era cîtuşi de puţin frică ; dealtfel, viaţa mea rătăcitoare mă obligase să mă obişnuiesc cu tot felul de întîmplări nocturne. Zăpada care căzuse era atît de groasă, încît nici măcar nu-mi auzeam zgomotul paşilor. Am ajuns aproape de chiparosul de care sprijinisem dimineaţă lopata şi hîrleţul şi în dosul căruia mă ascunsesem ca să nu mă vadă Régine. Dar m-am oprit brusc, plin de mirare şi mai ales de spaimă. Căci în loc să văd, la doi paşi de mine, mormîntul neted aşa cum îl lăsasem noi dimineaţă şi acoperit de un strat alb de zăpadă, am văzut mormîntul deschis : două mormane negre de pămînt se ridicau de o parte şi de alta a gropii. Dîndu-mi seama că trebuia să înaintez cu multă precauţie, am ajuns în sfîrşit în dosul chiparosului unde mă ascunsesem dimineaţă. Lopata cu coadă grea de stejar era acolo, în schimb hîrleţul dispăruse. Cum pînă atunci nu auzisem nici un zgomot, am tras foarte atent cu urechea; dar în loc să aud ceva, am simţit brusc un miros puternic de tutun care ieşea din groapa deschisă. Am avut o presimţire că omul cu mutra sinistră pe care-l văzusem dimineaţă privind înmormîntarea şi fumînd cinic din pipă era cel care violase mormîntul. Nu peste mult timp, am auzit cîteva lovituri surde ce păreau a ieşi din adîncul pămîntului. Apoi am văzut o mînă azvîrlind hîrleţul pe marginea gropii, pe urmă am văzut apărînd capul, apoi pieptul unui bărbat. Se sprijini în mîini ca să iasă afară

din groapă, ținînd de data asta în dinți, nu pipa, ci o legăturică ce părea a fi destul de grea. L-am recunoscut imediat pe omul pe care-l văzusem dimineață.

Ascuns după trunchiul chiparosului, nu puteam fi văzut de tîlhar. Am rămas nemișcat, neștiind ce să fac, temîndu-mă să nu fiu descoperit și așteptînd momentul care să mă inspire în vreun fel.

Acel om — căruia îi voi spune de-acum încolo Ologul și am să vă explic imediat cum am ajuns la concluzia că era el — acel om, detestabilul îndrumător al Paiației, ieșind cu totul din groapă, își îndreptă trupul înalt și solid, fiindcă probabil înțepenise stînd atîta vreme aplecat. Apoi, luînd în mînă legăturica, după ce se uită în dreapta și în stînga, se îndreptă spre chiparosul după care mă ascunsesem. Noroc că s-a oprit la vreme, fiindcă dacă mai făcea cîțiva pași, ar fi dat cu ochii de mine. Din fericire, s-a așezat pe marginea unui mic taluz, cu spatele spre mine, și a început să desfacă legăturica pe care o scosese din groapă. Era o batistă murdară în care pusese claie peste grămadă tot ceea ce furase din sicriu. Cu grămăjoara de bijuterii la picioare, începu a examina atent, la lumina lunii, fiecare obiect în parte, știind că n-avea cine să-l vadă la acea oră în acel loc. Și iată că ideea pe care o așteptam mi-a venit brusc. Nimerind din întîmplare cu mîna peste coada lopeții, m-am ridicat în picioare fără să fac nici cel mai mic zgomot. Dealtfel, din pricina vîntului care lovea cu putere crengile chiparosului, tot n-ar fi auzit nimic. Am apucat cu amîndouă mîinile lopata și am ridicat-o cu coada în sus, folosindu-mă de ea ca de o măciucă. Socotind cam pînă unde trebuia să înaintez ca să-l pocnesc drept în cap, am ieșit din ascunzătoare. Părăsindu-mă curajul, o clipă am șovăit. Mi-am dat seama însă că cea mai mică ezitare putea să mă piardă, căci Olo-

gul n-ar fi dat îndărăt din faţa unei crime. Aşa că, dintr-o săritură, m-am năpustit... Coada lopeţii s-a abătut peste scăfîrlia Ologului cu repeziciunea unui fulger. Lovitura a fost atît de puternică, încît coada lopeţii s-a rupt în două... Ologul şi-a ridicat mîinile, încercînd să şi le ducă la frunte ; dar puterile părăsindu-l, a căzut pe spate şi a rămas nemişcat. Temîndu-mă că e doar ameţit, l-am mai pocnit de vreo două, trei ori cu o înverşunare crîncenă, pînă ce sîngele a înroşit zăpada din jur. Văzînd sîngele, am început să tremur ; am aruncat cît colo coada lopeţii, ca şi cum aş fi săvîrşit o crimă. Dar am izbutit să-mi stăpînesc tulburarea zicîndu-mi că, la urma urmei, pedepsisem un profanator de morminte. M-am apropiat de Olog ca să-i iau obiectele furate din groapă. Am văzut un lanţ gros de aur şi un medalion din acelaşi metal ; apoi mai multe inele pe care sclipeau pietre preţioase, inele smulse, desigur, din degetele moartei ; în sfîrşit, am mai văzut un portofel pe care Ologul îl deschisese, fiindcă numărul mare de scrisori pe care-l conţinea fuseseră răspîndite pe jos ; între scrisori se afla un lanţ subţire împletit din fire de păr, de care atîrna o cruciuliţă de bronz şi o medalie de plumb, mare cam cît o monedă de zece bănuţi.

Primul meu gînd a fost să adun totul şi să duc acea comoară lui Claude Gérard, povestindu-i ce se întîmplase. Dar zicîndu-mi că poate Ologul mai ascunsese ceva şi prin buzunare, am început să-l scotocesc, deşi îmi era şi silă şi teamă. Dar atingîndu-i mîna şi văzînd că era rece, am prins curaj. Purta o vestă jerpelită şi o pereche de pantaloni de postav. Tot pipăindu-i buzunarele vestei, fără să vreau i-am descheiat cămaşa zdrenţăroasă ; atunci, la lumina lunii, am văzut tatuat un cap de mort, în mărime naturală, care-i acoperea aproape tot pieptul ; orbitele erau

pietate cu roșu, iar între dinții acelui craniu hidos se afla tatuat un trandafir.

— Ologul ! am șoptit, fiindcă Paiața îmi vorbise adesea despre ciudatul tatuaj al acelui bandit. Ologul ! am repetat îngenuncheat lîngă acel om. Oh, cu atît mai bine că i-am venit de hac... după tot răul pe care i l-a făcut Paiaței !

Continuînd să-i scotocesc buzunarele vestei, n-am găsit decît un pachet de tutun și un pumnal ; dar care nu mi-a fost uimirea găsind într-unul din buzunarele pantalonilor cele două mici pistoale care, încă în ajun, se aflau în posesia Paiaței. Prin ce întîmplare stranie Ologul se întîlnise din nou cu Paiața, pe care probabil că-l ucisese ? Gîndindu-mă la balta de sînge în care, cu o noapte în urmă, găsisem șalul lui Basquine și cele trei monede de cîte cinci franci, acum nu mă mai îndoiam de amestecul Ologului în acea crimă ; mă întrebam numai cît de departe mersese ticălosul : dacă-l ucisese doar pe prietenul meu, sau doar pe Basquine sau dacă nu cumva îi omorîse pe amîndoi. Pe de altă parte, negăsind în buzunarele tîlharului nici un ban, mă întrebam ce dracu făcuse cu banii furați de Paiață de la Claude Gérard ? O clipă am regretat că-l omorîsem pe acel tîlhar, singurul poate care mi-ar fi putut spune ce se întîmplase cu cei doi prieteni ai mei. Am adunat toate bijuteriile, le-am legat într-un colț al bluzei, apoi, lăsîndu-l pe Olog întins cît era de lung, nu departe de groapă, am ieșit repede din cimitir ca să-l înștiințez pe Claude Gérard despre cele întîmplate. Pe drum, însă, nu știu de ce, mi-a venit ideea să păstrez portofelul plin de scrisori, lănțișorul împletit din păr, cruciulița de bronz și medalia de plumb, care nu aveau nici o valoare. Poate că în felul acesta mi se părea că mă simt mai aproape de Régine. Doream dealtfel, din tot sufletul, să citesc scrisorile acelea și, poate, cine știe, să aflu

vreo taină care să mă lege de ea. Am scos deci dintre bijuterii portofelul, am pus în el lănțișorul împletit din fire de păr, cruciulița și medalia și l-am vîrît în sîn ; apoi, cînd am ajuns acasă, înainte de a intra la Claude Gérard, m-am oprit în hambarul ce se afla alături de grajdul nostru și am ascuns portofelul cu tot ce se afla în el sub un maldăr de paie.

Cînd am intrat în grajdul nostru, Claude Gérard — neliniștit de întîrzierea mea — tocmai se pregătea să vină după mine. După ce i-am povestit ce se întîmplase și i-am înmînat bijuteriile, el m-a îmbrățișat, speriat de pericolul prin care trecusem, m-a lăudat pentru curajul meu, apoi mi-a spus :

— Moartea, chiar a unui criminal, ne pune pe umeri o grea povară... Și apoi cel ucis nu mai are posibilitatea de a se căi pentru fărădelegile sale. Tu oricum ești absolvit de orice vină fiindcă vederea unui mormînt violat, spaima de a nu fi descoperit și chiar omorît de acel ticălos sigur că te-au împins la un asemenea act de justiție. Trebuie să mă duc imediat la primar să-i spun ce s-a întîmplat, apoi să mă reped la cimitir și să acopăr groapa la loc. Tu, băiete, rămîi aici ; încălzește-te un pic, fiindcă văd că ești ca un sloi. După ce mă voi întoarce, vom mînca...

Claude Gérard plecă ; n-am mai avut curajul să-l însoțesc. Mă simțeam zdrobit de oboseală și de emoțiile de peste zi.

După ce învățătorul a plecat, primul meu gînd a fost să ascund într-un loc sigur portofelul. Tot căutînd o bună bucată de vreme un loc sigur, am descoperit sub o iesle o oală mare de lut, cam la fel cu cele în care țăranii din Sologne păstrează laptele. Am dat oala deoparte, am săpat o groapă mică sub ea, am pus portofelul înăuntru, am acoperit la loc groapa cu pămîntul pe care l-am bătătorit bine, am pus oala cea grea deasupra și am umplut-o bine

cu fîn. Această treabă odată terminată, m-am întins pe una dintre băncile de lemn și am adormit. După o bucată de vreme, am fost trezit de Claude Gérard, care mă scutura de umăr. Am deschis ochii și am văzut că bluza groasă a învățătorului era acoperită de zăpadă. Deci începuse să ningă din nou.

— Ticălosul a scăpat, mi-a zis Claude Gérard punînd un felinar pe masă. Loviturile tale doar l-au amețit...

— Cine ? am întrebat eu încă năucit de somn.

— Cum cine ? Ologul !

— N-a murit ? am strigat.

— După ce-am plecat de acasă, spuse Claude Gérard, m-am dus la primar ; acesta a luat doi oameni cu el și toți patru ne-am îndreptat către cimitir. Am găsit într-adevăr mormîntul deschis, iar lîngă chiparos, zăpada înroșită de sînge. Deși probabil că destul de grav rănit, banditul și-a venit în fire din pricina frigului. Ne-am luat după urmele de sînge rămase în zăpadă, am ieșit afară din cimitir și am ajuns în cîmp... De acolo, după douăzeci de pași, urmele au început să fie din ce în ce mai slabe, apoi au dispărut sub stratul de zăpadă, căci a început să ningă din nou și încă din belșug de aproape o jumătate de ceas. Cum nu departe de acolo se întinde o pădure mare, i-am pierdut urmele tîlharului, așa că am fost nevoiți să renunțăm la urmărire. Mîine vom anunța jandarmeria, ca să se ocupe de treaba asta. Obiectele prețioase au fost puse la loc, în sicriu, iar eu am astupat din nou groapa. Să sperăm că ticălosul care a profanat mormîntul nu va scăpa de judecată. Acum hai să ne odihnim, băiete, căci sînt zdrobit de oboseală.

Și zicînd acestea, Claude Gérard se trînti pe saltea.

Din ziua în care am văzut-o pe Régine, la înmormîntarea mamei sale, din acea zi care a constituit, pentru mine,

începutul reabilitării, îmi plăcea să amestec — cu o tristeţe mai mult plăcută decît amară — cele două evenimente, să le contopesc într-unul singur. Îmi îndeplineam cu regularitate o făgăduială pe care o făcusem în gînd şi anume să am grijă de mormîntul mamei Réginei, mormînt modest, pe piatra căruia nu scria decît Sophie, numele de botez al acelei nefericite femei, ultima umilinţă la care fusese supusă, întrucît nu fuseseră trecute alături nici numele ei de familie, nici numele bărbatului ei.

Între timp, se împlinise anul de cînd mă aflam la Claude Gérard şi, cum chiar în ziua aceea se împlinea şi un an de la înmormîntarea acelei femei nefericite, m-am dus să-i pun pe mormînt primii ghiocei care apăruseră. În timp ce eram ocupat cu această treabă, am auzit zgomotul unei trăsuri care se apropia. O tainică presimţire mă făcu să tresar şi să simt un junghi puternic în inimă. Apoi trăsura se opri. După cîteva minute, am văzut-o pe Régine, îmbrăcată în negru, aşa cum fusese şi cu un an în urmă. Bătrîna servitoare o ţinea de mînă, iar mulatrul cu chip încruntat o urma la cîţiva paşi. Văzînd că fata se apropie de mormînt, am luat-o la goană — ca şi cum aş fi săvîrşit cine ştie ce faptă urîtă — am ieşit din cimitir şi nu m-am oprit decît acasă.

— Claude, am strigat eu intrînd (căci între timp învăţătorul mă rugase să-i spun pe nume), Claude, dacă vine cineva să te întrebe cine a avut grijă de mormîntul mamei Réginei, te rog din suflet să nu spui că eu !

Neliniştea, spaima, dorinţa de a scăpa de recunoştinţa care mi se datora îl mirară foarte mult pe Claude Gérard. Aşa că ghici imediat ceea ce nu-i spusesem niciodată. Cum în decurs de un an influenţa lui asupra mea crescuse foarte mult, înghesuit de întrebări, n-am mai avut puterea să rezist şi i-am mărturisit dragostea mea curată pentru

Régine. I-am ascuns totuşi învăţătorului furtul portofelului, fiindcă îmi era ruşine să aduc în discuţie acest gest urît. M-am aşteptat să-l văd pe Claude Gérard supărat. Dar el mi-a zis doar atît :

— Peste cîţiva ani, Martin, am să-ţi aduc aminte de mărturisirea pe care mi-ai făcut-o acum. Pînă atunci, continuă să ai grijă de mormîntul acelei femei nefericite, iar dacă m-o întreba cineva cine s-a îngrijit de el, am să spun că eu !

Régine vru într-adevăr să afle cine avusese grijă de mormîntul mamei sale, aşa că înainte de a pleca, mulatrul o întrebă pe doamna Honorine, menajera preotului, cine anume se îngrijise de mormînt.

— Păi din ordinul domnului părinte, „groparul" nostru s-a îngrijit de mormînt. Dar cum omul e plătit pentru treaba asta, nu-i datoraţi nimic, domnule. Dacă vreţi, totuşi, să daţi ceva, apoi daţi-i domnului părinte pentru biserică...

Mulatrul îi dărui deci preotului o sumă oarecare, îl rugă să aibă în continuare grijă de mormînt, apoi plecă împreună cu servitoarea şi cu Régine, care rămase convinsă că mormîntul mamei sale va fi la fel de bine îngrijit din moment ce plătise acest serviciu.

Începînd din ziua aceea, Régine veni în fiece an la mormîntul mamei sale. Aşa se explică faptul că am văzut-o pe fată an de an crescînd şi din fetiţă transformîndu-se într-o tînără încîntătoare, plină de graţie şi de o frumuseţe neasemuită. Cînd Régine se făcu de vreo şaisprezece ani, pot spune că atinsese perfecţiunea. Era înaltă, subţire, avea un mers elegant şi mîndru şi fiecare gest al ei era de o incomparabilă gingăşie. Cele trei aluniţe la fel de negre ca şi pletele sale de abanos scoteau şi mai mult în evidenţă albeaţa tenului şi purpura buzelor. De cîte ori venea, chipul ei exprima o melancolie plină de resemnare şi o profundă

reculegere. Stătea cîteva ceasuri nemişcată, cu fruntea sprijinită în mîini, ca şi cum s-ar fi încăpăţînat să caute cheia unei taine ce-o frămînta de multă vreme. Într-o zi, am văzut cum, după lunga ei meditaţie, a început să plîngă şi, cu lacrimile şiroind pe obraz, a strigat destul de tare :

— Oh, mamă ! Draga mea mamă ! Nu mă las pînă nu-ţi voi reabilita memoria !

...Cînd am venit la Claude Gérard, eram un copil ; acum devenisem bărbat. Datorită grijii şi preocupării sale paterne, în anii petrecuţi la el învăţasem să scriu, să citesc, să socotesc. Cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît mă minunez mai tare de puterea voinţei lui Claude Gérard ; căci în pofida dificultăţilor, a piedicilor de tot felul, începînd cu clădirea improprie şi insalubră unde-şi preda lecţiile, cu lipsa celor mai elementare cărţi pe care părinţii — mult prea săraci — nu le puteau procura copiilor lor şi pînă la nefericita şi vinovata nepăsare a unora dintre familii şi a lipsei de bunăvoinţă a autorităţilor săteşti, Claude Gérard obţinuse totuşi rezultate de nesperat. Departe de a limita educaţia elevilor săi doar la lectură, el le dădea, pe cît îi stătea în putinţă, o învăţătură utilă şi practică. Astfel, învăţămintele sale, clare, simple şi variate, rezolvau diversele probleme ale agriculturii, îi familiarizau pe copii cu cultivarea terenului din ţinutul lor, salvînd astfel tînăra generaţie de la rutină şi îndepărtînd-o de prejudecăţi. În plus, de două ori pe săptămînă, Claude Gérard îşi ducea elevii pe la diferiţi meşteşugari stabiliţi în sat ; acolo fiecare, după înclinări, învăţa cîte una din acele meserii indispensabile cultivatorilor izolaţi în fermele lor, aflate la mari distanţe de sate ; aşa că majoritatea elevilor lui Claude Gérard deveneau care dulgheri, care lăcătuşi, care zidari, putînd — la nevoie — să-şi repare singuri acoperişul, pereţii crăpaţi sau căruţele stricate. Duminicile îi

învăța pe elevi să cunoască plantele cu virtuți miraculoase ; joia. Claude Gérard îi învăța să cînte după o metodă foarte simplă și clară în care notele atît de greu de descifrat ale partiturilor muzicale erau înlocuite cu cifre : 1, 2, 3, 4 etc., cunoscute de toți copiii. [1] Claude Gérard scria el însuși acele partituri simple și comode, după care și le copiau apoi elevii. Efectul muzicii asupra oamenilor este atît de evident, încît nu voi mai insista asupra acestui fapt. Ce poate fi mai plăcut decît ca uneori, în serile frumoase de vară, să-i vezi pe copii, ba chiar și pe oamenii în toată firea, adunîndu-se și cîntînd sub frunzișul des al stejarilor uriași...

Claude Gérard completa învățătura elevilor săi cu explicațiile principalelor fenomene ale naturii, precum și cu unele noțiuni elementare de higienă, atît de necesare oamenilor sărmani. Cîteva noțiuni privind legea (pe care nimeni n-o poate ignora, dar pe care, de fapt, majoritatea oamenilor o ignorează), care se referă la drepturile și îndatoririle cetățenilor, analiza succintă a celor mai importante evenimente din istoria țării, faptele cele mai glorioase completau educația elevilor săi. În aceste ultime lecții, poate cele mai palpitante și mai înflăcărate, Claude Gérard îi învăța pe copii ce este patriotismul, ce înseamnă iubirea de patrie.

— Copii, le spunea el, să știți că aveți nu o mamă, ci două : una care v-a dat viață și v-a hrănit cu laptele ei ; a doua e patria, pe care trebuie s-o iubiți mai presus de

[1] E minunată această descoperire a lui Galin, care a dus la o magnifică dezvoltare a unei idei a lui J. J. Rousseau și care a făcut din muzica vocală o știință cu totul nouă și la îndemîna tuturor, știință pe care domnii Emile Chevé și Aimé Păris, doi dintre cei mai fervenți adepți ai lui Galin, au popularizat-o cu atîta succes și dezinteres și care dă zilnic rezultate aproape de necrezut (n. a.).

orice şi pentru care, dacă e nevoie, trebuie să vă daţi şi viaţa. Faţă de amîndouă mamele aveţi aceleaşi îndatoriri : să le iubiţi, să le apăraţi şi să le respectaţi. Dacă o veţi face pe una să roşească din pricina voastră, va roşi şi cealaltă ; dacă prima va fi mîndră de voi, va fi şi cealaltă. Deci iubiţi-vă ţara, fiţi mîndri că sînteţi fiii ei, slujiţi-o, apăraţi-o şi, la nevoie, daţi-vă şi viaţa pentru această bătrînă maică a noastră, a tuturor.

: : : : : : : : : : : : : : : :

Ca să mai atenuez oarecum fapta urîtă de a fi ascuns portofelul cu acte furat de Olog din mormîntul mamei Réginei, m-am jurat să nu citesc acele scrisori decît în ziua cînd Claude Gérard îmi va aminti despre mărturisirile pe care i le făcusem în legătură cu Régine.

La puţină vreme după ultima vizită pe care fata a mai făcut-o la mormîntul mamei sale, Claude Gérard mi-a spus :

— Ascultă, Martin... Cred că te apropii de douăzeci de ani... Acum cîţiva ani mi-ai spus că o iubeşti pe Régine. Dragostea ta, atît de precoce, explicabilă avînd în vedere tristele exemple pe care le-ai avut sub ochi, în copilărie, se potrivea atît de puţin cu vîrsta ta, încît nici n-am vrut să-ţi vorbesc despre ea, nici să te cert. Mi-am spus că acel sentiment va dispărea cu timpul şi atunci ce rost avea să mai vorbim despre el ? Dacă avea să persiste, ce rost ar fi avut să te ţin de rău ? Te-am analizat cu atenţie şi sînt convins că această dragoste a avut şi continuă să aibă asupra ta o influenţă fastă. O astfel de dragoste, deşi fără nici o speranţă şi poate tocmai pentru că e fără nici o speranţă, este — pentru o inimă ca a ta — cea mai bună pavăză împotriva zvăpăielilor specifice vîrstei tale. Trebuie totuşi să te avertizez, dragă Martin, că dragostea

asta e, în ce te privește, lipsită absolut de orice nădejde, așa că nu-ți face nici un fel de iluzii. Régine e de o frumusețe neasemuită, respectul față de memoria mamei sale dovedește că are un suflet nobil și tandru ; are un caracter ferm și energic, o voință de fier, căci îți dai seama ce piedici a trebuit să înfrîngă pentru a obține de la tatăl ei îngăduința de a veni în fiece an aici, făcînd peste două sute de leghe cu trăsura ca să se roage un ceas sau două la mormîntul mamei sale. Știu că tatăl acestei fete, fără să fie din cale-afară de bogat, este totuși destul de bogat și că aparține celei mai vechi nobilimi. Fiica sa pare să fie mîndră de acest lucru, pentru că anul trecut a adus cu sine o placă cu blazonul familiei pe care a fixat-o pe piatra goală de pe mormîntul unde se află rămășițele celei care i-a fost mamă, vrînd probabil ca, în felul acesta, să reabiliteze memoria maicii sale.

Rostind aceste ultime cuvinte, Claude Gérard se opri ; părea foarte emoționat, așa că o vreme rămase tăcut. Pe urmă, vru să-mi spună ceva, dar se opri. În sfîrșit, rosti pe un ton grav :

— Orice s-ar întîmpla și orice vei afla din întîmplare, într-o zi, să nu uiți niciodată, Martin, că există ceva mai presus de cea mai tandră afecțiune : și anume respectul față de făgăduiala sacră !

— Nu te înțeleg, i-am spus din ce în ce mai mirat.

— Tot ceea ce-ți cer, a adăugat, este să nu uiți ceea ce am să-ți spun acum despre Régine. Poate că viitorul îți va lămuri sensul acestor cuvinte deocamdată de neînțeles pentru tine. Această tînără e deci deosebit de frumoasă, e bogată, e de neam mare și are o fire tot atît de hotărîtă pe cît de generoasă îi e inima. Or, aceste calități înnăscute, rangul și averea ei sînt tot atîtea piedici de netrecut între tine și ea. Iubește-o așa cum ai iubit-o și pînă acum, nevăzut și necunoscut pentru ea. Gîndește-te la distanța uriașă

care te desparte de această fată ; fă din Régine steaua ta călăuzitoare. Ori de cîte ori vei simți că te îmboldește vreun gînd urît, amintește-ți de chipul frumos și mîndru al Réginei și te asigur că vei roși pentru ceea ce ți-a trecut o clipă prin minte...

În seara zilei în care am avut această discuție cu Claude Gérard, profitînd de o oră de singurătate, am dezgropat portofelul cu scrisori ; eram lac de sudoare, inima îmi bătea să-mi spargă pieptul, iar obrazul mi se înroșise, ca și cum aș fi săvîrșit cine știe ce faptă urîtă. Dar ce surpriză, ce dezamăgire cînd am scos scrisorile din portofel ! Plicurile aveau ca adresă doar niște inițiale, iar scrisorile erau scrise într-o limbă pe care n-o înțelegeam (am aflat mai tîrziu că erau scrise în germană și iată motivul pentru care cunosc astăzi această limbă). Le-am despăturit totuși cu grijă, nădăjduind să găsesc una scrisă în limba franceză. Speranță deșartă ! Mi-a fost cu neputință să citesc vreuna ! Am găsit totuși printre acele hîrtii un obiect ciudat : era o coroană mică (mai tîrziu am aflat că era o coroană regală), avînd o formă ciudată, făcută dintr-o foiță subțire de aur, decupată toată ca o dantelă. Coroana, prinsă cu două fire de mătase, unul galben și altul albastru, în mijlocul unui pergament destul de gros, era înconjurată de niște linii bizare și de un S și un W care se înlănțuiau. Deasupra coroanei se putea citi în franceză :

„28 decembrie, 1815,
Faubourg du Roule, 107.
Ora 11,30 dimineața".

Apoi, dedesubtul acestei date, din nou în germană, cinci rînduri inegale ca lungime și cu un scris diferit. Primul, al treilea și al cincilea rînd erau scrise de o mînă fermă, în timp ce al doilea și al patrulea rînd erau scrise

mai fin și într-un fel parcă mai puțin sigur. Acel obiect bizar m-a mirat mult. Am încercat în zadar să pătrund sensul semnelor simbolice de pe pergament. Coroniţa de aur aflată deasupra acelor date îmi aţiţase curiozitatea, dar din păcate nu aveam nici un mijloc de a mi-o satisface. Trist, am vîrît pergamentul, crucea, medalia și scrisorile în portofel, gîndindu-mă cum să aflu în ce limbă erau scrise, fără să trezesc bănuielile învăţătorului. Dar iată că un incident neașteptat îmi abătu atenţia de la o asemenea preocupare. Trebuia să-l părăsesc pe Claude Gérard ! Venisem la el cînd eram încă un copil, și acum, cînd îl părăseam, eram un bărbat în toată firea, nu atît ca vîrstă, cît mai mult prin judecata și prin experienţa pe care le căpătasem la acea aspră școală a vieţii. În timpul acelor ani petrecuţi la un om tobă de carte, plin de calităţi deosebite, inteligenţa mi se dezvoltase, spiritul mi se cultivase, firea mi se schimbase, devenisem un om hotărît și energic și pe deasupra învăţasem și o meserie, cea de dulgher, datorită căreia puteam să-mi cîștig pîinea. Sigur că n-am ajuns dintr-odată la acest rezultat : a trebuit adesea să lupt cu amărăciunea, cu descurajarea pricinuite de viaţa plină de lipsuri, grea și aspră, fără nici un viitor, la care mă înhămasem ; am avut crize destul de dese de tristeţe și de disperare cînd îmi aduceam aminte de cei doi prieteni ai mei din copilărie despre care nu mai știam absolut nimic și pe care-i iubeam tot atît de mult ca în ziua în care ne despărţisem. A trebuit de asemenea să-mi înghit minia împotriva dușmanilor lui Claude Gérard ; căci resemnarea, calmul stoic și plin de demnitate ale acelui om, în loc să-i potolească pe dușmanii săi, dimpotrivă, îi aţiţaseră pînă la turbare. Așa că, după o rezistenţă plină de umilinţă, de abnegaţie și de renunţări, Claude Gérard a trebuit să se dea bătut. Și iată că a venit, în sfîrșit, și ziua cînd dușmanii lui, în frunte cu cel mai înver-

şunat dintre ei — preotul satului — au triumfat. Acel preot nedemn, apucător şi făţarnic, după o mulţime de intrigi, de calomnii şi de manevre josnice, izbuti să arunce sămînţa discordiei între ţărani şi învăţător ; apoi, după ce şi-a ajuns scopul urmărit cu atîta înverşunare, sigur că i-a fost uşor să-l oblige pe Claude Gérard să părăsească satul.

Ultimele clipe pe care le-am petrecut alături de învăţător vor rămîne de-a pururi prezente în mintea mea.

Către sfîrşitul lui decembrie 1832, Claude Gérard şi cu mine ne-am aşezat pe salteaua de paie din colţişorul care constituia odaia învăţătorului. Ziua întunecată şi ploioasă abia pătrundea prin ferestruica prin care, cu opt ani în urmă, pătrunsesem acolo împreună cu Paiaţa ca să-i furăm banii. (Trebuie să adaug că, pentru a-mi atenua într-un fel vina, datorită meseriei mele de dulgher, am izbutit, în doi ani, să-i restitui învăţătorului banii furaţi.) În dimineaţa aceea, deci, la lumina palidă a unei zile de iarnă, Claude Gérard se plimba de colo-colo prin cămăruţa lui, tăcut şi cu capul plecat. Aşezat pe salteaua de paie unde-mi petrecusem prima noapte după ce intrasem în acea umilă locuinţă, mă sprijineam cu coatele pe un pacheţel cu cîteva boarfe, aşezat alături de mine. Claude Gérard, îmbrăcat ca de obicei, cu o bluză groasă, lungă şi urîtă, cu picioarele goale în saboţi, îmbătrînise mult. Riduri numeroase îi acopereau faţa, părul îi încărunţise pe la tîmple. Dar expresia plină de blîndeţe şi de melancolie a trăsăturilor sale rămăsese aceeaşi. În acele clipe părea stăpînit însă de o puternică emoţie pe care încerca să şi-o domine. Cînd putu să vorbească, îmi spuse cu o voce calmă, întinzînd mîna către fereastră :

— Pe aici ai intrat acum opt ani, Martin ! Abandonul, sărăcia, exemplul rău, ignoranța te împinseseră la furt. Astăzi, cînd te apropii de douăzeci de ani, iată că ieși din această casă cinstit, instruit și în stare să-ți cîștigi singur pîinea.

— O, Claude, să nu crezi că am să uit vreodată acest lucru !

— Ascultă-mă, băiete dragă, zise Claude întrerupîndu-mă. Ți-am adus aminte de unde ai plecat și de drumul pe care l-ai străbătut pînă astăzi nu ca să mă laud cu binele pe care l-am făcut, ci ca această privire aruncată în trecut să-ți dea puterea să înfrunți liniștit viitorul. Acceptă, așa cum ai făcut și pînă acum, o viață aspră și lipsită de bucurii, dacă altfel nu se poate ; dar cinstită și curată, luminată de dragostea ta pentru acea tînără la care nu vei putea ajunge niciodată.

— Cuvintele tale îmi dau curaj să înfrunt soarta, dar în momentul de față nu la soarta mea mă gîndesc, ci — îți mărturisesc cinstit — mă simt zdrobit sufletește că trebuie să te părăsesc pentru multă vreme, dacă nu cumva poate chiar pentru totdeauna !

— Pentru totdeauna ? Nu, Martin ! E adevărat că au izbutit să mă alunge din acest sat ; dar în noul sat unde urmează să mă duc nădăjduiesc să nu mai întîlnesc atîta ură și răutate. S-ar putea ca la anul, persoana la care te duci acum la Paris să-ți acorde un concediu de cîteva zile... Atunci, băiete, vom avea marea bucurie de a ne revedea...

— Claude, dacă mi-ai fi îngăduit, nu te-aș fi părăsit... Te-aș fi însoțit și aș fi muncit cot la cot cu tine...

— Nu, Martin ! Viitorul ăsta nu-i pentru tine ! Ți s-a oferit o slujbă de nesperat... Nu comite nebunia s-o refuzi. Nu vei avea niciodată un protector mai influent ca domnul de Saint-Etienne. Dealtfel, mi-e dator, fiindcă acum doi ani i-am salvat castelul de la jaf... Dar asta-i altă poveste...

În afară de cîteva cărți pentru elevii mei, am refuzat tot ce-a vrut să-mi dea ca să-și dovedească recunoștința. Știam că are mare trecere la Paris. Cum căuta un om integru pentru slujba de secretar, mi-a propus să mă ia pe mine. Dar l-am refuzat și...

— M-ai propus pe mine în locul tău, Claude...

— Pentru că mi-am dat seama că era exact slujba care-ți trebuia, Martin. Domnul de Saint-Etienne a avut atîta încredere în mine, încît, deși ești foarte tînăr pentru o astfel de slujbă, a acceptat să-i fii secretar, deocamdată cu titlu de încercare, e adevărat, dar sînt ferm convins că această încercare se va transforma în slujbă sigură. Așa că, dragă Martin, vezi și tu că ai avut un noroc orb căruia cred că nu vei face prostia să-i dai cu piciorul.

— Ca să-mi asiguri mie o viață liniștită și confortabilă, te-ai resemnat să-ți continui slujba și să duci o viață de mizerie...

— Oricît de umilă și de sărmană ar fi această slujbă, ea e de acum încolo, pentru mine, sacră, dragă Martin. Îți spun acest lucru fără nici un orgoliu, căci ai văzut și tu ce rezultate am obținut, împotriva tuturor piedicilor. Răsplata asta mi-e de-ajuns. A face dintr-o generație de copii sărmani și ignoranți, aproape abrutizați de mizerie, o generație de oameni inteligenți, cinstiți, instruiți, muncitori, eu socot că e un lucru frumos și mare ! Apoi Claude adăugă emoționat : Ah, dacă n-aș fi avut alte necazuri decît cele pe care mi le-au făcut mărunții mei dușmani...

— Știu, Claude, știu... Femeia aceea nebună, pe care te duceai la oraș ca s-o vezi în fiece săptămînă... Acum vei fi și mai departe de ea...

Claude Gérard tăcu o vreme ; părea gînditor și tulburat. În sfîrșit, după ce făcu un mare efort ca să se stăpînească, îmi spuse :

— Ascultă, Martin, trebuie să-ți mărturisesc ceva... Șovăi de multă vreme, dar oricît de greu îmi va fi, trebuie totuși să-ți fac această mărturisire. Din moment ce ne despărțim... Poate că e bine ce fac, poate că e rău, nu știu... Viitorul va decide.

— O mărturisire ? Mie ? l-am întrebat mirat pe Claude.

— Da. O mărturisire pe care mi-e greu să ți-o fac pentru că vei fi convins că m-am îndoit și de tine, dar și de mine.

— Cum așa ?

— Îți aduci aminte de cele două săptămîni cît ai lipsit de acasă, anul trecut, după ce-ai fost bolnav ?

— Da. Ai ținut să-mi fac convalescența la cîteva leghe de aici, nădăjduind că schimbarea aerului îmi va grăbi însănătoșirea.

— Ei bine, în timpul absenței tale, mi-a spus încurcat Claude Gérard, cineva a venit aici să te ceară...

— Pe mine ? Și cine a fost persoana ?

— Unul dintre prietenii tăi din copilărie.

— Paiața ! am strigat cu o bucurie năvalnică. Deci temerile mele n-au fost întemeiate. Paiața trăiește și nu m-a uitat ! Apoi am adăugat : Iartă-mă, Claude, dar dacă ai ști ce simt...

— Te înțeleg, Martin, și sînt departe să te țin de rău. Și acum iată ce s-a întîmplat în absența ta... Într-o dimineață, văd intrînd în casa asta un tînăr înalt și bine legat, cu o figură energică și îmbrăcat mai mult luxos decît cu gust. „Domnule, mi-a zis el, acum vreo opt ani ai luat sub aripa dumitale un copil abandonat... Asta am aflat-o de la oamenii din sat..." „Și ce treabă ai dumneata cu acel copil ?" l-am întrebat pe tînăr, examinîndu-l cu mirare și curiozitate. „Păi, acel copil e fratele meu !" mi-a răspuns el. „Fratele dumitale ? Și amintindu-mi despre tot ce-mi

spuseseşi despre Paiaţă, i-am răspuns : Dumneata nu eşti fratele, ci prietenul din copilărie al lui Martin şi te numeşti Paiaţa." În ciuda siguranţei şi a îndrăznelii sale, tînărul s-a tulburat şi mi-a răspuns încruntat : „Te interesează prea puţin cine sînt, domnule ! Vreau să-l văd pe Martin ! Am dat de urma lui cu foarte mare greutate, vreau să-l văd şi-l voi vedea !" a adăugat pe un ton ameninţător. Am ridicat din umeri şi i-am răspuns cu răceală : „Iar eu îţi spun, domnule, că nu-l vei vedea ! Martin a părăsit satul ăsta de aproape două săptămîni." „Şi acum unde e, domnule ? strigă mînios Paiaţa. Vreau să-l văd !" „Cu neputinţă, domnule !" i-am răspuns. Martin, a continuat Claude Gérard, greu ţi-ai putea face o idee despre încăpăţînata insistenţă a Paiaţei, care ţinea cu orice preţ să afle unde eşti. Mi-a vorbit pe toate tonurile, de la cel mai ameninţător pînă la cel mai umil, şi-ţi mărturisesc că am fost într-adevăr mişcat. Dar am rămas inflexibil. Atunci, socotind că mă va tulbura prin sinceritate, mi-a mărturisit că el îmi furase odinioară banii şi mi-a pus în mînă o pungă plină cu aur, ca să mă despăgubească. N-am vrut să primesc banii, spunîndu-i că tu mi-ai înapoiat acea sumă muncind de trei ori pe săptămînă ca ajutor de dulgher. Paiaţa a mai făcut o ultimă încercare : mi-a spus că de aproape două luni, de cînd ajunsese să aibă o situaţie strălucită, nu se mai gîndea decît cum să dea de tine. Că după nişte eforturi uriaşe izbutise să-ţi ia urma, iar acum, cînd dăduse de tine, eu nu voiam să-i îngădui să-şi vadă prietenul. În vorbele acelui tînăr ciudat era, cum să-ţi spun, un amestec de perfidie şi de sinceritate, de nerusinare şi de mare sensibilitate care m-a tulburat mult, dar tocmai acest lucru mi-a întărit hotărîrea de a nu te lăsa să te întîlneşti cu Paiaţa. Cunosc mult prea bine oamenii, aşa că mi-am dat imediat seama că prietenul tău din copilărie nu ajunsese pe căi cinstite la acea viaţă de huzur pe

care voia s-o împartă cu tine. Mi-a mărturisit, dealtfel, cu o francheţe plină de cinism : „Eu nu mi-am cîştigat banii trudind ca un prost, dar, pe legea mea, nici cea mai susceptibilă justiţie n-are motive să se uite în buzunarul meu !“ Nădăjduind să-mi înfrîngă rezistenţa, Paiaţa a venit aici trei zile în şir, din oraşul vecin unde trăsese. Convingîndu-se, în sfîrşit, de zădărnicia eforturilor sale, pînă la urmă s-a hotărît să plece. Ultimele sale cuvinte, care mă aşteptam să fie amare şi pline de mînie, au fost, dimpotrivă, pline de respect. „Deşi mă crezi un hoţ de rînd, mi-a spus, să ştii că nu sînt un dobitoc ! Deşi tînăr, am şcoala vieţii ! Mă pricep la oameni şi-mi dau seama că dumneata eşti un om deosebit. De asta, a adăugat el cu ironie, ai ajuns să locuieşti într-un grajd !“

— Nu s-a schimbat deloc, i-am spus lui Claude Gérard.

— Da, acelaşi caracter, aşa cum mi l-ai descris tu... Acum însă a învăţat să se poarte cu lumea, vorbeşte cu uşurinţă, e mult mai cinic şi mai ironic decît mi-am închipuit. „La urma urmelor — mi-a spus — dumneata ai făcut din Martin un băiat de treabă ; avea şi stofă pentru aşa ceva ! Dumneata i-ai modelat firea cinstită şi curajoasă, căci Martin nu gusta răul decît cu vîrful limbii, nu ca mine, care-l mestec cu toată gura ! Rămîi cu bine, domnule ! Poate că e mai bine pentru Martin să nu ne vedem. Oricum, te rog să-l îmbrăţişezi din partea mea... Din toată inima ! Ah ! dumneata eşti un om fericit ! spuse ducîndu-şi brusc mîna la ochi. Spune-i că-l iubesc la fel de mult ca şi acum opt ani, deşi, dracu să mă ia, nu pricep de ce ! Fiindcă n-am fost niciodată tandru, iar acum am devenit foarte dur. Dar asta n-are nici o importanţă. În ceea ce-l priveşte, nu m-am schimbat ! Să-i spui acest lucru. Şi să-i mai spui că-i aparţin cu trup şi suflet, cu braţul şi cu punga, pînă la moarte, întocmai ca

la Iepuroaica... Şi dac-o veni vreodată la Paris, să mă caute la adresa asta... Să nu te temi pentru el... Uneori pot fi şi eu folositor unui om cinstit !"

— Şi care-i adresa ? am strigat fără să vreau.

— Adresa, spuse Claude Gérard făcînd un pas către măsuţa neagră din sertarul căreia scoase un plic sigilat, e aici. Am pus-o în plicul ăsta şi l-am închis. Odată ajuns la Paris, eşti liber să faci cum crezi..

Am apucat repede plicul pe care Claude mi l-a întins în tăcere. Apoi mi-a spus :

— Am ezitat multă vreme dacă să-ţi spun sau nu ceea ce-ai auzit... Acum îmi pare rău că nu ţi-am povestit mai demult acest lucru... Dar trebuia să mă asigur de tăria educaţiei pe care ţi-am dat-o, de fermitatea caracterului tău. Am ezitat, pentru că m-am temut de influenţa, adesea mult prea puternică, a unui prieten din copilărie. Nu trecea zi în care să nu-mi vorbeşti despre cei doi foşti amici ai tăi, regretînd, e adevărat, că nu nimeriseră şi ei peste un om destoinic care să le călăuzească paşii în viaţă. Dar această preocupare nu făcea altceva decît să dovedească persistenţa afecţiunii tale pentru Basquine şi pentru Paiaţă.

— Fiindcă tot a venit vorba... Despre Basquine n-a zis nimic ? am întrebat.

— Nimic.

— Sărmana fetiţă ! Probabil că ea a fost cea ucisă...

— Să sperăm că nu, zise Claude. Apoi continuă : Ţi-am explicat de ce ţi-am ascuns întrevederea mea cu Paiaţa. Viitorul va hotărî dacă am avut sau nu dreptate să persist în hotărîrea mea... Încă un cuvînt în legătură cu acest lucru... Dacă te-aş fi trimis la Paris fără nici un ban, fără nici un sprijin, fără o slujbă asigurată — ceea ce, de fapt, n-aş fi făcut pentru nimic în lume — Dumnezeu mi-e martor că nu ţi-aş fi suflat un cuvînt despre venirea Paia-

ţei aici... Dar tu te duci la Paris cu certitudinea că vei căpăta o slujbă onorabilă pe lîngă o persoană onorabilă. Aşa că n-am de ce mă teme şi n-am de ce să fiu necăjit că ţi-am istorisit acest lucru.

— Nu, nu, Claude, n-ai de ce să te căieşti că mi-ai spus acest lucru !

Şi luînd plicul în care se afla adresa prietenului meu, l-am rupt, însă numai pe jumătate, căci, trebuie să vă mărturisesc, nu ştiu ce putere de neînvins m-a împiedicat să-l rup de tot. Claude Gérard nu mă părăsise din ochi. Cînd a văzut că n-am rupt decît pe jumătate plicul în care se afla adresa Paiaţei, a surîs cu blîndeţe şi mi-a spus :

— Te înţeleg, bietul meu Martin... Apoi a adăugat, însufleţindu-se : Hai, fără momente de slăbiciune ! Să fim siguri pe noi ! De ce să renunţi la ideea de a-ţi revedea un vechi prieten din copilărie ? Doar pentru motivul că a continuat să meargă pe un drum greşit ? Cine ştie dacă prietenia ta nu-l poate salva şi aduce pe calea cea bună ? Dacă, de pildă, prietenul tău ar fi bolnav, l-ai lăsa să se prăpădească fără să-i dai o mînă de ajutor ? Nu, Martin, orice s-ar întîmpla, eu nu mă tem de întîlnirea ta cu Paiaţa ! Tu n-ai nimic de pierdut, iar amicul tău n-are decît de cîştigat ! Acum, spuse el, după ce tăcu o vreme, acum, Martin, cîteva cuvinte despre interesele mele personale. Protectorul tău, acceptînd ca tu să îndeplineşti funcţia de secretar personal, mi-a scris ca să-mi spună că tot nu se socoate chit faţă de mine. De data-asta i-am acceptat oferta, aşa că în scrisoarea asta de recomandare pe care i-o vei înmîna cînd vei ajunge la Paris, se mai află una în care îi cer o favoare... o mare favoare...

— O favoare, Claude ?

— Da, Martin, şi te conjur să-i aminteşti de această rugăminte, ca nu cumva, luat de iureşul treburilor, să uite de ea.

— Şi ce favoare i-ai cerut ?

— Comuna în care urmează să mă duc e situată foarte aproape de un mare oraş. Se prea poate ca acolo să se afle un ospiciu de nebuni. În acest caz...

— Înţeleg... E vorba de sărmana femeie nebună...

— Da, aş fi încîntat dacă m-ar ajuta s-o transfer acolo... Aş putea s-o văd tot atît de des cît o văd şi aici... Iar îngrijirile mele i-au devenit acum mai necesare ca niciodată.

— Mai necesare ca niciodată ? Cum adică ?

Claude Gérard nu-mi răspunse ; trăsăturile lui exprimau o jenă cumplită, roşi, ca şi cum ar fi fost vorba de un lucru de care s-ar fi simţit ruşinat.

— Nu-ţi pot vorbi despre acest nou necaz, îmi spuse el, pentru că nu mă pot gîndi la acest lucru decît cu spaimă şi cu durere. Există unele lucruri atît de urîte, încît simţi o ruşine îngrozitoare doar cît le povesteşti. Totuşi, dacă îţi voi spune despre ce e vorba, vei înţelege importanţa rugăminţii mele privind mutarea acelei nefericite fiinţe în oraşul cel mai apropiat de locul unde voi munci. Credeam că mizeria, că degradarea umană nu pot merge mai departe de pierderea judecăţii ; m-am înşelat ! Da, ceea ce i s-a întîmplat acelei fiinţe nefericite îmi dovedeşte că m-am înşelat.

— Cum aşa ?

— Ascultă... şi vei vedea că toate grozăviile la care ai fost martor în copilăria ta cît ai stat la circarii ăia sînt floare la ureche pe lîngă această faptă josnică şi criminală,

care s-a petrecut — printr-o ciudată coincidenţă — chiar a doua zi după ce l-am văzut pentru ultima oară pe prietenul tău aici... Dar pentru a ajunge la ceea ce s-a petrecut, sînt necesare cîteva detalii. Ospiciul de nebuni are o grădină mare care într-o parte e mărginiţă de nişte clădiri, iar în cealaltă, de gardul celui mai bun han din oraş. Sărmana femeie despre care îţi vorbesc, în ciuda cumplitelor necazuri prin care a trecut şi care au făcut-o să-şi piardă minţile, e încă de o frumuseţe remarcabilă...

Şi Claude Gérard îşi duse, tulburat, mîinile la ochi.

N-am îndrăznit să întrerup tăcerea ; după o vreme, însă, a continuat :

— Îţi spuneam că e încă de o frumuseţe remarcabilă... Nebunia ei, la început furioasă, devenind, cu timpul, inofensivă, i s-a acordat o mare libertate. I se îngăduia să se plimbe într-un colţ al grădinii care se învecina cu gardul hanului. Într-o seară — şi ţi-o repet, printr-o coincidenţă ciudată faptul s-a întîmplat chiar a doua zi după ce Paiaţa venise aici pentru ultima oară — în seara acelei zile, deci, acea nefericită, care se simţea mult mai bine cînd i se îngăduia să se plimbe după ce răsărea luna, se afla în acel colţ de grădină, cînd...

Claude Gérard făcu o nouă pauză, apoi continuă :

— ...printr-un mister pînă acum de nepătruns...

Dar învăţătorul nu-şi putu isprăvi povestirea, fiindcă un băiat dădu buzna peste noi şi spuse cu răsuflarea tăiată :

— Domnule învăţător ! Droşca e la marginea satului... Nu poate aştepta mai mult de cinci minute, căci are o întîrziere şi vizitiul se teme că nu va prinde din urmă diligenţa la popasul de poştă.

— Mai bine că s-a întîmplat așa, spuse Claude Gérard, ușurat, ca și cum ar fi scăpat de o povară, fiindcă nu știu dacă aș fi cutezat să-mi isprăvesc povestirea... Am să-ți scriu, Martin...

Apoi Claude Gérard m-a îmbrățișat.

Această despărțire mi-a cășunat o mare și profundă durere. Și culmea e că hazardul m-a făcut să sorb paharul amărăciunii pînă la fund. Droșca ce mă ducea la popasul de poștă unde trebuia să prind diligența spre Paris trebuia să străbată, cît era de lung, tot desișul de ienuperi către care dădea fereastra lui Claude Gérard. Am străbătut astfel, pentru a părăsi satul, exact același drum pe care-l străbătusem odinioară împreună cu Paiața și cu Basquine și unde urma să ne reîntîlnim toți trei, după furt. De pe bancheta pe care mă aflam așezat, l-am văzut pînă departe pe Claude Gérard stînd pe prichiciul ferestrei și făcîndu-mi cu mîna semne de rămas bun. Abia mi-am putut înăbuși suspinele. Droșca a dat colțul și fereastra a dispărut. Apoi am ajuns pe movila unde se afla crucea cioplită din piatră la picioarele căreia găsisem șalul lui Basquine, plin de sînge. După un ceas. am ajuns la popasul de poștă și m-am urcat în diligența de Paris. Protectorul meu îmi plătise călătoria și-mi dăduse și avansul necesar ca să ajung în Capitală îmbrăcat cît mai convenabil. Gîndul că mă duceam la Paris, ambiția atîtor oameni siliți să trăiască în provincie, nu mă încînta deloc. Departe de asta. gîndindu-mă la Claude Gérard și la izolarea la care era condamnat, m-am îndreptat spre cel mai mare oraș al țării cu sufletul plin de o tristețe amestecată cu regrete și cu o oarecare teamă că mă duceam într-un oraș atît de mare.

De îndată ce am ajuns, am coborît din diligenţă, am luat o trăsură, unde mi-am pus modestul meu bagaj, şi i-am spus vizitiului să mă ducă în strada Mont-Blanc, la numărul 90, adresa scrisă pe scrisoarea de recomandare pe care mi-o dăduse Claude Gérard. Era aproape trei după amiază cînd trăsura s-a oprit în faţa unei case foarte arătoase. Spre marea mea mirare, am văzut sub bolta aflată deasupra porţii pe unde intrau trăsurile două sau trei pîlcuri de oameni care discutau cu aprindere, în vreme ce cîţiva servitori se tot duceau şi veneau, cu un aer foarte aferat. Căutînd cu privirea loja portarului, m-am apropiat de pîlcurile de oameni şi am auzit aceste cuvinte stranii schimbate între diverşii interlocutori :

— E o mare nenorocire ! A venit pe neaşteptate ! Cine s-ar fi aşteptat la una ca asta ? Şi cînd te gîndeşti că nevasta şi copiii lui au ieşit să se plimbe... Ce veste groaznică pentru ei cînd se vor întoarce acasă ! Da, e cumplit !

Deşi inexplicabile pentru mine, aceste cuvinte mi-au pricinuit o vagă nelinişte. M-am îndreptat către loja portarului : era goală. După ce am şovăit o vreme, m-am adresat unui servitor în livrea, care străbătea repede curtea, şi l-am întrebat :

— Pot vorbi cu domnul de Saint-Etienne ?

Omul s-a oprit brusc, m-a privit ca şi cum întrebarea mea l-ar fi surprins şi indignat, apoi mi-a răspuns ridicînd din umeri şi luînd-o din loc :

— Văd că nu ştii, tinere, că domnul de Saint-Etienne a murit de apoplexie şi că i-au adus trupul acasă acum o jumătate de ceas !

Am rămas încremenit. Deşi această veste tristă era cît se poate de clară, nu voiam, nu puteam crede că era ade-

vărată. Cu acea încăpățînare copilărească, specifică disperaților care se agață și de un pai, m-am apropiat de una dintre persoanele adunate în fața porții și am întrebat :

— Credeți într-adevăr, domnule, că domnul de Saint-Etienne a murit, așa cum se zvonește ?

— Cum adică se zvonește, domnule ? Eram aici cînd, acum o jumătate de ceas, i-au adus trupul neînsuflețit, cu trăsura... E o mare nenorocire pentru familia lui !

— Oh, foarte mare ! am strigat fără să vreau.

În cîteva minute, mi se prăbușise tot viitorul. Mă aflam la Paris, fără nici un sprijin, doar cu cîțiva bani în buzunar, căci din suma trimisă de protectorul meu lui Claude Gérard, ca să-mi plătească drumul și hainele, îmi mai rămăseseră doar zece franci.

Primul meu gînd a fost să mă întorc înapoi la Claude Gérard, dar drumul costa o sută douăzeci de franci, iar ca s-o pornesc pe jos, mi-ar fi trebuit cincisprezece sau douăzeci de zile. Năucit, inert, speriat, incapabil să iau vreo hotărîre, am rămas o vreme sub bolta de piatră pe unde intrau trăsurile și de unde pîlcurile de oameni se retrăseseră. Portarul casei, observîndu-mă, m-a luat la rost :

— Ce faci acolo, tinere ?

Am tresărit și l-am privit cu un aer rătăcit. În sfîrșit, adunîndu-mi curajul și scoțind din buzunar scrisoarea de recomandare a lui Claude Gérard, i-am spus :

— Vai, domnule, am făcut două sute de leghe pînă aici să-i aduc această scrisoare domnului de Saint-Etienne, care urma să mă ia în slujba lui. Și cînd am ajuns aici, am aflat că a murit...

Tristețea, sinceritatea mea și mai ales scrisoarea pe care o țineam în mînă l-au înduioșat pe portar. Acesta mi-a spus :

— Într-adevăr, sărmane tînăr, ai avut mare ghinion... Deşi îţi plîng de milă, nu te pot ajuta cu nimic. Trebuie să mai aştepţi cîteva zile. Dacă ai o scrisoare de recomandaţie către răposatul domn de Saint-Etienne, poate că doamna va putea face ceva pentru dumneata... Acum însă cred că-ţi dai seama că nu poţi vorbi cu ea... Mai ai răbdare o vreme...

— Răbdare ? ! am strigat cu amărăciune. V-am mai spus că nu cunosc pe nimeni la Paris şi că n-am bani...

— Nu pot să te ajut cu nimic, tinere ! Vino peste cincisprezece zile. Poate că atunci vei putea vorbi cu doamna, îmi spuse portarul, conducîndu-mă către poarta pe care o încuie în urma mea.

Stăpînit de gîndul întrevederii cu domnul de Saint-Etienne, năucit de cele întîmplate, am uitat complet de trăsura cu care venisem şi care mă aştepta în stradă, trăsură în care îmi lăsasem şi micul meu pachet cu cele cîteva boarfe pe care le aveam.

— Deci mă plăteşti cu ora, tinere ? spuse vizitiul după ce uşa casei domnului de Saint-Etienne se închise în urma mea. Noroc că m-am uitat la ceas cînd am plecat... Era două şi douăzeci şi cinci... Încotro o luăm ?

— Încotro o luăm ?

Într-adevăr, unde urma să mă duc ? Brusc, mi-am adus aminte de Paiaţa. „Ce noroc ! mi-am zis. Ce bine a făcut Claude Gérard că m-a obligat să-i păstrez adresa !“ Deschizînd imediat plicul în care se afla adresa, am găsit o carte de vizită satinată, unde erau gravate, cu nişte litere foarte mici, următoarele cuvinte :

„Căpitanul Hector Bambochio,
Strada Richelieu 19“.

— Du-mă în strada Richelieu la numărul 19, i-am spus vizitiului. E departe de aici ?

— La doi paşi...

Şi trăsura o porni către strada Richelieu. Uitasem tot : şi cumplita incertitudine în privinţa viitorului, şi temerile în legătură cu influenţa nefastă a Paiaţei ; mă duceam să-l revăd, după o despărţire de opt ani, pe el, care mă iubise tot timpul ! Demersul lui pe lîngă Claude Gérard mi-o dovedise din plin. Poate că, cine ştie, prin Paiaţa aveam să aflu ceva şi despre Basquine... Pentru prima oară, de foarte multă vreme, am simţit o bucurie fără margini, o emoţie cu atît mai plăcută, cu cît fusesem mai înainte de disperat. Trăsura se opri la începutul unei străzi zgomotoase şi strălucitoare : căci ne aflam la sfîrşitul lui decembrie şi, deşi era încă ziuă, prăvăliile începuseră să-şi aprindă luminile. Eram uluit de atîta strălucire, uluit de atîta zgomot şi, sub impresia bucuriei pe care o resimţeam gîndindu-mă la prietenul meu, am început să observ că Parisul oferea un spectacol într-adevăr feeric. Am coborît din trăsură şi am intrat într-o casă somptuoasă, unde l-am întrebat pe portar :

— Căpitanul Hector Bambochio e acasă, domnule ?

— Căpitanul Hector Bambochio ! strigă portarul rostind acest nume cu o deosebită consideraţie, cu mult respect şi mai ales cu mult regret. Vai, domnule, au trecut şase luni de cînd l-am pierdut ca...

— A murit ? am strigat.

— Să moară ? Nu, ferească Dumnezeu de o astfel de nenorocire ! Tocmai căpitanul Hector, unul dintre eliberatorii Texasului ? ! Un senior atît de generos... Atît de prietenos, de vesel, de copilăros... Nu, nu, n-a murit, am

vrut să spun doar că au trecut șase luni de cînd l-am pierdut ca locatar.

Paiața, eliberatorul Texasului ? Faptul m-a surprins grozav, dar în naiva mea credulitate, nu mi s-a părut cu neputință ca prietenul meu să fi emigrat cîțiva ani în Lumea Nouă, unde, probabil, își cîștigase gradul de căpitan. Curajul și energia Paiaței făceau ca această supoziție să stea în picioare. Fericit să aud vorbindu-se despre prietenul meu cu atîta respect și simpatie, graba mea de a-l revedea crescu, așa că l-am întrebat pe portar :

— Și în momentul de față unde locuiește căpitanul ?

— În strada Seine-Saint-Germain, la „Hôtel du Midi". Domnul căpitan a părăsit superbul apartament pe care-l închiriase și-l mobilase în această casă pentru că acest cartier era prea zgomotos pentru tatăl său, marchizul.

— Tatăl său, marchizul ? am întrebat mirat, căci Paiața, fiul unui marchiz, mă uluia în cu totul alt mod decît Paiața, devenit peste noapte căpitan și eliberator al Texasului ! Tatăl său, marchizul ? am repetat.

— Da, domnule, zise vorbărețul portar, se pare că nu știți că domnul marchiz Annibal Bambochio, tatăl căpitanului Hector, a sosit la Paris ca să asiste la căsătoria fiului său...

— Căsătoria căpitanului ?

— Sigur ! O căsătorie grandioasă ! îmi spuse portarul, cu un aer confidențial. E vorba de fata unui grande de Spania... Asta e mult mai mare decît un duce ; cel puțin așa mi-a spus căpitanul.

— Fata unui grande de Spania ? am întrebat eu, năucit de uimire.

— Nici mai mult, nici mai puțin. Cînd a plecat, căpitanul mi-a spus : „Ascultă, camarade... (căpitanul spunea

la toată lumea „camarade", chiar şi slugilor, care s-ar fi aruncat în foc pentru el), adăugă, în paranteză, portarul. Apoi continuă : „Ascultă, camarade, mi-a zis căpitanul, după ce mă voi instala în palatul lui tata-socru, în capitala Spaniei, am să te iau în garda mea de elveţieni, unde vei purta halebardă..." Ei, poate că domnul căpitan m-o fi uitat de mult, adăugă portarul, oftînd... Dar din moment ce-l cunoaşteţi... poate că puneţi o vorbă bună pentru mine şi-l rugaţi să-şi ţină făgăduiala...

— Sigur ! Îl cunosc bine pe căpitan şi am să-i amintesc să-şi ţină făgăduiala...

Simţeam cum mă apucă ameţeala : Paiaţa însurîndu-se cu fiica unui grande de Spania ! În ciuda credulităţii mele, acest lucru mi se păru totuşi cu neputinţă ; dar mai apoi, orbit de prietenie, de dragostea ce i-o purtam, mi-am zis : „Şi, la urma urmei, de ce nu ? Paiaţa e tînăr, frumos, cutezător, întreprinzător ; după felul cum discutase cu Claude Gérard, părea că se deşteptase, se cultivase... De ce adică să nu fi sucit mintea unei tinere de neam ? E căpitan, iar uniforma nivelează toate inegalităţile." Simţeam atîta plăcere să aud vorbindu-se despre Paiaţa, încît nu m-am putut abţine să nu-l întreb pe portar :

— Deci căpitanul era un om iubit...

— Iubit, domnule ? Păi cum să nu-l iubeşti cînd vedeai cum îi curge aurul printre degete ? Zău dacă am mai întîlnit un om ca el ! Iată un exemplu : îşi cumpărase o mobilă superbă pe care n-a păstrat-o decît şase luni, fiindcă s-a mutat împreună cu tatăl său în foburgul Saint-Germain. Ei bine, a revîndut acea mobilă tapiţerului doar cu un sfert din cît valora, fără nici un fel de tocmeală.

N-a păstrat decît sufrageria, şi ştiţi de ce ? Ca să le-o dea băieţilor care căraseră mobila drept bacşiş ! Un bacşiş de peste două mii de franci ! Cînd a plecat, mie mi-a dat drept bacşiş un contrabas cu un arcuş superb, montat în aur, şi un urs îmblînzit pe care-l ţinea în grădină. Am vîndut contrabasul cu o sută cincizeci de franci, iar ursul l-am vîndut Grădinii zoologice cu două sute de franci. Păi cum să nu iubeşti un astfel de om ?

— Deci căpitanul avea inimă bună ?

— Nemaipomenită, domnule ! Plătea totul cu bani peşin, fără să se tocmească. Doar că lua foc cam repede, ca praful de puşcă ! Nu se sinchisea dacă dădea cuiva un picior sau un pumn în plus. Dar puteai să te mai superi pe el cînd îţi dădea asemenea bacşişuri ?

Acest servilism interesat m-a scîrbit. Paiaţa mi se păruse întotdeauna a fi un tînăr risipitor şi brutal ; îmi cunoşteam mult prea bine prietenul din copilărie ca să mă mai mir de aceste revelaţii. Speram, înainte de a părăsi acea casă, să aflu veşti despre Basquine, aşa că, uşor încurcat, l-am întrebat pe portar :

— Spune-mi, pe la căpitan nu venea şi o tînără blondă, cu ochi mari, negri ?

— O tînără ? Ah, domnule, poate vrei să spui duzini de tinere ! Căci căpitanul era cam ştrengar. Mica lui spaniolă va trebui să caşte bine ochii ei frumoşi, deşi ar fi mult mai bine să-i închidă, prefăcîndu-se că n-a văzut nimic.

— Tînăra despre care vorbesc eu se numeşte Basquine, am spus şovăind.

— Basquine ? N-am auzit de ea, zise portarul. Dar mai ştii ? Cum nici una dintre drăguţele care veneau la căpitan nu-şi spuneau numele, se poate să fi venit şi ea, ca altele.

Nu știu de ce, inima mea — la început atît de bucuroasă — a început să mi se strîngă din ce în ce mai tare. L-am întrebat pe portar :

— Domnule, vrei să fii atît de drăguț și să-mi scrii adresa căpitanului ?

— Cu multă plăcere, domnule ! Ce nu fac eu pentru un bun prieten al căpitanului ?

Și omul mi-a dat o hîrtie pe care scria : „*Domnul căpitan Hector Bambochio, strada Seine-Saint-Germain, «Hôtel du Midi».*“ I-am întins acea hîrtie vizitiului, apoi m-am urcat în trăsură. Portarul mi-a ridicat respectuos scărița, apoi mi-a zis :

— Domnule, vă rog să nu uitați să-i amintiți căpitanului de slujba pe care mi-a făgăduit-o...

— N-am să uit, i-am răspuns.

Între timp, se întunecase. Gîndindu-mă cu mai mult sînge rece la toată povestea asta, în ciuda faptului că nu cunoșteam nici lumea, nici oamenii, mi-am dat seama de tot ceea ce era exagerare și minciună în ceea ce-mi istorisise portarul, cît de aventuroasă și de riscantă trebuie să fi fost viața Paiației, dar, cu toate astea sau poate tocmai pentru asta, nerăbdarea mea de a-l vedea spori și mai mult.

După cîtva timp, trăsura se opri într-o stradă întunecoasă și pustie, al cărei aspect contrasta puternic cu strada animată și luminată feeric pe care abia o părăsisem.

— Asta-i „Hôtel du Midi“ ? l-am întrebat pe vizitiu, întrucît locuința mi s-a părut mult prea modestă pentru seniorul marchiz Annibal Bambochio, presupusul tată al Paiației.

— Aici, tinere ! Uită-te la firmă, zise vizitiul, arătîndu-mi un fel de colivie lungă de sticlă, luminată pe dinăun-

tru şi pe care scria cu litere roşii : „Hôtel du Midi". Am intrat pe pipăite într-o alee şi m-am oprit în faţa unei luminiţe care ieşea dintr-o odaie, a cărei uşă avea, în jumătatea de sus, geam. O femeie sărăcăcios îmbrăcată aţipise pe scaunul de lîngă sobă. În spatele ei, am văzut un fel de scîndură lată, numerotată şi plină de cuie în care atîrnau numeroase chei.

— Doamnă, i-am spus femeii, deschizînd fereastra aflată în partea de sus a uşii, căpitanul Bambochio locuieşte la dumneavoastră ?

— Căpitanul ! strigă femeia. Căpitanul, hai ? ! Rostind acest cuvînt, se înfurie brusc, vocea îi deveni din ce în ce mai stridentă, continuînd cu o volubilitate pe care nu mi-am dat osteneala s-o întrerup : Căpitanul a spălat putina de aici ! Slavă Domnului ! Trag nădejde că nu va mai călca niciodată în casa mea ! Căci n-am văzut de cînd sînt un zurbagiu mai brutal, mai certăreţ şi mai scandalagiu ca el ! Şase dintre locatari au plecat, părăsindu-şi odăile, nevrînd să mai rămînă sub acelaşi acoperiş cu şnapanul ăla ! A rănit doi studenţi în duel din pricina unei tîrfuliţe care trăia cu el şi i-a spart doi dinţi nepotului meu pentru că bietul băiat s-a plîns că era obligat să-i deschidă uşa la nişte ore imposibile, în toiul nopţii... Proprietarul s-a văzut silit să-l scoată din casa lui cu jandarmii pe banditul ăla care pusese mîna pe cele mai frumoase camere de la etajul întîi ! Italian hoţ şi şmecher ! Ducă-se ! Eu, una, ştiu c-am să-mi aduc aminte de el cît oi trăi !

Nedorind să mai aud nimic, i-am zis femeii :

— Aţi putea, doamnă, să-mi spuneţi unde locuieşte căpitanul acum ?

— Nu-s sluga dumitale, mă repezi cu grosolănie femeia, n-ai decît să-l cauţi pe banditul ăla unde pofteşti !

Acest răspuns m-a speriat. Ultima, singura mea speranţă era să mă întîlnesc cu Paiaţa. Indiferent de situaţia în care se afla, eram destul de sigur de mine pentru a nu mă mai teme că ar mai putea avea vreo influenţă proastă asupra mea. Apoi, eram pe deplin convins de prietenia lui şi — trebuie s-o mărturisesc cinstit — de inteligenţa lui, fiind sigur că era în stare să mă scoată din încurcătura în care mă aflam şi încă într-un mod destul de onorabil.

Am insistat deci, rugînd-o pe femeie să-mi spună unde se mutase Paiaţa. Schimbîndu-şi brusc atitudinea, femeia strigă :

— La urma urmei, de ce să nu-ţi spun ? Am să te rog însă, dac-ai să-l vezi, să-i zici că dac-o avea ghinionul să mai pună piciorul aici, va fi primit de jandarmi şi de comisar ! Caută-l la bariera Clondirului, în fundătura Vulpii, numărul 1.

— Mulţumesc, doamnă, am spus îndepărtîndu-mă repede, de teamă să nu uit acea adresă ciudată, pe care i-am repetat-o vizitiului.

— La dracu ! îmi răspunse el. E ca şi cum mi-ai spune : „Hai la Moscova !" Păi ştii cît avem de făcut pînă acolo ? Cel puţin un ceas ! Să mergem deci pînă la bariera Clondirului... E cunoscută ca un cal breaz... Dar să ştii că de fundătura Vulpii n-am auzit. Şi totuşi e multă vreme de cînd bat străzile Parisului. Dar, mă rog, vom întreba şi noi unde e...

Şi trăsura o porni din loc. Tristeţea mea spori odată cu neliniştea. Începeam a mă teme că nu-mi voi găsi prietenul. Dacă, după ce-l voi urmări astfel, din adresă în adresă, nu voi da de el ? Ce voi face ? Ce se va întîmpla cu mine ?

Capitolul XXVII

Martin continuă cercetările. — Fundătura Vulpii. — Crîşma „La trei butoaie". — O întîlnire ciudată. — Ologul.

După ce am străbătut numeroase cartiere pustii, am intrat pe o stradă ceva mai animată. Trăsura se opri în faţa unei crîşme, apoi l-am auzit pe vizitiu întrebînd pe cîţiva beţivani aflaţi în pragul acelei taverne :

— Ia spuneţi-mi, oameni buni, unde-i fundătura Vulpii ?

— După ce-ai trecut bariera, ia-o pe prima stradă la stînga, apoi la dreapta şi din nou la dreapta... Pe urmă vine o bucată de cîmp gol şi ai ajuns... zise unul dintre cei aflaţi în prag.

— Mulţumesc, răspunse vizitiul.

— Stai, amice, spuse un altul, ştii că trăsurile nu pot intra în fundătură ? Va trebui să opreşti la crucea de la răspîntie pe sub ale cărei braţe nu se poate strecura decît omul...

— Dacă ai putea trece, sigur că ţi s-ar da o decoraţie, fiindcă ai fi primul vizitiu care ar ajunge cu trăsura în fundătura Vulpii...

— Bine, bine, glumeţilor ! răspunse tare vizitiul, pe care l-am auzit mai apoi înjurînd printre dinţi în timp ce-şi biciuia caii, mînîndu-i furios.

După ce am lăsat bariera în urmă, am străbătut una sau două străduţe complet cufundate în beznă şi pustii, riscînd să ne răsturnăm în vreuna din gropile de pe drum, am străbătut bucata de cîmp, apoi ne-am oprit. Vizitiul

mi-a deschis ușa și mi-a zis, fără să-și ascundă proasta dispoziție :

— Mii de draci ! Halal drum ! Poți să te lauzi, tinere, că ai cunoștințe în tot soiul de cartiere, începînd cu palatele din Chaussée d'Antin și pînă la magherniţele din fundătura Vulpii ! În plus, au trecut mai bine de opt ore de cînd n-am pus nimic în gură, nici eu și nici bieții cai, care trebuie să-și mănînce ovăzul. Stai mult aici ?

— Dar cît văd dacă persoana pe care o caut e acasă, i-am răspuns vizitiului. Dacă este, vin să-mi iau pachetul. Oricum, nu mă vei aștepta mult.

Și îndepărtîndu-mă de trăsură, am intrat într-o fundătură, îngustă, mocirloasă, infectă, mărginită mai mult de niște cocioabe decît de case, murdare și întunecate, dintre care doar cîteva erau luminate în interior. Mi se spusese să-mi caut prietenul la numărul 1. Dar cum, din pricina întunericului, nu puteam distinge nimic, am bătut la ușa primei case din fundătură. După o tăcere îndelungată, am auzit niște pași tîrîndu-se și o voce întrebînd, de dincolo de ușă :

— Cine e ?

— Aici e numărul 1 din fundătura Vulpii ?

— Peste drum, tîmpitule ! Aici e numărul 2 ! mi-a răspuns vocea de dincolo de ușă.

Am traversat și am bătut la ușa unei case care mi s-a părut mai puțin dărăpănată decît celelalte. Cele două ferestre de la parter erau acoperite cu obloane, prin crăpăturile cărora am zărit lumină. Deși am bătut de două ori, nu mi-a deschis nimeni. Totuși, mi s-a părut că aud pași grăbiți prin casă, ba chiar au ajuns la urechile mele și cîteva cuvinte :

— Grăbiți-vă... Hai, grăbiți-vă...

Nerăbdător, am bătut din nou, mult mai tare.

În sfîrşit, una dintre ferestre s-a întredeschis şi o voce răguşită m-a întrebat prin oblon :

— Cine e ?

— Aici e numărul 1 din fundătura Vulpii ?

— Da.

— Căpitanul Hector Bambochio e acasă ?

— Aici nu stă nici un căpitan, mi-a răspus vocea şi a închis geamul.

„Iată că de ce mă temeam n-am scăpat ! mi-am spus plin de disperare. I-am pierdut urma Paiaţei ! Ce mă fac, Doamne, ce mă fac ?"

Continuînd să trag cu urechea, am auzit în casă cîteva glasuri. Înainte de a pleca, am mai zăbovit un moment. Şi iată că fereastra s-a întredeschis din nou şi acelaşi glas răguşit mi-a şoptit :

— Ei, omule ! Mai eşti acolo ?

— Da, ce doriţi ?

— Aici nu stă nici un căpitan... cum ai zis că-l cheamă ?

— Hector Bambochio...

— Mda... Dar acum nu-i aici. Însă poate ai vrea să-l vezi pe unul cu numele de Paiaţa...

— Păi pe el îl caut ! am strigat simţind cum îmi renaşte speranţa. Ăsta-i numele lui adevărat. Acum însă, nu ştiu de ce, văd că-şi spune Bambochio !

— A, deci nu ştii de ce-şi zice aşa ? zise celălalt cu neîncredere.

Şi şuşotelile din dosul oblonului reîncepură, apoi, după cîteva momente, răguşitul mă întrebă :

— Cunoşti parola ?

— Parola ? Asta ce mai e ?

— Nimic... O glumă... Noapte bună ! strigă răguşitul.

Şi a închis din nou geamul. Nevrînd să renunţ la singura, la ultima speranţă care-mi mai rămăsese, am bătut din nou în oblon, strigînd :

— Hei, domnule, te rog ascultă-mă ! Sînt un prieten din copilărie al Paiaţei. Am sosit azi la Paris, unde calc pentru prima oară. Ca să-ţi dovedesc că-mi cunosc bine prietenul pe care nu l-am văzut de opt ani, ei bine, află că Paiaţa are tatuate pe piept cuvintele : *„Lui Martin, prietenia mea pe viaţă, 15 decembrie 1825"*. Iar Martin sînt eu !

Poate că sinceritatea tonului meu şi amănuntele pe care le-am dat au risipit, în parte, bănuielile celor din casă, căci, după un nou conciliabul în dosul oblonului, răguşitul mi-a spus :

— Ştii unde e crîşma „La trei butoaie" ?

— Ţi-am spus că am sosit azi la Paris ! Nu ştiu unde e crîşma asta !

— Întreabă pe cineva, la bariera Clondirului, şi o să te lămurească. „La trei butoaie"... Nu-i departe. Îl vei găsi acolo pe prietenul tău, în fiecare noapte între orele unsprezece şi douăsprezece...

— Paiaţa nu locuieşte aici ?

— Noapte bună...

Şi fereastra s-a închis, de data asta în mod definitiv, fiindcă, în ciuda insistenţelor şi rugăminţilor mele, nu s-a mai deschis şi deci n-am putut afla unde stătea Paiaţa. Oricît de nesigură ar fi fost nădejdea care-mi mai rămăsese, cel puţin aveam certitudinea că prietenul meu se afla în Paris şi că poate aveam şansa să-l întîlnesc chiar în noaptea aceea.

— Știi unde e crîșma „La trei butoaie" ? l-am întrebat pe vizitiu cînd am ajuns la trăsură. Mi s-a spus că nu e departe de aici. Odată ajuns la acea crîșmă, vei putea să te duci să le dai de mîncare cailor și să mănînci și dumneata !

— Crîșma „La trei butoaie" ? Cum să n-o cunosc ! a răspuns vesel vizitiul. Duminică și luni seară staționez adesea în fața ei ! Ehei, tinere, în fața unui astfel de loc poți să mă lași să te aștept cît vrei ! Fiindcă nici eu și nici caii mei nu ne vom plînge ! În zece minute vei fi acolo !

După care ne-am îndreptat spre crîșma „La trei butoaie".

Pentru prima oară mi-a venit în minte gîndul că trăsura cu care tot colindam de pe la ora două și ceva avea să coste probabil enorm pentru buzunarul meu atît de slab garnisit. Dar necunoscînd cîtuși de puțin Parisul, fusesem silit să recurg la acest mijloc de transport impus de însăși natura căutărilor mele. Văzînd că aceste căutări se apropiau de sfîrșit, am hotărît ca mai întîi să plătesc trăsura, dar, cedînd unui gînd neghiob, absurd, pe care poate că-l vor înțelege toți cei care s-au aflat într-o situație asemănătoare cu a mea, n-am avut curajul să renunț la trăsură înainte de a mă întîlni cu Paiața. De ce mai păstram acea trăsură atît de costisitoare și de inutilă pentru mine ? Pentru că — fără nici o cunoștință în acel oraș imens — mi se părea că vizitiul cu care mă plimbasem atîtea ceasuri nu mai era un străin pentru mine. Sigur că la ora asta, o asemenea idee mi se pare tristă și stupidă ; dar cînd îmi amintesc de spaima pe care o simțeam cînd îmi spuneam : „Dacă nu-mi găsesc prietenul în seara asta, sînt singur în acest imens oraș, singur, fără bani și fără să cunosc pe nimeni", sigur că vedeam în vi-

zitiu o cunoștință. Așa că atunci cînd trăsura s-a oprit în fața crîșmei „La trei butoaie", i-am zis vizitiului :

— Așteaptă-mă... Am să rămîn aici o vreme...

— Și cu pachetul ăsta ce fac ?

— Lasă-l acolo unde e.

— Ca să ți-l fure careva, nu ? Ca să fiu sigur de el, uite, îl vîr într-una din lăzile mele ! Și vai de capul celui care va cotrobăi prin ea !

Această precauție l-a făcut pe vizitiu să crească și mai mult în ochii mei. Brusc, chipul acelui om destul de în vîrstă mi s-a părut deosebit de cinstit și de sincer. O clipă, am simțit dorința să-l poftesc să mănînce împreună cu mine, căci eram leșinat de foame și de oboseală și voiam să profit de ocazie și să mai prind puteri. Dar n-am cutezat să-l invit, nu din mîndrie, ci dintr-un sentiment cu totul contrar : mă temeam ca vizitiul să nu mă refuze. Așa că, în vreme ce el îmi păzea pachetul, eu am intrat în crîșma aproape pustie la ora aceea. Am întîlnit totuși cîțiva consumatori, care, după veșminte, vorbă și comportare, se vedea că erau muncitori. Spaima prin care trecusem în fundătura Vulpii începu să-mi dispară. Nu mi se părea de rău augur faptul că prietenul meu frecventa o crîșmă curată, la care se cinsteau cu cîte un pahar cu vin cîțiva oameni de treabă.

Așezîndu-mă într-un colț izolat, cu fața spre ușă, ca să-mi văd prietenul dac-ar fi intrat, am cerut o porție modestă de friptură, o bucată de pîine și un pahar cu apă. M-am uitat la ceas : era zece. Mai aveam deci de așteptat o oră sau două.

Tot îndreptîndu-mi ochii spre ușă ori de cîte ori aceasta se deschidea, am văzut intrînd, la un moment dat, un

bărbat care putea să aibă vreo 25 de ani. Era înalt și zvelt. Chipul său mă impresionă atît prin trăsăturile sale regulate, cît și prin rara și bărbătească sa frumusețe, deși această frumusețe era ușor fanată. Pielea feței părea cu atît mai albă, cu cît sprîncenele și favoriții, destul de lungi, erau foarte negri, și cu cît paltonul negru, pe care-l purta omul, era închis pînă la ultimul nasture de sus, nelăsînd să i se vadă nici gulerul cămășii, nici cravata. Încălțămintea și pantalonii acelui personaj erau murdare de noroi, iar pe cap avea o caschetă mototolită.

În ciuda acelor veșminte îndoielnice, sau mai curînd din pricina contrastului pe care-l ofereau cu chipul lui atît de frumos și de distins, nu se putea să nu fii izbit de aspectul său ; făcînd cîțiva pași prin cîrciumă, se apropie de locul unde mă aflam eu : abia atunci am observat că se cam clătina pe picioare și că privirea lui avea acea fixitate mohorîtă, specifică oamenilor beți.

După cîteva clipe, fie din întîmplare, fie pentru că așa voia, omul se îndreptă spre masa mea, deși aproape toate celelalte mese erau goale, și ocupă scaunul din dreapta. După ce se așeză cu greutate, ca și cum picioarele i s-ar fi îngreunat brusc, rămase o clipă nemișcat, apoi își scoase caschetа și, crezînd că și-o așează pe banca de lîngă el, îi dădu drumul jos. Cedînd unui imbold firesc, sporit poate și de impresia pe care mi-o făcuse personajul, m-am aplecat și i-am ridicat caschetа, apoi am așezat-o pe banca de lîngă el. Vecinul meu, observînd acest lucru, îmi spuse pe un ton plin de curtoazie, înclinîndu-se ușor către mine :

— Mii de scuze pentru deranjul pe care vi l-am pricinuit, domnule, și mii de mulțumiri pentru gestul dumneavoastră plin de amabilitate.

Nu avusesem, în viața mea, nici cea mai mică idee despre ceea ce se numește „lumea bună". Dar auzindu-l pe vecinul meu vorbind astfel, nu știu ce instinct m-a făcut să-mi dau seama că numai un om din lumea mare s-ar fi putut exprima astfel. Apoi, lucru ciudat, în puținul timp cît mi-a vorbit, omul și-a părăsit masca mohorîtă și a devenit plin de grație și de amabilitate. Apoi și-a reluat imediat masca impasibilă. Un băiat de prăvălie, apropiindu-se de el, i-a zis fără fasoane :

— Ce dorești, amice ?

— O sticlă cu rachiu, răspunse, cu limba ușor împleticită, vecinul meu, și tonul aproape răgușit al vocii sale mi se păru cu totul altul decît cel cu care-mi vorbise mie.

— Poate vrei să spui un pahar... zise băiatul.

— Am cerut o sticlă cu rachiu și ți-o plătesc pe loc... răspunse vecinul meu, mereu imperturbabil. Apoi, scotocindu-se prin buzunarul de la jiletcă, scoase mai multe monede de aur, apucă una și-o aruncă pe mușamaua de pe masă.

Băiatul, surprins, se uită lung la client. Apoi, luînd moneda de aur, se uită la ea cu mirare și cu o ușoară neîncredere, inspirată, desigur, de hainele sărăcăcioase ale consumatorului.

— Du-te și arunc-o pe tejghea... să vezi cum sună... zise vecinul meu, la fel de impasibil și fără să pară cîtuși de puțin jignit de bănuiala băiatului.

Acesta, prea puțin obișnuit cu delicatesurile, se duse la tejghea și dădu moneda stăpînului său, care o făcu să sune de cîteva ori, după care băiatul veni și spuse :

— E bună...

— Atunci adu-mi o sticlă cu rachiu, zise vecinul meu cu vocea lui lentă și ușor răgușită.

— O sticlă sigilată, domnule ? întrebă, de data asta, băiatul, cu un oarecare respect. Àsta e cel mai bun rachiu pe care-l avem noi...

— Dimpotrivă... O sticlă cu rachiu din cel mai prost, cu care-i serviți pe cei ce adună zdrențe de prin gunoaie cînd vin și binevoiesc să vi-l plătească !

— Àsta-i englez, șopti băiatul și se îndepărtă.

Mă uitam din ce în ce mai curios la acel om, fără să scap însă din vedere ușa, în cadrul căreia nădăjduiam să-l văd apărînd pe prietenul meu Paiața.

Băiatul se întoarse și așeză sticla și un pahar mic pe masă, împreună cu restul de bani.

— Dă-mi un pahar mare, zise vecinul meu, și, împingînd cu degetul o monedă de douăzeci de bănuți, îi făcu semn băiatului s-o ia drept bacșiș.

— Àsta-i un milord, zise încet băiatul, alergînd să caute un pahar mare, pe care îl aduse în grabă.

Vecinul meu vîrî restul în buzunar, fără să-l numere, își umplu o jumătate de pahar cu rachiu și-l dădu pe gît dintr-o sorbitură. Apoi, sprijinindu-și ceafa de peretele de care era rezemat scaunul, rămase nemișcat, privind în gol și bătînd cu degetele pe mușamaua de pe masă. Mă uitam la el pe furiș. Trăsăturile, pînă atunci mohorîte, începură a i se mai destinde. Surîse de două sau de trei ori cu un aer foarte blînd și foarte fin, ridică din umeri, murmură un fragment dintr-un cîntec, apoi recăzu în impasibilitatea de la început. Aducîndu-mi aminte de copilăria mea, am început să mă gîndesc la Paiața. Dar un zgomot ușor m-a smuls din reveria mea. Întorcînd capul către ve-

cinul meu, am văzut că vărsase jumătate din conținutul paharului pe masă. După ce dădu peste cap ceea ce mai rămăsese, cedînd probabil unuia din acele capricii copilărești datorate beției, își muie degetul arătător în băltoaca de rachiu de pe masă și începu să tragă niște linii bizare. Urmăream mișcările acelui necunoscut cu atît mai multă atenție cu cît mîna acelui om, de o albeață desăvîrșită, cu unghii lungi și lustruite, era remarcabil de frumoasă. Pe degete, purta mai multe inele de format diferit ; unul dintre ele, împodobit cu o piatră roșie, mi s-a părut că are pe el o coroană princiară. Urmăream plin de curiozitate evoluțiile degetului vecinului meu, care, renunțînd la liniile lui bizare, începu a trasa niște litere mari. Astfel desenă mai întîi un R, apoi un E... Pe urmă un G mare. Urmă un I, apoi un N și un E... Deci numele trasat pe masă, de degetul necunoscutului, era REGINE...

E cu neputință să vă spun ce-am simțit atunci. Nu mi-a trecut nici o secundă prin minte că numele de Régine putea să aparțină și altei fete, așa că mi-am zis : „Deci Régine e la Paris... Iar omul acesta tînăr și frumos, nobil și bogat, probabil că o iubește..." Apoi omul a rîs ușor, a rostit cîteva cuvinte de neînțeles, și-a încrucișat brațele pe masă, și-a pus capul pe ele și a adormit buștean...

Cînd ușa cîrciumii s-a deschis din nou, nu mi-am putut reține o tresărire de spaimă involuntară : căci în cadrul ei se ivise chipul sinistru al Ologului. De opt ani de cînd nu-l mai văzusem, chipul lui părea și mai bronzat ca odinioară, și deși părea la fel de robust și de energic, părul aproape îi albise ; încolo, era îmbrăcat destul de curat. Rămase în prag ca și cum s-ar fi temut să intre în cîrciumă ; părea neliniștit și speriat. Vîrîndu-și capul prin ușa între-

deschisă, spuse cîrciumarului, cu vocea lui răguşită (era identică cu cea care-mi vorbise în fundătura Vulpii) :

— Paiaţa n-a venit în seara asta ?

— Nu, îi răspunse tăios cîrciumarul, ca şi cum ar fi vrut să se debaraseze cît mai repede de acel oaspete nedorit.

— Dacă mai vine astă-seară, adăugă grăbit Ologul, să-i spui să nu vină acasă în noaptea asta, fiindcă soba fumegă... O să înţeleagă el despre ce-i vorba... Îi spui, nu-i aşa ?

— Bine, bine, zise cîrciumarul, ducîndu-se să închidă uşa în nasul Ologului. Apoi adăugă, vorbindu-şi sieşi : Duceţi-vă dracului, adunătură de ticăloşi !

Capitolul XXVIII

Prima noapte la Paris. — Un vizitiu compătimitor. — Patul de patru bănuţi. — Lui Martin i se fură hainele. — Sfatul celui care închiria paturi.

Acum nu mai aveam nici un dubiu. Ologul reînnodase legătura cu Paiaţa ; căci despre el trebuie să fi fost vorba cînd tîlharul, intrînd în cîrciumă, strigase cu un aer speriat : „Să nu vină acasă în noaptea asta, fiindcă soba fu-

megă... O să înțeleagă el...“ Fără să pot pătrunde sensul acestor cuvinte misterioase, mi-am dat totuși seama că atît el, cît și Paiața erau în pericol. Ideea unei vieți în comun cu acel tîlhar nu numai că mă făcu să tremur pentru prietenul meu, dar mă puse într-o încurcătură cumplită : acum nu mai cutezam, așa cum avusesem de gînd, să-l întreb pe cîrciumar ce-mi putea spune despre prietenul meu din copilărie, ca să știu dacă puteam fi sigur că aveam să-l văd în seara aceea. După felul cum l-a primit pe Olog, n-am mai îndrăznit să întreb nimic. Totuși, văzînd că vremea trece, gîndindu-mă la situația jalnică în care mă aflam, am lăsat la o parte orice ezitare și, apropiindu-mă de tejghea ca să-mi plătesc mîncarea, am observat că toți consumatorii dispăruseră ; nu mai rămăsesem în cîrciumă decît eu și cu vecinul meu, care dormea buștean. Această singurătate mi-a dat curaj, așa că m-am adresat cîrciumarului :

— Cît vă datorez, domnule ?

— Șase bănuți friptura, doi pîinea, fac opt bănuți.

Am pus o monedă pe tejghea și am continuat :

— Am fost asigurat, domnule, că un bărbat numit Paiața vine aici în fiecare seară.

Auzind acest nume, cîrciumarul încruntă din sprîncene și-mi răspunse, cu un aer nemulțumit :

— Cîrciuma mea e un local public... Așa că trebuie să primesc pe oricine.

— Credeți că Paiața mai vine în seara asta ?

— Habar n-am ! Dar dacă mai vine, răspunse cîrciumarul uitîndu-se la ceas, va rămîne pe dinafară ; iaca, s-a făcut miezul nopții și trebuie să închid !

— Dar mîine, domnule, mîine credeți că va veni ?

— Păi de unde să știu ? Ceea ce știu însă în mod sigur e că doresc să-mi calce pragul cît mai puțin. Unul ca ăsta

compromite orice casă cinstită ! Apoi, dîndu-mi restul, cîrciumarul adăugă : E miezul nopții ! Gata, am închis !

Uitîndu-se în jur, îl văzu pe vecinul meu, care continua să doarmă, și zise ca pentru sine :

— Ah, a mai rămas domnul cu moneda de aur și cu sticla de rachiu prost !

Și cîrciumarul se apropie cu respect de bărbatul care sforăia ; dar necutezînd să-l zguduie, strigă de mai multe ori :

— Domnule ! Domnule !

Necunoscutul însă rămase surd la orice chemare. Nu mai trăgeam nădejde să-mi văd prietenul în seara aceea. Venise momentul fatal cînd trebuia să mă socotesc cu vizitiul. Și datoria odată plătită, oare cît îmi va mai rămîne ? Și unde aveam să-mi petrec noaptea ? Am ieșit din cîrciumă. Noaptea era neagră, umedă și friguroasă. Unul dintre felinarele trăsurii se stinsese, celălalt se pregătea să-l urmeze. Vizitiul era pe capră, iar strada pustie. O clipă mi-a trecut prin minte gîndul urît să mă furișez, să nu-l mai plătesc pe vizitiu, lăsîndu-i în schimb pachetul în care aveam puțină lenjerie. Dar n-am cedat în fața acestei tentații. Grăbindu-mă să scap cu orice preț de neliniștea care mă frămînta, l-am trezit repede pe vizitiu.

— Hm... Ce e ? A, tînărul ! spuse el scuturîndu-se și tremurînd în redingota lui groasă, cu mai multe gulere. S-a lăsat un frig care te pătrunde pînă la oase... Aţipisem... Ei, acu unde mai mergem ?

— Eu rămîn aici, i-am spus, fii drăguț și dă-mi pachetul și spune-mi cît am de plată...

Vizitiul și-a scos ceasul, l-a apropiat de felinarul trăsurii și mi-a zis :

— Păi, te-am urcat în trăsură, tinere, la două și douăzeci și cinci și iată că e miezul nopții. Asta înseamnă nouă ore și jumătate... Hai să zicem zece ore, cu bacșiș cu tot... asta înseamnă cincisprezece franci și zece bănuți... să zicem șaisprezece franci, ca să fie o sumă rotundă. Hai să-ți dau pachetul...

În timp ce vizitiul căuta pachetul în lada trăsurii, eu mă scotoceam prin buzunare după banii care-mi mai rămăseseră. Mai aveam nouă franci și cîțiva bănuți. Atunci, fapt stupid, pueril și laș, am început să plîng...

— Poftim pachetul, tinere ! zise vizitiul.

— Domnule, i-am spus punîndu-i în mînă tot ce-mi mai rămăsese, n-am mai fost niciodată la Paris ; sosind, eram mai mult decît sigur că-mi voi găsi slujba făgăduită de protectorul meu. Numai că acel protector a murit chiar azi-dimineață. Îmi mai rămăsese un prieten din copilărie pe care l-am căutat în zadar toată ziua. Nădăjduiam să-l găsesc aici în seara asta... Dar și această ultimă nădejde s-a spulberat. Cînd m-am urcat în trăsura dumitale, nu știam cît o să coste, așa că n-am cu ce-ți plăti tot ceea ce-ți datorez ! Mi-au mai rămas nouă franci și cîțiva bănuți... Poftim... Scotocește-mă prin toate buzunarele, n-ai să găsești o para în plus !

— Asta nu-i treaba mea ! strigă vizitiul. Cînd n-ai cu ce plăti o trăsură, mergi pe jos.

— Ai dreptate, domnule, dar nu cunosc Parisul... Contam să ajung repede la protectorul meu, dar...

— Toate astea nu mă privesc, mie îmi trebuie banii, domnule, nu pricepi ?

— Ei bine, păstrează pachetul ăsta... e tot ce am pe lume. Nu-mi mai rămîn decît hainele de pe mine.

Eram atît de necăjit şi de ruşinat, încît am început să plîng din nou.

— Ei, asta-i ! Acu te-ai pus pe bocit ! zise vizitiul cu o voce mai blîndă. E adevărat ce spui ?

— Din păcate, e prea adevărat, domnule...

— Şi ce-ai să faci ? Unde-ai să dormi la noapte ?

— Nu ştiu, i-am răspuns din cale-afară de abătut.

Uşor tulburat, vizitiul zise :

— Hai, tinere, nu mai boci. Să vedem cum o să facem, că nici eu nu-mi pot pierde ziua... trebuie să-i dau socoteală stăpînului... dar, oricum, nu te pot lăsa fără un bănuţ şi pe trotuar pe o astfel de noapte ! Ia douăzeci de bănuţi şi pachetul. Aproape de barieră ai să găseşti un azil de noapte. Are un felinar roşu la uşă... Pentru un pat, dai patru bănuţi. Uite, ai aici numărul trăsurii mele. (Şi îmi dădu un cartonaş.) Dacă într-o zi îmi vei putea da ceea ce-mi datorezi, am să mă bucur... căci am şi eu nevastă şi un copil.

— Oh, mulţumesc, domnule, mulţumesc, am strigat plin de efuziune.

Chiar în clipa aceea cîrciumarul deschise uşa ţinîndu-l de braţ pe bărbatul alături de care stătusem. Părea beat turtă.

— Ia te uită ce noroc ! zise cîrciumarul văzînd trăsura. Apoi strigă în urechea celui pe care-l ţinea de braţ : Domnule, iată o trăsură !

— Bun... ajută-mă să mă urc... spuse necunoscutul.

Cu chiu, cu vai, cîrciumarul îl împinse în trăsură. Cînd îl văzu urcat, vizitiul întrebă unde să-l ducă.

— La intrarea... în Champs-Elysées... Ai să vezi o trăsură galbenă... opreşte alături de ea... răspunse omul beat,

cu limba împleticită, dar cu acea luciditate pe care o au uneori beţivii care ţin minte cu încăpăţînare un anumit lucru, deşi mintea le e atît de tulbure. Ia-ţi banii pentru cursă... adăugă el, lăsînd să-i cadă restul de la moneda de aur schimbată, jumătate în mîna vizitiului şi jumătate în stradă.

După ce căută pe jos cîteva momente, vizitiul strigă încîntat :

— Şaptesprezece franci ! Ce pleaşcă ! Numai beţivanii au astfel de obiceiuri... Apoi, mustrîndu-l probabil conştiinţa că primise un bacşiş atît de mare, spuse : Domnule, ştii cît mi-ai dat ? Şaptesprezece franci.

— Da... păstrează-i... şi mergi încet... Mie îmi place să dorm în trăsură... şi nu uita ce ţi-am spus... o trăsură galbenă... la intrarea în Champs-Elysées... E un om pe capră... alături de vizitiu... Să opreşti lîngă trăsura galbenă [1]...

— Bine, jupîne, răspunse vizitiul, urcîndu-se vesel pe capră, în timp ce cîrciumarul închidea uşa pe dinăuntru, cu ajutorul unor zăvoare groase de fier. Vizitiul îşi şfichiui caii şi-mi spuse îndepărtîndu-se : Vezi, băiete, Parisul e oraşul surprizelor !

Şi trăsura dispăru curînd în întuneric.

---

[1] Am mai spus-o că ne place, atît pe cît ne stă în putinţă, să citäm fapte asemănătoare cu lucruri ce nu pot fi suspectate de neverosimilitate... Acum cîteva luni, toate ziarele au vuit de povestea acelei femei supranumite „frumoasa englezoaică" ; frumoasă într-adevăr, de viţă nobilă, rătăcea prin cele mai degradante crîşme din hale, unde se îmbăta criţă cu rachiu. De asemenea, nimeni nu l-a uitat pe un oarecare membru al clubului englez „Durkey", găsit beat mort într-un teatru, marchizul de N., arestat sub un nume fals şi scos din închisoare de către fiul său (n. a.).

Un moment am fost plin de amărăciune, de ură şi de revoltă împotriva societăţii, gîndindu-mă la acel om, desigur foarte bogat, din moment ce risipea cu atîta nepăsare, pentru nişte capricii ruşinoase şi abrutizante, o sumă cu care eu aş fi trăit timp de douăzeci de zile şi care mi-ar fi dat posibilitatea să mă întorc îndărăt la Claude Gérard, fugind din acel oraş imens în mijlocul căruia mă simţeam pierdut. Nu puteam rămîne înţepenit în uşa cîrciumii. Lapoviţa care cădea din belşug îmi udase hainele şi mă simţeam îngheţat pînă la oase. Vizitiul îmi spusese că voi găsi, cu puţin înainte de a ajunge la barieră, azilul de noapte unde dădeai patru bănuţi pentru un pat. Am coborît strada la lumina nesigură a felinarelor, care, răzbătînd prin ploaia amestecată cu zăpadă, se reflectau în bălţile negre de noroi de pe drum. Mergeam de vreo zece minute, cînd am întîlnit un strîngător de zdrenţe, care, cu coşul în spate, cu felinarul într-o mînă şi cu un băţ cu cîrlig în alta, scotocea prin grămezile de gunoi ce se ridicau în jurul bornelor de pe drum. Temîndu-mă să nu mă rătăcesc, l-am întrebat dacă ştia pe undeva pe aproape un azil de noapte.

— A doua la stînga, apoi prima la dreapta. Ai să vezi la uşă un felinar roşu ! mi-a răspuns omul fără să-mi arunce o privire, fără să se oprească din treabă.

După alte zece minute, m-am trezit într-o stradă îngustă, în faţa unei case ce părea destul de solidă. Am urcat cele cîteva trepte de lemn ce duceau la uşă ; uşa era deschisă. Am făcut cîţiva paşi şi m-am oprit din pricina lătrăturilor furioase ale unui cîine mare. Aproape imediat un bărbat scund şi îndesat, cu o mutră suspectă, ţinînd o bîtă zdravănă sub braţ şi în căuşul mîinilor o luminare, îmi ieşi înainte şi mă întrebă, cu voce aspră, ce doream.

— Să dorm o noapte aici, domnule.

— Actele dumitale...

— Poftim, domnule.

— Costă patru bănuți care se plătesc înainte, îmi spuse omul după ce aruncă o privire rapidă și indiferentă prin hîrtiile mele.

I-am dat cei patru bănuți. Omul a luat-o înaintea mea, a străbătut o curticică plină de noroi și mi-a deschis ușa unei hrube luminate de o lampă ce fumega. Am fost aproape sufocat de mirosul infect pe care-l exala acea lampă la lumina căreia am văzut opt sau zece paturi ocupate unele de bărbați, altele de femei ; în fiecare pat dormeau cîte două persoane. Numai unul singur mai rămăsese gol. Bondocul mi l-a arătat cu un gest și mi-a spus :

— E interzis să te culci cu pantofii, fiindcă-mi rupi cearșafurile și fiindcă-l poți lovi cu picioarele pe cel care va dormi la capătul celălalt.

— Bine, domnule, i-am răspuns.

— Și să știi că nu răspund decît de ceea ce mi se dă în păstrare, mai spuse omul îndepărtîndu-se, fără ca, din nenorocire pentru mine, să-mi explice sensul acestor cuvinte.

Patul era alcătuit dintr-o saltea de paie pusă pe trei scînduri fixate pe patru picioare înalte cam de șase degete de la pămînt. O cuvertură găurită, de lînă, și niște cearșafuri negre de murdărie și de noroi uscat acopereau salteaua. Pereții, fără tapet de hîrtie, șiroiau de umezeală. Pe jos, pămîntul era bătătorit și amestecat cu salpetru. Am aruncat o privire asupra celorlalți ocupanți ai camerei. Aproape că mi s-a făcut frică văzînd că majoritatea dintre ei aveau ochii larg deschiși ; dar toți acei oameni care mă țintuiau cu privirea rămaseră nemișcați, fără să scoată o vorbă. Tăcerea, privirile îndreptate asupra mea

mă tulburară foarte mult. Cei mai mulți dintre tovarășii mei de cameră mi se părură a avea niște mutre foarte suspecte ; am văzut culcate acolo și trei femei, dintre care două destul de tinere, dar cu chipurile palide, ofilite, cu o expresie respingătoare. Stomacul mi se întoarse pe dos de silă, dar fiind zdrobit de oboseală, mi-am pus sub cap pachetul unde se afla și prețiosul portofel ce aparținuse mamei Réginei, apoi m-am învelit cu hainele ca să-mi fie mai cald, căci tremuram din cap pînă-n picioare. M-am străduit mult pînă am adormit, încercînd ca, odată cu somnul, să uit măcar cîteva ceasuri situația tragică în care mă aflam. După ce m-am mai frămîntat o vreme, am căzut într-un somn ca de piatră.

Cînd m-am trezit, se făcuse ziua-n amiaza mare. M-am ridicat în capul oaselor : eram singur ; toți tovarășii mei de cameră probabil că-și părăsiseră de mult paturile. Aruncîndu-mi ochii pe pat, mi-am căutat hainele, dar acestea dispăruseră. În locul lor am găsit o pereche de pantaloni ca vai de capul lor și o bluză de pînză albăstruie. La început nu mi-a trecut prin cap că am fost furat. Am căutat, ca prostul, pe jos, în dreapta și în stînga saltelei, dar n-am găsit nimic. Pantofii, pînă și pălăria, îmi fuseseră luați. Tot atît de furios pe cît de disperat — căci vînzarea acelor haine noi-nouțe era ultima mea speranță — l-am strigat cu glas tare pe stăpînul azilului. Am bătut cu putere în peretele de care se sprijinea patul, dar n-a venit nimeni. După un sfert de ceas de așteptare și de tăcere, silit să mă îmbrac cu zdrențele ce-mi fuseseră lăsate, am ieșit, cu picioarele goale, ducînd sub braț pachetul care, din fericire, îmi slujise drept pernă. Am găsit-o pe gazdă într-o odaie din dreapta curții celei mici. Fuma din pipă, sorbind dintr-un pahar cu vin. Plin de indignare, m-am plîns de furtul a cărui victimă fusesem.

— Asta nu mă priveşte, mi-a răspuns omul. Doar ţi-am spus noaptea trecută că „nu răspund decît de ceea ce mi se dă în păstrare". Trebuia să-mi dai hainele, acum le-ai fi regăsit ; dimineaţă am văzut pe unul ieşind aşa cum erai îmbrăcat ieri... dar am crezut că erai dumneata ! Cu atît mai rău... Aici se doarme numai cu un ochi !

Şi cum eu insistasem ridicînd tonul, omul îmi răspunse cu brutalitate :

— Ce zbieri aşa ? Vrei să te dau pe uşă afară ? Uită-te la mine cum arăt, adăugă el umflîndu-şi pieptul şi braţele puternice.

— Şi eu sînt destul de voinic, i-am răspuns disperat. Pot să-ţi ţin piept ! Nu plec de aici pînă nu-mi dai hainele mele sau altele la fel. Să vină poliţia, nu mă tem...

— Foarte bine, zise gazda, în loc să ne batem, hai să mergem la comisar şi-o să vedem noi cum stau lucrurile ! Pentru patru bănuţi amărîţi pe care mi i-ai dat, mă obligi să-ţi dau haine în valoare de cincizeci sau şaizeci de franci ? Hai la comisar !

Siguranţa acelui om, judecata lui, care — mărturisesc —mi s-a părut dreaptă, mai ales amintindu-mi de cuvintele pe care mi le spusese în ajun : „Nu răspund decît de ceea ce mi se dă în păstrare", mi-au dat de gîndit. Chiar presupunînd că omul ar fi fost obligat să-mi plătească hainele furate, aceşti bani nu mi-ar fi fost daţi decît în urma unui proces, care poate că ar fi durat zile şi săptămîni. Gîndindu-mă că prin relaţiile sale cu oameni la fel de sărmani ca şi mine acel om putea să-mi fie util, i-am spus cu o amară resemnare :

— Fie, domnule ; m-au despuiat în casa dumitale ; dar dumneata nu eşti vinovat cu nimic. Sînt gata să te cruţ de un scandal destul de neplăcut, dar cu o condiţie...

— Eu nu mă tem de scandal, fiindcă sînt în dreptul meu. Totuşi, spune care-i condiţia... Încerc să mă pun în

locul dumitale. Sigur că e neplăcut să te trezești dezbrăcat, dar trebuia să-ți pui hainele sub cap. Asta-i regulă generală cînd nu-ți cunoști vecinii de cameră...

— Aceste sfaturi sînt tîrzii, domnule ; eu vreau să-ți cer altele... Sînt energic, plin de bunăvoință, știu să citesc, să scriu și să socotesc ; cunosc bine limba franceză, puțină istorie și geografie ; în plus, am și o meserie : sînt un dulgher destul de bun. Dumneata trebuie să fi întîlnit destui oameni în situația mea. Cum să fac ca să pot trăi în mod cinstit la Paris ?

— Drace ! Să trăiești în mod cinstit ! Și încă în toiul iernii ! Mi-ai pus într-adevăr o întrebare foarte ușoară ! Mai întîi că iarna toți dulgherii șomează. Nimeni nu-și construiește nimic în toiul iernii ! Cît despre faptul că știi să scrii, să citești și să numeri, există sute și mii care știu și care crapă de foame !

— Atunci ce-i de făcut ? Dumneata, domnule, care cunoști Parisul și mizeriile sale, dă-mi un sfat, măcar din milă. Nu cunosc pe nimeni în acest oraș și am sosit aici ieri...

— Mda, făcu omul ridicînd din umeri, ca atîția alți boboci care cred că se vor îmbogăți la Paris...

— În sfîrșit, domnule, oricare ar fi motivul care m-a adus aici, ți-am arătat care e situația mea : sînt tînăr, robust, țin la tăvălceală, sînt curajos și nu cer decît să-mi cîștig cinstit pîinea.

— Ei drăcie ! Am auzit mii ca dumneata care caută acest lucru, dar care nu-l găsesc ! Totuși, ai putea încerca în port, ca hamal, la descărcatul vapoarelor. Dar fii atent, va trebui să ai pumni solizi, pentru că ești nou și pentru

că cei vechi nu te vor lăsa așa, cu una, cu două, să le iei pîinea de la gură.

— O altă alternativă nu mai există ?

— Ai putea, de asemenea, ca, la ieșirea de la spectacole, să deschizi portierele trăsurilor. Dar și aici va trebui să te bați, pentru că și aici există cei vechi ; și apoi, vezi dumneata ? În toate aceste locuri e plin de pungași, de oameni certați cu justiția sau de diverși ticăloși, și un tînăr care vrea să meargă pe drumul drept o poate încurca rău...

— Asta n-o cred... Poți rămîne om cinstit oriunde.. Oricum, îți mulțumesc, domnule, pentru sfaturile pe care mi le-ai dat. Vrei să-mi spui unde e portul ? S-o încep întîi de acolo...

În ciuda asprimii și a împietririi sale, datorate, în mod sigur, obișnuinței de a vedea atîta mizerie în jurul lui, omul păru mișcat de hotărîrea mea. Vru să-mi fie de folos, în felul său, așa că, după un moment de tăcere, zise :

— Ei, pari să fii un tînăr cinstit și de treabă.. Ia hai să-ți aranjăm puțin afacerile... Cîți sunători ți-au mai rămas în buzunar ?

— Șaisprezece bănuți. Și pachetul ăsta, în care se află trei cămăși, o vestă de lînă și două batiste.

— Asta-i tot ?

— Tot.

— Dacă batistele și cămășile sînt bune, hai să le schimbăm cu o pereche de pantofi și o bonetă grecească încă destul de bune. Așa, cel puțin, vei fi încălțat și vei avea ceva pe cap. Pantalonii merg așa cum sînt ; pune-ți vesta peste bluza de pînză și-o să-ți fie mai puțin frig. Și cu asta, iată-te îmbrăcat... Și acum ascultă-mă bine. Du-te

în centrul orașului, oprește-te în fața primei prăvălii frumoase pe care o vei vedea, ia o piatră și sparge-i un geam. Stai, băiete, că-ți vorbesc foarte serios... Dacă vrei, arde-i și un picior în burtă primului polițist pe care-l vei vedea. Toate astea n-au în ele nimic dezonorant, dar procedînd astfel, te alegi cu două, trei luni bune de închisoare, unde stai la căldurică, ai ce mînca, unde dormi și cu ce te îmbrăca. Stai acolo cuminte pînă trece iarna și se încălzește afară. Pe urmă vei vedea tu ce faci ! Încep construcțiile, așa că vei găsi de lucru. Și apoi, vara, totul pare mai ușor ! Ascultă-mă, băiete, îți vorbesc ca și cum i-aș vorbi fiului meu... Poate crezi că glumesc... Dar după ce vei petrece opt zile la Paris, vei vedea că am avut dreptate și vei regreta că nu m-ai ascultat.

— Se poate să ai dreptate, domnule, deși tot ceea ce mi-ai spus dumneata e foarte trist. Am să încerc totuși să-mi găsesc de lucru, pentru că închisoarea mă îngrozește. Accept schimbul cu cămășile, fiindcă nu pot merge cu capul descoperit și cu picioarele goale ; acum am să te rog să-mi dai ceva de scris.

— Poftim... masa, registrul și o foaie de hîrtie pe care ți-o fac cadou. În vremea asta, eu am să mă uit în pachetul dumitale și, dacă-mi convine ce ai în el, îți dau pantofii și boneta grecească.

I-am scris lui Claude Gérard, în cîteva rînduri, situația deplorabilă în care mă aflam, rugîndu-l să-mi răspundă prin același curier, la Paris, la post-restant. Am lipit plicul și, cînd omul a intrat cu pantofii și cu boneta de lînă care odinioară fusese roșie, mi-am îmbrăcat vesta peste bluză, am ascuns portofelul cu scrisorile mamei Réginei

într-unul din buzunare, împreună cu bănuții care-mi mai rămăseseră, și mi-am luat rămas bun de la omul cel bondoc, care mi-a spus încă o dată :

— Crede-mă, băiete, cotonogește-l pe primul polițai din oraș sau sparge geamul primei prăvălii mai acătării și vei sta toată iarna la adăpost...

L-am părăsit cu inima înghețată pe acel mentor ciudat. Cedînd unei ultime și vagi nădejdi, am vrut să mă mai duc o dată în fundătura Vulpii. Poate că de data asta aveam să fiu mai norocos ca în ajun și să-mi găsesc prietenul.

Tot întrebînd în dreapta și în stînga, am nimerit destul de ușor în fundătură. Dar chiar la intrare, am văzut o grămadă de oameni, iar peste capetele lor lucind baionetele jandarmilor. M-am apropiat și am întrebat pe careva ce se întîmplase.

— La casa cu numărul 1 din fundătură s-a descoperit un grup de contrabandiști, mi-a răspuns omul. Dar, ca de obicei, poliția a venit prea tîrziu ; au găsit cîteva mărfuri de contrabandă și alte lucruri suspecte, dar contrabandiștii o șterseseră ; s-ar zice că ar fi aflat încă de ieri că sînt filați și că la ora asta sînt departe...

Abia atunci mi-am explicat de ce venise Ologul la cîrciuma „La trei butoaie" și de ce era atît de alarmat. Compromis în acea afacere primejdioasă, Paiața probabil că fugise din Paris și se ascunsese. Deci orice nădejde de a-l mai întîlni era pierdută pentru mine. M-am resemnat și m-am împăcat cu situația.

Așa am petrecut eu prima zi și prima noapte la Paris.

Capitolul XXIX

Muncă şi pîine. — Sfatul comisarului de poliţie. — Debarcaderul. — Portul. — Necunoscutul de la cîrciuma „La trei butoaie". — Robert de Mareuil. — Ologul.

Moartea subită a domnului de Saint-Etienne îmi năruise toate speranţele ; dispariţia Paiaţei mă lipsise de ajutorul pe care-l aşteptam de la el, aşa că mă găseam aruncat în acel imens Paris, necunoscut pentru mine, neavînd alte resurse decît toalele mizerabile cu care eram îmbrăcat şi şaisprezece bănuţi pe care, din fericire, îi salvasem, după cum salvasem şi portofelul cu scrisori ce aparţinuse mamei Réginei. După ce părăsisem acel sinistru azil de noapte, nu-mi mai rămîneau decît două posibilităţi către care să mă îndrept ca să nu mor de foame :

1. Să mă las arestat pentru un delict oarecare.

2. Să mă duc în port sau la ieşirea din teatre, cu nădejdea îndoielnică de a cîştiga cîţiva bănuţi fie ajutînd la transportul mărfurilor, fie deschizînd portierele trăsurilor. Oricît de adevărat ar fi fost sfatul celui cu paturile de închiriat în legătură cu imposibilitatea de a găsi de lucru de pe o zi pe alta, mai ales în acea epocă a anului, nu-l puteam totuşi crede.

„În fiecare cartier — mi-am spus — există cîte un înalt funcţionar de poliţie a cărui uşă e deschisă la orice oră ; am să mă adresez lui direct şi fără îndoială că, în numele legii şi al societăţii, va veni în ajutorul unui om cinstit care nu cere decît să muncească."

Părăsind fundătura Vulpii, m-am întors la barieră şi am întrebat unde stă comisarul de poliţie din cartier. Mi-au

arătat. Un slujbaș m-a introdus în cabinetul lui. I-am istorisit în cîteva cuvinte ce mi se întîmplase de cînd sosisem la Paris, trecînd totuși peste furtul hainelor din azilul de noapte. La început, comisarul a fost rece, sever și neîncrezător. Dar mai apoi, convingîndu-se de sinceritatea mea, a devenit mai plin de bunăvoință și de compătimire. Iată ce mi-a răspuns comisarul :

— Amănuntele pe care mi le dai, felul dumitale de a te exprima și experiența pe care am căpătat-o avînd de-a face cu tot soiul de oameni m-au convins că spui adevărul. Socot că situația dumitale e într-adevăr demnă de milă. Din păcate, nu te pot ajuta cu nimic, dar absolut cu nimic ; și așa acționez împotriva datoriei mele că nu te arestez imediat, pentru că, dacă țin seama de mărturisirea dumitale, nu ai nici un mijloc de trai și pe nimeni, la Paris, care să aibă grijă de dumneata. Poate că-ți fac un prost serviciu lăsîndu-te liber... Mă tem că, în ce te privește, nu-ți mai rămîne decît libertatea de a cerși, delict care te va conduce în mod fatal la pușcărie. Dar nu vreau să abuzez de încrederea dumitale. Învățătura pe care ai primit-o nu-ți poate fi de nici un ajutor acum și aici ; poate că mai tîrziu te vei putea apuca de dulgherie ; deocamdată, în timpul iernii, la Paris toți dulgherii șomează.

— Bun, domnule, și atunci ce să fac ? Ce mă sfătuiți ?

— Vai, băiete dragă, singurul sfat pe care ți l-aș putea da ar fi să te lași arestat pentru vagabondaj... Cel puțin, în închisoare, vei găsi un pat unde să dormi și o bucată de pîine. Dar vezi că dumneata ești tînăr și viața de pușcărie e cît se poate de... molipsitoare... Asta ar însemna să risc să corup o fire curată și cinstită ca a dumitale, căci, vezi, legea n-a putut prevedea chiar totul...

— N-a putut prevedea și această eventualitate atît de frecventă, ca un om cinstit să nu poată găsi de lucru... am spus cu amărăciune. În schimb, prevede zeci de delicte pe care le poți comite ! Cum de nu prevede ea oare și cauzele care duc la săvîrșirea acestor delicte ?

— Ce vrei, asta-i situația, îmi răspunse întristat comisarul.

În acel moment, secretarul veni să-l caute pentru nu știu ce incident grav. Am ieșit de la comisar cu gîndul dezolant că, în afară de un limbaj mai elevat, acesta îmi spusese aproape aceleași lucruri ca și omul scund și îndesat de la azilul de noapte. Oricît de copleșitoare ar fi fost această nouă încercare, nu m-am dat bătut. Mai aveam încă șaisprezece bănuți ; cheltuind doi sau trei bănuți pe zi, ca să cumpăr pîine, plătind patru bănuți un pat, ca să mă odihnesc noaptea, aveam cel puțin două zile asigurate, răstimp în care nădăjduiam să mă descurc în vreun fel. Mergînd la nimereală pe străzi, am dat peste dugheana unuia care scria diverse hîrtii pentru publicul neștiutor de carte. Am avut o licărire de speranță. Poate că mă putea lua în slujba lui. Se apropia sfîrșitul anului și în acea epocă toți cei ce nu știau să scrie voiau să trimită felicitări și urări de bine rudelor sau prietenilor care lipseau din Paris. Am intrat timid la stăpînul dughenei ; cum a auzit că-i cer de lucru, m-a dat pe ușă afară, văzînd probabil în mine un viitor concurent. Am continuat să bat drumurile la întîmplare. Tot mergînd, am nimerit peste atelierul unui tîmplar ; cunoscînd destul de bine dulgheria, care are multe puncte comune cu tîmplăria, l-am rugat pe stăpînul atelierului să mă ia la el.

— Tinere, mi-a răspuns omul, din douăzeci de lucrători buni cu care lucrez vara, nu oprese decît cinci iarna,

cînd nu se construieşte nimic şi e şomaj. Cum dracu vrei să te angajez cînd nici măcar nu eşti tîmplar ?

Omul avea dreptate ; m-am îndepărtat cu moartea în inimă. Între timp se făcuse noapte. Sfîrşit de foame şi de oboseală, am cumpărat de trei bănuţi o pîine de la un brutar şi am întrebat dacă mă aflam departe de bariera Clondirului, căci contam să mă duc la acelaşi azil de noapte al cărui stăpîn era acum pentru mine ca o veche cunoştinţă. Dar ca să mă reîntorc la barieră ar fi trebuit să străbat tot Parisul, fiindcă în acel moment mă aflam pe Pont-Neuf ; atunci, am întrebat dacă în acel cartier nu există vreun loc cu paturi de închiriat. Mi s-a arătat o străduţă care se învecina cu Luvrul şi cu strada Saint-Honoré ; tot căutînd, am nimerit peste o casă cu aspect aproape sinistru, unde, în loc de patru bănuţi pentru o noapte, mi s-au cerut şase, avînd în vedere cartierul şi apropierea de Palatul Regal ; cei doi bănuţi în plus contau mult pentru mine pentru că însemnau pîinea mea pe o zi. Dar eram atît de zdrobit de oboseală, frigul mă pătrunsese pînă la oase şi simţeam o asemenea nevoie de odihnă, încît m-am resemnat la acel dureros sacrificiu. De data asta, mai prevăzător, m-am culcat îmbrăcat, vîrîndu-mi la subţioară cei şapte bănuţi care-mi mai rămăseseră. Era abia opt seara ; obişnuiţii acelui azil, întotdeauna bănuitori, n-au venit decît tîrziu, noaptea, aşa că am găsit pustie odaia unde închiriasem unul din paturi. Cine s-o fi odihnit alături de mine în timpul nopţii ? Habar n-am, fiindcă am dormit atît de profund, încît a trebuit să vină gazda să mă scoale a doua zi la amiază, cînd îmi expira dreptul de a mai ocupa patul. Deşi convins de absurditatea cererii mele, l-am întrebat totuşi pe om dacă nu-mi putea procura vreun loc de muncă. Omul m-a pri-

vit cu neîncredere şi, atribuind probabil întrebării mele cine ştie ce sens nelalocul lui, mi-a răspuns cu grosolănie :

— Eşti de la poliţie... Vrei să-mi întinzi o cursă ! Apoi adăugă cu un aer ironic şi apăsînd pe cuvinte : Nu, n-am nici o slujbă să-ţi dau !

Văzînd că demersurile mele nu duc la nici un rezultat pentru a găsi o muncă onorabilă, că ultimele resurse se reduceau la şapte bănuţi, ca să nu mor de foame a doua zi, m-am dus în portul Saint-Nicolas. Acolo am văzut un mare număr de oameni îmbrăcaţi mult mai prost decît mine, care trudeau la descărcarea cîtorva bărci mari, în vreme ce alţii, în ciuda frigului ascuţit al iernii, cufundaţi în apă pînă la brîu, descărcau stive de lemne sau desfăceau vechile vapoare scoase din uz. Am încercat să descopăr printre toţi acei muncitori ocupaţi unul al cărui chip să-mi inspire destulă încredere pentru a-mi deschide sufletul în faţa lui. Din păcate, toate acele feţe mi se părură aspre, îngrijorate sau brutale. Observînd totuşi un tînăr de vîrsta mea, care — cu ajutorul unei funii — tîra cu greutate o bucată groasă de lemn, m-am apropiat de el şi i-am spus :

— Nu vrei să te ajut ?

Tînărul a socotit oferta mea drept o glumă şi mi-a răspuns înjurîndu-mă.

— Vorbesc serios, i-am răspuns. Sînt nou-sosit la Paris şi fără lucru. Dacă vrei, te pot ajuta... Îmi dai cît crezi...

— Nu eşti din Paris ? Şi vii să ne jecmăneşti în portul nostru ? Şi încă în plină iarnă, cînd e atît de puţin de lucru, încît pentru două braţe de cît au nevoie patronii se ridică la douăzeci ? N-avem decît o îmbucătură de pîine şi vrei să ne-o înhaţi tu ? Apoi, adresîndu-se unuia dintre tovarăşii săi, strigă mînîat : Hei, iaca un „crap“ ! Goneşte-l, pune-l pe fugă !

Mai tîrziu am aflat că cuvîntul „crap" însemna un nou concurent la muncă. Înjurat, insultat, amenințat de niște pumni respectabili, n-am știut cum să mă retrag mai repede. Părăsind cu tristețe portul, m-am urcat pe chei, am străbătut un pod și am văzut în depărtare fumul unui vapor cu aburi ce se apropia de debarcader. M-am dus înaintea lui, în nădejdea că voi putea cără bagajele călătorilor. Grăbindu-mă să ajung la malul rîului, m-am izbit de un dublu gard viu de oameni, destul de tineri, așteptînd, plini de nerăbdare, mînie și înverșunare, prada ce se apropia. Înjurîndu-se, amenințîndu-se și cotonogindu-se unii pe alții, vreo treizeci de haidamaci se înghesuiau să ajungă în față pentru a fi cît mai aproape de vaporul unde nu se aflau decît zece sau doisprezece călători. Cuprins de o silă de neînvins, n-am vrut să mai fac concurență obișnuiților debarcaderului.

Mă uitam, trist, în jurul meu, cînd, în mijlocul unuia dintre pîlcurile de oameni care n-aveau nimic de transportat, l-am zărit pe Olog. Dar peste puțin, însoțit de un alt bărbat cu o mutră tot atît de respingătoare ca și a lui și de un băiețandru de vreo cincisprezece ani, au părăsit debarcaderul și au urcat pe chei. Cedînd unui impuls aproape involuntar, i-am urmărit pe cei trei, cu gîndul că poate, prin ei, aveam să ajung la Paiață. În curînd cei trei au intrat într-un labirint de străzi strîmte și întunecoase. După un drum lung, am ieșit la unul din drumurile largi de la marginea Parisului, mărginit ici și colo de cîte o casă. Nu peste mult i-am văzut pe Olog și pe acoliții săi intrînd într-o casă rău famată, în jurul căreia se învîrteau cîteva femei la care-ți era silă să te uiți.

În ciuda speranței mele vagi de a-mi regăsi prietenul, ezitam să intru în acea cocioabă, iar Ologul îmi inspira

atîta groază, încît n-aș fi îndrăznit pentru nimic în lume să-l întreb ceva despre prietenul meu din copilărie. Mă tot gîndeam cum de mai avea Ologul tupeul să-și mai arate mutra, după săvîrșirea acelui delict de contrabandă în care erau amestecați și el și Paiața, cînd iată că, brusc, larma unui scandal — țipete, dale sparte — mă smulse din gînduri și mă făcu să mă întorc îndărăt. Scandalul venea din cocioaba unde-l văzusem pe Olog intrînd. În momentul cînd m-am întors din nou cu fața spre cocioabă, un om beat-turtă era azvîrlit afară din locuința aceea jalnică. În clipa în care ușa se închidea în urma bețivului, i-am văzut, în umbra aleii, pe Olog și pe celălalt bărbat, în vreme ce la o lucarnă am văzut clar capul unei femei ciufulite alături de care apăruse mutra jalnică a băiatului de cincisprezece ani. Amîndoi îl înjurau cum le venea la gură pe bețivul pe care-l aruncaseră în stradă ; acesta însă, ridicîndu-se de jos și sprijinindu-se cînd de un copac, cînd de altul, rîdea de se prăpădea, strigînd printre hohote de rîs că fusese prădat de tot ce avea. Un sentiment de curiozitate, amestecat cu milă, m-a determinat să fac un pas sau doi către victima acelor ticăloși. Dar care nu mi-a fost uimirea cînd l-am recunoscut pe tînărul cu maniere de mare senior pe care-l întîlnisem, tot beat mort, în cîrciuma „La trei butoaie"... Văzîndu-l cît era de bèat, aproape că m-am bucurat ; m-am gîndit că n-ar fi rău să-l trag puțin de limbă ca să aflu dacă numele scris atunci, seara, pe mușamaua din cîrciumă era într-adevăr numele fetei pe care o cunoșteam eu sau al alteia. Dacă era vorba despre Régine, aș fi vrut să știu ce legături existau între acel tînăr și fată și dacă aceasta din urmă se afla în acel moment la Paris. Așa că, apropiindu-mă de el, i-am spus :

— Ticăloșii ăia v-au furat, domnule ?

El m-a privit ameţit, clătinîndu-se pe picioarele care abia îl mai ţineau, şi mi-a răspuns, rîzînd din nou, cu hohote :

— Mi-au şterpelit tot... Am petrecut o noapte în spelunca aia... am fost cinci sau şase... Printre ei se afla şi un amărît care scormone prin gunoaie... dar atît de vesel şi de spiritual... şi mai erau şi nişte femei... ah, da, nişte femei fermecătoare... de o veselie... Hotărît, numai în astfel de locuri te poţi distra...

Şi necunoscutul se agăţă de braţul meu ca să nu cadă. L-am privit cu mirare şi cu milă. Văzut în plină zi, trăsăturile sale păreau parcă şi mai pure, şi mai frumoase decît în ajun şi, deşi se afla, desigur, după o noapte de dezmăţ, chipul îi era proaspăt, ca şi cum abia atunci s-ar fi trezit din somn ; în sfîrşit, în ciuda părului ciufulit şi a veşmintelor în dezordine, în ciuda mersului împleticit, inflexiunea vocii sale, manierele distinse pe care le avea, chiar aşa beat-turtă cum era, trădau în fiece clipă condiţia sa elevată.

— Poate vreţi să vă întoarceţi acasă, domnule, i-am spus. N-aţi vrea să ne îndreptăm către o staţie de trăsuri ?

În felul acesta nădăjduiam că-i voi afla adresa.

— Dumneata eşti... un om foarte de treabă, domnule... în ciuda bonetei greceşti... şi a bluzei pe care o porţi... mi-a zis cu un aer uşor comic ; întinzi mîna unui înecat... în vin... Ha ! Ha ! Ha ! E un gest frumos... Dar cred că-ţi dai seama... că fiind beat criţă, nu mă pot duce acasă... în halul ăsta... ca să mă vadă slugile...

— Aveţi dreptate, i-am spus, fixîndu-l cu o privire pătrunzătoare, dar dacă domnişoara Régine ar şti că...

Nu m-a lăsat să-mi isprăvesc fraza ; chipul, mai înainte surîzător și nepăsător, i-a devenit brusc grav și neliniștit. O clipă, am avut impresia că aburii vinului i s-au risipit din pricina emoției pe care-o simțea ; se îndreptă brusc, pasul îi deveni mai ferm ; cu o privire poruncitoare, aproape mînioasă, îmi strigă :

— Cu ce drept îi rostești numele, domnule ?

— Eu am rostit numele domnișoarei Régine, am spus fără a mă lăsa intimidat, al domnișoarei Régine, fiica baronului de...

— De Noirlieu ! a strigat el. O cunoști ? Dumneata o cunoști pe Régine ?

Apoi tăcu și, desprinzîndu-și brusc brațul de sub al meu, se dădu înapoi, mă examină cu uimire și cu o curiozitate amestecată cu neîncredere. Dar, așa cum mă așteptam, luciditatea nu l-a ținut mult ; beția a pus din nou stăpînire pe el, mersul i-a devenit șovăielnic, apoi, înălțîndu-și capul, reluă pe un ton ce voia să fie și fin, și prevăzător :

— Ei, omule cu bonetă grecească... nu cumva ești vreun rival deghizat ? Ar fi nostim, zău așa... Eu nu mă gîndeam decît... la Robert de Mareuil... prietenul ei din copilărie, și la omul acela copt... chiar mult prea copt... care se numește... Întrerupîndu-se brusc, necunoscutul începu să surîdă cu un aer satisfăcut, apoi continuă : Va să zică mă spionezi... Dar mi-e indiferent... Știu eu cum să ies din încurcătură dacă ai de gînd să pălăvrăgești...

Numele lui Robert de Mareuil, rostit de necunoscut, îmi aduse brusc aminte de scena din pădurea din Chantilly, scenă care-mi era vie în inimă pînă în cele mai mici amănunte. Într-adevăr, micul viconte Scipion era însoțit în ziua aceea de un alt copil numit Robert, cu cîțiva ani mai mare ca el, un copil cu un chip fermecător și care, prin atențiile lui față de Régine, îmi inspirase o crîncenă ge-

lozie. Sigur că acel Robert era prietenul din copilărie al Réginei, rivalul despre care vorbise necunoscutul. Cît despre celălalt rival, „omul copt", nu-mi dădeam seama despre cine ar putea fi vorba.

Vrînd să capăt unele informaţii mai amănunţite, am rostit :

— N-aveţi încredere în mine, domnule, deşi eu...

— Lasă... văd eu că vrei să mă tragi de limbă... Dar nu sînt chiar atît de beat... pe cît par...

— V-am vorbit despre domnişoara Régine de Noirlieu pentru că familia sa a locuit în ţinutul meu...

— Régine ? făcu necunoscutul. N-am onoarea s-o cunosc pe această domnişoară...

— Veneaţi totuşi destul de des pe la tatăl ei... Nu vă amintiţi de baronul de Noirlieu, din strada...

Nădăjduiam că necunoscutul va rosti adresa. Dar el răspunse :

— Păi din moment ce n-o cunosc pe această domnişoară... cum puteam să mă duc... să-i fac vizite? Ei, văd eu că vrei cu orice preţ... să mă tragi de limbă...

Şi necunoscutul, cu o tenacitate de beţiv, la toate întrebările pe care i le puneam, îmi răspundea acelaşi lucru : că n-o cunoştea pe Régine. În felul acesta, am străbătut tot drumul şi am ajuns la barieră. Acolo, necunoscutul mi-a spus :

— Ia zi, omule cu bonetă grecească... dacă aş face o glumă proastă ? Văd că vrei să trăncăneşti pe seama mea... Ce-ai face dacă aş cere să fii arestat spunînd... că mi-ai furat toţi banii ?

— Cum ! Vreţi să mă faceţi să trec drept hoţ ? Gluma n-ar avea nici un haz, i-am spus, fiindcă, uitaţi-vă, asta e toată averea mea.

Şi i-am arătat cei cîţiva bănuţi care-mi mai rămăseseră.

— E de-ajuns ca să te înhaţe, mi-a răspuns necunoscutul rîzînd cu hohote.

Şi dînd să mă apuce de mînă ca să-mi ia cei cîţiva bănuţi, făcu o mişcare bruscă şi banii căzură jos. Atunci necunoscutul se aruncă asupra mea şi, strîngîndu-mă cu putere, începu să strige cît îl ţinea gura că-l prădasem. Cum eram destul de aproape de barieră, speriat de urmările pe care putea să le aibă pentru mine o asemenea arestare şi nemaiavînd vreme să-mi adun bănuţii care se risipiseră pe jos, am izbutit să scap, cu destulă greutate, din mîinile necunoscutului, ale cărui strigăte se înteţiră, şi m-am năpustit spre cîmp, fugind de-mi sfîrîiau călcîiele. Speriat să nu fiu arestat, am mers întruna pînă cînd s-a înnoptat; abia atunci am zărit departe, în stînga, un sat, iar în dreapta, la vreo două sute de paşi, cîteva mori de grîu care mi le amintiră pe cele unde Paiaţa, Basquine şi cu mine ne găsiserăm de multe ori adăpost peste noapte, în timpul peregrinărilor noastre. Nemaiavînd nici un bănuţ, am socotit că e mai prudent să-mi petrec noaptea la adăpost, într-una din morile acelea, în loc să mă reîntorc la Paris şi să bat străzile pînă a doua zi. Trăind doar cu cîte o bucată de pîine vreme de două zile şi nemîncînd nimic în ziua aceea, am simţit o foame crîncenă. M-am uitat de jur împrejur să văd dacă nu descopăr cîteva legume ; dar cîmpul era gol şi brăzdat de hîrtoape. După vreo zece minute, am ajuns la una din mori. Între timp se întunecase de-a binelea. Am tras cîteva braţe de paie, le-am întins pe pămînt, m-am culcat şi m-am acoperit cu alt braţ de paie. Vremea era mai mult umedă decît rece, iar locşorul acela îmi oferea un adăpost destul de bun. Tot regretînd amar pierderea ultimilor mei bănuţi, am simţit o tristă satisfacţie gîndindu-mă că şi Régine trăia la Paris şi că eu deţineam un secret atît de important pentru ea. Acum nu mai

aveam nici un dubiu : sau necunoscutul era iubit de ea, sau el o iubea şi ea nu. Îmi frămîntam mintea încercînd să înţeleg cum putea un bărbat îndrăgostit sau iubit de acea tînără fermecătoare să ducă o viaţă atît de destrăbălată. Cît despre secretul păstrat asupra acelor fapte ruşinoase, mi-l explicam numai prin locurile mult prea izolate şi prea depărtate de centrul Parisului pentru a fi dat de careva în vileag. Aceste gînduri mă împiedicară o vreme să mă preocup de soarta mea. Erau necesare aproape cinci zile pînă să pot primi un răspuns de la Claude Gérard, şi apoi nu mai aveam nici măcar o lescaie cu ce scoate scrisoarea de la post-restant. Cu ce-aveam să trăiesc a doua zi ? Şi în zilele următoare ? Unde aveam să dorm ? Oricît de sărmană mi-ar fi fost viaţa, întîmplarea făcuse să nu cunosc chinurile foamei pe care şi începusem să le îndur. O vreme am crezut că voi găsi în somn uitarea şi odihna... Dar, spre cruda mea dezamăgire, am rămas treaz aproape toată noaptea, afară de cîteva scurte aţipeli, pline de agitaţie şi de spaimă ; umezeala deveni încet, încet atît de pătrunzătoare, încît am fost nevoit să-mi părăsesc culcuşul cu mult înainte de a se lumina de ziuă ; tremurînd de frig şi mai ales chinuit de foame, nu mă mai gîndeam decît la un singur lucru : să mănînc, adică să-mi procur banii cu care să-mi pot cumpăra o bucată de pîine. Atunci am pornit-o hotărît spre Paris, călăuzit de norul luminos care, în timpul nopţii, părea că pluteşte deasupra marelui oraş luminat. Mergeam repede, spunîndu-mi cu o hotărîre înverşunată : „Mă duc la debarcader, unde vine vaporul cu aburi. Acum nu mai e vorba nici de silă, nici de frică... Sînt gata de orice... Va trebui cu orice preţ să găsesc şi eu nişte bagaje de dus... Căci mi-e foame ! Mi-e groaznic de foame !"

Cînd am ajuns la debarcader, se lumina de ziuă ; cărătorii de bagaje din ajun se şi adunaseră. Uimiţi de felul neaşteptat în care mă năpustisem în mijlocul lor, mai întîi m-au privit, apoi cel mai voinic dintre ei m-a întrebat:

— Ce cauţi aici ?

— Am venit să car bagajele călătorilor !

— Îţi interzic acest lucru !

— Da, da, îţi interzicem ! repetară mai multe glasuri ameninţătoare.

Sîngele mi s-a ridicat brusc în obraji şi, în aceeaşi clipă, m-am simţit inundat de atîta ură, mînie şi ferocitate, încît am spus, cu dinţii strînşi :

— Îmi interziceţi să rămîn aici ? Voi ?

— Da... Salvează-ţi pielea ! mi-a zis unul dintre acei nefericiţi, dîndu-mi un brînci puternic.

M-a apucat furia. Înşfăcîndu-mi adversarul de gît, l-am aruncat cît colo, rostogolindu-l de pe mal. Celui de al doilea care s-a repezit asupra mea i-am zdrobit maxilarul ; simţeam în mine, în acel moment, o forţă supraomenească: arterele îmi băteau să mi se rupă, iar în urechi auzeam un fel de zumzet.

— Credeţi că e destul ? am întrebat. Mai vrea careva să se bată cu mine ?

Nenorociţii mi-au dovedit cît erau de laşi, fiindcă nici unul n-a mai răspuns la apel ; energia, puterea mea mă impuseseră în ochii lor : poate că mă urau de moarte, dar neavînd încotro, trebuiseră să mă accepte. În ciuda cîtorva murmure surde, mi-am păstrat primul loc şi am început să aştept vaporul să se apropie.

— Bine-ai făcut că i-ai cotonogit pe tîlharii ăştia, mi-a spus o voce răguşită, pe care am avut impresia că o recunosc. Dacă vrei, putem duce împreună bagajele.

M-am întors, era Ologul.

— Nu te cunosc, i-am spus cu brutalitate.

— Nici eu, dar ai pumnul solid şi asta-mi place ! Aş vrea să-ţi fiu asociat !

— N-am nevoie de nici un asociat, i-am răspuns întorcîndu-mă, căci călătorii se pregăteau să debarce.

Ologul mi-a aruncat o privire ciudată şi-a dispărut. Călătorii erau şi mai puţini decît în ajun. Printre ei am remarcat un bărbat înalt, îmbrăcat într-o redingotă lungă, alburie ; partea de jos a chipului îi era ascunsă de un fular mare, de fapt un fel de eşarfă de lînă roşie. Purta ochelari albaştri ; o caschetă de călătorie, din blană albă, lăsată pînă peste urechi, îi ascundea în întregime chipul. Călătorul mi-a atras imediat atenţia prin graba lui de a pune piciorul pe pămînt. De două ori se grăbise să înainteze către marginea vaporului şi de două ori marinarii îl trăseseră înapoi, atrăgîndu-i atenţia că încă nu sosise momentul debarcării. Călătorul ţinea într-o mînă un sac de călătorie, iar în cealaltă o valiză cu cele necesare pentru drum ; ca să fie sigur că va coborî mai repede, îşi împinsese cufărul de piele pînă la marginea vaporului.

Cînd, în sfîrşit, s-a dat semnalul debarcării, m-am năpustit spre călătorul cu ochelari. Doi dintre concurenţii mei au vrut să mi-o ia înainte ; dar dîndu-i cu brutalitate la o parte, dintr-un salt am şi fost lîngă călătorul cu ochelari, care mi-a spus grăbit :

— Repede... Repede... Ia cufărul ăsta şi valiza cu cele necesare pentru drum. Eu voi duce sacul de călătorie... Vezi că pe chei ai să găseşti o trăsură...

Cufărul era greu. Abia l-am putut pune pe umăr. Cu mîna cealaltă am apucat valiza şi m-am luat după călătorul care mergea cu paşi mari şi repezi. Cînd m-am uitat în sus, la cufăr, am văzut scris pe o carte de vizită : „*Con-*

tele Robert de Mareuil". Acel nume mi-a adus aminte de unele din confidențele făcute de necunoscutul beat criță, din ajun, și mai ales de scena din pădurea din Chantilly. Călătorul era deci prietenul din copilărie al Réginei și rivalul despre care îmi vorbise necunoscutul. O trăsură aștepta pe chei. Călătorul cu ochelari s-a aruncat imediat în ea. Bagajele i-au fost puse alături și unul dintre cei doi slujitori, înainte de a se urca în spatele trăsurii, îi spuse vizitiului :

— Pornește și dă-i drumul cît mai repede !

După ce au închis portiera, le-am spus :

— Domnilor, știți, eu sînt cel care am cărat bagajele...

— Domnul conte n-are mărunt, zise unul, cu o mutră răutăcioasă, uitîndu-se la călătorul care, cu fața ascunsă în mîini, părea sfîrșit de oboseală.

— Dar, domnilor... am strigat.

— Vizitiu, ia-o din loc ! strigă unul dintre ei.

Vizitiul dădu bice cailor ; am fost obligat să mă dau iute la o parte ca să nu fiu zdrobit sub roți.

Ce cruntă dezamăgire pentru mine ! În mînia și disperarea mea, am ridicat pumnul după trăsură, strigînd :

— Mi-ați furat pîinea, nenorociților ! Mor de foame !

— Vino să mănînci, mi-a șoptit o voce la ureche.

M-am întors brusc. Era Ologul. L-am privit cu o uimire amestecată cu teamă.

— Ei bine, hai, vino să mănînci, zise el din nou. Văd că ești un flăcău hotărît. Ai un pumn zdravăn... Îmi plac oamenii hotărîți, care știu să lovească zdravăn ! Astăzi îți plătesc eu masa. Mîine o vei plăti tu, așa că nu te simți ofensat. Și acum, la drum !

Mi-era foame... Așa că am acceptat oferta Ologului.

CUPRINS

Capitolul I 5

Descrierea ţinutului Sologne. — Moş Latrace şi domnul Beaucadet. — Dragostea subofiţerului de jandarmi faţă de Bruyère ; ura sa împotriva lui Bête-Puante. — Vînarea vulpii şi vînarea banditului. — Semnalmentele Paiaţei.

Capitolul II 21

Întîlnirea Paiaţei cu Bête-Puante. Ascunzătoarea braconierului. — Cîinii sînt îndrumaţi pe o urmă falsă. — Cutezanţa a două femei frumoase. — Lăsătatea domnului Alcide Dumolard. — Un „tată tînăr", la modă. — Contele Duriveau şi fiul său. — Doamna Wilson şi fiica sa.

Capitolul III 44

Lumineau, cîinele favorit, găseşte urma vulpii. — Domnul Duriveau intră în ascunzătoarea lui Bête-Puante. — Urmarea

violului săvîrşit de un viconte asupra unei păzitoare de păsări. — Un *dandy* blazat. — Domnul Beaucadet e întotdeauna la înălţimea împrejurărilor. — Întîmplarea neplăcută a domnului Alcide Dumolard.

Capitolul IV 72

O fermă din Sologne. — Masa băieţilor şi a fetelor de la fermă. — Filozofia teoretică şi practică a lui Robin. — O tînără care ştie să facă „vrăji". — Datoriile marilor proprietari.

Capitolul V 83

Bruyère. — Locuinţa sa. — Moş Jacques. — Cum sfîrşesc truditorii pămîntului. — De unde ştia Bruyère atîtea lucruri. — Un vis al lui moş Jacques.

Capitolul VI 97

Odaia doamnei Perrine. — Scrisoarea unui fiu către mama sa. — Un rege care seamănă prea puţin cu alţi regi. — Discuţia dintre Bruyère şi doamna Perrine. — Ascunzătoarea. — Sipetul. — Recunoştinţa. — Şosirea domnului Beaucadet şi ce a rezultat din asta. — Pentru prima oară în viaţa sa cînd domnul Beaucadet nu se mai arată insensibil.

Capitolul VII 124

Doamna Wilson și fiica sa. — Dragostea Raphaëlei pentru tînărul Scipion Duriveau. — Confidențe. — Pînă unde poate merge iubirea unei mame. — Raphaële află de moartea tinerei Bruyère.

Capitolul VIII 141

Masa de la contele Duriveau. — Un candidat la deputăție. — Martin. — Doamna Chalumeau. — Basquine. — Alegători model. — Grădina de iarnă. — Profesia de credință a unui mare proprietar. — Eveniment neprevăzut.

Capitolul IX 170

Devotamentul lui Martin. — Voliera — Surpriza conjugală a domnului Chalumeau. — Dezamăgirea contelui Duriveau. — Sosirea domnului Beaucadet. — Discuția dintre conte și Scipion. — La așa tată, așa fiu. — Cinismul unui tînăr blazat. — Condițiile puse de Scipion. — Ultimul cuvînt al domnului Duriveau.

Capitolul X 203

Prins. — Inventar. — Un domn al regelui. — Părerea unui băiețandru-slugă despre stăpîni. — Locuința unui fermier,

în Sologne. — Filozofia unui fermier. — Discuţia dintre Martin şi braconier. — De ce era acuzată Bruyère că şi-ar fi ucis copilul.

Capitolul XI 228

O cură miraculoasă. — Arestarea lui Martin şi a lui Bête-Puante. — Surpriza. — Cinismul contelui Duriveau. — Fermierii, alungaţi de la fermă. — Odaia lui Martin. — Scrisoarea regelui. — Memoriile lui Martin.

Capitolul XII 242

Limousin. — Teoria beţiei. — Relicva. — Iepuroaica. — Negustor ambulant şi vraci. — Nevoia de afecţiune.

Capitolul XIII 257

Urmările beţiei lui Martin. — E luat de Iepuroaică. — Maica Major. — Camera perucilor. — Paiaţa refuză să facă ce i se cere. — Vizită amicală.

Capitolul XIV 278

Povestea Paiaţei. — Moartea tăietorului de copaci. — Bogătaşul cel rău. — Ologul. — Viitorul rezervat lui Martin. —

Iubirile uriașei Major. — Cum înțelege Paiața prietenia. — Paiața se îndrăgostește.

Capitolul XV 292

Noua Rochiță-cu-Volane. — Jeannette și Paiața se îmbolnăvesc. — Măscăriciul Poireau. — Ura lui împotriva lui Léonidas. Răzbunarea omului-pește.

Capitolul XVI 306

Are loc o mare reprezentație. — Planuri de fugă. — Educația și succesele lui Basquine.

Capitolul XVII 313

Marea reprezentație. — Cîntecele vesele. — Basquine și măscăriciul. — Gelozia maicii Major. — Gelozia Paiației.

Capitolul XVIII 318

Piramida umană. — Dejucarea planului de răzbunare. — Duelul dintre maica Major și președintele Academiilor de scrimă din diverse țări. — Pudoarea omului-pește.

Capitolul XIX 324

Masa. — Planurile patronului, ale măscăriciului și ale maicii Major. — Fuga. — Răzbunarea.

Capitolul XX 333

Planuri de viitor. — Speranțe năruite. — Martin, Basquine și Paiața iau în stăpînire o insulă.

Capitolul XXI 341

Influența mediului în care trăiești. — Cîntecul. — Ultima noapte petrecută pe insulă. — Paiața revine la sentimente mai bune. — Surpriză neplăcută.

Capitolul XXII 349

Paznicul de cîmp. — Mijlocul de a scăpa de un funcționar public. — Fuga. — Planuri. — Întîlnirea. — Scipion, Robert, Régine. — Capriciile „domnului viconte".

Capitolul XXIII 368

Viață rătăcitoare. — Furtul. — Claude Gérard și doamna Honorine, menajera preotului. — Diversele îndatoriri ale unui învățător de țară.

Capitolul XXIV 377

Locuința lui Claude Gérard. — Noi obligații impuse unui învățător de țară. — Oferta făcută lui Martin. — Martin e eliberat. — Ce găsește la locul întîlnirii.

Capitolul XXV 391

Ezitare. — Martin se îndrăgostește. — Se reîntoarce la Claude Gérard. — Prima noapte petrecută la învățător.

Capitolul XXVI 405

Ziua unui învățător. — Spălătoria. — Școala. — Pomana.

Capitolul XXVII 447

Martin continuă cercetările. — Fundătura Vulpii. — Crîșma „La trei butoaie". — O întîlnire ciudată. — Ologul.

Capitolul XXVIII 457

Prima noapte la Paris. — Un vizitiu compătimitor. — Patul de patru bănuți. — Lui Martin i se fură hainele. — Sfatul celui care închiria paturi.

Muncă și pîine. — Sfatul comisarului de poliție. — Debarcaderul. — Portul. — Necunoscutul de la cîrciuma „La trei butoaie". — Robert de Mareuil. — Clogul.

Lector : ANA BARBU
Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut 1987. Bun de tipar 26.XI. 1986
Format 32/70×108. Coli tipo 15,5

Com. nr. 60 334
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1 — București
Republica Socialistă România

Vol. I-II Lei 44